
DVIDEŠIMTO
AMŽIAUS
AUKSO
FONDAS
KI
KAZUO ISHIGURO
DIENOS LIKU-
ČIAI

KAZUO
ISHIGURO

The Remains of the Day

KI

KAZUO ISHIGURO

DIENOS LIKUČIAI

ROMANAS

Iš anglų kalbos vertė
MĖTA ŽUKAITĖ

alma littera

Vilnius 2000

UDK ~~820-3~~
Is 35

Versta iš: Kazuo Ishiguro
THE REMAINS OF THE DAY
Faber and Faber, London, 1993

ISBN 9986-02-861-2

Ponios Lenore'os Marshall
atminimui

Prologas, 1956 m. liepa

Darlington Holas

Vis labiau linkstu manyti iš tikrųjų įgyvendinsiąs žygį, jau keletą dienų nepaleidžiantį mano vaizduotės. Į kelionę vyksiu vienas, džiaugdamasis patogiu pono Faradėjaus fordu; numatau, kad šis žygis mane nudangins per didumą pačių gražiausių Anglijos vietovių ligi pat šalies vakarų ir atitrauks nuo Darlington Holo ištisoms penkioms ar šešioms dienoms. Tokios išvykos idėja radosi, turėčiau nurodyti, pačiam ponui Faradėjui nepaprastai maloningai pasiūlius; tai įvyko vieną popietę bemaž prieš porą savaičių, man bešluostant dulkes bibliotekoje. Iš tikro, pamenu, stovėjau pasilypėjęs ant kopėtėlių ir valiau vikonto Veterbio portretą, kai mano darbdavys įėjo nešinas keletu tomų, kuriuos, matyt, norėjo sugrąžinti lentynosna. Pamatęs mano asmenį, jis pasinaudojo proga pranešti ką tik galutinai apsisprendęs penkių savaičių laikotarpiui tarp rugpjūčio ir rugsėjo sugrįžti į Jungtines Valstijas. Tatai pareiškęs, mano darbdavys padėjo atsineštuosius tomus ant stalo, atsisėdo į *chaise-longue* ir ištiesė kojas. Kaip tik tada jis, žvelgdamas į mane iš apačios į viršų, pasakė:

– Turbūt supranti, Stivensai, aš nesitikiu, kad tupėsi užsirakinęs šiuose namuose visą tą laiką, kol manęs nebus. Kodėl gi tau nepasiėmus automobilio ir neišvažiavus kur nors keletui dienų? Tikriausiai labai praverstų nedidelis atokvėpis.

Užkluptas šio pasiūlymo kaip perkūno iš giedro dangaus, nelabai išmaniau, ką ir atsakyti. Pamenu, padėkojau šeimininkui už jo atžvalgą, bet, ko gero, nieko visiškai tikra nepasakiau, nes darbdavys tęsė:

– Kalbu rimtai, Stivensai. Iš tikrųjų manau, kad tau derėtų pasiimti atostogų. Aš padengsiu sąskaitą už degalus. Jūs, vaikinai, nuolatos sukatės uždaryti šiuose didžiuliuose namuose, tai kada gi jums išsigauti pasidairyti po savo gražiąją šalį?

Jau nebe pirmą kartą mano darbdavys kėlė tokią mintį; tikrai tai jį nuoširdžiausiai neramina. Tąsyk šioks toks atsakymas man, bestovinčiam ant kopėčių, vis dėlto atėjo į galvą; atsakydamas išreiškiau mintį, jog nors mūsų profesijos atstovai gal ir ne kažkiek pamato krašto, jei turėsime galvoje keliones po šalį ir gėrėjimąsi tapybiškais vaizdais, tačiau iš tikrųjų jie mato „daugiau" Anglijos negu daugelis, ir tai lemia jų padėtis namuose, kuriuose renkasi didžiausi šalies žmonės – iškilios damos ir džentelmenai. Žinoma, nebūčiau įstengęs perteikti ponui Faradėjui šio požiūrio nesileisdamas į ilgas šnekas, kurios galėtų pasirodyti arogantiškos. Todėl pasitenkinau tiesiog pasakęs:

– Per visus šiuos metus, sere, turėjau privilegiją išvysti geriausiąją Anglijos dalį tarp šių pačių sienų.

Regis, ponas Faradėjus nesuprato šio teiginio, nes vis vien plėtojo savo mintį toliau:

– Aš iš tiesų manau taip, kaip sakau. Negerai, kai žmogus negali pavažinėti ir pamatyti savo krašto. Pasinaudok mano patarimu ir ištrūk keletui dienų iš namų.

Kaip galima numanyti, tą popietę rimtai nė nesusimąsčiau apie pono Faradėjaus pasiūlymą, palaikęs jį tik dar vienu pavyzdžiu, bylojančiu apie amerikiečio džentelmeno nežinojimą, kas Anglijoje paprastai daroma ir ko nedaroma. Faktas, kad mano paties požiūris į šią pat galimybę per keletą tolesnių dienų pakito, – iš teisybės, kad mano galvoje vis ryškiau ėmė suktis mintis apie kelionę į šalies vakarus, – šis faktas neabejotinai daugiausia aiškintinas (ir kodėl gi turėčiau slėpti?) tuolaik atėjusiu panelės Kenton laišku, pirmuoju per beveik septynerius metus, jei neskaičiuosime kalėdinių atvirukų. Bet leiskite nedelsiant patikslinti, ką turiu galvoje; noriu pasakyti, kad panelės Kenton laiškas išjudino grandinę tam tikrų minčių, susijusių su profesiniais dalykais čia, Darlington Hole, ir būtent susirūpinimas šiais profesiniais dalykais

paskatino mane iš naujo susimąstyti apie geranorišką darbdavio pasiūlymą. Tačiau noriu paaiškinti plačiau.

Reikalas tas, kad per pastaruosius keletą mėnesių, vykdydamas savo pareigas, tapau atsakingas už keletą nedidelių klaidelių. Turėčiau pasakyti, jog visos be išimties tos klaidos pačios savaime buvo visiškai menkos. Vis dėlto, manyčiau, suprasite, kad žmogui, šiaip jau nepratusiam šitaip klysti, toks reiškinys kėlė gana didelį nerimą, ir iš tiesų ėmiau išvedžioti visokiausias panikieriškas teorijas dėl tų klaidų priežasčių. Kaip neretai esti tokiomis aplinkybėmis, buvau aklas akivaizdžiai tiesai, – tai yra, kol giliau susimąsčius apie panelės Kenton laiško reikšmingas užuominas man atsivėrė akys ir aš suvokiau paprastą tiesą: pastarųjų mėnesių klaidelės radosi dėl ydingo personalo plano.

Žinoma, kiekvieno vyresniojo liokajaus pareiga yra kuo rūpestingiausiai apgalvoti personalo planą. Kaszin, kiek kivirčų, neteisingų kaltinimų, nereikalingų atleidimų iš darbo, kiek sužlugdytų daug žadančių karjerų galima paaiškinti vyresniojo liokajaus aplaidumu sudarinėjant personalo planą? Iš tiesų sutinku su nuomone, jog gebėjimas sudaryti gerą personalo planą tartum kertinis akmuo grindžia kiekvieno doro vyresniojo liokajaus darbo išmanymą. Per daugelį metų esu pats sudaręs ne vieną personalo planą ir nemanau, kad nevertai pasigirčiau sakydamas, jog labai retą kurį jų vėliau reikėjo taisyti. Ir jeigu šiuokart kliūva planavimas, kaltinti privalau ne ką kitą, o tik save. Tuo pat metu teisingumas reikalauja pažymėti mano užduotį šiuo atveju buvus neįprastai sunkią.

O įvyko štai kas. Kai sandoriai buvo pasirašyti, – sandoriai, po dviejų šimtmečių atėmę šiuos namus iš Darlingtonų šeimos, – ponas Faradėjus paskelbė tuoj pat čia neapsigyvensiąs, bet dar keturis mėnesius praleisiąs Jungtinėse Valstijose ir baigsiąs tenai tvarkyti reikalus. Tačiau jis buvo nepaprastai susirūpinęs Darlington Hole išsaugoti savo pirmtako patarnautojų būrį, – o apie šį personalą jis buvo girdėjęs kuo geriausių atsiliepimų. Jo minimą „personalą“, žinoma, jau sudarė tik karkasas iš šešių asmenų, lordo Darlingtono paliktų prižiūrėti namus, kol vyks transakcijos; ir

apgailestaudamas turiu pranešti, jog vos tik namai buvo nupirkti, maža ką tegalėjau pono Faradėjaus labui padaryti, kad sutrukdyčiau visiems, išskyrus ponią Klements, išsivaikščioti į kitas tarnybas. Kai parašiau savo naujajam darbdaviui apgailestaująs dėl susiklosčiusios padėties, kaip atsakas iš Amerikos atkeliavo nurodymai mobilizuoti naują personalą, „vertą didingų angliškų namų". Nedelsdamas ėmiau dėti pastangas, kad patenkinčiau pono Faradėjaus pageidavimą, bet, kaip žinote, šiais laikais surasti atitinkamo lygio kandidatų nėra taip lengva, ir nors su malonumu pasamdžiau ponios Klements rekomenduotas Rozmari ir Agnesę, vis dėlto taip ir nebuvau nė kiek tolėliau pasistūmėjęs, kai atėjo laikas pirmąkart dalykiškai susitikti su ponu Faradėjumi per jo trumpą parengiamąjį apsilankymą mūsų kraštuose pereitų metų pavasarį. Kaip tik ta proga – keistai ištuštėjusiame Darlington Holo kabinete – ponas Faradėjus man pirmąkart spaudė ranką; nors tąsyk jau nebuvome visiškai nepažįstami: ir be darbuotojų klausimo, mano naujasis darbdavys jau anksčiau buvo turėjęs keletą progų kreiptis į mane, prireikus pasitelkti tokias savybes, kokiomis aš turėjau laimės pasižymėti, ir, drįstu tvirtinti, galėjo įsitikinti jų patikimumu. Todėl, spėju, jis iššsyk pasijuto galįs kalbėtis su manimi dalykiškai ir pasitikėdamas, o mūsų susitikimo pabaigoje paliko man tvarkyti ne tokią jau menką sumą, skirtą padengti įvairiausioms su jo artėjančiu rezidavimu susijusioms išlaidoms. Kad ir kaip ten būtų buvę, norėjau pasakyti, jog tai šio pokalbio metu, kai prašnekau apie nūdienius sunkumus, iškylančius ieškant tinkamo personalo, ponas Faradėjus, valandėlę pamąstęs, išreiškė man savo prašymą: būtent, kad aš kaip galėdamas pasistengčiau sukurti tokį personalo planą – pasak jo, „savotišką tarnų budėjimo grafiką", – kurio pagrindu šiuos namus būtų galima prižiūrėti turimomis keturių asmenų jėgomis, tai yra ponios Klements, dviejų jaunų merginų ir mano paties. Tatai galbūt reikšią, pripažino jis, jog dalis namų būsianti „paslėpta po apdangalais", bet ar pasitelkdamas visą savo išmanymą aš negalįs užtikrinti, kad būtų prarasta kuo mažiau? Kadangi menu laikus, kai turėjau sau pavaldžias septyniolikos darbuotojų pajėgas, o dar ne taip seniai

Darlington Hole samdyta dvidešimt aštuoni žmonės, tai mintis kurti planą, pagal kurį tie patys namai būtų tvarkomi vos keturių asmenų, man pasirodė, švelniai tariant, bauginanti. Nors stengiausi niekaip neišsitarti, vis dėlto šioks toks mano skepsis, matyt, išdavikiškai buvo juntamas, nes tuomet ponas Faradėjus pridūrė, tarsi ramindamas, esą, jei pasirodysią būtina, galima būsią pasamdyti dar keletą darbuotojų. Tačiau būsiąs didžiai dėkingas, kartojo jis, jei mes „pamėginsią verstis keturiese“.

Suprantama, aš pats, kaip ir daugelis mūsų, linkęs labai jau nenorom atsisakyti senos, įprastinės tvarkos. Bet visiškai nieko girtina, jei žmogus atkakliai kabinasi tradicijos dėl jos pačios. Šiame elektros ir šiuolaikinių šildymo sistemų amžiuje visiškai nebūtina laikyti tiek tarnų, kiek reikėdavo dar prieš pasikeičiant vos vienai kartai. Teisybę sakant, jau kuris laikas susimąstydavau, jog paprotys vien tradicijos dėlei laikyti tiek pat tarnų, kiek anksčiau – taigi sykiu leist darbuotojams turėti nesveikai daug laisvalaikio, – tapo vienu iš veiksnių, svariai prisidėjusių prie ryškaus profesinės meistrystės nuosmukio. Negana to, ponas Faradėjus aiškiai leido suprasti ketinąs tik labai retomis progomis rengti tokius didelius visuomeninius renginius, kokių praeityje dažnai regėdavo Darlington Holo sienos. Tad pono Faradėjaus man iškeltos užduoties ėmiausi gan atsidėjęs; daugelį valandų praleidau dirbdamas prie būsimojo personalo plano, o dar bent tiek pat vėlgi skyriau jo apmąstymams, dirbdamas kitus į savo pareigas įeinančius darbus ar vėlų vakarą gulėdamas patale. Vos tik įsivaizduodavau aptikęs kokį sprendimą, tikrindavau jį, ar nebūsiu ko nors nenumatęs, išbandydavau visais galimais aspektais. Galiausiai nubrėžiau apmatus plano, galbūt ir ne geriausio, kaip kad pageidavo ponas Faradėjus, bet bent jau žmogiškomis jėgomis įveikiamo, – dėl šito tai neabejojau. Visos patraukliausios namų dalys galėjo likti prižiūrimos: apdangstomos nuo dulkių turėjo būti erdvios tarnų patalpos – tarp jų užpakalinis koridorius, abu podėliai bei senoji skalbykla, – taip pat svečių koridorius trečiajame aukšte: taigi liktų naudojama didžioji dalis pirmojo aukšto kambarių ir apsčiai svečių kamba-

rių. Reikėjo atsižvelgti į tai, kad dabartinė keturių žmonių brigada įstengtų įgyvendinti šią programą tik su keleto padienių darbininkų pastiprinimu; todėl manasis planas numatė sodininko paslaugas, – šis turėjo ateidinėti kartą per savaitę, vasarą dukart, – bei dvi valytojas, kurių kiekviena ateidinėtų dukart per savaitę. Dar daugiau, šis planas turėjo reikšti radikaliai pasikeisiant kiekvieno iš nuolatinių, čia pat gyvenančių darbuotojų įprastines pareigas. Spėjau, jog abi jaunos merginos nesunkiai prisitaikys prie tokių pokyčių, bet stengiausi pasirūpinti, kad ponia Klements patirtų kaip įmanoma mažiau pasikeitimų; šios mano pastangos buvo tokio masto, jog galiausiai prisiėmiau sau virtinę tokių pareigų, kurias vykdyti vyresniajam liokajui jums gal pasirodys itin laisvamaniška.

Net ir dabar nesiryžčiau teigti, kad tai buvo blogas personalo planas; jis vis dėlto įgalino mus keturiese aprėpti netikėtai didelę veikimo erdvę. Tačiau nedvejodami sutiksite, kad geriausi personalo planai esti tie, kuriuose palikta aiški „paklaidos paraštė", leidžianti numatyti tokias dienas, kai vienas kuris darbuotojas serga arba dėl vienos ar kitos priežasties neišlaiko deramo lygio. Šiuo konkrečiu atveju man buvo iškelta neįprastai kebli užduotis, bet vis dėlto aš nepamiršau kur įmanoma numatyti paklaidos. Ypač aiškiai suvokiau, kad bet kokį galimą ponios Klements ar abiejų merginų priešinimąsi tradicinės jų veiklos ribas pranokstančioms pareigoms dar sustiprins mintis apie tai, kad jųjų darbo krūvis labai padidėja. Todėl visas tas dienas, kai galynėjausi su personalo planu, ypač plačiai apmąsčiau galimybes užtikrinti, kad vos tik ponia Klements ir merginos įveiks savo priešiškumą naujosioms, „eklektiškesnėms" pareigoms, jos pajustų šį pergrupavimą veikiant stimuliuojamai ir esant be vargo pakeliamą.

Tačiau, ko gero, šitaip besirūpindamas užsitikrinti ponios Klements ir merginų paramą, aš galbūt nepakankamai griežtai įvertinau savo paties galimybių ribas; ir nors patirtis bei įprastas atsargumas neleido man užsikrauti darbo ne pagal jėgas, aš aplaidžiai nenumačiau „paklaidos paraštės" sau pačiam. Taigi nenuostabu, kad per keletą mėnesių šis neapdairumas atsiliepė tokiais men-

kais, bet iškalbingais pavidalais. Galų gale manau reikalą esant visiškai paprastą: būsiu pasiskyręs sau per daug darbo.

Galbūt jums kels nuostabą faktas, kad toks akivaizdus planavimo trūkumas šitiek laiko liko mano nepastebėtas; kita vertus, sutikite – taip dažnai esti, kai kokiam reikalui apmąstyti esi skyręs apsčiai laiko ir jėgų: tiesa mums topteli tik tada, kai apie ją mintį pakiša koks nors išorinis įvykis. Taip tad buvo ir šiuokart; noriu pasakyti, jog panelės Kenton laiškas, kuriame greta ilgų ir maža ką pasakančių pasažų neabejotinai skambėjo nostalgiška gaida, bylojanti apie Darlington Holo ilgesį, ir, esu giliai įsitikinęs, aiškios užuominos apie troškimą čionai sugrįžti, – šis laiškas paskatino mane iš naujo peržvelgti personalo planą. Ir tik tuomet man atėjo į galvą mintis, kad esmingai prisidėti čia gali dar vienas darbuotojas; kad ne kas kita, o šio nesamo nario stoka ir sudaro visų mano pastarojo meto bėdų priežastį. Ir juo daugiau apie tai svarsčiau, juo akivaizdžiau darėsi, kad panelė Kenton, šiltai mylinti šiuos namus, pavyzdingai profesionali panelė Kenton ir yra tas veiksnys, įgalinsiantis mane išbaigti visiškai patenkinamą personalo planą Darlington Holui.

Išanalizavęs padėtį šiuo nauju požiūriu, neilgai trukus ėmiau vėl mąstyti apie maloningai pono Faradėjaus prieš kelias dienas pasiūlytą galimybę. Mat man atėjo į galvą, kad šią kelionę automobiliu įmanoma sėkmingai panaudoti profesiniam tikslui; kitaip sakant, galėčiau nuvažiuoti į šalies vakarus, pakeliui aplankyti panelę Kenton ir tiesiogiai ištyrinėti, ar iš tikro ji pageidauja sugrįžti darbuotis čia, į Darlington Holą. Turiu patikinti, jog minimą panelės Kenton laišką perskaičiau keletą kartų, ir visiškai negalimas daiktas, kad aš tik vaizduojuos įžvelgęs jame minėtas užuominas.

Nepaisant to, keletą dienų vis dar nesiryžau pats vėl prabilti apie tai, kalbėdamasis su ponu Faradėjumi. Šiaip ar taip, prieš stumiantis toliau, įvairius šio reikalo aspektus dar reikėjo išsiaiškinti man pačiam. Pavyzdžiui, lėšų klausimą. Juk netgi turint galvoje dosnų darbdavio pasiūlymą „padengti sąskaitą už degalus“, kelionės išlaidos gali sudaryti netikėtai stambią sumą, jei atsi-

žvelgsime į tokias reikmes kaip pastogė, maistas bei įvairūs smulkūs užkandžiai, kuriais pakeliui galbūt sau leisčiau vaišintis. Toliau kilo klausimas apie tai, kokios rūšies kostiumas derėtų tokiai išvykai ir ar man verta investuoti lėšas į naują drabužių komplektą. Turiu keletą nuostabių kostiumų, per ilgus metus kilniaširdiškai mano nuosavybėn perduotų lordo Darlingtono, taip pat įvairių svečių, viešėjusių šiuose namuose ir turėjusių pagrindo pasidžiaugti čionykšte patarnavimo kokybe. Turbūt dauguma šių kostiumų yra pernelyg iškilmingi aptariamos kelionės tikslams arba jau gal kiek senamadiški. Tačiau dar yra vienas neformalus kostiumas, kurį 1931 ar 1932 metais man perleido seras Edvardas Bleras – anuomet praktiškai visai naujas ir beveik puikiai gulintis, – šis galėtų neblogai tikti vilkėti apsistojus bet kokiuose svečių namuose vakarais, valgomajame ar poilsio kambaryje. Tačiau visai neturiu jokių tinkamų kelionės drabužių – tai yra aprangos, su kuria galėčiau pasirodyti už vairo, – nebent apsivilkčiau kostiumą, karo metais man atiduotą jaunojo lordo Čalmerso: nors jis aiškiai man per mažas, tikriausiai laikytinas idealiu gero tono požiūriu. Galų gale suskaičiavau, kad mano santaupų turėtų užtekti visoms galimoms išlaidoms ir, be to, jos dar leistų įpirkti naują kostiumą. Tikiuosi, dėl pastarojo dalyko nelaikysite manęs tuščiagarbiu, tiesiog žmogus niekada nežinai, kada gali tekti išsitarti, jog esi iš Darlington Holo, o juk tokiais sykiais svarbu vilkėti taip, kad atrodytum vertas užimamos padėties.

Tuo pat metu daugelį valandėlių praleidau tyrinėdamas kelių atlasą bei studijuodamas mano kelionei svarbius ponios Džeinės Saimens *Anglijos stebuklo* tomus. Jei nesate susipažinę su ponios Saimens knygomis – serija, siekiančia septynis tomus, kurių kiekvienas telkia dėmesį į vieną kurį Britų salų regioną, – taigi jei jų nesate skaitę, iš visos širdies rekomenduoju. Tomeliai parašyti ketvirtajame dešimtmety, bet diduma medžiagos, matyt, dar neturėtų būti pasenusi, – juk pagaliau nemanyčiau, kad vokiečių bombos taip jau smarkiai pakeitė mūsų kraštovaizdį. Beje, ponia Saimens prieš karą dažnai lankydavosi šiuose namuose; iš tikrųjų ji buvo viena populiariausių viešnių tarp patarnaujančio personalo

narių, nes niekada nevengdavo maloniai parodyti dėkingumą. Anuomet, skatinamas nuoširdaus susižavėjimo šia ledi, pradėjau, radęs laisvą valandėlę, bibliotekoje studijuoti jos knygas. Ir iš tiesų netgi pamenu, kai panelė Kenton išvyko į Kornvalį (o tai buvo 1936 metais), pats niekad nebuvęs tame krašte, aš dažnai pavartydavau ponios Saimens veikalo trečiąjį tomą, kuriame skaitytojams pasakojama apie Devono bei Kornvalio grožybes, o aprašymus papildo fotografijos ir įvairūs tą kraštą vaizduojantys dailininkų eskizai, – mano akimis, dar labiau skatinantys vaizduotę. Štai šitaip ir galėjau susidaryti šiokį tokį vaizdą apie vietą, kurion nutekėjo panelė Kenton. Bet tatai buvo, kaip jau sakiau, ketvirtajame dešimtmety, kai, mano įsivaizdavimu, ponios Saimens knygomis žavėtasi daugelyje iškilių šalies namų. Jau daug metų nebuvau sklaidęs šių tomų, kol pastarieji įvykiai paskatino mane vėl paimti iš lentynos Devono ir Kornvalio tomelį. Vėl nuo pradžios iki galo perskaičiau tuos nuostabius aprašymus, peržiūrėjau paveikslus, ir galbūt suprasite tą vis stiprėjantį jaudulį, mane apimdavusį sulig mintim, jog dabar jau gal ir aš pats galėsiu vykti į ratuotą kelionę po tas pačias vietoves.

Pagaliau, atrodė, nebeliko daugiau ką daryti, tik priminti reikalą ponui Faradėjui. Žinoma, galėjo nutikti ir taip, kad paaiškėtų prieš porą savaičių jo padarytą pasiūlymą tebuvus tik trumpalaikę užgaidą, o dabar jau šiai minčiai jis nebepritartų. Bet sprendžiant iš to, kiek man teko per prabėgusius mėnesius stebėti poną Faradėjų, jis nepriklauso prie ponų, linkusių į nenuoseklumą – vieną iš labiausiai erzinančių darbdavio bruožų. Neturėjau jokio pagrindo manyti jį nebe taip entuziastingai kaip anksčiau pritarsiant siūlomai motorizuotos kelionės idėjai, nė iš tikrųjų kilniaširdiškai nebepasiūlysiant „padengti sąskaitą už degalus“. Ir vis dėlto kuo apdairiausiai apgalvojau, kokia tinkamiausia proga sugrįžti prie šios kalbos; nes nors aš, kaip minėjau, nė akimirkai neįtariau pono Faradėjaus nepastovumu, vis dėlto atrodė protinga neiškelti šios temos tuomet, kai jis bus susirūpinęs kuo kitu ar susierzinęs. Tokiomis aplinkybėmis neigiamas atsakymas neišreikštų tikrosios mano darbdavio nuosta-

tos šiuo atžvilgiu, betgi sykį atstumtas nelengvai beišdrįsčiau vėl apie tai prabilti. Todėl buvo aišku, jog turiu įžvalgiai pasirinkti momentą.

Pagaliau apsisprendžiau, kad išmintingiausia pokalbiui pasirinkti tą dienos metą, kai svetainėje paduodu popiečio arbatą. Tuo metu ponas Faradėjus paprastai būna ką tik sugrįžęs iš trumpo pasivaikščiojimo po kalvas, taigi retai kada esti taip mintimis pasinėręs į skaitomus dalykus arba rašymą, kaip vakarais. Iš tikrųjų, kai atnešu popiečio arbatą, ponas Faradėjus mėgsta užversti skaitomą knygą ar žurnalą, pakilti ir pasirąžyti priešais langą, tartum lūkuriuodamas pašnekesio su manimi.

Šiaip ar taip, manyčiau, mano pasirinkta visai tinkamas momentas; o tai, jog reikalai pakrypo tokia linkme, iš tiesų aiškintina klaidingu sprendimu, padarytu visiškai kitu atžvilgiu. Tiksliau sakant, aš ne iki galo įvertinau faktą, kad šiuo dienos metu ponas Faradėjus mėgsta šnektelti žaismingomis temomis, juokaujamai. Turint galvoje kaip tik tokią jo vakarykščią nuotaiką, kai po pietų patiekiau arbatą, ir atmenant jo bendrą palinkimą tokiomis valandėlėmis geraširdiškai mane paerzinti, neabejotinai išmintingiau būtų buvę apskritai neužsiminti apie panelę Kenton. Bet jūs juk tikriausiai suprasite, jog prašant vis dėlto kilniaširdiškos malonės iš darbdavio, – o buvo būtent taip, – man natūraliai knietėjo užsiminti, kad mano prašymą grindžia geranoriškas profesinis motyvas. Taip jau atsitiko, kad nurodydamas priežastį, lėmusią, kodėl kelionei pasirinkau vakarų kraštą, užuot vien paminėjęs keletą viliojančių įdomybių, nurodomų ponios Saimens tomelyje, aš padariau klaidą pareikšdamas, jog tame regione gyvena buvusi Darlington Holo ūkvedė. Tikriausiai ketinau paaiškinti ponui Faradėjui šitaip turėsiąs progą ištirti galimybę, kuri leistų idealiai išspręsti mūsų ūkyje iškylančias mažytes problemėles. Ir tik paminėjęs panelės Kenton vardą, staiga susivokiau, kaip visiškai nederama būtų tęsti. Ne tik negalėjau nieko tvirtai pasakyti apie panelės Kenton norą prisijungti prie čionykščio personalo, – nuo ano pirmojo mudviejų su darbdaviu išankstinio susitikimo prieš metus aš nė žodeliu nebuvau prasitaręs apie papildomų darbuo-

tojų samdos reikalą. Toliau dėstyti savo mintis apie Darlington Holo tvarkymo ateitį būtų buvę, švelniausiai tariant, per drąsu. Todėl, numanau, tą akimirką staiga nutilau su kvailoka mina. Kad ir kaip ten būtų buvę, ponas Faradėjus apsidžiaugė radęs progą plačiai man nusišypsoti ir kiek pabrėžtinai palinguoti galvą:

– Vaje, vaje, Stivensai. Draugė. Tavo amžiuje.

Nepaprastai nepatogi padėtis; į tokią lordas Darlingtonas niekuomet nebūtų pastatęs jokio pavaldinio. Bet, kita vertus, neketinu niekaip menkinamai pasisakyti pono Faradėjaus adresu; juk vis dėlto jis – amerikietis džentelmenas, ir jo manieros dažnai visiškai kitokios nei čionykščių ponų. Nė kalbos negali būti, kad jis būtų pikta norėjęs, tačiau jūs, žinoma, suprantate, kaip nesmagiai pasijutau.

– Nė pamanyt nebūčiau pamanęs, jog rėži sparną apie tokias damas, Stivensai, – tęsė jis. – Sakyčiau, turbūt tai neleidžia dvasia pasenti, ar ne tiesa? Bet vis dėlto nežinia, ar derėtų man talkinti šitokioms abejotinoms užmačioms.

Savaime suprantama, man kilo pagunda tučtuojau ir vienareikšmiškai paneigti šitokius darbdavio man inkriminuojamus motyvus, bet laiku suvokiau, kad tatai reikštų užkibti ant pono Faradėjaus kabliuko, o padėtis tada pasidarytų tik dar keblesnė. Tad ir toliau stypsojau, nesmagiai laukdamas, kol darbdavys suteiks leidimą man leistis į kelionę automašina.

Kad ir kaip tą minutę jaučiausi sumišęs, nenorėčiau sudaryti įspūdžio, neva kaltinu poną Faradėjų, jokia mada ne piktavalį žmogų; esu tikras, jis tiktai mėgavosi tokios rūšies šmaikštavimu, kuris Jungtinėse Valstijose, be abejo, žymi gerą, draugišką tarpusavio supratimą tarp darbdavio ir darbuotojo ir praktikuojamas kaip savotiška smagi pramoga. Iš tikrųjų, kad suteikčiau reikalui atitinkamą perspektyvą, turėčiau nurodyti, jog būtent toks mano darbdavio šmaikštavimas ir vyravo mudviejų santykiuose visus šiuos mėnesius, – nors, prisipažinsiu, man tebelieka visiškai neaišku, kaipgi turėčiau atsakyti. Tiesą sakant, mano tarnybos pas poną Faradėjų pradžioje porą kartų buvau išties apstulbintas dalykų, kuriuos jis man pasakydavo. Pavyzdžiui, kartą man pasitaikė pa-

klausti, ar tam tikras džentelmenas laukiamas atvykstant svečiuotis su žmona.

– Tepadeda mums Viešpats, jeigu jinai atkaks, – atsakė ponas Faradėjus. – Galbūt tu, Stivensai, mus nuo jos išvaduotum? Nusivestum ją į vieną kurią tų arklidžių aplink pono Morgano ūkį. Palinksmintum kurį laiką šiene. Ji tikriausiai puikiai tiktų tau į porą.

Minutę kitą išvis nesupratau, ką šeimininkas čia šneka. Tuomet suvokiau, kad jis paleido kažkokį sąmojį, ir pasistengiau atitinkamai nusišypsoti, nors įtariu, kad šioks toks mano pasipiktinimo – jei nesakysime šoko – pėdsakas buvo pastebimas mano veido išraiškoje.

Tačiau dienoms bėgant išmokau taip labai nesistebėti tokiomis pastabomis ir visad, pajutęs šmaikštaujamą šeimininko balso toną, nusišypsodavau reikiama maniera. Ir vis dėlto niekad negalėdavau būti tikras, ko tokiomis progomis iš manęs tikimasi. Gal man derėjo širdingai nusikvatoti; o gal net savo ruožtu atsiliepti kokia nors replika? Pastaroji galimybė jau keletą mėnesių kelia man rūpestį, dėl jos aš vis dar negaliu apsispręsti. Mat labai galimas daiktas, jog Amerikoje profesionaliai atliekamos pareigos apima ir tai, kad patarnautojas smagintų darbdavį šmaikščiais sąmojais. Iš tiesų pamenu kartą „Artojo rankų“ baro šeimininką poną Simpsoną sakant, esą jei jis būtų baro šeimininkas Amerikoje, tai neplepėtų su mumis, kaip jam būdinga, draugiškai, bet visad pagarbiai, o nuolat svaidytųsi šiurkščiomis replikomis, užuominomis į mūsų ydas ir nesėkmes, stengdamasis atitikti klientų puoselėjamus lūkesčius dėl jo vaidmens. Taip pat prisimenu prieš keletą metų poną Reiną, kuris kaip kamerdineris lydėjo į Ameriką serą Redžinaldą Movisą, pasakojant, esą Niujorko taksistai nuolat kreipiasi į savo keleivius tokia maniera, kokią pakartojus Londone, reikalas baigtųsi didesniu ar mažesniu kivirču, jei apskritai vyrukas nebūtų už pakarpos nutemptas į policijos nuovadą.

Taigi visai įmanoma, jog darbdavys tikisi iš manęs, kad atsiliepsiu į jo pokštus panašia maniera, o kadangi to nedarau, tai mano

mane tam tikra prasme apleidus tiesiogines pareigas. Tatai, kaip jau sakiau, kelia man didžiulį nerimą. Betgi turiu pripažinti, jog šis pokštavimas – ne iš tų pareigų, kurias jaučiuosi kada galėsiąs entuziastingai vykdyti. Savaime suprantama, šiais permainų laikais labai pagirtina – gebėti prisitaikyti darbe, kai tavo pareigos apima dalykus, tradiciškai netilpdavusius tavo pasaulyje; bet šmaikštavimas – tai visiškai kito lygmens reikalas. Pirmiausia, iš kur žmogui žinoti, kad kalbamu momentu iš tikrųjų laukiama būtent šmaikštaus atsakymo? Kažin ar apskritai verta kalbėti, kokia katastrofiška būtų galimybė, vos ištarus šmaikščią repliką, susivokti ją esant visai nederamą.

Vis dėlto vienąkart, ne taip seniai, sukaupiau drąsą ir pamėginau išspausti reikiamos rūšies atsakymą. Pusryčių kambaryje tiekiau ponui Faradėjui rytinę kavą, ir jisai tarė:

– Tikiuosi, ne tu, Stivensai, šįryt taip kranksėjai varnų balsu?

Supratau, kad darbdavys kalba apie metalo laužą renkančių porą čigonų, kurie tądien anksti rytą ėjo pro šalį, kaip visada, lankydami kaimynystę. Kaip tyčia, tą rytą svarsčiau dilemą, ar iš manęs tikimasi, kad atsiliepčiau į darbdavio sąmojus, ar ne, ir buvau giliai susirūpinęs dėl to, kaip jis galėtų vertinti mano nuolatinį nebylumą, kuriuo sutikdavau jo juokelius. Dėl tos priežasties pradėjau mintyse regzti kokį šmaikštų atsakymą, – kokį nors teiginį, kuris ir tuo atveju, jeigu būčiau klaidingai įvertinęs situaciją, skambėtų neįžeidžiamai. Po valandėlės kitos pasakiau:

– Veikiau kregždžių, sere, ne varnų. Migravimo požiūriu. – Šiuos žodžius palydėjau kuklia šypsena, tokiu būdu nedvipasmiškai parodydamas, jog pajuokavau, nes nenorėjau, kad ponas Faradėjus iš nereikalingos pagarbos varžytųsi išreikšti spontaniškai kylantį linksmumą.

Tačiau ponas Faradėjus tik pažvelgė į mane ir paklausė:

– Prašau, Stivensai?

Ir tik tada man atėjo į galvą, kad mano sąmojo negalėjo lengvai perprasti žmogus, nežinantis, kad praeidami triukšmavo čigonai. Tad nemačiau galimybės tęsti mintį tokia pat pokštaujama maniera; iš tikrųjų nutariau būsiant geriausia visą tą reikalą užbaigti

ir, apsimetęs, jog prisiminiau turįs atlikti kai ką svarbaus, atsiprašiau, o darbdavį palikau iš pažiūros, sakyčiau, apstulbusį.

Taigi pradžia vykdant, regis, iš manęs reikalaujamą visiškai naujos rūšies pareigą buvo išties nekokia; nevykęs mėginimas taip atėmė iš manęs drąsą, kad – turiu prisipažinti – daugiau šia kryptimi nė žingsnio nepažengiau. Tačiau tuo pat metu negaliu atsikratyti jausmo, kad ponas Faradėjus nėra patenkintas mano reagavimu į įvairiausius jo pokštus. Tiesą sakant, pastaruoju metu jis vis atkakliau mane atakuoja ir galbūt kaip tik taip mėgina paskatinti atsakyti panašia dvasia. Kad ir kaip būtų, daugiau tokių sąmojų man nebepavyko pakankamai greit sugalvoti.

Tokie ir panašūs keblumai šiais laikais kelia juo didesnį rūpestį, kad žmogus nebeturi daugiau tokių galimybių kaip anksčiau dėl jų pasitarti su profesijos broliais bei rasti savo požiūriui atspirtį. Dar ne taip seniai, būdavo, jei iškyla panašių neaiškumų dėl pareigų vykdymo, galėdavai guostis netrukus sulauksiąs kurio nors profesionalo, kurio nuomonę gerbdavai, atlydint savo šeimininką į mūsų namus ir turėsiąs apsčiai progų pasitarti. Ir, žinoma, lordo Darlingtono laikais, kai damos ir džentelmenai neretai viešėdavo dienų dienas, su besisvečiuojančiais kolegomis galėdavai rasti tikrą bendrą kalbą. Andai, kai namuose virte virė gyvenimas, mūsiškėje šeimyninėje neretai susirinkdavo vieni iš puikiausių profesijos meistrų visoje Anglijoje ir šnekučiuodavosi iki vėlumos prie jaukios židinio ugnies. Ir drįstu sakyti, jei kada tokį vakarą būtumėt užėję į mūsų šeimyninę, nebūtumėt išgirdę šiaip liežuviu plakant bei paskalas skleidžiant; veikiau būtumėt tapę liudininkais svarstymų apie didžius mūsų darbdaviams viršuje rūpimus reikalus arba išgirdę aptarinėjant reikšmingus laikraščių pranešimus; ir, žinoma, kaip visi bet kokios profesijos broliai, susirinkę draugėn, mes mėgdavome pagvildenti visokiausius savo amato niuansus. Žinoma, retsykiais pasitaikydavo aštrių nesutarimų, bet dažniausiai tvyrodavo tarpusavio pagarbos atmosfera. Turbūt geriau perteiksiu tokių vakarinių sambūvių nuotaiką, jei pasakysiu, kad nuolat juose dalyvaudavo tokie asmenys kaip ponas Haris Greihamas, sero Džeim-

so Čeimberso liokajus-kamerdineris, bei ponas Džonas Donaldsas, pono Sidnio Dikensono kamerdineris. Buvo ir kitų, gal ne tokių žymių figūrų, bet savo gyvumu kiekvieną apsilankymą priversdavusių giliai įsirėžti atmintyje; tai, pavyzdžiui, ponas Vilkinsonas, pono Džono Kembelo liokajus-kamerdineris, garsėjęs plačiu žymių džentelmenų pamėgdžiojimo repertuaru; ponas Deividsonas iš Isterli Hauso, žmogus, gebėdavęs sykiais taip aistringai ginčytis, kad prašalaičiui būtų galėjęs sukelti baugų įspūdį, lygiai kaip visu kitu metu įstabus būtų atrodęs jo paprastumas ir gerumas; pono Hermano, pono Džono Henrio Piterso kamerdinerio, kraštutinės pažiūros nė vieno nepalikdavo abejingo, tačiau nepamirštamas užkrečiantis jo juokas ir jorkšyrietiškas žavesys norom nenorom priversdavo jį pamėgti. Galėčiau vardyti ir toliau. Nors pasitaikydavo nedidelių darbo metodo skirtumų, tais laikais mūsų profesiją vienijo tikra bendražygių draugystė. Vaizdžiai tariant, mes visi buvome iš to paties molio drėbti. Ne taip kaip nūnai: tais retais sykiais, kai svečią čionai atlydi patarnautojas, jis dažniausiai pasirodo esąs koks naujokas, mažai ką turįs pasakyti apie kitką nei futbolo asociaciją ir bemeilijąs leisti vakarą ne šeimyninėje prie židinio, bet prie taurelės „Artojo rankose“, o šiais laikais dažnusyk dargi ir „Žvaigždės“ smuklėje.

Ką tik minėjau poną Greihamą, sero Džeimso Čeimberso liokajų-kamerdinerį. Taigi prieš kokius du mėnesius nepaprastai apsidžiaugiau sužinojęs, kad seras Džeimsas rengiasi aplankyti Darlington Holą. Nekantraudamas laukiau šio vizito ne tik dėl to, kad lankytojai iš lordo Darlingtono laikų dabar čia pasirodo itin retai, – suprantama, pono Faradėjaus bendravimo ratas labai skiriasi nuo jo šviesybės, – džiaugiausi dar ir manydamas, jog ponas Greihamas kaip ir anksčiau lydės serą Džeimsą, ir galėsiu išgirsti kolegos nuomonę anuo šmaikštavimo klausimu. Tad sykiu nustebau ir nusivyliau dieną prieš numatytą viešnagę išgirdęs serą Džeimsą atvykstant vieną. Negana to, tolesnės sero Džeimso viešnagės metu supratau, kad ponas Greihamas pas senąjį šeimininką nebetarnauja; tiksliau pasakius, kad seras Džeimsas ir apskritai

nebelaiko nuolatinių patarnautojų. Man magėjo sužinoti, kas nutiko ponui Greihamui, nes nors ir nelabai artimai vienas kitą pažinojome, sakyčiau, kai susitikdavome, mudu neblogai sutardavome. Vis dėlto man nepasitaikė tinkamo momento išgauti šitokiai informacijai. Pripažinsiu, gerokai nusivyliau, mat tikėjausi galėsiąs pasitarti su juo šmaikštavimo klausimu.

Tačiau leiskite man grįžti prie pradėtosios minties gijos. Kaip jau sakiau, vakar po pietų gavau praleisti keletą nesmagių minučių stypsodamas svetainėje, kol ponas Faradėjus laidė savo šmaikščius sąmojus. Kaip paprastai, atsakiau nežymiai šypsodamasis – bent jau tiek, kad parodyčiau kažkaip dalyvaująs jo skleidžiamoje linksmybėje, – ir lūkuriavau, ar pagaliau neišgirsiu darbdavio leidimo kelionei. Kaip ir tikėjausi, jis daug nedelsęs davė man lauktąjį leidimą, maža to – dar ir buvo toks geras, kad prisiminė savo dosnų pasiūlymą „padengti sąskaitą už degalus“.

Taigi štai – dabar jau, regis, niekas nebetrukdo man įgyvendinti planą nukeliauti į šalies vakarus. Žinoma, turėsiu parašyti panelei Kenton ir pranešti galbūt važiuosiąs pro šalį; taip pat turėsiu pasirūpinti kostiumais. Reikės išspręsti ir įvairius kitus klausimus, susijusius su mano išvykimu iš namų. Tačiau, viską pasvėręs, nematau jokios rimtos priežasties, kodėl turėčiau atsisakyti savo plano.

Pirmoji diena, vakaras

Solsberis

Šįvakar esu svečių namuose Solsberio mieste. Pirmoji mano kelionės diena dabar jau baigėsi, ir turiu prisipažinti esąs visai patenkintas. Suplanuotoji ekspedicija šįryt prasidėjo bemaž valanda vėliau, negu buvau numatęs, – nepaisant to, kad dar gerokai prieš aštuonias mano bagažas buvo galutinai supakuotas ir sykiu su visomis reikalingomis priemonėmis sukrautas į fordą. Turint omeny, kad ponia Klements ir merginos taip pat savaitei išvyko, tikriausiai itin jautriai suvokiau faktą, jog man iškeliavus Darlington Holas bene pirmąkart per šį šimtmetį – o gal ir apskritai nuo pastatymo dienos – paliks stovėti tuščias. Apėmė keistas jausmas, gal ir paaiškinąs, kodėl taip ilgai atidėliojau išvykimą, vis vaikščiojau po namus, paskutinįsyk tikrindamas, ar viską palieku sutvarkyta.

O kai pagaliau išvažiavau, sunku apibūdinti mane apėmusius jausmus. Negalėčiau pasakyti, kad pirmąsias dvidešimt minučių mane būtų užplūdusi susijaudinimo banga ar nekantra. Be jokios abejonės, taip buvo dėl to, kad nors vairavau vis tolyn nuo Darlington Holo, mane vis dar supo aplinka, bent probėgšmais man pažįstama. Visada maniau, jog labai maža tesu keliavęs, būdamas suvaržytas savo pareigų namuose, betgi, žinoma, laikui bėgant pasitaikydavo visokiausių išvykų vienu ar kitu profesiniu reikalu, ir, regis, žymiai geriau pažinau apylinkes, negu pats numaniau. Mat kaip jau sakiau, važiuodamas saulės nutviekstu vieškeliu Berkšyro grafystės link, vis nesilioviau stebėtis, koks pažįstamas aplinkui vėrėsi gamtovaizdis.

Bet pagaliau apylinkės tapo nebeatpažįstamos ir supratau kirtęs visas ankstesnes ribas. Esu girdėjęs žmones pasakojant apie tą akimirką, kai išplaukiant laivu į atvirą jūrą pagaliau iš akių pranyksta žemė. Vaizduojuos, jog sumišai su pakiliu susijaudinimu patiriamas nejaukumas, dažnai minimas kalbant apie šį momentą, labai primena jausmus, apėmusius mane už fordo vairo, kai apylinkės liovėsi būti matytos. Tai įvyko, kai išnirau iš už vieno posūkio ir atsidūriau kelyje, vingiuojančiame kalvos atšlaite. Kairėje nujaučiau esant statų skardį, nors vaizdą ir užstojo tanki medžių lapija, apkraštuojanti kelią. Mane užplūdo jausmas, kad štai iš tikrųjų palikau Darlington Holą, ir turiu prisipažinti – dilgtelėjo šioks toks nerimas, o jį dar sustiprino neaiški mintis, jog galbūt pasukau visai ne reikiamu keliu, bet galvotrūkčiais lekiu klaidinga kryptimi į kokią dykvietę. Tasai jausmas nusmelkė tik akimirką, bet jis privertė mane sulėtinti greitį. Ir netgi patikinęs pats save, jog važiuoju teisingu keliu, norom nenorom turėjau sustabdyti automobilį, kad atgaučiau pusiausvyrą.

Nusprendžiau išlipti ir truputį pramankštinti kojas, o tąsyk dar stipriau nei kada nors anksčiau perėmė įspūdis, jog esu užsiglaudęs skardingam pakriaušy. Vienoje kelio pusėje stačiu šlaitu kilo krūmokšniai ir neaukšti medeliai, o kitoje pro lapiją dabar galėjau įžiūrėti tolimą gamtovaizdį.

Turbūt buvau gabaliuką paėjėjęs pakele, ieškodamas properšos tarp medžių, kad galėčiau pasigėrėti vaizdu, kai staiga už nugaros išgirdau balsą. Iki tol, žinoma, tariausi esąs visiškai vienas ir atsigręžiau gerokai nustebęs. Kiek tolėliau kitapus kelio bolavo takelis, pradingstąs įkalnėje tarp krūmokšnių. Ant didžiulio akmens, žyminčio tą vietą, sėdėjo liesas, žilaplaukis žmogus drobine kepure ir rūkė pypkę. Jis ir vėl man šūktelėjo, ir nors nevisiškai supratau, ką sakė, mačiau, kad mostais kvietė mane prieiti. Akimirką palaikiau jį valkata, bet paskui įsižiūrėjęs supratau, jog tai šiaip vietinis žmogelis, besimėgaujantis tyru oru vasaros saulėkaitoje, ir nebeturėjau motyvų nepriimti kvietimo.

– Spėlioju tik, sere, – tarė jis, kai prisiartinau, – spėlioju, ar tvirtos tamstos kojos.

– Prašau?

Žmogynas mostelėjo viršun, takučio link.

– Kad ten užsikartum, reikia turėti gerą porą kojų ir patikimus plaučius. Pats neturiu nė vieno, nė kito, taigi ir sėdžiu čia, apačioje. Bet jeigu būčiau geresnės formos, čia nekiūtočiau. Tenai, apačioje, yra graži vietikė, suolelis ir visa kita. Niekur visoje Anglijoje nerasite puikesnio reginio.

– Jei tiesa tai, ką sakote, – atsiliepiau aš, – tai verčiau liksiu čia. Mat kaip tik leidžiuosi į ratuotą kelionę, kurios metu viliuosi išvysti daugelį puikių reginių. Gal kiek per anksti būtų taip išsyk pamatyti geriausią.

Regis, žmogelis nelabai gerai mane suprato, nes paprasčiausiai porino toliau:

– Visoje Anglijoje nepamatysite gražesnio vaizdo. Tačiau sakau jums, reikia geros poros kojų ir patikimų plaučių. – Tuomet atsikvėpęs dar pridūrė: – Matau, savo amžiui jūs dar gana tvirtas, sere. Sakyčiau, be vargo užkoptumėte į viršų. Net ir aš palankią dieną įstengčiau.

Žvilgtelėjau į takutį, kuris iš tiesų atrodė statokas ir gumburiuotas.

– Sakau jums, sere, gailėsitės ten neužlipęs. Juk niekada nežinai. Dar pora metelių, ir gali būt per vėlu, – jis gana vulgariai sukrizeno. – Verčiau palypėti, kol dar jėgos leidžia.

Dabar man atėjo į galvą, kad tasai žmogus galėjo šitaip kalbėti juokaudamas; kitaip sakant, turėjo intenciją padaryti šmaikščią pastabą. Tačiau rytą, turiu prisipažinti, ji pasirodė man užgauli, ir tikriausiai ne kas kita, o tik noras parodyti, kokios paikos būta jo insinuacijos, ir paskatino mane pasukti takeliu įkalnėn.

Kad ir kaip ten būtų buvę, esu labai patenkintas, kad taip pasielgiau. Žinoma, kopimas gerokai išvargino – nors galiu sakyti ypač didelių sunkumų nepatyręs, – keliukas kokį šimtą jardų zigzagais vingiavo į kalną. Tuomet pasiekiau nedidelę laukymėlę, be abejonės, tą pačią, kurią ir minėjo anas žmogus. Čia pasitiko suolelis – ir iš tiesų atsivėrė nepaprasto grožio vaizdas, leidžiantis žvilgsniu aprėpti mylių mylias kalvotų apylinkių.

Prieš akis skleidėsi tiesiog laukas po lauko vilnijančių pievų. Kalvų šlaitai švelniai kilo ir leidosi, laukus ribojo gyvatvorės ir medžiai. Kai kur tolumoje laukus margino neryškūs taškeliai, kuriuos nutariau esant avis. Dešinėje, beveik horizonto linijoje, įžiūrėjau stačiakampį bažnyčios bokštą.

Išties nuostabu buvo šitaip stovėti, apgaubtam vasaros garsų skambesio, švelniam vėjeliui dvelkčiojant į veidą. Ir turbūt kaip tik tada, žvelgdamas į tą gamtovaizdį, ėmiau tinkamai nusiteikti laukiančios kelionės atžvilgiu. Nes kaip tik ten pirmąsyk plūstelėjo sveikas nekantrumas, tų daugybės įstabių patyrimų lūkestis, – patyrimų, kuriuos, žinojau, man žada ateinančios dienos. Ir tiesą sakant, būtent ten pajutau naują ryžto bangą nepabūgti sau pačiam šioje kelionėje išsikeltos užduoties, t. y. užduoties, susijusios su panele Kenton ir mūsų dabartinėmis personalo problemomis.

Bet visa tai buvo ryto metą. O šįvakar esu įsikūręs šiuose jaukiuose svečių namuose siauroje gatvelėje netoli Solsberio centro. Tai, manyčiau, palyginti kukli įstaigėlė, bet labai švari ir puikiausiai atitinkanti mano reikmes. Šeimininkė, kokių keturiasdešimties metų moteris, pono Faradėjaus fordo bei mano geros kokybės kostiumo dėka, regis, laiko mane gana iškiliu svečiu. Kai šiandien po pietų – į Solsberį atvykau apie trečią trisdešimt – jos registracijos žurnale, adreso skiltyje, įrašiau „Darlington Holas“, pastebėjau ją žvelgiant į mane lyg ir su kokiu baugiu virpesiu ir, be abejo, mąstant, neva esu koks džentelmenas, pratęs prie tokių viešbučių kaip „Ricas“ ir „Dorčesteris“, kuris išsidangins iš jos svečių namų vos tik išvydęs savąjį kambarėlį. Ji pranešė man, kad yra laisvas dvivietis kambarys priešakinėje namo dalyje, nors aš esąs maloniai prašomas jame įsikurti už vienviečio kainą.

Tuomet mane atlydėjo į šį kambarį, kuriame anuo metu saulės šviesa visai jaukiai glostė gėlėtus sienų apmušalus. Ten buvo dvi lovos ir pora nemažų langų, išeinančių į gatvę. Man pasiteiravus, kur vonios kambarys, moteriškė baikščiu balsu paaiškino, – nors tai esančios durys tiesiog priešais manąsias, karšto vandens atsirasią tik po vakarienės. Paprašiau atnešti arbatos ir, kai šeiminin-

kė išėjo, ėmiausi toliau apžiūrinėti kambarį. Lovos tviskėjo nepriekaištinga švara ir buvo dailiai paklotos. Pažvelgęs pro langus, pamačiau kepyklą su išdėliotomis įvairiomis bandelėmis, vaistinę ir kirpyklą. Tolėliau gatvelė per gaubtakuprį tiltą vedė labiau kaimu dvelkiančios vietovės link. Atsigaivinau nusiprausęs veidą ir rankas šaltu vandeniu iš praustuvės, tada atsisėdau į krėslą kieta atkalte greta vieno lango ir nusiteikiau laukti arbatos.

Manyčiau, buvo vos po keturių valandų, kai išėjau iš svečių namų paklaidžioti Solsberio gatvėmis. Plačios, atviros, šios gatvės suteikia miestui nuostabų erdvės įspūdį, tad kone visai lengvai praleidau keletą valandų tiesiog slampinėdamas nuosaikiai šiltoje saulutėje. Negana to, atradau miestą turint daugialypio žavesio; vėl ir vėl pasijusdavau einąs pro virtines mielų, rąstų sijomis išraižytų namukų fasadų, pėdinąs kuriuo nors akmeniniu tiltuku per vieną iš daugybės miestą kertančių upokšnių. Ir, žinoma, nepraleidau progos aplankyti puikiąją katedrą, taip išgirtą ponios Saimens tomelyje. Šį tauriai didingą senovinį statinį nesunku buvo rasti, nes aukštai iškilusi jojo smailė Solsberyje visuomet matyti, kad ir kur nuklystumei. Tiesą sakant, šiandien pavakariais grįždamas atgalios į svečių namus, keletą kartų žvilgtelėjau per petį ir kiekvienusyk mane pasitikdavo už tos didingos smailės besileidžiančios saulės vaizdas.

Ir vis dėlto šįvakar, šio kambario ramybėje, iš prabėgusios dienos kelionės įspūdžių manęs labiausiai neapleidžia, pasirodo, ne Solsberio katedra, ne kokios kitos žavingos šio miesto įžymybės, bet veikiau tasai nuostabus ryto metą pasitaikęs vilnijantis angliškas gamtovaizdis. Žinoma, esu pasirengęs patikėti, jog kitos šalys gali pasiūlyti ir akivaizdžiai efektingesnių reginių. Iš tikrųjų enciklopedijose ir „Nacionaliniame geografijos žurnale“ teko matyti kvapą gniaužiančių fotonuotraukų, vaizduojančių įvairiausius Žemės rutulio kampelius, – pritrenkiančius kanjonus bei krioklius, aštriadančio grožio kalnus. Aišku, niekuomet neturėjau laimės išvysti tokių dalykų savo akimis, bet vis dėlto su tam tikra savikliova ryžtuosi tvirtinti štai ką: puikiausi angliško gamtovaizdžio pavyzdžiai – tokie, kokį teko matyti šį rytą, – turi ypatybę,

kuri objektyviam stebėtojui išskirtų Anglijos peizažą iš viso pasaulio gamtos vaizdų, darytų jį nelygstamai malonų, ir tą ypatybę turbūt geriausiai įvardytų žodis „didybė". Juk iš tiesų, šį rytą stovėdamas ant ano skardingo šlaito ir žvilgsniu rėpdamas prieš mane atsivėrusį kraštą, smelkiamai aiškiai patyriau tą retą, bet su niekuo nesupainiojamą jausmą – jausmą, jog esi atsidūręs didybės akivaizdoje. Šią mūsų žemę vadiname *Didžiąja* Britanija, ir kai kam tokia mada gali atrodyti bent mažumą nekukli. O vis dėlto drįsčiau pareikšti, kad jau vienas pats mūsų šalies kraštovaizdis galėtų pateisinti tokio pakylėtos reikšmės būdvardžio vartojimą.

Ir vis dėlto, kas iš tikrųjų yra toji „didybė"? Kas gi ją sudaro, kur ji glūdi? Visiškai aiškiai suvokiu tokiam klausimui atsakyti esant reikalingą kur kas išmintingesnę galvą nei maniškė, bet jei būčiau prispirtas surizikuoti, tai sakyčiau, kad ne kas nors kita, o tik visokio akivaizdaus dramatizmo *stoka* ir daro mūsų žemės grožį tokį išskirtinį. Įstabi to grožio ramybė, tiksliau – santūrumas. Tarytum žemė žinotų graži, didinga esanti ir nejaustų jokios būtinybės apie tai garsiai šaukti. Jeigu sugretinsime mūsų kraštovaizdį su peizažais, kurių gali pamatyti tokiose vietose kaip Afrika ir Amerika, – peizažais, neabejotinai įspūdingais, – esu tikras, kad pastarieji objektyviam žiūrovui pasirodytų menkesnės vertės dėl būdingo nederamo demonstratyvumo.

Visa ši problema labai giminiška klausimui, metų metais sukeldavusiam mūsų profesinėse gretose daugybę ginčų, būtent: kas yra „didis vyresnysis liokajus"? Atmintis išsaugojo daugelį valandų, kai su malonumu svarstydavome šią temą, dienai baigiantis susibūrę aplink židinį mūsiškėje šeimyninėje. Norėčiau atkreipti jūsų dėmesį į tai, jog sakau ne „kuris", o „kas", taigi turiu galvoje ne asmenį, bet ypatybių visumą; mat iš tikrųjų niekas rimtai nesiginčydavo dėl mūsų kartai deramo profesinio lygio pavyzdį teikiančių asmenų tapatybės. Tai yra, turiu omeny tokias figūras kaip ponas Maršalas iš Šarlevil Hauso arba ponas Leinas iš Bridžvudo. Jei kada turėjote laimės sutikti tokių vyrų, nė kiek nedvejodami atpažinsite jiems būdingą mano turimą galvoje ypatybę. Betgi, žinoma, jūs suprantate mano mintį, ku-

rią noriu išreikšti sakydamas, jog ne taip lengva paprastai apibrėžti, kokia būtent ta ypatybė yra.

Jei jau apie tai prašnekome, tai labiau susimąstęs turiu pripažinti, kad ne visiškai teisinga teigti, esą apie tai, *kurie* vyresnieji liokajai nusipelno apibūdinimo „didis", nebūta jokių ginčų. Veikiau derėjo sakyti, kad tokių ginčų nevyko tarp aukšto lygio profesionalų, įžvelgiančių tokių dalykų esmę. Žinoma, Darlington Holo šeimyninė būdavo svetingai atvira įvairaus intelektualinio lygio bei sąmoningumo patarnautojams, ir prisimenu ne kartą gavęs prikąsti lūpą, kai kuris nors tarnas, – o retsykiais, apgailestaudamas pripažįstu, ir mano paties personalo darbuotojas, – imdavo pakiliai garbstyti, tarkime, poną Džeką Neibersą ar į jį panašų.

Nesu nusiteikęs prieš poną Džeką Neibersą, kuris, deja, kaip suprantu, žuvo per karą. Paminėjau jį tik todėl, kad jo pavyzdys būdingas. Dvejetą trejetą metų ketvirtojo dešimtmečio viduryje, regis, kiekvienų šalies namų šeimyninėje būdavo nuolat linksniuojama pono Neiberso pavardė. Taigi ir į Darlington Holą dažnas viešintis patarnautojas atveždavo naujausių pasakojimų apie pono Neiberso laimėjimus, todėl man ir tokiems žmonėms kaip ponas Greihamas tekdavo patirti bendrą jausmą – frustraciją klausantis vieną po kito apie tą žmogų porinamų anekdotų. O apmaudžiausia būdavo stebėti, kaip po kiekvieno tokio nuotykingo pasakojimo kitais požiūriais padorūs darbuotojai linguoja galvas ir kartoja: „Nagi tasai ponas Neibersas tikrai neturi sau lygių" ar ką nors panašaus.

Žinoma, aš neabejoju, kad ponas Neibersas turėjo didelių organizacinių sugebėjimų; kiek žinau, keletas jo vadovaujamų stambaus masto renginių praėjo įstabiai aukštu lygiu. Tačiau niekada jis nebuvo pasiekęs didžio vyresniojo liokajaus aukštumų. Galėjau tatai pareikšti dar anuomet, kai jo reputacija kilo viršūnėn, lygiai kaip būčiau galėjęs išpranašauti jo nuopuolį vos po keleto metų šlovės.

Argi ne dažnai tekdavo būti liudininku tokių posūkių, kai šiandien apie kurį vyresnįjį liokajų visi tik ir šneka, esą jis geriausias savo kartoje, o vos po metų kitų tasai žmogus pasirodo nė iš tolo

šito nevertas? O vis dėlto tie patys tarnai, kurie anksčiau negailėdami seikėjo jam pagyrų, dabar pernelyg užsiėmę kokios kitos figūros liaupsinimu, kad akimirką stabtelėtų ir kritiškai pasvertų savo gebėjimą vertinti. Tokios rūšies šnekos šeimyninėje paprastai sukasi apie kokį visai staiga iškilusį vyresnįjį liokajų, kuris paskirtas į šias pareigas iškiliuose namuose ir galbūt įsigudrino daugmaž sėkmingai prastumti vieną kitą stambų renginį. Tąsyk visoje šalyje po tarnų susibūrimus pasklinda visokiausi gandai, esą prie to asmens priėjusi viena ar kita įžymybė arba jį nusisamdyti siekiančios net kelios kilmingiausios šeimos, kurios, tarpusavy besivaržydamos, neva siūlančios viena už kitą didesnę algą. Ir kas gi nutinka nepraėjus nė keletui metų? Tasai pats neva nelygstamas asmuo apkaltinamas padaręs kokią nedovanotiną klaidą ar dėl kokios kitos priežasties praranda šeimininkų pasitikėjimą, palieka jam šlovę atnešusius namus ir amžinai pradingsta iš akiračio. Tuo tarpu tie patys liežuvautojai jau susiradę savo entuziazmui reikšti kokį kitą objektą, dažniausiai ir vėl naujoką. Esu pastebėjęs, kad labiausiai į šitokią nuodėmę linkę svečių kamerdineriai, savo būdinga mada svajojantys kuo greičiausiai užimti vyresniojo liokajaus postą. Tai jie paprastai atkakliai tvirtina, jog viena ar kita figūra reikia sekti kaip pavyzdžiu, arba kartoja, ką toks herojus pareiškęs vienu ar kitu profesiniu klausimu.

Betgi, žinoma, skubu pridurti, dauguma kamerdinerių niekada nė nepagalvoja leisti sau šitokios beprotybės, – iš esmės jie yra aukščiausio lygio profesionalai. Kai du trys tokie žmonės susirinkdavo draugėn mūsų šeimyninėje, – turiu omeny, tarkime, pono Greihamo kalibro figūras (su juo, gaila, man bus nutrūkęs ryšys), – mes nepaprastai įkvepiančiai ir pamokomai pagvildendavome įvairiausius savo profesijos aspektus. Tiesą sakant, nūnai šiuos vakarus skiriu prie pačių šviesiausių anų laikų prisiminimų.

Tačiau leiskite grįžti prie išties įdomaus klausimo – klausimo, dėl kurio maloniai diskutuodavome, kai mūsų vakarinių sambūrių negadindavo plepalai asmenų, nenusituokiančių apie esminius profesijos principus; taigi grįžtu prie klausimo – „*kas* yra didis vyresnysis liokajus“?

Kiek siekia mano žinios, kad ir kokiai gausybei kalbų šis klausimas būtų davęs pagrindą metams bėgant, profesiniuose sluoksniuose būta itin maža mėginimų suformuluoti oficialų atsakymą. Vienintelis man į galvą ateinantis atvejis – tai Heizo draugijos pastangos nusistatyti narystės kriterijus. Galbūt jūs ir nežinote apie Heizo draugiją, nes nūnai nedaug apie ją tešnekama. Tačiau trečiajame dešimtmety ir ketvirtojo pradžioje ji turėjo nemenką įtaką daugelyje Londono bei metropolijos grafysčių. Tiesą sakant, daug kas manė šios draugijos galią pernelyg išaugus, ir kai 1932 ar 1933 metais ji buvo priversta užsidaryti, per daug nesigailėta.

Heizo draugija skelbėsi priimanti tik „paties aukščiausio lygio" vyresniuosius liokajus. Didžioji dalis jos ilgainiui įgyto prestižo ir galios buvo paremta tuo, kad, kitaip nei kitos tokios organizacijos, išdygdavusios it grybai po lietaus ir neilgai trukus vėl išnykdavusios, Heizo draugija visad įsigudrindavo teturėti nepaprastai mažai narių, šitaip suteikdama tokioms savo pretenzijoms tam tikro įtikimumo. Sakoma, jų narių skaičius niekada nebuvo viršijęs trijų dešimčių, o dažniausiai svyruodavo vos apie devynis dešimt asmenų. Dėl to, o sykiu ir dėl aplinkybės, jog Heizo draugija visuomet linko į tam tikrą slaptumą, kurį laiką šią organizaciją gaubė lyg ir koks mistinis šydas, užtikrinęs, kad retkarčiais jos padaromi pareiškimai profesiniais klausimais būdavo sutinkami taip, tarsi būtų iškalti akmens plokštėse.

Tačiau vienu klausimu reikšti savo nuomonę Draugija atkakliai vengė, – būtent dėl savo narystės kriterijų. Spaudimas šiuos kriterijus paskelbti augo, ir, atsakydama į virtinę *Žurnale džentelmeno džentelmenui* spausdintų laiškų, Draugija pripažino būtiną narystės sąlygą esant „kandidato tarnybą iškiliuose namuose". „Nors, žinoma, – teigė Draugija, – ši sąlyga toli gražu nėra pakankama, kad būtų patenkinti visi reikalavimai". Negana to, aiškiai leista suprasti, jog verslininkų arba „naujųjų turčių" namų Draugija nelaiko „iškiliais", ir, mano nuomone, šis pasenusio kirpimo mąstymas iš pagrindų pakirto visą rimtesnį autoritetą, kurį Draugija galbūt buvo įgijusi, kad galėtų reikšti nuomonę mūsų profesinių

normų klausimais. Atsiliepdama į vėliau tame pačiame *Žurnale* pasirodžiusius laiškus, Draugija teisino savo poziciją sakydama, esą, nors ji sutinkanti su kai kurių korespondentų požiūriu, kad aukštos kvalifikacijos vyresniųjų liokajų rasime ir verslininkų namuose, vis dėlto „derėtų remtis prielaida, jog tokie asmenys neilgai trukus būsią pakviesti tarnauti į *tikrų* ledi ir džentelmenų namus". Esą privalu vadovautis „tikrų ledi ir džentelmenų" vertinimu, įrodinėjo Draugija, o jei ne – „galime lygiai sėkmingai perimti bolševikinės Rusijos elgesio normas". Tatai išprovokavo dar daugiau ginčų, ir laiškuose nesiliovė vis primygtinesni raginimai paskelbti išsamesnius Draugijos narystės kriterijus. Pagaliau trumpu laišku *Žurnalui* pareikšta, jog, Draugijos požiūriu, „esmingiausias kriterijus – kad kandidatas turėtų jojo padėčiai prideramo orumo. Joks kandidatas, pripažintas netobulai atitinkąs šį etaloną, netenkins reikalavimų, nesvarbu, kokių laimėjimų turėtų kitais požiūriais".

Kad ir kaip santūriai vertinu Heizo draugiją, esu įsitikinęs, jog bent jau šis pareiškimas buvo grįstas svaria tiesa. Jei pažvelgsime į tuos žmones, kuriuos sutartinai laikome „didžiais" vyresniaisiais liokajais, – jei pažvelgsime, tarkim, į poną Maršalą arba poną Leiną, – tai man iš tikrųjų atrodo, jog ypatumą, leidžiantį atskirti juos nuo tų kolegų, kurie pasižymi tik nepaprastai aukšta kvalifikacija, tiksliausiai įvardija žodis „orumas".

Žinoma, tatai vien atveria kelią naujam klausimui – kas gi tuomet sudaro tą „orumą"? Kaip tik šiuo klausimu ir vykdavo mūsų pačios įdomiausios diskusijos su tokiais profesionalais kaip ponas Greihamas. Mano garbusis kolega visados laikydavosi požiūrio, jog šis „orumas" – tai kažkas panašu į moters grožį, taigi beprasmiška ir mėginti jį analizuoti. Aš, priešingai, gindavau nuomonę, kad brėždami tokią paralelę linkstame menkinti tokių figūrų kaip ponas Maršalas orumą. Dar daugiau, prieštarauti pono Greihamo analogijai mane labiausiai skatino iš jos lyg ir išplaukianti išvada, jog tą „orumą" žmogus prigimties įgeidžio dėka arba turi, arba ne; ir jei nėra savaime akivaizdu, jog jį turi, tai siekti jo būtų lygiai toks pat tuščias darbas, kaip nedailiai moteriai stengtis pa-

sidaryti gražiai. Nors būčiau linkęs sutikti, jog galbūt daugumai vyresniųjų liokajų lemta galų gale suvokti tokios savybės negebant išsiugdyti, vis dėlto tvirtai tikiu, kad šio „orumo“ žmogus gali visomis pastangomis prasmingai siekti ištisą savo profesinį gyvenimą. Esu tikras, tie „didieji“ vyresnieji liokajai, kurie, kaip ponas Maršalas, šią savybę turi, įgijo ją per daugelį saviugdos metų ir kruopščiai kaupdami patirtį. Tad, mano akimis, laikytis tokios pozicijos kaip pono Greihamo buvo per daug bejėgiška.

Šiaip ar taip, nepaisant viso pono Greihamo skepticizmo, prisimenu tuos vakarus, kai mudu su juo mėgindavome užčiuopti šio „orumo“ pagrindą. Niekada taip ir nepriėjome bendros nuomonės, tačiau savo ruožtu galiu pasakyti, jog šiose diskusijose pats susidariau šituo klausimu pakankamai tvirtą nuomonę, kurios apskritai tebesilaikau ir šiandien. Jei leisite, norėčiau pamėginti čia nusakyti, kaip aš įsivaizduoju šį „orumą“.

Drįstu tikėtis, neginčysite: du pastarųjų metų didieji vyresnieji liokajai buvo ponas Maršalas iš Šarlevil Hauso ir ponas Leinas iš Bridžvudo. Galbūt jūs esate įsitikinę, kad prie šios retos kategorijos atstovų priskirtinas taip pat ponas Hendersonas iš Brenber Kaslo. Bet turbūt palaikysite mane šališku, jeigu pareikšiu, kad daugeliu požiūrių mano paties tėvas galėtų būti prilygintas tokiems vyrams, ir būtent jo profesinę istoriją visuomet tyrinėdavau bandydamas apibrėžti „orumą“. Vis dėlto esu nepajudinamai įsitikinęs, jog pasiekęs karjeros viršūnę Lauberou Hause, tėvas iš tikro įkūnijo patį „orumą“.

Suprantu – pažvelgęs į šį reikalą objektyviai, negali nesutikti tėvą stokojus įvairių bruožų, kurių didįjį vyresnįjį liokajų paprastai tikimasi turėsiant. Tačiau ir paprieštaraučiau, – visi šie jo stokojami bruožai tebuvo paviršutiniai, puošybinio pobūdžio; tai patrauklios ypatybės, tiesa (nelyginant pyrago glajus), tačiau nesusiję su tuo, kas iš tikrųjų esminga. Kalbu apie tokius dalykus kaip gera tartis ir iškalbos įgūdžiai, bendras įvairių sričių išprusimas, pavyzdžiui, išmanymas apie medžioklę sakalais arba salamandrų veisimą, – t. y. savybes, kurių nė viena mano tėvas negalėjo pasigirti. Negana to, reikia atminti, jog tėvas buvo anks-

tesnės kartos vyresnysis liokajus, pradėjęs savo karjerą tokiais laikais, kai tokios savybės nelaikytos vyresniajam liokajui prideramomis, juo labiau – ne pageidautinomis. Iškalbos ir bendro išsilavinimo manija, regis, paplito mūsų kartoje, galbūt veikiant pono Maršalo pavyzdžiui, kai menkesnio masto žmonės, mėginę mėgdžioti jo didybę, išorės blizgesį supainiojo su esme. Esu linkęs manyti, kad mūsų karta pernelyg susirūpinusi „puošmenomis"; dievaižin kiek jėgų ir laiko išeikvojama šlifuojant tartį ir lavinant iškalbą, valandų valandos praleidžiamos studijuojant enciklopedijas ir serijos „Pasitikrink savo žinias" tomus, kai visą šį laiką labiau derėtų skirti tobulinti elementariems profesiniams įgūdžiams.

Nors turėtume budriai stebėti save ir nemėginti nusimesti atsakomybės, kuri vis dėlto gula ant mūsų pečių, reikia pasakyti, jog kai kurie darbdaviai nemažai prisidėjo prie to, kad šitokie dalykai įėjo į madą. Sakau tatai apgailestaudamas, bet susidaro įspūdis, kad pastaruoju metu nemaža dalis šeimų, netgi pačių kilmingiausių, linksta varžytis tarpusavyje ir nevengia nusileisti iki pastangų „pasirodyti", demonstruodami svečiams šitokią menkavertę vyresniojo liokajaus meistrystę. Ne vieną kartą teko girdėti, kad vyresnysis liokajus pobūvyje rodomas lyg kokia triukus atlikti išmiklinta beždžionė. Vienu apgailėtinu atveju, kurio liudininku pats buvau, namuose stačiai pamėgta svečius smaginti tokia pramoga: paskambinę iškviečia vyresnįjį liokajų ir uždavinėja jam visokius atsitiktinius klausimus, kaip antai – kas tokiais ir tokiais metais laimėjo Derbio lenktynes, panašiai kaip miuzikhole klausinėjama žmogaus-atminties.

Mano tėvas, kaip jau minėjau, priklausė kartai, dėkuidie, dar nepaliestai šitokios mūsų profesinių vertybių sumaišties. Ir esu pasiryžęs tvirtinti, jog nesvarbu, kokia ribota anglų kalba jis kalbėjo ir kokio skurdaus buvo bendro išsilavinimo, tėvas ne tik žinojo viską, kas reikalinga vadovaujant namų priežiūrai, – vos pasiekęs brandos amžių, jis iš tikrųjų jau buvo įgijęs tą „savo padėčiai prideramą orumą", apie kurį kalbama Heizo draugijos pareiškime. Pamėginsiu papasakoti jums, kas, mano nuomone,

lėmė tokį tėvo išskirtinumą, ir galbūt šitaip atskleisiu savąjį „orumo“ supratimą.

Vieną istoriją tėvas mėgdavo metai po metų kartoti. Pamenu, kaip dar vaikas būdamas klausiausi porinant ją svečiams, o vėliau pasakojo ją jau man, kai jo vadovaujamas pradėjau dirbti liokajum. Atsimenu, darsyk ją pakartojo, kai parvažiavau jo aplankyti, gavęs savo pirmąją vyresniojo liokajaus vietą pas tokius ponus Magridžus palyginti kukliuose jųdviejų namuose Olšote, Oksfordšyro grafystėje. Ši istorija jam aiškiai daug reiškė. Mano tėvo kartoje nebuvo taip įprasta analizuoti ir diskutuoti, kaip darome mes, ir numanau, jog vis iš naujo pasakodamas tą istoriją jis labiausiai pagal savo išgales priartėjo prie kritiško profesijos, kuria vertėsi, apmąstymo. Šiuo požiūriu ji esmingai atskleidžia jojo mąstyseną.

Šioje, matyt, tikroje istorijoje vienas vyresnysis liokajus kartu su savo darbdaviu iškeliavo į Indiją ir tarnavo ten daugelį metų; tarp vietinių tarnų jis pelnė tokią pat gilią pagarbą, kokią buvo įgijęs Anglijoje. Vieną popietę esą tas vyresnysis liokajus įėjęs į valgomąjį, tikriausiai norėdamas patikrinti, ar viskas paruošta pietums, ir išvydęs po stalu tysantį tigrą. Liokajus tyliai išėjęs iš valgomojo, atsargiai uždaręs paskui save duris ir ramiai nužingsniavęs į svetainę, kur jo darbdavys gėręs arbatą su būreliu svečių. Tenai jis esą mandagiai kosteldamas patraukęs šeimininko dėmesį, o tada sušnibždėjęs jam į ausį: „Labai atsiprašau, sere, bet valgomajame aptiktas tigras. Turbūt leisite panaudoti dvylikacolius?“

Ir, pasak legendos, po kelių minučių šeimininkas su svečiais išgirdę tris šautuvo šūvius. Kai po kurio laiko vyresnysis liokajus sugrįžęs į svetainę pakeisti arbatinukų, darbdavys paklausęs, ar esą viskas gerai. „Visiškai viskas, dėkui, sere, – jam buvę atsakyta. – Pietūs bus paduoti įprastu laiku, ir džiaugiuosi galėdamas patikinti, kad iki to laiko nebebus likę jokių pastebimų neseniai įvykusio atsitikimo pėdsakų“.

Šią paskutinę frazę – „jokių pastebimų pėdsakų“ – tėvas kartodavo juokdamasis ir su pasigėrėjimu purtydamas galvą. Netvirtino nei žinąs to vyresniojo liokajaus vardą, nei pažįstąs ką nors, kas jį tiesiogiai pažinotų, bet visuomet atkakliai tvirtindavo tą nu-

tikimą įvykus lygiai taip, kaip jis pasakodavęs. Kad ir kaip ten būtų buvę, ne taip jau svarbu, ar ši istorija tikra; reikšminga, žinoma, tai, kaip ji atskleidžia tėvo idealus. Mat kai atsigręžęs į praeitį apžvelgiu jo karjerą, suprantu, jog tikriausiai jis visus tuos metus siekė, sakytumei, *tapti* tuo šios istorijos vyresniuoju liokajumi. Ir, mano galva, savo karjeros viršūnėje tėvas šį siekį įgyvendino. Nors ir neabejoju, kad tigro po pietų stalu jam tikrai nepasitaikė progos aptikti, vis dėlto permąstęs viską, ką žinau apie tėvą arba esu apie jį girdėjęs, galiu pateikti bent keletą pavyzdžių, kada jis pasirodė su kaupu turįs tos savybės, kuria jį taip žavėjo šios istorijos vyresnysis liokajus.

Vieną iš tokių nutikimų man papasakojo ponas Deividas Čarlzas iš Čarlzo ir Redingo kompanijos, lordo Darlingtono laikais kartkartėmis lankydavęsis Darlington Hole. Vieną vakarą, kai patarnavau ponui Čarlzui kaip kamerdineris, jis man papasakojo prieš keletą metų sutikęs mano tėvą viešėdamas Lauberou Hause – žymiojo pramonininko pono Silverso namuose, kuriuose tėvas ištarnavo penkiolika metų, pasiekęs profesines aukštumas. Ponas Čarlzas sakėsi tos viešnagės metu nutikusio vieno incidento dėka niekados negalėjęs tėvo pamiršti.

Vieną popietę ponas Čarlzas, savo gėdai ir apgailestavimui, dviejų kartu viešėjusių džentelmenų draugijoje, – juodu aš pavadinsiu tiesiog ponais Smitu ir Džonsu, nes tam tikruose sluoksniuose jie tikriausiai vis dar prisimenami, – leidęs sau nesaikingai pasivaišinti alkoholiniais gėrimais. Valandą kitą gėrę, pastarieji du ponai nutarę, jog nebloga būtų pasivažinėti po aplinkinius miestelius, – mat automobilis tais laikais vis dar buvo šiokia tokia naujovė. Poną Čarlzą jie įkalbėję vykti drauge ir, kadangi vairuotojas tuokart turėjęs laisvadienį, mano tėvą pasodinę už automobilio vairo.

Draugijai leidusis į kelią, ponas Smitas ir ponas Džonsas, kad ir būdami jau tikrai brandaus amžiaus, elgęsi lyg moksleiviai – traukę nešvankaus turinio dainuškas ir dar šiurkštesne maniera komentavę viską, ką matę pro langą. Negana to, šie džentelmenai vietovės žemėlapyje pastebėję netoliese esant kaimus, pavadinimais Morfis, Soltašas ir Brigūna. Aš nesu visai tikras, kad tie mies-

teliai vadinosi tiksliai taip, bet svarbu tai, kad jie priminė ponams Smitui ir Džonsui miuziklą apie Merfį, Soltmeną ir katę Brigitą, – tokį jūs galbūt prisimenate. Atkreipę dėmesį į šį įdomų sąskambį, abu džentelmenai užsibrėžę aplankyti tuos tris kaimus – neva miuzikholo artistų garbei. Pasak pono Čarlzo, tėvas kaip palieptas nuvežęs juos į vieną kaimą ir jau artinęsis prie antrojo, kai ponai Smitas ir Džonsas pastebėję, jog tai Brigūna, kitaip sakant, trečiasis, o ne antrasis vardas iš eilės. Jiedu piktai pareikalavę, kad tėvas tučtuojau apgręžtų automobilį, idant miestelius būtų galima aplankyti „teisinga tvarka". Taip pasitaikę, kad tam reikėję sugrįžti nemažą kelio galą atgal, bet, užtikrino mane ponas Čarlzas, tėvas priėmęs reikalavimą taip, lyg jis būtų buvęs visiškai protingas, ir apskritai elgęsis nepriekaištingai mandagiai.

Tačiau ponų Smito ir Džonso dėmesį dabar jau patraukęs tėvas (tikriausiai jiems jau pabodęs reginys už lango), ir jiedu toliau linksminęsi, tėvui už nugaros laidydami nemalonias pastabas apie menamą jo „apsirikimą". Ponas Čarlzas prisiminė stebėjęsis, kaip tėvas nė menkiausiu krustelėjimu neišsidavęs pykstąs ar sumišęs, bet toliau sau vairavęs su veido išraiška, atspindinčia tobulą pusiausvyrą tarp žmogiškojo orumo ir pasirengimo patarnauti. Tačiau šiai nedrumsčiamai tėvo pusiausvyrai nebuvę leista tverti. Mat įsilinksminę džentelmenai, pavargę įžeidinėti tėvą, ėmęsi apkalbinėti šeimininką, pas kurį viešėję, – kitaip sakant, tėvo darbdavį poną Džoną Silversą. Jų pastabos daręsi vis niekšingesnės ir jau išties žemos, tad ponas Čarlzas – bent jau taip jis man tvirtino – pajutęs pareigą įsikišti ir atkreipti dėmesį, jog šitaip kalbėti nedera. Šiam pareikštam požiūriui buvę taip energingai pasipriešinta, jog ponas Čarlzas ne tik susirūpinęs tapsiąs tolesniu bendrakeleivių dėmesio objektu, bet ir iš tikro nusigandęs fizinio užpuolimo. Bet tąsyk, pasigirdus ypač grasiai replikai šeimininko adresu, tėvas staigiai sustabdęs automobilį. Ir kaip tik tai, kas įvykę toliau, palikę ponui Čarlzui tokį neišdildomą įspūdį.

Automobilio užpakalinės durelės atsidariusios ir prieš akis iškilęs tėvas, bestovįs kelis žingsnius atstu nuo mašinos, įbedęs nejudrų žvilgsnį vidun. Pono Čarlzo žodžiais tariant, visi trys kelei-

viai kaip vienas buvę priveikti suvokimo, kokią įspūdingą fizinę jėgą įkūnijęs mano tėvas. Iš tikrųjų jis buvo kokių šešių pėdų trijų colių vyras, o jo veido išraiška, – kad ir raminanti, kai žinojai jį stengiantis įtikti, – kitokiomis aplinkybėmis galėjo atrodyti nepaprastai grėsminga. Pasak pono Čarlzo, tėvas niekaip akivaizdžiai nerodęs pykčio. Jis, regėjos, tiesiog atidarė dureles, ir tiek. Ir vis dėlto aukšta jo figūra dvelkusi tokiu galingu ir tokiu neginčijamu priekaištu, kad abu girti pono Čarlzo bendražygiai, regis, subliūškę, susigūžę it berniūkščiai, ūkininko nutverti vagiant obuolius.

Tėvas keletą minučių stovėjęs ničnieko nesakydamas, vien laikydamas atviras dureles. Pagaliau kažkuris – ponas Smitas ar ponas Džonsas – pratarę̨s: „Ar toliau nebevažiuojame?“

Tėvas neatsakęs, bet toliau sau stovėjęs tylomis, nei reikalaudamas išsilaipinti, nei kaip nors nurodydamas, ko pageidaująs ar ketinąs griebtis. Puikiai įsivaizduoju, kaip jis tądien turėjo atrodyti, įrėmintas atvirų durelių angos, tamsiu, griežtu savo asmeniu visiškai stelbdamas švelnų jam už nugaros plytintį Hertfordšyro gamtovaizdį. Ponas Čarlzas prisimena tai buvus keistai trikdančias akimirkas, nes ir jis pats, nors ir nedalyvavęs ankstesniuose išsišokimuose, pasijutęs smelkte persmelktas kaltės. Tyla, atrodė, trukusi amžinybę, kol pagaliau kažkuris – ponas Smitas ar ponas Džonsas – susipratęs sumurmėti: „Turbūt mes čia kiek nusišnekėjome. Daugiau tai nepasikartos“.

Valandėlę pasvarstęs, tėvas tuomet tyliai uždaręs dureles, sugrįžęs prie vairo ir toliau tęsęs išvyką po anuos tris kaimus, – likusį kelią, kaip tvirtino ponas Čarlzas, važiavę vargiai pratardami žodį.

Man bebaigiant pasakoti šį epizodą, atmintyje iškyla kitas daugmaž tų pačių laikų įvykis, galbūt dar įspūdingiau parodysiantis tą ypatingą tėvo turėtą bruožą. Čia turėčiau paaiškinti, kad esu vienas iš dviejų jo sūnų ir kad mano vyresnysis brolis Leonardas žuvo Pietų Afrikos kare, kai aš dar buvau vaikas. Savaime suprantama, tėvas turėjo skaudžiai išgyventi šią netektį, bet padėtį dar blogino aplinkybė, jog šaltinį, paprastai tokiu atveju teikiantį tėvams paguodą, – t. y. mintį, kad sūnus didvyriš-

kai padėjo galvą už karalių ir tėvynę, – temdė žinojimas brolį žuvus ypač nešlovingos operacijos metu. Ne tik manyta, kad tasai manevras buvo itin britams nebūdingas išpuolis prieš taikius Boero gyventojus, dar daugiau: radosi nepaneigiamų įrodymų, jog žygio vadovybės keletą kartų beatodairiškai mota ranka į elementarias karines atsargumo priemones, tad žuvusieji – tarp jų ir mano brolis – prarado gyvybę visai beprasmiškai. Turint galvoje tai, ką rengiuosi papasakoti, man nedera tiksliau įvardyti aptariamo manevro, nors galimas daiktas, kad jūs ir patys atspėsite, apie kurį kalbu, jei pasakysiu, jog anuomet jis sukėlė šiokį tokį visuomenės pasipiktinimą ir smarkiai paaštrino ginčus, apskritai lydėjusius tą karinį konfliktą. Pasigirdo reikalavimų nušalinti operacijai vadovavusį generolą, netgi atiduoti jį karo tribunolui, bet armijai pavyko jį apginti, ir jam buvo leista užbaigti kampaniją. Mažiau yra žinomas faktas, kad Pietų Afrikos konfliktui pasibaigus tasai pats generolas, patyliukais išleistas į pensiją, užsiėmė prekių gabenimo iš Pietų Afrikos verslu. Visa tai pasakoju, nes, praėjus kokiai dešimčiai metų po šio karinio konflikto, tai yra, kai netekties žaizdos turėjo būti tik iš paviršiaus užgijusios, mano tėvas buvo iškviestas į pono Silverso kabinetą, kur išgirdo, jog tasai pats veikėjas – vadinsiu jį tiesiog „generolu“, – pakviestas į kelių dienų pobūvį, viešėsiąs namuose, ir tos viešnagės metu tėvo darbdavys tikįsis padėti pamatus pelningam verslo sandoriui. Tačiau ponas Silversas prisimenąs, kokią reikšmę šis apsilankymas turėsiąs mano tėvui, todėl ir pakvietęs jį, norėdamas pasiūlyti galimybę pasiimti keletą dienų atostogų, kol truksianti generolo viešnagė.

Generolui tėvas jautė didžiausią pasidygėjimą ir panašius jausmus; kita vertus, jis taip pat suprato, kad dabartiniai darbdavio verslo lūkesčiai priklauso nuo to, kaip sklandžiai įvyks būsimasis pobūvis, – o turint galvoje, kad laukta atvykstant kokių aštuoniolikos žmonių, sklandžiai visus aptarnauti buvo anaiptol ne juokai. Taigi atsakydamas tėvas pareiškęs, esą nors jis nepaprastai dėkingas, kad atsižvelgta į jo jausmus, ponas Silversas galįs būti tikras, jog patarnavimo kokybė nenusileisianti įprastiniam lygiui.

Tačiau pasirodė, jog tėvo laukė dar piktesnė kankynė, nei galėjai tikėtis. Viena, – jei tėvo turėta vilčių, kad susitikęs generolą asmeniškai, jis pajus pagarbą ar simpatiją, kurios sušvelnins jo jausmus šiam žmogui, tai tokios viltys pasirodė nepagrįstos. Generolas pasirodė esąs nutukusi bjauri žmogysta, anaiptol ne rafinuotų manierų, o kalboje ryškėjo pomėgis, kad ir apie ką šnekėtų, kaišioti militaristinius palyginimus. Blogiausia tai, jog paaiškėjo šį džentelmeną atvykus be kamerdinerio, mat pastarasis susirgęs. Čia iškilo opi problema: dar ir kitas svečias neatsivežė kamerdinerio, ir reikėjo nuspręsti, kuriam iš jųdviejų kamerdinerio vieton dera skirti vyresnįjį liokajų, kuriam – eilinį. Suprasdamas šeimininko padėtį, tėvas tučtuojau pasisiūlė paimti generolą ir šitaip buvo pasmerktas keturias dienas kęsti taip nemėgstamo žmogaus artumą. Tuo tarpu generolas, nė neįtardamas apie tėvo savijautą, kiekviena proga skaldė anekdotus apie savo karinį šaunumą – lygiai taip, žinoma, pasilikę privačioje aplinkoje su kamerdineriu, mėgsta pasigirti visi kariškiai. Vis dėlto tėvas sugebėjo taip puikiai paslėpti savo jausmus, taip profesionaliai atliko pareigas, kad išvykdamas generolas net pagyrė ponui Silversui jo vyresniojo liokajaus nepriekaištingą darbą ir padėkodamas paliko neįprastai didelę sumą arbatpinigių, – tėvas nė minutę nesudvejojęs paprašė šeimininką paaukoti ją kokiam labdaringam tikslui.

Tikiuosi, sutiksite, jog šiuose dviejuose mano papasakotuose pavyzdžiuose iš tėvo karjeros – dėl jų abiejų aš tikslinausi ir manau juos perteikęs teisingai, – jis ne tik atskleidžia tai, ką Heizo draugija vadina „padėčiai prideramu orumu“, bet ir pats, galima sakyti, tampa šios ypatybės įkūnijimu. Jei pasigilintume, kuo tokiomis valandėlėmis skiriasi mano tėvas ir tokia figūra kaip ponas Džekas Neibersas su visais savo įmantriausiais techniniais įgūdžiais, manyčiau, turėtų imti aiškėti, kas gi skiria „didį“ vyresnįjį liokajų nuo tiesiog gerai įgudusio. Dabar gal mums bus aiškiau, kodėl tėvui taip patiko anas pasakojimas apie vyresnįjį liokajų, kuris nesupanikavo radęs po pietų stalu tigrą: jis instinktyviai suprato šioje istorijoje glūdint tikrojo „orumo“ raktą. O dabar leiskite man pareikšti štai ką: „orumas“ susijęs su vyresniojo liokajaus gebėji-

mu neprarasti savosios profesinės esybės, kurioje gyvena. Menkesnio masto vyresnieji liokajai sulig menkiausia provokacija atsimes nuo savo profesinės esybės ir sugrįš į asmeniškąją. Tokiems žmonėms būti vyresniuoju liokajumi – tolygu vaidinti kokį pantomimos vaidmenį; mažiausias stumtelėjimas, kluptelėjimas, ir fasadas subyrės, apnuogindamas už jo slypintį aktorių. Didžių vyresniųjų liokajų didybę lemia jų gebėjimas susigyventi su savo profesiniu vaidmeniu ir išgyventi jį iki galo; jų neišmuš iš vėžių išoriniai įvykiai, kad ir kokie netikėti, gąsdinantys ar slegiantys. Savąjį profesionalizmą jie dėvi nelyginant džentelmenas kostiumą: nesileis šiurkštiems prasčiokams ar aplinkybėms nuplėšti jo viešumoje, o nusimes jį tik tada, kai patys to norės, t. y. ne kitaip, kaip visiškoje vienumoje. Tai, kaip jau minėjau, „orumo" reikalas.

Kartais sakoma, kad tikrų vyresniųjų liokajų esama tiktai Anglijoje. Kitos šalys turi tik paprastus tarnus, – kad ir kaip jie vadintųsi. Esu linkęs tikėti, jog taip ir yra. Žemyno gyventojai negali būti vyresniaisiais liokajais, nes visa jų padermė negeba išsiugdyti tokio emocinio santūrumo, koks būdingas tiktai anglų tautai. Europiečiai (o apskritai – turbūt nedvejodami sutiksite – ir keltai) paprastai nesusivaldo stiprių emocinių išgyvenimų valandėlėmis, tad ir įstengia neprarasti profesionalios laikysenos tik įprastomis aplinkybėmis. Jei grįžtume prie anksčiau mano pavartotos metaforos, – tikriausiai atleisite man už tokią netašytą formą, – žemyno gyventojai primena žmogų, kuris, kiekvieno menkniekio išvestas iš pusiausvyros, nusiplėšia marškinius ir ima lakstyti balsu šaukdamas. Trumpai drūtai tariant, „orumas" pranoksta tokių žmonių jėgas. Mes, anglai, šiuo požiūriu turime reikšmingų pranašumų prieš svetimtaučius, ir kaip tik dėl šios priežasties, kai tik pamąstai apie didį vyresnįjį liokajų, jį būtinai – galima sakyt, pagal apibrėžimą – vaizduojiesi anglą.

Žinoma, galite atkirsti jūs, kaip darydavo ir ponas Greihamas, kai tik aš imdavau plėtoti tokią minties giją anose maloniose mūsų diskusijose prie židinio, – žinoma, jeigu aš sakau tiesą, tai didį vyresnįjį liokajų galėtumei atpažinti tik pasitaikius progai stebėti, kaip jis atlieka savo pareigas per kokį nors negailestingą išbandy-

mą. O vis dėlto iš tiesų tokius asmenis kaip poną Maršalą ar poną Leiną pripažįstame esant didžius, nors daugelis mūsų negalime tvirtinti gavę ištyrinėti jų elgesio tokiomis aplinkybėmis. Esu priverstas sutikti, jog čia ponas Greihamas teisus, tačiau galiu tvirtai pasakyti tik tai, kad, turėdamas šitiekos metų profesinę patirtį, žmogus įsigudrini intuityviai įvertinti kolegos profesionalumą ir nematydamas jo dirbant įtemptoje situacijoje. Tiesą sakant, kai pasitaiko tokia laiminga proga sutikti didį vyresnįjį liokajų, anaiptol nekyla jokių skeptiškų paskatų reikalauti „išbandymo", – dargi priešingai, neįstengi nė įsivaizduoti tokių aplinkybių, kurios galėtų išmušti iš vėžių šitaip autoritetingai nešamą profesionalumo vėliavą. Iš tiesų esu tikras, jog būtent tokios rūšies baugus suvokimas, perskverbęs net ir tirštą alkoholio miglą, tą sekmadienio popietę prieš daugelį metų kaip tik ir privertė mano tėvo keleivius gėdingai prikąsti liežuvį. Šitokie žmonės daro tokį pat įspūdį, kaip ir Aglijos gamtovaizdis visu grožiu, kokį teko išvysti šį rytą: susidūręs su jais, paprasčiausiai *žinai* esąs didybės akivaizdoje.

Aš suprantu, kad visuomet rasis žmonių, manančių, jog bandyti analizuoti didybę, kaip čia mėginau daryti, yra visiškai tuščias darbas. „Atpažįsti, kad vienas jos turi, o kitas ne, ir tiek, – visuomet atremdavo mano argumentus ponas Greihamas, – o daugiau ne kažin ką tepasakysi". Tačiau aš manau, kad mūsų pareiga taip lengvai nenuleisti rankų šiuo reikalu. Visiems mums neabejotinai tenka profesinė atsakomybė giliai apmąstyti šiuos dalykus, kad kiekvienas pats kiek įmanydamas stengtųsi kuo labiau priartėti prie siekiamybės – „orumo".

Antroji diena, rytas

Solsberis

Retai kada man pavyksta gerai išsimiegoti svetimoje lovoje, tad ir šįsyk, tik posmą neramiai nusnūdęs, prieš kokią valandą pabudau. Tebebuvo tamsu, ir žinodamas, kad prieš akis – ištisa diena už vairo, pamėginau dar užmigti. Tačiau šios mano pastangos pasirodė bergždžios, ir kai galiausiai nusprendžiau keltis, vis dar buvo taip tamsu, kad norėdamas nusiskusti prie praustuvo kambario kampe, gavau užsidegti elektros šviesą. Bet kai pabaigęs vėl ją užgesinau, iš už užuolaidų kraštų jau skverbėsi brėkštančio ryto šviesa.

Kai vos prieš minutę jas praskleidžiau, lauke dar tvyrojo sambrėškis, ir kepyklos bei vaistinės vaizdas kitoje gatvelės pusėje tirpo lyg ir kokioje lengvoje migloje. Ir iš tikrųjų, pažvelgęs tolėliau, kur gatvė remiasi į gaubtanugarį tiltuką, o iš upės kyla rūkas, beveik visiškai negali įžiūrėti vienos iš tilto atramų. Nematyti nė gyvos dvasios, ir, išskyrus iš tolo ataidinčius kalimo dūžius bei kartkartėmis namo gilumoje pasigirstantį kosčiojimą, viešpatauja tyla. Šeimininkė, aišku, dar nepakilusi ir neapsiruošusi, tad maža vilties, kad pusryčius paduotų anksčiau negu žadėtąją pusę aštuntos.

Šią ramią valandėlę, lūkuriuojant, kol prasibus pasaulis, mintys klysta atgalios prie panelės Kenton laiško. Beje, iki šiol jau privalėjau pasiaiškinti, kodėl kalbu apie šį asmenį kaip apie „panelę Kenton“. „Panelė Kenton“ jau dvidešimt metų kaip tapusi ponia Ben, taigi derėtų ją taip ir vadinti. O vis dėlto, kadangi ją artimai pažinojau tik josios mergystės metais ir nė karto neteko matytis

nuo tada, kai ji išvyko į šalies vakarus, kad taptų „ponia Ben", viliuosi, jog atleisite man šį nederamą įprotį vadinti ją taip, kaip mudviejų pažinties laikais ir kaip mintyse visus šiuos metus nesiliovіau kreiptis. Žinoma, ir panelės Kenton laiškas davė papildomą pagrindą taip ją mintyse tituluoti, nes, kad ir liūdna, jos santuoka, regis, galų gale bus nutrūkusi. Laiške nieko tiksliai nepasakyta, – o ir vargu ar galėtum šito tikėtis, – bet panelė Kenton nedviprasmiškai konstatuoja iš tiesų pasiryžusi lemtingam žingsniui – išsikėlusi iš pono Beno namų Helstone ir dabar gyvenanti pas pažįstamą netolimame Litl Komtono miestelyje.

Iš tiesų tragiška, kad jos santuoka dabar štai baigiasi taip nesėkmingai. Tikriausiai kaip tik šiuo metu ji apgailestaudama apmąsto tolimoj praeity padarytus sprendimus, dėl kurių nūnai, būdama anaiptol nebe jaunų metų, ji lieka tokia vieniša ir apleista. Nesunku tad suprasti, jog, apimtai šitokios dvasinės būsenos, jai didelę paguodą turėtų teikti mintis apie grįžimą į Darlington Holą. Tiesa, ji nė vienoje savo laiško vietoje aiškiai nepasisako trokštanti grįžti, tačiau būtent tokią žinią neabejotinai perteikia daugelio pasažų prasmės niuansai, byloją apie gilią Darlington Hole prabėgusių dienų nostalgiją. Žinoma, panelė Kenton negali tikėtis dabar sugrįžusi atsigriebti už anuos prarastus metus, ir pirmoji mano pareiga, kai susitiksime, bus padėti jai tai suprasti. Turėsiu atkreipti dėmesį į tai, kaip smarkiai visa yra pasikeitę, – kad aniems laikams, kai šokdinome didžiulį pulką tarnų, turbūt jau nelemta sugrįžti bent mums gyviems esant. Betgi panelė Kenton – protinga moteris, tikriausiai ji ir pati visa tai jau suprato. Iš tikrųjų, viską pasvėręs, neįžvelgiu priežasčių, dėl kurių galimybė jai sugrįžti į Darlington Holą ir praleisti tenai likusius darbingus metus neturėtų atverti tikro nusiraminimo žmogui, taip skaudžiai gniuždomam jausmo, kad gyvenimas iššvaistytas veltui.

Ir, žinoma, žvelgiant profesiniu požiūriu, man visiškai aišku, kad net ir po tokios ilgos pertraukos panelės Kenton atvykimas tobulai išspręstų pastaruoju metu mums Darlington Hole iškilusią problemą. Beje, vadindamas tai „problema", aš turbūt per-

nelyg sureikšminu reikalą. Juk iš tikrųjų kalbu apie virtinę visai menkų man pasitaikiusių klaidelių, ir tai, ką dabar darau, veikiau yra būdas užkirsti kelią „problemoms" dar prieš joms apskritai atsirandant. Teisybė, iš pradžių šitie smulkūs riktai man gerokai drumstė ramybę, bet kai pagaliau turėjau laiko teisingai diagnozuoti juos kaip viso labo tik paprasto darbuotojų trūkumo požymius, susilaikiau daugiau apie tai nemąstęs. Kaip jau sakiau, panelei Kenton atvykus, visi šie trikdžiai bus galutinai pašalinti.

Tačiau grįžtu prie jos laiško. Protarpiais jame justi nevilties gaida dėl dabartinių jos gyvenimo aplinkybių – ir šis faktas gerokai neramina. Vieną sakinį jinai pradeda: „Nors visiškai neįsivaizduoju, kaip galėčiau naudingai užpildyti likusią gyvenimo dalį..." Ir vėlgi kitoje vietoje rašo: „Dar man likęs gyvenimo tarpsnis plyti prieš akis lyg tuštuma". Didžiosios laiško dalies tonas, kaip jau minėjau, yra nostalgiškas. Vienoje vietoje ji, pavyzdžiui, rašo:

„Visas šis incidentas primena man Alisą Vait. Ar pamenate ją? Iš tiesų vargiai įsivaizduoju, kad galėtumėte užmiršti. Mano pačios atminty vis dar kuo ryškiausiai skamba tie ištęsti balsiai ir netaisyklingi sakiniai, kokie tik jos vienos galvelėje galėjo susiregzti. Ar ką nors žinote apie jos likimą?"

Tiesą sakant, aš nežinau, bet, prisipažinsiu, pralinksmėjau prisiminęs tą iš proto vedančią mūsų tarnaitę, – beje, galop ji pasirodė viena iš labiausiai atsidavusių. Kitoje laiško vietoje panelė Kenton rašo:

„Taip mėgau tą vaizdą, atsiverdavusį žvelgiant pro trečiojo aukšto miegamųjų langus, – pievą ir tolumoje boluojančias kalvas. Ar visa tebėra kaip anksčiau? Vasaros vakarais tasai reginys dvelkdavo kažin kokia magija, ir nūnai jums prisipažinsiu, jog anuomet, būdavo, sustoju prie vieno iš tų langų ir leidžiu brangias savo laiko minutes tiesiog jo pakerėta".

O toliau priduria:

„Dovanokite, jei tai skaudus prisiminimas. Bet niekuomet nepamiršiu to karto, kai mudu drauge žiūrėjome, kaip jūsų tėvelis vaikšto pirmyn ir atgal priešais pavėsinę akis nudelbęs į

žemę, tarytum vildamasis tenai aptikti pamestą neįkainojamą brangakmenį".

Kiek netikėta, kad šis daugiau kaip trijų dešimčių metų senumo prisiminimas, toks gyvas man, išliko ir panelei Kenton. Tatai iš tikrųjų turėjo įvykti vieną tų vasaros vakarų, apie kuriuos ji rašo, nes labai ryškiai prisimenu, kaip lipau į trečią aukštą ir jau laiptų aikštelėje išvydau priešais išsirikiavusią virtinę oranžinių saulėlydžio atšvaitų, perrėžiančių niūrią koridoriaus prietemą ties atlapotomis kiekvieno miegamojo durimis.

Eidamas pro tuos miegamuosius, pro vienas duris pamačiau panelės Kenton siluetą lango fone, – ji pasigręžė ir tyliai pašaukė: „Pone Stivensai, gal turėtumėt valandėlę?" Kai įėjau, panelė Kenton buvo jau vėl nusisukusi į langą. Apačioje skersai pievelės gulė tuopų šešėliai. Dešiniame akipločio pakraštyje, priešais pavėsinę, pievelė nežymiai kilo įkalnėn, ir štai ten buvo matyti tėvo figūra, – žingsniavo koja už kojos, iš pažiūros susirūpinęs, tikrai, kaip taikliai sako panelė Kenton, „nudelbęs akis į žemę, tarytum vildamasis tenai aptikti pamestą neįkainojamą brangakmenį".

Norėčiau paaiškinti egzistuojant keletą svarbių priežasčių, dėl kurių šis epizodas įstrigo man atmintin. Dar daugiau, giliau apie tai susimąstęs, imu suprasti, jog galbūt iš tiesų ne taip jau ir nuostabu, kad jis padarė stiprų įspūdį ir panelei Kenton, jei turėsime galvoje kai kuriuos jos santykių su mano tėvu aspektus jos tarnybos Darlington Hole pradžioje.

Panelė Kenton ir mano tėvas atvyko į namus daugmaž tuo pačiu metu – kitaip sakant, 1922-ųjų pavasarį, – kadangi buvau vienukart praradęs ir ankstesniąją ekonomę, ir jaunesnįjį liokajų. Taip susiklostė, nes minėti asmenys nutarė susituokti ir mesti profesiją. Tokie romanai man visuomet atrodė pavojingi namų tvarkai. Nuo to laiko panašiomis aplinkybėmis netekau ir daugybės kitų darbuotojų. Žinoma, tarp liokajų ir kambarinių gali tikėtis tokių dalykų, ir geras vyresnysis liokajus, planuodamas darbą, visada turi į tai atsižvelgti; tačiau vedybos tarp aukštesnes pareigas einančių darbuotojų gali iš tiesų sugriauti sklandaus

darbo prielaidas. Žinoma, jei du personalo nariai įsimyli vienas kitą ir nutaria susituokti, būtų paika juos kaltinti, bet labiausiai mane erzina tie žmonės, kurie iš esmės nėra atsidavę savajai profesijai ir tiesiog keliauja iš posto į postą ieškodami progos užmegzti romaną (ekonomės, beje, esti ypač linkusios šitaip elgtis). Tokie asmenys – tikra rykštė profesionalumui.

Bet privalau iškart pabrėžti, kad tai sakydamas neturiu galvoje panelės Kenton. Žinoma, ji taip pat galų gale paliko mano personalą, nes ištekėjo, tačiau galiu duot galvą nukirsti, kad visą tą laiką, kol mano vadovaujama dirbo ekonome, ji buvo pasiaukojimo pavyzdys ir niekad neleisdavo pašaliniams dalykams blaškyti profesinio dėmesio.

Tačiau nukrypau į šalį. Pradėjau sakyti, kad tuo pat metu buvome likę be ekonomės ir jaunesniojo liokajaus bei kad panelė Kenton atvyko perimti pirmųjų iš šių dvejų pareigų, – beje, ji atsivežė ypač geras rekomendacijas. Taip sutapo, kad kaip tik tuo metu mano tėvas, pasimirus darbdaviui ponui Džonui Silversui, buvo baigęs savo įstabiąją karjerą Lauberou Hause ir išgyveno šiokį tokį netikrumą dėl tolesnės darbo ir gyvenamosios vietos. Nors jis vis dar buvo aukščiausios klasės profesionalas, tačiau ėjo jau aštuntą dešimtį ir gerokai kentėjo nuo artrito bei kitų negalavimų. Taigi buvo kiek neaišku, kaip jam seksis varžytis su vyresniojo liokajaus posto siekiančiais jaunesnės kartos, bet jau patyrusiais profesionalais. Turint tai galvoje, man pasirodė protinga išeitis pakviesti tėvą praturtinti Darlington Holą savo didžia patirtim ir meistryste.

Pamenu, vieną rytą, netrukus po to, kai tėvas ir panelė Kenton stojo dirbti mūsų personalo gretose, sėdėjau savo kamaraitėje prie stalo ir tikrinau popierius. Staiga kažkas pasibeldė į duris. Atsimenu, jog gerokai nustebau, kai panelė Kenton atidarė duris ir žengė vidun dar man nespėjus šūktelti „prašom“. Įėjo ji nešina didele gėlių vaza ir šypsodamasi tarė:

– Pone Stivensai, pamaniau, jos truputį pagyvins jūsų kabinetą.

– Prašau, panele Kenton?

– Man pagailo, kad jūsų kambarys toks tamsus ir šaltas, kai lauke saulė žeme ridinėjasi. Pamaniau, šitos gėlės gal kiek praskaidrins nuotaiką.

– Jūs labai maloni, panele Kenton.

– Tikrai apmaudu, kad čia nepatenka daugiau saulės. Sienos netgi šiek tiek drėksta, ar ne, pone Stivensai?

– Regis, tiesiog garai kaupiasi, ir viskas, panele Kenton, – atsakiau aš ir vėl pasigręžiau prie popierių.

Ji pastatė vazą priešais mane ant stalo, o tada darsyk apsižvalgiusi prašneko:

– Jei pageidaujate, pone Stivensai, galėčiau atnešti jums ir daugiau žiedų.

– Panele Kenton, esu dėkingas už jūsų gerą širdį. Bet šis kambarys skirtas ne pramogoms. Džiaugiuosi kuo mažiau blaškomas.

– Betgi, pone Stivensai, nėra reikalo laikyti kambarį tokį pilką ir niūrų.

– Jis puikiai man tarnavo iki šiolei, panele Kenton, nors aš ir pritariu jūsų minčiai. Tiesą sakant, kad jau čia esate, norėčiau su jumis aptarti vieną dalyką.

– Ak, iš tiesų, pone Stivensai.

– Taip, panele Kenton, vieną smulkmeną. Vakar man pasitaikė eiti pro virtuvę ir nugirdau jus į kažką kreipiantis „Viljamai“.

– Tikrai, pone Stivensai?

– Taip, iš tiesų taip, panele Kenton. Aš keletą kartų girdėjau jus šūktelint: „Viljamai!“ Norėčiau pasiteirauti, į ką jūs kreipėtės šiuo vardu?

– Nagi, pone Stivensai, manyčiau, kad kreipiausi į jūsų tėvelį. Regis, daugiau Viljamų šiuose namuose nėra.

– Šitaip suklysti labai nesunku, – pasakiau aš, nežymiai šyptelėjęs. – Ar galėčiau paprašyti jūsų, panele Kenton, ateityje kreiptis į mano tėvą „pone Stivensai“? Jei kalbėsite apie jį kaip apie trečią asmenį, galbūt jums bus patogu vadinti jį „ponu Stivensu vyresniuoju“, šitaip skiriant nuo manęs. Būčiau labai dėkingas, panele Kenton.

Tai pasakęs, nusigręžiau ir palinkau prie popierių. Tačiau, mano nuostabai, panelė Kenton iš kambario nėjo.

– Atsiprašau, pone Stivensai, – prabilo ji po valandėlės.

– Taip, panele Kenton?

– Bijau, kad ne visai suprantu, ką norite pasakyti. Praeityje buvau pratusi į žemesnes pareigas einančius tarnus kreiptis vardais ir nelaikau reikalinga elgtis kitaip šiuose namuose.

– Labai suprantamas apsirikimas, panele Kenton. Tačiau jei malonėsite valandėlę susimąstyti, galbūt įžvelgsite esant nederama šiomis aplinkybėmis jūsų padėties žmogui kalbėti iš aukšto su tokio rango asmeniu kaip mano tėvas.

– Man vis dar neaišku, kur jūs sukate, pone Stivensai. Sakote „mano padėties žmogui", bet, kaip suprantu, esu šių namų ekonomė, o jūsų tėvelis yra jaunesnysis liokajus.

– Žinoma, kaip jūs sakote, pagal pareigas jis – jaunesnysis liokajus. Tačiau stebiuosi, kad būdama tokia įžvalgi dar nesupratote tikrovėje jį esant nepalyginamai daugiau negu vien jaunesnįjį liokajų. Nepalyginamai daugiau.

– Be jokios abejonės, buvau nedovanotinai neįžvalgi, pone Stivensai. Įžvelgiau tik, kad jūsų tėvelis yra gabus jaunesnysis liokajus, ir kreipiausi į jį atitinkamai. Išties jį turėjo suerzinti, kad šitaip kreipėsi toks menkas asmuo kaip aš.

– Panele Kenton, iš jūsų tono aišku, kad jūs tiesiog neatkreipėte dėmesio į mano tėvą. Jei būtumėte kurį laiką bent kiek įdėmiau jį stebėjusi, jums būtų savaime aišku, kaip nepadoru jūsų amžiaus ir padėties asmeniui kreiptis į jį „Viljamai".

– Pone Stivensai, galbūt aš ne taip seniai einu ekonomės pareigas, tačiau norėčiau pasakyti, kad per tą neilgą laiką mano sugebėjimai pelnė ne vieną itin dosnų įvertinimą.

– Nė akimirką nesuabejojau jūsų kompetencija. Tačiau šimtai dalykų turėjo jums parodyti, jog mano tėvas yra nepaprastai iškili figūra, jog iš jo, būdama atidesnė, rastumėte daug ko pasimokyti.

– Būsiu amžinai skolinga jums už patarimą, pone Stivensai. Tad malonėkite man nurodyti, kokių tokių nuostabių dalykų turėčiau pasimokyti stebėdama jūsų tėvelį.

4. 1203

– Manyčiau, jie akivaizdūs kiekvienam, kas turi akis, panele Kenton.

– Betgi mes jau konstatavome mane esant šiuo požiūriu ypač negabią.

– Panele Kenton, jeigu jūs manotės tokio amžiaus būdama jau pasiekusi tobulybę, niekuomet nepakilsite į tokias aukštumas, kurioms neabejotinai turite gabumų. Galėčiau, pavyzdžiui, atkreipti dėmesį į tai, kad jūs dažnai nesate visiškai tikra dėl to, kur kokio daikto vieta ar juos pačius painiojate.

Tatai, regis, kiek apmaldė panelės Kenton ryžtą. Kurį laiką ji iš tiesų atrodė sumišusi. Tada tarė:

– Tik atvykusi aš iš tiesų sunkiau gaudžiausi, bet manau, kad tai normalus dalykas.

– Nagi nagi, štai, panele Kenton. Jei būtumėte geriau įsižiūrėjusi į mano tėvą, kuris atvyko dirbti savaite vėliau negu jūs, tai būtumėt įsitikinus, kad namus jis pažįsta tobulai ir orientuojasi juose kuo puikiausiai kone nuo pat tos minutės, kai įkėlė koją į Darlington Holą.

Panelė Kenton, regis, tai pasvėrė, o tada truputį paniurusi atsakė:

– Neabejoju, kad ponas Stivensas vyresnysis puikiai dirba savo darbą, bet patikinu jus, pone Stivensai, jog aš labai gerai dirbu savąjį. Ateityje nepamiršiu kreiptis į jūsų tėvelį pagarbiu kreipiniu. O dabar, jei leisite, atsiprašysiu.

Po šio susidūrimo panelė Kenton daugiau nebemėgino praturtinti mano kamaraitės gėlėmis ir apskritai maloniai pastebėjau, kad ji pasigėrėtinai sėkmingai leido šaknis namuose. Dar daugiau, buvo aišku, kad tai ekonomė, labai rimtai žiūrinti į savo darbą ir, nepaisant jaunumo, jai be pastebimų pastangų sekėsi pelnyti pavaldinių pagarbą.

Taip pat pastebėjau, kad ji iš tiesų toliau kreipėsi į tėvą „pone Stivensai“. Vis dėlto vieną popietę, praėjus gal porai savaičių po pokalbio mano kamaraitėje, kai kažką veikiau bibliotekoje, staiga įėjo panelė Kenton ir pranešė:

– Dovanokite, pone Stivensai, bet jei pasigedote šiukšlių semtuvėlio, tai jis aure ten, hole.

– Prašau, panele Kenton?

– Jūsų šiukšlių semtuvėlis. Jį ten palikote. Ar atnešti čionai?

– Panele Kenton, aš nenaudojau šiukšlių semtuvėlio.

– O, ką gi, tada atleiskite, pone Stivensai. Suprantama, aš pamaniau, kad tai jūs tvarkėtės ir palikote šiukšlių semtuvėlį hole. Bet atsiprašau už sutrukdymą.

Ji pasisuko eiti, bet tarpdury stabtelėjo ir pasakė:

– Ak, pone Stivensai. Nuneščiau jį į vietą pati, bet kaip tik dabar turiu lipti į viršų. Ar jūs nepamiršite?

– Žinoma, panele Kenton. Dėkui, kad atkreipėte mano dėmesį.

– Visai nėra už ką, pone Stivensai.

Pasiklausiau, kaip jos žingsniai nukaukšėjo per holą ir laiptais aukštyn, tada ir pats nuėjau prie durų. Stovėdamas prie bibliotekos slenksčio, žvilgsniu netrukdomas aprėpi holą iki pat lauko durų. Itin matomoje vietoje, tiesiog pačiame tuščių ir labai gražiai išblizgintų grindų viduryje, gulėjo panelės Kenton minėtasis šiukšlių semtuvėlis.

Man tai pasirodė smulkus, bet sykiu erzinantis užmaršumas; semtuvėlis turėjo traukti akį ne tik žvelgiant nuo penkerių į pirmojo aukšto holą atsiveriančių durų, bet taip pat nuo laiptų ir iš antrojo aukšto balkonų. Perėjau holą ir tik pakėlęs papiktinamai ne vietoje paliktą įnagį suvokiau visą jo reikšmę: prisiminiau, kad tai mano tėvas prieš kokį pusvalandį šlavė holą. Iš pradžių man buvo sunku patikėti, kad tokią klaidą padarė tėvas. Tačiau tuoj pat nusiraminau, pats sau taręs, kad tokių niekingų apsirikimų kartkartėmis pasitaiko kiekvienam, ir netrukus mano susierzinimas nukrypo į panelę Kenton, bandžiusią dėl šio incidento sukelti tokį nepagrįstą triukšmą.

Tada, nepraėjus nė savaitei, man einant iš virtuvės užpakaliniu koridoriumi, iš savo kabineto išniro panelė Kenton ir padarė pareiškimą, kurį aiškiai buvo surepetavusi; jos teiginio mintis buvo daugmaž ta, esą nors jai ypač nepatogu nurodinėti man mano pavaldinių klaidas, vis dėlto mudu privalą dirbti kaip viena komanda ir ji turinti vilties, jog ir aš nepasidrovėsiąs elgtis panašiai, jeigu tik pastebėsiąs moterų patarnautojų neapsižiūrėjimų. To-

liau ji nurodė, esą valgomajame pietums buvę išdėliota keletas sidabro įrankių su aiškiais valiklių pėdsakais. Vienos šakutės galiukas buvęs beveik visai juodas. Aš jai padėkojau, ir ji pasitraukė atgal į savo kabinetą. Žinoma, jai nereikėjo nė minėti, kad tasai stalo sidabras buvo viena iš mano tėvo pagrindinių pareigų, ir dar tokia, kuria jis, be kita ko, dargi labai didžiavosi.

Labai galimas daiktas, tokios rūšies nutikimų pasitaikė ir daugiau, nors dabar jų jau nebeprisimenu. Kad ir kaip ten būtų buvę, pamenu, vieną apniukusią, darganotą popietę reikalai pasiekė šiokią tokią kulminaciją; tuo metu biliardinėje tvarkiau lordo Darlingtono medžioklės trofėjus. Duris atvėrė panelė Kenton ir, sustojusi tarpdury, prašneko:

– Pone Stivensai, už durų ką tik pastebėjau dalyką, kuris man kelia nuostabą.

– Kas gi tai, panele Kenton?

– Ar tai jo šviesybė pageidavo, kad kinas iš viršutinės laiptų aikštelės būtų sukeistas su kinu, stovėdavusiu prie jo durų?

– Ko gero, panele Kenton, jūs trupučiuką susipainiojote.

– Anaiptol nemanau, kad susipainiojau, pone Stivensai. Laikau savo pareiga susipažinti, kur namuose yra tikroji daiktų vieta. Spėju, kad kinus kažkas šveitė, o paskui neteisingai pastatė į vietą. Jeigu netikite, pone Stivensai, gal pasivargintumėte išeiti ir pasižiūrėti pats.

– Panele Kenton, šiuo metu esu užsiėmęs.

– Betgi, pone Stivensai, regis, jūs skeptiškai žiūrite į tai, ką sakau. Todėl ir meldžiu išeiti pro šias duris ir įsitikinti pačiam.

– Panele Kenton, dabar aš dirbu, o šiuo reikalu pasidomėsiu netrukus. Nemanau, kad tai taip jau skubu.

– Vadinasi, pone Stivensai, jūs pripažįstate, kad aš neapsirinku?

– Nieko panašaus aš nepripažinsiu, panele Kenton, kol neturėsiu progos imtis reikalo pats. Tačiau šiuo metu neturiu laiko.

Nusigręžiau ir vėl ėmiausi darbo, bet panelė Kenton tebestovėjo tarpduryje ir stebeilijo į mane. Galų gale tarė:

– Matau, kad visai netrukus užbaigsite, pone Stivensai. Aš palauksiu už durų, kad, kai išeisite, galėtume galutinai nuspręsti.

– Panele Kenton, manyčiau, jūs šiam reikalui teikiate pernelyg daug reikšmės, – juk nedega.

Bet panelė Kenton jau buvo išėjusi, ir galite būti tikri – kol toliau darbavausi, tai žingsnelis, tai koks kitas garsas vis primindavo man, kad ji tebestoviniuoja už durų. Todėl nusprendžiau nudirbti biliardinėje dar keletą darbelių, manydamas, jog po kiek laiko ji susipras patekusi juokingon padėtin ir pasišalins. Tačiau ilgainiui aš išsėmiau galimybes ir atlikau visa, ką buvo įmanoma su tuo metu turėtais įnagiais. Panelė Kenton aiškiai tebelaukė už durų. Nutaręs nebešvaistyti laiko dėl tokios vaikiškos užgaidos, ėmiau mąstyti, ar neišėjus pro stiklines duris į sodą. Šio plano vertė atsisakyti oras, – kitaip sakant, lauke akivaizdžiai telkšojo kelios balos ir driekėsi purvynas, – bei ta aplinkybė, kad po kiek laiko vis tiek būtų reikėję grįžti į biliardinę iš vidaus užsklęsti skląsčių. Taigi pagaliau nusprendžiau, jog geriausia strategija būtų tiesiog labai netikėtai įnirtingu žingsniu išdrožti iš kambario. Tad kaip įmanydamas tyliau nutykinau į tokią vietą, iš kurios galėčiau šitaip staiga išžygiuoti, ir tvirtai sugriebęs visą savo apyvoką sėkmingai išsidanginau pro duris. Jau buvau atsidūręs už keleto žingsnių, kol gerokai apstulbinta panelė Kenton atsitokėjo. Vis dėlto tam ji ilgai neužgaišo ir po akimirkos, mane aplenkusi, jau stovėjo priešais – tikra to žodžio prasme man skersai kelio.

– Pone Stivensai, sutikite, čia ne tas kinas, tiesa?

– Panele Kenton, aš visiškai neturiu laiko. Stebiuosi, kad jūs nerandate ko geresnio veikti kaip tik stoviniuoti kiauras dienas koridoriuose.

– Pone Stivensai, ar tai tas kinas, ar ne tas?

– Panele Kenton, prašyčiau nekelti balso. Ką gi mūsų pavaldiniai apačioje pagalvos, išgirdę mudu visa gerkle šūkaujančius apie tai, kur tas kinas, o kur ne tas?

– Faktas, pone Stivensai, yra tai, kad visi kinai šiuose namuose jau kuris laikas buvo purvini! O dabar štai jie – klaidingai sustatyti!

– Panele Kenton, jūs darotės juokinga. O dabar malonėkite mane praleisti.

– Pone Stivensai, dėl Dievo meilės, pasižiūrėkite štai į tą kiną sau už nugaros.

– Jei tai jums taip nepaprastai svarbu, panele Kenton, padarysiu prielaidą, kad kinas man už nugaros gal ir pastatytas ne į savo vietą. Bet prisipažinsiu, niekaip nesuprantu, kodėl jums taip rūpi šios visiškai trivialios klaidelės.

– Pačios savaime šios klaidelės gal ir trivialios, pone Stivensai, bet jūs negalite nesuvokti jų platesnės reikšmės.

– Panele Kenton, aš jūsų nesuprantu. Galgi pagaliau būsite tokia gera ir praleisite mane?

– Faktas, pone Stivensai, kad jūsų tėveliui pavesta kur kas daugiau, negu jo amžiaus žmogui pagal jėgas susidoroti.

– Panele Kenton, jūs aiškiai nenutuokiate, apie ką šnekate.

– Kad ir kas jūsų tėvelis būtų buvęs praeityje, pone Stivensai, jo jėgos dabar smarkiai nusilpusios. Štai ką iš tikrųjų reiškia jūsų vadinamosios „trivialios klaidelės“, ir jeigu į jas neatsižvelgsite, neilgai trukus jūsų tėvelis padarys kokią stambaus masto klaidą.

– Panele Kenton, šitaip kalbėdama paprasčiausiai apsikvailinate.

– Dovanokite, pone Stivensai, bet privalau tęsti. Manau, nuo jūsų tėvelio pečių dabar derėtų nuimti daugelį pareigų. Pirmiausia jam nevalia daugiau leisti nešioti sunkiai nukrautų padėklų. Kaip dreba jo rankos, kai jis neša padėklą į pietų stalą! Tai jau išties gąsdina. Visiškai aišku, kad tik laiko klausimas, kada padėklas iškris jam iš rankų kokiai damai ar džentelmenui į sterblę. Ir negana to, pone Stivensai, – man nepaprastai gaila, kad turiu tai sakyti, – aš pastebėjau jūsų tėvelio nosį.

– Ak, iš tiesų, panele Kenton?

– Apgailestauju tai sakydama, pone Stivensai. Užvakar vakare stebėjau jūsų tėvelį labai iš lėto vairuojant su padėklu valgomojo link, ir bijau, kad aiškiai mačiau didžiulį lašą kyburiuojant jam ant nosies galiuko tiesiog viršum sriubos dubens. Nemanyčiau, kad toks patarnavimo stilius ypač žadintų apetitą.

Kai dabar apie tai mąstau, jau nebesu toks įsitikinęs, kad tą-dien panelė Kenton iš tikrųjų kalbėjo taip drąsiai. Žinoma, per

daugelį artimo bendradarbiavimo metų mudu iš tiesų kartkartėmis apsikeisdavome nuomonėmis ir neužapvalindami kampų, bet aną popietę, kurią mėginu atkurti atmintyje, mudviejų santykiai dar nebuvo toli pažengę, ir negaliu įsivaizduoti, kad panelė Kenton būtų rėžusi taip tiesiai. Kažin ar ji galėjo kalbėti tokius dalykus, kaip „Pačios savaime šios klaidos gal ir trivialios, bet jūs negalite nesuvokti jų platesnės reikšmės", – nesu tikras, ar ji būtų galėjusi taip toli nueiti. Kai daugiau pamąstau, man net ima atrodyti, jog galbūt tai pats lordas Darlingtonas padarė šią pastabą, kai buvo pasikvietęs mane į savo kabinetą praėjus kokiems dviem mėnesiams po ano pokalbio su panele Kenton prie biliardinės durų. Tuo metu tėvo reikalai buvo smarkiai pakitę dėl jo alpimo.

Kai lipi žemyn didžiaisiais laiptais, kabineto durys yra tiesiai priešais. Greta jų nūnai stovi stiklinė spinta, kurioje išdėlioti įvairūs pono Faradėjaus apdovanojimai, bet lordo Darlingtono laikais toje vietoje visada stovėjo knygų lentynos su gausybe enciklopedijų tomų, tarp jų ir visas *Encyclopaedia Britannica* rinkinys. Lordas Darlingtonas turėdavo madą man leidžiantis laiptais stoviniuoti prie šitų lentynų, o kartais, kad sustiprintų atsitiktinio susitikimo įspūdį, jis iš tikrųjų išsitraukdavo kokį tomą ir dėdavosi įsigilinęs, kol pasiekdavau laiptų papėdę. Tada, man einant pro šalį, būdavo, pratars: „A-a, Stivensai, norėjau tau pasakyti vieną dalyką". Ir sulig šiais žodžiais jis neskubriai sugrįždavo į kabinetą, iš pažiūros vis dar nuoširdžiai įsigilinęs į rankose turimą atverstą knygą. Tokios įžangos griebtis jį versdavo ne kas kita, o tik sumišimas dėl to, ką turėdavo man pranešti, ir net kai kabineto durys už mudviejų jau užsiverdavo, dažnai jis viso pokalbio metu stovėdavo prie lango ir vaizduodavo skaitinėjąs enciklopediją.

Tai, ką čia pasakoju, yra vienas iš daugelio pavyzdžių, kuriuos prisimenu ir galėčiau pateikti norėdamas pabrėžti iš esmės drovią ir kuklią lordo Darlingtono prigimtį. Pastaraisiais metais apie jo šviesybę ir jo vaidmenį aukšto lygio reikaluose prikalbėta ir prirašyta gerokai nesąmonių, ir kai kuriuose jau visiškai neišmanėliš-

kuose rašiniuose darytos prielaidos, neva jį skatinęs egocentrizmas arba arogancija. Leiskite man čia pat pasakyti, jog ničniekas negalėtų būti toliau nuo tiesos. Lordo Darlingtono prigimtiniams polinkiams buvo visiškai priešinga šitaip viešinti savo pozicijas, kaip jis vėliau ėmė daryti, ir galiu tvirtai įsitikinęs pareikšti, kad nugalėti santūresniąją savo prigimties pusę jo šviesybę privertė tiktai gilus moralinės pareigos jausmas. Kad ir kas nūnai būtų kalbama apie jo šviesybę, – o diduma viso to, kaip sakiau, yra visiškos nesąmonės, – drąsiai pareiškiu jį buvus širdyje tikrai gerą žmogų, džentelmeną iki kaulų smegenų, ir šiandieną didžiuojuosi atidavęs jam geriausius tarnybos metus.

Tą popietę, apie kurią ketinu pasakoti, jo šviesybė turėjo būti dar tik įpusėjęs šeštą dešimtį, bet, pamenu, jo plaukai jau buvo baltai pražilę, o aukšta liauna figūra pradėjusi mestis į kuprą, pastaraisiais metais taip išryškėjusią. Jis tik vos žvilgtelėjo į mane nuo knygos ir tarė:

– Tėvukas geriau jaučiasi, Stivensai?

– Džiaugiuosi galėdamas pareikšti, sere, kad jis visiškai pasitaisė.

– Džiugu girdėti tai, išties džiugu.

– Dėkui, sere.

– Žiūrėk, Stivensai, ar buvo kokių – na – *požymių*? Turiu omeny, požymių, kad tavo tėvelis gal būtų pageidavęs kiek mažesnio krūvio? Be to nelemto jo alpimo, suprantama.

– Kaip jau sakiau, sere, tėvas akivaizdžiai visai pasveiko, ir manau, kad jį vis dar galima laikyti pakankamai patikimu žmogumi. Tiesa, pastaruoju metu pastebėta, kad vykdydamas pareigas jis padarydavo vieną kitą klaidelę, bet visais tais atvejais apsirikimų būta išties trivialių.

– Betgi niekas iš mūsų nenori vėl sulaukti ko nors panašaus pasikartojant, tiesa? Kitaip sakant, kad tavo tėvelis vėl pargriūtų ar panašiai...

– Žinoma, ne, sere.

– Ir suprantama, jei tai galėjo nutikti lauke, pievelėje, taip gali nutikti bet kur. Ir kiekvieną minutę.

– Taip, sere.

– Gali taip atsitikti, tarkime, per pietus, tavo tėveliui patarnaujant.

– Tatai įmanoma, sere.

– Žiūrėk, Stivensai, jau nė savaitės neliko iki to laiko, kai pradės rinktis pirmieji delegatai.

– Mes gerai pasiruošę, sere.

– Tai, kas paskui vyks šiuose namuose, gali toli atsiliepti.

– Taip, sere.

– Noriu pabrėžti, *išties toli*. Galbūt turės įtakos tam, kaip toliau pakryps Europos likimas. Manau, kad neperdedu – jei turėsime galvoje dalyvaujančius asmenis.

– Sutinku, sere.

– Kažin ar tinkamas laikas rizikuoti, jei galima apsidrausti.

– Iš tiesų netinkamas, sere.

– Žiūrėk, Stivensai, tavo tėvelis jokiu būdu neprivalo mūsų palikti. Prašyčiau tiesiog peržiūrėti jo darbo krūvį. – Ir, regis, kaip tik tada, vėl nesmagiai nudelbęs akis į knygą ir pirštu vedžiodamas kažkurį straipsnį, jo šviesybė pasakė: – Pačios savaime tos klaidos gal ir trivialios, Stivensai, bet negali nesuvokti jų platesnės reikšmės. Laikai, kai tavo tėvelis darbavosi patikimai, dabar jau baigia praeiti. Neprivalu jam pavesti jokių užduočių tose srityse, kur kiekviena klaida gali pastatyti ant kortos mūsų artėjančią konferenciją.

– Iš tikrųjų ne, sere. Aš visiškai suprantu.

– Tad palieku tau apie tai pamąstyti.

Turėčiau paminėti, kad lordas Darlingtonas prieš kokią savaitę buvo tapęs tėvo alpimo liudininku. Jo šviesybė pavėsinėje turėjo užimti porą svečių, jauną damą ir džentelmeną, ir matė per pievelę ateinantį mano tėvą, nešiną labai laukiamu padėklu, gausiai nukrautu gėrimais ir užkandžiais. Keletą jardų priešais pavėsinę pievelė pakyla šlaitu; anuomet, kaip ir dabar, po velėna įkasti keturi akmens blokai sudarė laiptelius, kuriais lengviau įveikdavai tą šlaitą. Kaip tik prie šių laiptelių tėvas ir pargriuvo, o ant padėklo jo neštas geras – arbatinis, puodeliai, lėkštutės, sviestainiai ir py-

ragaičiai – plačiai pabiro žolėje ant viršutinio laiptelio. Kai mane pasiekė aliarmo signalas ir aš išbėgau laukan, jo šviesybė su svečiais jau buvo paguldę tėvą ant šono, po galva pakišę pagalvėlę iš pavėsinės ir užkloję jį kilimėliu. Tėvas gulėjo be sąmonės, jo veidas buvo keistai papilkęs. Jau pasiųsta daktaro Meredito, bet jo šviesybė manė, kad tėvo nevalia palikti saulėkaitoje, kol daktaras atvažiuos; taigi atvyko vonios krėslas ir tėvą gana vargingai nugabenome į namus. Kai atvažiavo daktaras Mereditas, tėvas jau buvo daugmaž atsigavęs ir gydytojas netrukus vėl išvyko, tik miglotai pasamprotavęs, esą tėvas tikriausiai „persidirbęs".

Dėl viso šio nutikimo tėvas jautėsi labai nepatogiai, o ano pokalbio lordo Darlingtono kabinete metu jau seniai buvo grįžęs prie savo pareigų ir triūsė ne mažiau negu visada. Tad buvo ne taip jau lengva apskritai prabilti apie jo atsakomybės sumažinimą. Padėtį man dar sunkino ta aplinkybė, kad jau keletą metų mudu su tėvu linkome vis mažiau ir mažiau kalbėtis, – kokia priežastis tai lėmė, aš niekada iki galo ir nepermaniau. Kalba tarp mudviejų rezgėsi taip sunkiai, kad jam atvykus į Darlington Holą net trumpai pasikeisdami neišvengiamomis žinutėmis darbo reikalais abu gerokai sutrikdavome.

Pagaliau nusprendžiau geriausia būsiant pasikalbėti privačiai, jo kambaryje, kad man išėjus tėvas galėtų vienumoje apmąstyti savo naująją padėtį. Vienintelės valandėlės, kai tėvą galėjai rasti jo kamaraitėje, būdavo iš ankstaus ryto ir prieš pat miegą. Pasirinkęs pirmąją galimybę, vieną rytmetį užkopiau į jo palėpę tarnų fligelyje ir tylutėliai pasibeldžiau.

Iki tos progos retai kada turėdavau reikalų užeiti pas tėvą į kambarį, ir tąsyk mane vėl iš naujo nustebino, kad jis toks mažytis ir plikas. Tiesą sakant, pamenu aną rytą man įstrigusį įspūdį, lyg būčiau įėjęs į kalėjimo vienutę, tačiau, kita vertus, tokį įspūdį galėjo lemti blyški brėkštančios dienos šviesa, o ne tik kambario mažumas ir plikos jo sienos. Mat tėvo buvo atitraukta užuolaidos; jis pats, nusiskutęs ir visiškai apsirengęs, sėdėjo ant lovos kraštelio ir tikriausiai stebėjo dangų rėpiančią aušrą. Bent jau galėjai

spėti jį stebėjus dangų, nes, be dangaus, daugiau nieko ir nebuvo matyti pro mažytį langelį, tik stogo čerpės ir nutekamieji vamzdžiai. Žibalinė lempa greta lovos nebedegė, ir, pastebėjęs nepritariamą tėvo žvilgsnį į lempą, kurią nešiausi pasišviesti kelio ant išklibusių laiptų, greit prisukau dagtį. Tai padaręs, dar aiškiau pastebėjau į kambarėlį besismelkiančią blausią brėkštančio ryto šviesą ir atkreipiau dėmesį į tai, kaip ji užaštrino atšiaurius ir vis dar pagarbią baimę skiepijančius raukšlėto tėvo veido bruožus.

– A, taip ir maniau, kad Tėvelis bus pakilęs ir pasirengęs dienai, – pratariau nusijuokdamas.

– Jau trys valandos, kaip esu atsikėlęs, – atsiliepė tėvas ir gana šaltai nužvelgė mane nuo galvos iki kojų.

– Viliuosi, kad ne artritas neleidžia Tėveliui miegoti?

– Kiek man reikia – išsimiegu.

Tėvas pasisiekė vienintelę kambaryje kėdę – nedidukę, medinę – ir, abiem rankom atsirėmęs atkaltės, pakilo. Išvydęs jį stovintį priešais, negalėjau aiškiai nuspręsti, ar gunktelėjo jis nuo senatvės, ar nuo įpročio taikytis prie nuožulnių palėpės lubų.

– Atėjau kai ko jums pranešti, Tėveli.

– Tai ir klok trumpai drūtai. Negaliu visą rytą klausytis tavo šnekų.

– Tąsyk, Tėveli, eisiu tiesiog prie reikalo.

– Drožk stačiai ką turi, ir baikim tą reikalą. Kai kurių žmonių dienos darbai laukia.

– Puiku. Kadangi prašot kalbėti trumpai, pasistengsiu išdėstyti reikalą kaip įmanydamas glausčiau. Faktai byloja, kad Tėvelis darosi vis netvirtesnis. Toks nebetvirtas, kad net ir jaunesniojo liokajaus pareigos dabar jau viršija jo jėgas. Jo šviesybė yra tos nuomonės, – kaip, beje, ir aš pats, – kad nors Tėveliui ir leidžiama toliau eiti dabartines pareigas, jis sudaro nuolatinę grėsmę sklandžiam šių namų tvarkos palaikymui ir aptarnavimui, o ypač – kitos savaitės svarbaus tarptautinio susirinkimo vyksmui.

Prieblandoje tėvo veide negalėjai įžvelgti jokių emocijų.

– Iš esmės, – tęsiau aš, – manoma, kad iš Tėvelio nebederėtų reikalauti patarnauti prie stalo, nesvarbu, turima svečių ar ne.

– Paskutinius penkiasdešimt ketverius metus aš patarnavau prie stalo kiekvieną dieną, – visiškai neskubėdamas tarė tėvas.

– Negana to, nutarta, jog Tėveliui nebedera leisti nešioti nukrautų padėklų, net ir trumpiausius nuotolius. Turėdamas galvoje šiuos ribojimus ir žinodamas Tėvelį vertinant glaustumą, čia išvardijau peržiūrėtas jo pareigas, kurias vykdyti nuo šiolei bus iš Tėvelio prašoma.

Širdis nelinko tiesiog paduoti jam į rankas popieriaus lapelį, kurį laikiau, tad padėjau jį lovos kojūgalyje. Tėvas žvilgtelėjo į jį ir sugrįžo žvilgsniu prie manęs. Jo veido išraiška vis dar neišdavė nė menkiausio emocinio išgyvenimo, rankos ant kėdės atkaltės, regėjos, rymojo visiškai atpalaiduotos. Negalėjai nepajusti to poveikio, kurį skleidė vien pats jo artumas, nesvarbu, buvo tėvas gunktelėjęs ar ne, – to paties poveikio, kuris kadaise privertė staiga išblaivėti anuodu įkaušusius džentelmenus ant užpakalinės automobilio sėdynės. Galų gale jis tarė:

– Anąsyk parvirtau vien dėl tų nelemtų laiptelių. Jie išklibę. Reikia liepti Šymusui juos pataisyti, kol tas pat nenutiko dar kam nors.

– Iš tikrųjų. Kad ir kaip ten būtų, ar galiu tikėtis, kad Tėvelis atidžiai perskaitys štai tą lapelį?

– Reikia paliepti, kad Šymusas sutaisytų tuos laiptus. Ir, žinoma, prieš atvykstant tiems garbiems ponams iš Europos.

– Iš tiesų. Ką gi, Tėveli, linkiu jums labo ryto.

Tas vasaros vakaras, kurį savo laiške mini panelė Kenton, buvo labai netrukus po šio pokalbio, – iš teisybės, tai galėjo būti net ir tos pačios dienos vakaras. Gerai nebeprisimenu, koks tikslas atvijo mane į viršutinį aukštą, kur išilgai koridoriaus rikiuojasi svečių miegamieji. Bet, kaip jau, regis, sakiau, atminty ryškiai įstrigęs vaizdas: pro kiekvienas atlapas duris plūsta dienos šviesos likučiai ir oranžinėmis juostomis gula skersai koridoriaus. Man einant pro vieną tokį nenaudojamą miegamąjį, šūktelėjo panelė Kenton, – jos siluetas tamsavo lango fone, įrėmintas vienų iš tų durų.

Kai pagalvoji, kai prisimeni panelės Kenton šnekas apie mano tėvą anomis dienomis, kai ji tik pradėjo dirbti Darlington Hole,

ne taip jau ir nuostabu, kad to vakaro prisiminimas neišblėso jai šitiek metų. Be abejonės, turėjo jausti šiokią tokią kaltę, mudviem abiem stebint pro langą apačioje krutantį tėvo pavidalą. Tuopų šešėliai driekėsi kone per visą pievelę, tačiau saulė vis dar tebeauksino tolimąjį jos kampą, kur velėna šlaitu kilo pavėsinės link. Giliai susimąstęs, tėvas stovėjo pas anuos keturis akmens laiptelius. Silpnas vėjelis vos kedeno jo plaukus. Mums bežiūrint, tėvas iš lėto užkopė laiptais. Viršuje apsigręžė ir jau truputėlį greičiau nulipo žemyn. Darsyk apsisukęs, tėvas vėl keletui sekundžių sustingo, mąsliai žvelgdamas į laiptelius. Galiausiai dar kartą jais užlipo – lėtai ir susikaupęs. Šįkart nuėjo per žolę tolėliau, beveik iki pat pavėsinės, tada apsigręžė ir vėl leidosi atgalios, akių taip ir neatitraukdamas nuo žemės. Tiesą sakant, jo elgsenos tą valandėlę negebu nupasakoti geriau, negu savo laiške perteikia panelė Kenton: iš tiesų jis vaikštinėjo, „tarytum vildamasis žolėje aptikti pamestą neįkainojamą brangakmenį“.

Bet matau, kad leidžiu šiems prisiminimams pernelyg užvaldyti savo mintis, o tai gal kiek neprotinga. Juk vis dėlto ši kelionė atveria man retą galimybę pasigėrėti gausiomis angliško kraštovaizdžio grožybėmis, ir žinau vėliau skaudžiai gailėsiąsis, jei dabar leisiu savo dėmesiui taip neplanuotai nukrypti į šalį. Teisybę sakant, pastebiu, jog dar beveik visiškai nieko neužrašiau iš kelionės į šį miestą, – išskyrus trumpai paminėtą stabtelėjimą pašlaitėje pačioje mano išvykos pradžioje. Tai iš tiesų aplaidumas, ypač turint galvoje tai, kokį malonumą patyriau vakar važiuodamas.

Kelionę čionai, į Solsberį, buvau itin kruopščiai suplanavęs, kad beveik visiškai išvengčiau pagrindinių kelių; kai kam mano maršrutas būtų pasirodęs nereikalingai aplinkinis, betgi jis leido pamatyti keletą vaizdingų vietovių, rekomenduotų šauniuosiuose ponios Dž. Saimens tomeliuose, ir turiu pripažinti, jog likau visiškai patenkintas savo pasirinkimu. Didžiąją kelio dalį važiavau kaimo vietovėmis, kvėpdamas malonų ganyklų aromatą, ir dažnusyk nejučia pristabdydavau fordą ir imdavau kone šliaužte šliaužti, kad galėčiau geriau pasigrožėti pakeliui pasitaikančiu upokšniu

ar slėniu. Tačiau, kiek pamenu, išlipęs daugiau nebuvau, kol bemaž privažiavau Solsberį.

Tąsyk vairavau ilgu tiesiu keliu, abipus kurio plačiai plytėjo ganyklos. Iš tiesų tuo metu vietovė tapo labai atvira ir plyna, taigi buvo toli matyti visomis kryptimis, o tolumoje ties horizontu išryškėjo Solsberio katedros smailė. Mane apėmė ramybė, ir tikriausiai dėl to vėl riedėjau visai lėtai – turbūt ne greičiau kaip penkiolika mylių per valandą. O ir gerai, nes ir taip vos spėjau pamatyti man skersai kelio kuo ramiausiai pėdinančią vištą. Sustabdžiau fordą vos per pėdą ar dvi nuo nelemto paukščio, kuris irgi savo ruožtu nutraukė žygį ir sustojo kaip įbestas priešais mane vidur kelio. Kai po minutės višta nepajudėjo, griebiausi automobilio signalo, bet šis jai nepadarė jokio įspūdžio, – paukštis tik ėmė kažin ką lesioti žemėje. Gerokai pasipiktinęs ėmiau rabždintis lauk ir viena koja dar tebestovėjau ant paminos, kai išgirdau moterišką balsą šūktelint:

– Ak, iš tiesų atsiprašau, sere.

Žvilgelėjęs per petį, išvydau ką tik pravažiavęs pakelėje valstiečio trobesį, – tai iš jo tekina bėgo prikyštę ryšinti jauna moteris, aišku, prikviesta automobilio tūtavimo. Prabėgusi pro mane, ji suglemžė į skreitą vištą ir toliau atsiprašinėdama nepaleido paklydėlės iš rankų. Kai patikinau, esą nieko bloga nenutikę, ji tarė:

– Širdingai dėkoju, sere, kad sustojote ir nesuvažinėjote mūsų Nelės. Ji gera mergaitė, aprūpina mus dideliausiais kiaušiniais, kokių tik esate matęs. Jūs toks geras, kad sustojote. O juk tikriausiai skubate.

– O, aš visiškai neskubu, – atsakiau šypsodamasis. – Pirmąkart per daugelį metų galiu nesiskubinti, ir turiu pripažinti, kad tai gana malonus potyris. Matot, aš keliauju šiaip, savo malonumui.

– Ak, tai puiku, sere. Ir tikriausiai jūs traukiat į Solsberį.

– Iš tiesų taip. Beje, juk tai turbūt katedra matyti aure ten, tiesa? Sako, nuostabus statinys.

– O taip, sere, tikrai taip. Na, iš teisybės, aš pati beveik niekad nenuvažiuoju į Solsberį, tai ir negalėčiau tiksliai pasakyti, kokia ji iš arti. Betgi sakau jums, sere, diena dienon iš čia mums

matyti jos smailė. Kartais būna per daug ūkanota, ir ji, žiūrėk, visai išnykusi. Bet matote pats, tokią giedrą dieną kaip šiandien reginys puikus.

– Nuostabus.

– Aš taip jums dėkinga, sere, kad nesuvažinėjote mūsų Nelės. Prieš trejetą metų šitaip žuvo mūsų vėžlys, ir maždaug lygiai toje pačioje vietoje. Mes visi labai liūdėjome.

– Kaip tragiška, – atitariau atjausdamas.

– Tikrai, taip ir buvo, sere. Kai kurie žmonės sako, neva mes, kaimiečiai, priprantam prie gaištančių gyvulių, bet tai netiesa. Mano berniukas verkė ištisas dienas. Kaip gerai, kad jūs sustabdėt dėl Nelės mašiną, sere. Jei teiktumėtės užeiti vidun ir išgerti puodelį arbatos, maloniai prašom. Atsigaivintumėt prieš kelionę.

– Labai malonu, bet iš tikrųjų turėčiau vykti toliau. Norėčiau anksčiau pasiekti Solsberį, kad spėčiau pasižvalgyti į daugeriopas miesto grožybes.

– Iš tiesų, sere. Na, ką gi, dar kartą dėkui.

Vėlei leidaus į kelią, kažin kodėl nekeisdamas ankstesniojo greičio, – matyt, tikėjausi skersai kelio išklystant daugiau naminių gyvių. Reikia pasakyti, šis trumpas susitikimas man labai pakėlė nuotaiką; tasai paprastas gerumas, už kurį sulaukiau padėkos, ir toks pat paprastas gerumas, kuriuo man buvo atsakyta, kažkodėl pripildė mane pakilaus jausmo prieš visą žygį, laukiantį manęs kelias ateinančias dienas. Tokios tad nuotaikos atvykau čionai, į Solsberį.

Tačiau man knieti valandėlei dar sugrįžti prie tėvo; mat įtariu, kad galėjau pirma sudaryti įspūdį, neva dėl jo menkstančių galių pasielgiau su tėvu netaktiškai. Reikalas tas, kad pasirinkimo, kaip dar kitaip būčiau galėjęs pasielgti, praktiškai nebuvo, ir esu tikras, – sutiksite su tuo, kai tik išsamiau paaiškinsiu anų dienų aplinkybes. Tai yra, svarbi tarptautinė konferencija, turėjusi įvykti Darlington Hole, jau kybojo mums ant nosies ir neleido per daug nuolaidžiauti ar meilikauti. Verta taip pat priminti, kad nors per tolesnius penkiolika metų Darlington Holo sienos tapo daugelio ne menkesnės reikšmės įvykių liudininkėmis, anoji 1923-iųjų ko-

vo konferencija buvo pirmas tokio masto renginys; reikia manyti, turėta palyginti maža patirties, o atsitiktinumo valiai nenorėta atsiduoti. Tiesą sakant, tą konferenciją aš dažnokai prisimenu ir dėl keleto priežasčių laikau ją lemtingo savo gyvenimo posūkio momentu. Viena aišku – sakyčiau, esu giliai įsitikinęs, jog šis renginys žymi tą mano karjeros tašką, kai pasiekiau tikrąją brandą kaip vyresnysis liokajus. Tuo nenoriu būtinai pasakyti, neva tapau „didžiu“ vyresniuoju liokajumi; kad ir kaip būtų, vargu ar man dera apie tai spręsti. Bet jei taip atsitiktų, kad kam nors kiltų noras vertinant mano profesinę veiklą teigti mane bent kruopelyte pasižymėjus ana esmine „orumo“ ypatybe, galbūt tam žmogui būtų paranku nukreipti žvilgsnį į minėtąją 1923-iųjų kovo konferenciją kaip į momentą, kada aš galėjau pirmąkart pasirodyti turįs tokių sugebėjimų. Tai buvo vienas iš įvykių, kurie lemtingu žmogaus raidos tarpsniu meta tau iššūkį, priverčia pasiekti savųjų galių ribas ir jas pranokti, tad paskui jau turi save vertinti pagal naujus standartus. Anoji konferencija, žinoma, buvo atmintina ir dėl kitų, visiškai su tuo nesusijusių priežasčių, kurias ir norėčiau dabar paaiškinti.

1923-iųjų konferencija apvainikavo ilgą lordo Darlingtono planavimo darbą; iš tikrųjų, žvelgiant iš laiko perspektyvos, aiškiai matyti, kaip jo šviesybė kokius trejus metus stūmėsi šio taško link. Kiek aš prisimenu, iš pradžių, kai taikos sutartis dar tik buvo pasirašyta Didžiojo karo pabaigoje, jam ji nė iš tolo taip nerūpėjo, ir, manyčiau, teisingiausia būtų sakyti, jog jo šviesybę domėtis šia sutartim paskatino veikiau ne jos analizė, bet draugystė su ponu Karlu Haincu Brėmanu.

Pirmą kartą ponas Brėmanas apsilankė Darlington Hole tuoj pat po karo, dar dėvėdamas karininko uniformą, ir kiekvienam stebėtojui buvo akivaizdu, kad jiedu su lordu Darlingtonu artimai susibičiuliavo. Tatai manęs nenustebino, nes iš pirmo žvilgsnio buvo matyti poną Brėmaną esant malonų ir didžiai padorų džentelmeną. Jau palikęs vokiečių armiją, kitus dvejus metus jis nuola-

tos sugrįždavo, ir negalėjai su tam tikru susirūpinimu nepastebėti, kaip kiekvieną apsilankymą jis atvažiuodavo vis labiau suvargęs. Jo drabužiai vis labiau skuro, stotas vis menko; akyse apsigyveno persekiojamo žvėries žvilgsnis, o paskutiniųjų viešnagių metu svečias protarpiais ilgam užsižiūrėdavo į tuštumą, užsimiršęs ir nebejausdamas greta esant jo šviesybę, o kartais nė negirdėdavo, kad į jį kreipiamasi. Būčiau pamanęs, jog ponas Brėmanas apsirgo kokia sunkia liga, jei ne viena kita jo šviesybės anuomet padaryta pastaba, esą viskas ne taip.

Į pirmąjį iš savo paties vizitų Berlynan lordas Darlingtonas išsiruošė, matyt, baigiantis 1920-iesiems metams, ir pamenu, kaip giliai jį ši išvyka paveikė. Ištisas dienas sugrįžusį jo šviesybę gaubė gūdus susirūpinimas, ir vieną dieną, prisimenu, man pasiteiravus, ar smagi buvo kelionė, atsakydamas jis tarstelėjo: „Neraminanti, Stivensai. Didžiai neraminanti. Mums labai gėdinga šitaip elgtis su nugalėtu priešu. Visiškai pamintos šios šalies tradicijos".

Tačiau ryšium su šiuo reikalu mano atminty nepaprastai ryškiai įstrigo ir kitas epizodas. Nūnai senojoje banketų salėje nebestovi stalas, ir šis erdvus kambarys aukštomis ir puošniomis lubomis ponui Faradėjui sėkmingai tarnauja kaip savotiška galerija. Tačiau jo šviesybės laikais toje patalpoje būdavo susodinama pietų (už ilgo joje stovėjusio stalo) trys dešimtys ar dar daugiau svečių; iš tikrųjų banketų salė tokia erdvi, kad reikalui esant būdavo pristatoma dar keletas stalų ir tada susėsdavo beveik penkiasdešimt žmonių. Žinoma, paprastomis dienomis lordas Darlingtonas, kaip dabar ir ponas Faradėjus, pietaudavo intymesnės aplinkos valgomajame, idealiai talpinančiame iki dvylikos asmenų. Tačiau tą žiemos vakarą, kurį prisimenu, valgomasis dėl kažkokios priežasties buvo netinkamas naudoti, ir lordas Darlingtonas su vienui vienu svečiu, – regis, tai buvo seras Ričardas Foksas, jo šviesybės kolega iš Užsienio reikalų ministerijos laikų, – pietavo aidžioje banketų salėje. Be abejo, jūs sutiksite, kad sunkiausia patarnauti pietums, kai prie stalo sėda dviese. Aš pats kur kas mieliau rinkčiausi patarnauti tik vienam pietautojui, net jei jis būtų ir visiškai nepažįstamas. O kai dalyvauja du

5. 1203

asmenys, tegu vienas iš jų ir tavo darbdavys, – tuomet esti sunkiausia išlaikyti pusiausvyrą tarp atidumo ir iliuzijos, kad pats neegzistuoji, – pusiausvyrą, esmingą geram patarnavimui; kaip tik tokiose situacijose retai pavyksta išsivaduoti nuo įtarimo, jog tavo dalyvavimas varžo pokalbį.

Tąsyk didžioji kambario dalis skendėjo tamsoje, o abu džentelmenai greta vienas kito sėdėjo ties ilgo stalo viduriu, – mat šio būta per plataus sodinti svečią priešpriešiais, – juodu abu gaubė šviesos salelė, susidaranti aplink žvakes ir nuo traškančios liepsnos židinyje kitapus stalo. Nutariau, kad mano dalyvavimas bus mažiausiai juntamas, jei stovėsiu patamsyje žymiai atokiau nuo stalo, negu būčiau stovėjęs įprastomis aplinkybėmis. Žinoma, ši strategija turėjo tą ryškų trūkumą, kad kiekvienusyk man pajudėjus šviesos rato link aptarnauti džentelmenų, artėjantys mano žingsniai imdavo garsiai ir gaudžiai aidėti man dar nepriėjus stalo, pačiu įkyriausiu būdu patraukdami dėmesį į artėjantį mano pasirodymą; kita vertus, ši strategija buvo gera tuo, kad mano asmuo, kai tekdavo stovėti nejudant, likdavo tik iš dalies matomas. Taigi šitaip tat stovėdamas šešėlyje, atstu nuo tos vietos, kur tarp tuščių kėdžių eilių sėdėjo abu džentelmenai, išgirdau lordą Darlingtoną prašnekant apie poną Brėmaną, – šeimininko balsą, ramų ir švelnų kaip paprastai, supančios sienos vis dėlto atmušė keistai įtemptą.

– Jis buvo mano priešas, – kalbėjo jo šviesybė, – bet visad elgėsi kaip džentelmenas. Per pusmetį svaidymosi granatų skeveldromis vienas kito atžvilgiu mudu elgėmės garbingai. Jis buvo džentelmenas, dirbantis savo darbą, ir nepuoselėjau jam jokios pagiežos. Tariau jam: „Žiūrėkit, dabar mudu priešai, ir kausiuosi su jumis visomis išgalėmis. Bet kai visas šis sumautas reikalas baigsis, mums jau nebereikės būti priešais ir turėsime drauge išgerti“. Bjauru štai kas: ši sutartis daro mane melagį. Turiu galvoje tai, kad pasakiau jam, esą nebeliksią priešiškumo, kai baigsis karas. Bet kaip galiu dabar žvelgti jam į akis ir tvirtinti, kad mano žodžiai išsipildė?

Tą patį vakarą, tik kiek vėliau, jo šviesybė, linguodamas galvą, su sielvarto gaida balse prisipažino:

– Tą karą kariavau, kad šiame pasaulyje būtų išsaugotas teisingumas. Kiek supratau, dalyvavau ne kraujo keršto akcijoje prieš vokiečių tautą.

Ir kai nūnai girdžiu kalbas apie jo šviesybę, girdžiu anuos kvailus išvedžiojimus apie menamus jo motyvus, kaip šiais laikais itin dažnai pasitaiko, – su malonumu atgaivinu atminty šiuos širdimi išgyventus žodžius, jo ištartus apytuštėje banketų salėje. Kad ir kaip susikomplikavo jo šviesybės kelias tolesniais metais, bent jau aš niekuomet nesuabejojau, kad visus jo veiksmus širdies gilumoje grindė troškimas regėti „teisingumą šiame pasaulyje".

Neilgai trukus po ano vakaro atėjo liūdna žinia apie tai, kad ponas Brėmanas nusišovė kažkuriame traukinyje tarp Hamburgo ir Berlyno. Savaime suprantama, jo šviesybė labai nusiminė ir tučtuojau ėmė planuoti, kaip nusiųsti lėšų ir užuojautą frau Brėman. Tačiau po keletos dienų pastangų, prie kurių ir aš pats kaip įmanydamas mėginau prisidėti, jo šviesybei nepavyko aptikti nė vieno iš pono Brėmano artimųjų koordinačių. Pastarąjį metą, regis, jo nebeturėta prieglobsčio, o šeima buvo išsibarsčiusi.

Esu įsitikinęs, kad net ir be šios tragiškos žinios lordas Darlingtonas būtų ėmęsis veikti ta linkme, kuria dėjo pastangas tuos keletą metų; jo prigimty buvo pernelyg giliai įsišaknijęs troškimas sulaukti neteisybės ir kančių pabaigos, kad būtų galėjęs elgtis kitaip. Taip jau susiklostė, kad per kelias savaites po pono Brėmano mirties jo šviesybė pradėjo vis daugiau laiko skirti krizės Vokietijoje klausimui. Namuose ėmė dažnai lankytis įtakingi ir garsūs džentelmenai – tarp jų prisimenu tokias figūras kaip lordą Danielsą, profesorių Meinardą Keinzą ir poną H. G. Velsą, žymųjį rašytoją, taip pat kitus, kurie atvykdavo „konfidencialiai", todėl neprivalau čia jų minėti; jo šviesybė su šiais ponais dažnai už užrakintų durų diskutuodavo valandų valandas.

Kai kurie svečiai, tiesą sakant, atvykdavo taip „konfidencialiai", kad aš gaudavau nurodymą užtikrinti, jog patarnaujantis personalas nesužinos jų pavardžių, o kai kada – ir net išvis jų nepamatys. Vis dėlto – ir sakau tai ne be tam tikro pasididžiavimo bei dėkingumo – lordas Darlingtonas niekuomet nesistengė nuslėpti

ko nors nuo manęs paties; pamenu daugybę atvejų, kai kuris nors personažas, būdavo, nutyla vidury sakinio ir atsargiai žvilgteli mano pusėn, o jo šviesybė tik nuramina jį: „O, viskas gerai. Prie Stivenso galite sakyti bet ką, užtikrinu".

Taigi žingsnis po žingsnio per dvejus metus po pono Brėmano mirties jo šviesybei kartu su seru Deividu Kardinalu, tapusiu artimiausiu anų laikų jo bendražygiu, pavyko suburti draugėn plačią sąjungą, apėmusią asmenis, vienijamus įsitikinimo, jog Vokietijoje susidariusiai padėčiai nevalia leisti užsitęsti. Tai buvo ne tik britai ir vokiečiai, bet taip pat belgai, prancūzai, italai, šveicarai; diplomatai ir aukšto rango politikai; iškilūs dvasininkai; atsargos karininkai; rašytojai ir mąstytojai. Vieni džentelmenai, kaip ir pats jo šviesybė, vadovavosi giliu jausmu, jog Vokietijoje sužaista ne visai sąžiningas žaidimas ir amoralu esą toliau bausti naciją už karą, dabar jau pasibaigusį. Kiti, matyt, ne taip labai atjautė Vokietijos ar jos gyventojų nedalią, bet laikėsi nuomonės, esą jei tos šalies ūkio sumaištis nebūsianti pažabota, ji galinti bauginamai greitai pasklisti po platųjį pasaulį.

1922 metų pradžioje jo šviesybė darbavosi, turėdamas galvoje aiškų tikslą. Būtent suburti po vienu – Darlington Holo – stogu pačius įtakingiausius iš tų ponų, kurių parama jau buvo pelnyta, ir surengti „neoficialią" tarptautinę konferenciją – konferenciją, kuri svarstytų, kokiais būdais būtų galima peržiūrėti pačias griežčiausias Versalio sutarties sąlygas. Kad šio užmojo būtų verta imtis, tokia konferencija privalėjo turėti pakankamai svorio, idant būtų galėjusi lemiamai paveikti „oficialiąsias" tarptautines konferencijas, o tokių buvo įvykę jau keletas, vienareikšmiškai siekusių sutartį peržiūrėti, tačiau davusių vien sumaištį ir kartėlį. Anuometinis mūsų Ministras Pirmininkas, ponas Loidas Džordžas, paragino 1922-ųjų pavasarį surengti kitą tokią konferenciją Italijoje, ir iš pradžių jo šviesybė kėlė sau tikslą suburti Darlington Hole tokį sambūrį, kuris laiduotų patenkinamą jos baigtį. Kad ir kiek sunkaus darbo būtų įdėję jiedu su seru Deividu, vis dėlto terminas pasirodė per ankstyvas;

tačiau kai pono Džordžo konferencijos vėlgi nevainikavo ryžtas, jo šviesybė nukreipė žvilgsnį į dar tolimesnę stambią konferenciją, turėjusią įvykti kitais metais Šveicarijoje.

Pamenu, vieną rytą maždaug tuo laiku atnešiau lordui Darlingtonui į pusryčių kambarį kavos, ir jis, sulankstęs „Taimsą", su pasidygėjimu pasakė:

– Prancūzai. Iš tikrųjų, Stivensai, sakau, ką manau. Prancūzai.

– Taip, sere.

– Ir baisu net pagalvoti, kad pasaulis turi matyti mus veikiant su jais ranka rankon. Vien prisiminęs tai žmogus panorsti gerai išsimaudyti.

– Taip, sere.

– Kai paskutinįsyk buvau Berlyne, Stivensai, baronas Oferatas, senas mano tėvo draugas, priėjo prie manęs ir paklausė: „Kodėl taip su mumis elgiatės?" Baisiai panūdau pasakyt jam, kad tai tie nelemti prancūzai. Tai ne anglams būdinga laikysena, knietėjo paaiškinti. Betgi negali taip padaryti. Juk turbūt nevalia blogai kalbėti apie savo brangiuosius sąjungininkus.

Tačiau jau vien dėl to, kad prancūzai atkakliausiai laikėsi Versalio sutarties ir nesileido į kalbas apie žiauriausių sąlygų Vokietijai sušvelninimą, – jau vien dėl šio fakto tapo dar labiau privalu atsikviesti į Darlington Holo susirinkimą bent vieną prancūzą, turintį svarios įtakos savosios šalies užsienio politikai. Tiesą sakant, keletą kartų teko girdėti jo šviesybę reiškiant nuomonę, esą nedalyvaujant tokiam personažui visos diskusijos Vokietijos tema tegalinčios būti vien savo pačių savimeilės glostymas. Taigi lordas Darlingtonas ir seras Deividas ėmėsi šio galutinio ir lemtingo pasirengimų tarpsnio, ir negailestingai pamokoma patirtis buvo regėti, kaip nepalaužiamai jiedu laikėsi savo tikslo, nepaisydami daugkartinių nesėkmių; išsiuntinėta gausybė laiškų ir telegramų, o pats jo šviesybė triskart per du mėnesius vyko į Paryžių. Galiausiai, išgavus vieno nepaprastai iškilaus prancūzo – vadinsiu jį tiesiog mesjė Diuponu – pažadą dalyvauti susirinkime su griežčiausio „neoficialumo" sąlyga, buvo nustatyta konferencijos data. Tai yra, ji paskirta aną atmintiną 1923-iųjų kovą.

Šiai dienai nepaliaujamai artėjant, ir mane patį ėmė slėgti rūpesčių našta – kad ir daug kuklesnio masto negu jo šviesybės, bet vis dėlto juntama. Pernelyg gerai suvokiau, kad jei tik kuriam svečiui viešnagė Darlington Hole pasirodytų ne visiškai komfortabili, tatai galėtų atsiliepti neįsivaizduojamo skaudumo padariniais. Negana to, planuoti renginį trukdė nežinomybė, kiek iš tikrųjų dalyvaus asmenų. Kadangi konferencija turėjo būti itin aukšto lygio, dalyvių skaičių nutarta apriboti – kviesta tik aštuoniolika ypač žymių ponų ir dvi damos: viena vokietė grafienė ir įspūdingoji ponia Eleonora Ostin, anuomet gyvenusi Berlyne; tačiau, suprantama, kiekvienas iš jų galėjo atsivežti sekretorių, kamerdinerį ar vertėją, ir pasirodė neįmanoma patikslinti tokių žmonių skaičių. Dar daugiau, paaiškėjo, jog kai kurie iš atvykstančiųjų suvažiuos kiek ankstėliau, dar prieš konferencijai skirtas tris dienas, kad gautų laiko užimti patogias pozicijas ir susigaudyti, kokios kitų svečių nuotaikos, tačiau tikslių jų atvykimo datų vis tiek nežinojome. Taigi buvo aišku, kad personalui teks ne tik darbuotis nepaprastai įtemptai, laikytis ypač budriai, bet ir parodyti didžiausią lankstumą. Tiesą sakant, kurį laiką maniau, kad šį milžinišką išmėginimą mums pavyks atlaikyti tik tuomet, jeigu aš pasitelksiu papildomos darbo jėgos iš miestelio. Tačiau jau negana, kad dėl šios galimybės jo šviesybė neišvengiamai turėjo abejoti, – mat galėjo pasklisti šnekos, – ji reiškė ir tai, kad privalėsiu kliautis nepatikimais kviestiniais būtent tada, kai bet kokia klaida grės atsirūgti ypač nepageidaujamai. Todėl iš anksto pradėjau toms dienoms ruoštis nelyginant generolas mūšiui: kuo atidžiausiai susidariau tam tyčia skirtą personalo planą, numatydamas jame visokiausius atsitiktinumus; išanalizavau, kur slypi mūsų silpniausios vietos, ir ėmiausi kurti nenumatytoms aplinkybėms skirtus variantus, kurių galėčiau griebtis silpnosioms grandims nuvylus; aš netgi pasakiau pavaldiniams kovinę dvasią žadinančią kalbą, diegdamas mintį, esą, nors jiems ir teksią suktis sutelkus visas iki paskutiniųjų jėgas, jie galį širdyje didžiuotis pareigomis, kurias atliks ateinančiomis dienomis. „Labai gali būti, kad po šiuo stogu bus kuriama

istorija", – pasakiau jiems. O jie, žinodami mane nesant linkusį išpūsti reikalo, suprato, jog netrukus įvyks kažkas tikrai reikšminga.

Dabar gal jūs geriau suprasite, kokia atmosfera tvyrojo Darlington Hole tuo laiku, kai mano tėvui pasitaikė pargriūti priešais pavėsinę, – o tai nutiko iš tikrųjų likus vos dviem savaitėms iki pirmųjų svečių atvykimo, – ir galbūt geriau suvoksite mano mintį, jog nebebuvo kada meilikauti. Kad ir kaip ten būtų buvę, tėvas netruko surasti būdą apeiti tas kliūtis, kurias jo veiklumui kėlė draudimas nešioti nukrautus padėklus. Namuose įprastas tapo toks vaizdas: tėvas stumia ratukus, prikrautus valymo reikmenų, kempinių, šepečių, kiek netikėtai, bet visad tvarkingai išdėliotų aplink arbatinius, puodelius su lėkštutėmis; tie jo ratukai kartais net primindavo gatvės prekeivio vežimaitį. Aišku, jis privalėjo išsiskirti su pareiga patarnauti valgomajame, bet kitais atžvilgiais vežimėlis leido jam nuveikti nepaprastai daug. Tiesą sakant, didžiajam konferencijos išmėginimui artėjant, mano tėvas, regėjos, stulbinamai pasikeitė. Bemaž nelyg kokia antgamtinė jėga būtų jį apsėdusi ir padėjusi nusimesti nuo pečių dvi dešimtis metų; nuo jo veido beveik visai išnyko pastarojo meto sukritusi išraiška, ir jis taip jaunatviškai energingai triūsė, kad nepažįstamam žmogui lengvai galėjo pasirodyti, jog tokių figūrų, stumdančių ratukus po Darlington Holo koridorius, yra ne viena, bet keletas.

Kai dėl panelės Kenton, tai lyg ir pamenu, jog auganti anų dienų įtampa pastebimai ją veikė. Prisimenu, pavyzdžiui, tą kartą, kai mudviem pasitaikė susitikti užpakaliniame koridoriuje. Šis koridorius, sudarantis tarsi kokį patarnaujančio personalo gyvenamų patalpų nugarkaulį, buvo gana niūri vieta, nes dienos šviesa neprasiskverbdavo per visą jo ilgį. Tąsyk, jei nebūčiau pažinęs besiartinančios panelės Kenton iš jos žingsnių lentų grindimis, būčiau galėjęs suprasti, kas ateina, tik iš silueto. Stabtelėjau vienoje iš tų vietų, kur skersai lentų krito ryškus šviesos pluoštas, ir jai artėjant tariau:

– A, panele Kenton.

– Taip, pone Stivensai?

– Panele Kenton, gal galėčiau atkreipti jūsų dėmesį į tą faktą, kad patalynė viršutinio aukšto miegamiesiems bus reikalinga poryt.

– Reikalas puikiai tvarkomas, pone Stivensai.

– A-a, džiugu girdėti. Man tiesiog atėjo į galvą tokia mintis, ir tiek.

Buvau beeinąs savo keliu, bet panelė Kenton nepajudėjo. Tuomet ji žingtelėjo mano pusėn, jos veidą apšvietė šviesos pluoštas, ir pamačiau piktą jo išraišką.

– Gaila, pone Stivensai, esu dabar nepaprastai užsiėmusi ir nerandu nė laisvos minutėlės. Jei tik turėčiau tiek laisvo laiko, kiek akivaizdžiai turite jūs, mielai atsilyginčiau tuo pačiu – slampinėdama po šiuos namus, vis priminčiau jums užduotis, kurias ir taip puikiausiai atsimenate.

– Nagi, panele Kenton, nėra ko taip rūstauti. Tiesiog pajutau reikalą įsitikinti, kad jums tai neišsprūdo iš akiračio...

– Pone Stivensai, per pastarąsias dvi dienas tai jau ketvirtas ar penktas kartas, kai jūs pajuntate tokį reikalą. Labai jau įdomu, iš kur turite tiek laisvo laiko dykinėti po namus kvaršindamas kitiems galvas beprasmiškomis pastabomis.

– Panele Kenton, jei jūs bent minutėlę pamanėte, kad turiu laisvo laiko, tai aiškiau negu bet kas kita parodo didžiulį jūsų nepatyrimą. Puoselėju viltį, jog su metais įgysite aiškesnę nuovoką apie tai, kas vyksta tokiuose namuose kaip šie.

– Jūs nepaliaujate kalbėti apie mano „didį nepatyrimą“, o vis dėlto neįstengiate nurodyti nė menkiausio trūkumo mano darbe. Kitaip, neabejoju, – jau seniai apie tai būtų apsčiai prikalbėta. O dabar turiu daugybę reikalų ir būčiau dėkinga, jei liautumėtės sekioję iš paskos ir štai šitaip trukdę. Jei taip jau neturite ką veikti, siūlyčiau verčiau išeiti laukan ir pakvėpuoti grynu oru.

Ji ryžtingai žengė pro mane ir nužygiavo koridoriumi. Nutaręs geriausia būsiant nebeleisti šiam barniui plėtotis, patraukiau savo keliu. Jau buvau netoli virtuvės durų, kai išgirdau ją vėl įnirtingai atkaukšint man įkandin.

– Šit kas, pone Stivensai, – sušuko ji, – prašyčiau jūsų nuo šiol tiesiogiai į mane iš viso nebesikreipti.

– Panele Kenton, apie ką jūs šnekate?

– Jei būtinai reikės perduoti žinutę, prašyčiau tai padaryti per tarpininką. Arba gal malonėsite parašyti raštelį ir man jį per ką nors perduoti. Esu tikra, kad bendradarbiauti mums seksis nepalyginamai lengviau.

– Panele Kenton...

– Esu labai užsiėmusi, pone Stivensai. Raštelis – jei reikalas sudėtingesnis. O šiaip galite sakyti Martai ar Dorotei arba perduoti per kurį iš patarnautojų vyrų, kuriuos laikote pakankamai patikimais. Dabar privalau grįžti prie darbo, o jus palieku toliau vaikštinėti ir žvalgytis.

Kad ir kaip erzinamai elgėsi panelė Kenton, negalėjau daug apie tai mąstyti, nes tuo metu jau buvo atvykę pirmieji svečiai. Atstovų iš užsienio nebuvo laukiama dar dvi ar tris dienas, tačiau, norėdami pasiruošti kaip įmanoma geriau, anksti atvyko trys džentelmenai, kuriuos jo šviesybė vadino savo „vidaus komanda“, – du Užsienio reikalų ministerijos pasiuntiniai, dalyvaujantys griežčiausiai „neoficialiu“ statusu, ir seras Deividas Kardinalas. Kaip visada, kai trumpam įeidavau į įvairius kambarius, kuriuose, paskendę diskusijose, sėdėdavo šie džentelmenai, nelabai buvo stengiamasi ką nors nuo manęs nuslėpti, taigi negalėjau nesusidaryti tam tikro įspūdžio apie bendrą nuotaiką, vyraujančią šiuo pasirengimų tarpsniu. Žinoma, jo šviesybė su kolegomis stengėsi kaip įmanydami tiksliau apibūdinti vienas kitam kiekvieną iš laukiamų atvykstant dalyvių, tačiau užvis labiau jiems rūpėjo viena figūra, būtent – prancūzo džentelmeno, mesjė Diupono, bei tikėtinos jo simpatijos ir antipatijos. Iš tiesų vienąkart, regis, įėjau į rūkomąjį ir nugirdau vieną poną sakant: „Nuo mūsų sugebėjimo perkalbėti šiuo klausimu mesjė Diuponą iš tikro gali priklausyti Europos likimas“.

Kaip tik šių parengiamųjų diskusijų įkarštyje jo šviesybė ir patikėjo man misiją, gana neįprastą, kad ji įstrigtų atmintyje ir išliktų iki šios dienos drauge su kitais, dar labiau nepamirštamais nuti-

kimais, kuriems buvo lemta įvykti tą įstabiąją savaitę. Lordas Darlingtonas pasikvietė mane į savo kabinetą, ir iškart pastebėjau jį esant gan smarkiai susijaudinusį. Jis atsisėdo už stalo ir ėmėsi įprastos priemonės – pasiėmė į rankas knygą (šįsyk tai buvo *Kas yra kas*) ir vartinėjo puslapį šen bei ten.

– A, Stivensai, – prakalbo jis dirbtinai nerūpestingai, bet staiga, regėjos, nebežinojo, kaip tęsti. Likau stovėti, pasirengęs pirmai progai pasitaikius padėti jam įveikti nesmagumą. Valandėlę jo šviesybė toliau trynė tarp pirštų puslapį, palinkęs į priekį studijavo straipsnį, tuomet pratarė: – Stivensai, suprantu, kad paprašysiu tavęs kiek neįprasto dalyko.

– Sere?

– Tiesiog dabar tiek daug svarbių dalykų slegia.

– Būčiau laimingas galėdamas pasitarnauti, sere.

– Man nepatogu prašyti tokio dalyko, Stivensai. Žinau, kad ir pats esi baisiausiai užsiėmęs. Bet neišmanau, kaip tą reikalą nustumti.

Palūkuriavau, nes lordas Darlingtonas vėl susidomėjo *Kas yra kas*. Tada, nepakeldamas akių, tarė:

– Manau, tau pažįstami gyvenimo faktai.

– Prašau, sere?

– Gyvenimo faktai, Stivensai. Apie paukštelius, bites. Tu žinai apie juos, ar ne?

– Ko gero, ne visai jus suprantu, sere.

– Lošiu atvirom kortom, Stivensai. Seras Deividas yra labai senas mano draugas. Ir šią konferenciją organizuoti jis padėjo neįkainojamai. Be jo, drįstu sakyti, mes nebūtume išgavę mesjė Diupono sutikimo atvykti.

– Iš tikrųjų, sere.

– Tačiau ir seras Deividas turi keistenybių, Stivensai. Galbūt ir pats tai pastebėjai. Jis atsivežė sūnų, Redžinaldą, kaip sekretorių. Dalykas tas, kad jis susižadėjęs ir rengiasi vesti. Redžinaldas, turiu omeny.

– Taip, sere.

– Seras Deividas jau penkerius metus mėgina paaiškinti savo sūnui gyvenimo faktus. Jaunuoliui dabar dvidešimt treji.

– Iš tiesų, sere.

– Einu prie reikalo, Stivensai. Esu vaikino krikštatėvis. Tad seras Deividas ir paprašė, kad gyvenimo faktus jaunajam Redžinaldui atverčiau aš.

– Ak taip, sere.

– Pačiam serui Deividui ši užduotis atrodo sunkiai įveikiama, ir jis baiminasi neįvykdysiąs jos iki Redžinaldo vestuvių dienos.

– Šit kaip, sere.

– Reikalas tas, Stivensai, kad aš baisiai užsiėmęs. Seras Deividas turėtų tai žinoti, bet vis tiek paprašė mane su juo pasišnekėti. – Jo šviesybė valandėlę nutilo ir įkišo nosį į knygą.

– Aš suprantu, kad jūsų šviesybė nori, jog tą informaciją jaunajam ponui perteikčiau aš?

– Jeigu tu neprieštarauji, Stivensai. Man akmuo nuo širdies nukristų. Seras Deividas nepaliauja kas porą valandų vis klausinėti manęs, ar jau pašnekėjau.

– Supratau, sere. Tokioj įtemptoj padėty tai gali būti labai keblu.

– Žinoma, tatai neabejotinai peržengia tavo pareigų ribas, Stivensai.

– Aš padarysiu viską, ką galiu, sere. Tačiau man gali sunkiai vykti nutaikyti tinkamą momentą tokiai informacijai perteikti.

– Būsiu baisiausiai dėkingas, jeigu bent pabandysi, Stivensai. Nepaprastai tauru, kad sutinki padėti. Klausyk, nėra reikalo viską apipint vainikėliais. Tiesiog perteik pagrindinius faktus, ir gana. Geriausias metodas – paprastumas, – štai ką aš patariu, Stivensai.

– Taip, sere. Stengsiuos kiek įmanydamas.

– Didžiai dėkingas, Stivensai. Pranešk, kaip seksis.

Galite įsivaizduoti, kaip buvau apstulbintas šio prašymo, ir įprastomis aplinkybėmis būčiau jį svarstęs ilgas valandas. Tačiau kadangi jis užgriuvo mane šitaip netikėtai, tokiu užimtu laikotarpiu, negalėjau leisti mintims apie laukiančią užduotį mane

per daug užvaldyti, taigi nusprendžiau ją įvykdyti pirma pasitaikiusia proga. Todėl pamenu, praėjus vos valandai ar panašiai po to, kai man buvo patikėta ši misija, pastebėjau jaunąjį poną Kardinalą besėdintį sau vieną bibliotekoje, įsigilinusį į kažkokius dokumentus. Atidžiau įsižiūrėjus į jaunąjį džentelmeną, darėsi aiškiau, kodėl jo šviesybei – o iš tiesų ir jaunuolio tėvui – buvo taip sunku pradėti su juo tokią kalbą. Mano darbdavio krikštasūnis atrodė rimtas, mokslingas jaunuolis, jo bruožuose galėjai įžvelgti daugelį taurių savybių; ir vis dėlto, turint galvoje temą, kuria reikėjo prabilti, be abejo, būtum verčiau turėjęs reikalą su žaismingesniu, netgi lengvabūdiškesniu vyruku. Kad ir kaip būtų, nusprendęs sutvarkyti šį reikalą kaip įmanoma greičiau, žengiau į biblioteką ir, stabtelėjęs per kelis žingsnius nuo pono Kardinalo rašomojo stalo, kostelėjau.

– Atsiprašau, sere, turiu jums perduoti žinią.

– O, tikrai? – gyvai pasiteiravo ponas Kardinalas, pakėlęs akis nuo popierių. – Nuo tėvo?

– Taip, sere. Tai yra, iš esmės – taip.

– Luktelėk.

Jaunasis džentelmenas pasisiekė sau prie kojų stovėjusį diplomatą ir išsiėmė bloknotą su pieštuku.

– Rėžk, Stivensai.

Aš vėl sukosėjau ir nutaisiau kaip įmanydamas beasmeniškesnį balso toną.

– Seras Deividas nori, kad jūs žinotumėt, jog damos ir džentelmenai skiriasi keletu esminių aspektų.

Tikriausiai stabtelėjau valandėlę parinkti reikiamų žodžių tolesnei frazei, nes ponas Kardinalas atsiduso ir pasakė:

– Aš pernelyg gerai tai žinau, Stivensai. Ar galėtum dėstyt reikalą?

– Jūs žinote, sere?

– Tėvas visą laiką nepakankamai mane vertina. Iš šios srities aš plačiai apsiskaičiau ir pasirengiau.

– Iš tikrųjų, sere?

– Pastarąjį mėnesį praktiškai apie nieką kitą nė negalvojau.

– Ak taip, sere? Tuomet galbūt manoji žinia ir nebereikalinga.

– Gali užtikrinti tėvą, kad aš tikrai gerai pasikaustęs. Šis diplomatas, – jis bakstelėjo portfelį koja, – kimšte prikimštas užrašų kiekvienu įsivaizduojamu dalyko aspektu.

– Tikrai, sere?

– Manau gerai apgalvojęs kiekvieną menkiausią įmanomą žmogaus proto pokytį. Norėčiau, kad patikintum tėvą dėl to.

– Būtinai taip ir padarysiu, sere.

Ponas Kardinalas, regis, truputį atsipalaidavo. Jis vėl stumtelėjo savo diplomatą, – nuo kurio, beje, kažkodėl pajutau poreikį nukreipti žvilgsnį, – ir tarė:

– Tikriausiai stebėjaisi, kodėl niekad šio lagaminėlio nepaleidžiu iš rankų. Ką gi, dabar žinai. Įsivaizduok, kas būtų, jei jį atidarytų ne tas, kam reikia.

– Būtų nepaprastai nesmagu, sere.

– Tai yra, žinoma, – pasakė jis, staiga išsitiesdamas, – jei tėtis nesugalvojo kokio visiškai naujo momento, apie kurį turėčiau pagalvoti.

– Neįsivaizduoju, kad taip būtų, sere.

– Ne? Nieko daugiau dėl to vaikino Diupono?

– Ko gero, ne, sere.

Iš visų jėgų stengiausi neparodyti susierzinimo suvokęs, jog užduotis, kurią jau tariausi beveik įveikęs, vis dar stūkso prieš mane nė nepradėta. Turbūt kaupiausi naujam mėginimui, kai jaunasis ponas staiga pakilo ir paėmęs savo diplomatą pasakė:

– Ką gi, turbūt išeisiu kvėptelti gryno oro. Ačiū už pagalbą, Stivensai.

Ketinau neatidėliodamas nutaikyti progą kitam pokalbiui su ponu Kardinalu, bet tai pasirodė esą neįmanoma, daugiausia dėl to, kad tą pačią popietę – kokiom dviem dienom anksčiau, negu tikėtasi – atvyko ponas Luisas, senatorius iš Amerikos. Sėdėjau savo kamarėlėje ir tikrinau važtaraščius, kai kažkur virš galvos išgirdau su niekuo nesupainiojamą kieme stabdomų au-

tomobilių burzgimą. Nuskubėjau į viršų, ir pakeliui, užpakaliniame koridoriuje, – mudviejų paskutiniojo susikirtimo vietoje, – pataikiau sutikti panelę Kenton. Turbūt kaip tik šis nevykęs sutapimas ir paskatino ją ir toliau elgtis taip pat vaikiškai, kaip pereitą kartą. Mat kai pasiteiravau, kas atvyko, panelė Kenton nesustodama praėjo pro mane ir tik trumpai drūtai nukirto: „Žinutę, pone Stivensai, jei reikalas skubus". Tai buvo baisiai nemalonu, bet aš, aišku, neturėjau kito pasirinkimo, kaip tik skubėti laiptais aukštyn.

Ponas Luisas mano atminty išlikęs kaip žmogus, kuriam gamta nepašykštėjo apimties, o širdinga šypsena retai kada palikdavo jo veidą. Ankstyvas jo pasirodymas neabejotinai kėlė tam tikrų nepatogumų jo šviesybei ir kolegoms, kurie tikėjosi dar dieną kitą išvengti viešumos ir atsidėti saviems pasirengimams. Tačiau paperkančiai neformali pono Luiso laikysena ir prie pietų stalo padarytas pareiškimas, jog „Jungtinės Amerikos Valstijos visuomet stos tiesos pusėn ir prireikus pripažins Versalyje buvus padaryta klaidų", atrodė pelnę jam nemažą lordo Darlingtono ir jo „vidaus komandos" prielankumą; pietums įsibėgėjus, pokalbis iš lėto, bet ryžtingai ėmė krypti nuo tokių temų kaip pono Luiso gimtosios Pensilvanijos privalumai prie artėjančios konferencijos, o kai džentelmenai užsirūkė cigarus, kai kurios balsu dėstomos mintys, regėjos, skambėjo taip pat konfidencialiai, kaip ir reikštos dar prieš pono Luiso atvykimą. Vienu momentu ponas Luisas draugijai pareiškė:

– Sutinku su jumis, džentelmenai, mūsų mesjė Diuponas gali elgtis labai nenuspėjamai. Tačiau noriu pasakyti štai ką – vienu požiūriu galite būti dėl jo visiškai tikri: dėl vieno dalyko galiu duot galvą nukirsti. – Jis palinko priekin ir įtikinamumo dėlei pamojavo cigaru. – Diuponas nekenčia vokiečių. Nekentė jų dar prieš karą ir dabar tebepuoselėja tuos pačius jausmus, ir dar tokius gilius, kad jums, ponai, tikriausiai sunku įsivaizduoti. – Tai pasakęs, ponas Luisas atsilošė krėsle, ir jo veidą vėl nušvietė širdingoji šypsena. – Bet ponai, – pridūrė jis, – pasakykite man, argi galima

kaltinti prancūzą, kad nekenčia vokiečių? Juk prancūzas turi tam pakankamai priežasčių, tiesa?

Kol pono Luiso žvilgsnis apskriejo sėdinčiuosius už stalo, akimirką tvyrojo nejauki tyla, o tada lordas Darlingtonas pasakė:

– Žinoma, šioks toks kartėlis neišvengiamas. Tačiau, kita vertus, juk ir mes, anglai, ilgai ir įtemptai kariavome su vokiečiais.

– Bet skirtumas tas, kad jūs, anglai, regis, iš tikrųjų vokiečiams neapykantos nebejaučiate. O prancūzų akimis žvelgiant, vokiečiai sugriovė Europos civilizaciją, ir jokia bausmė jiems ne per griežta. Žinoma, mums, amerikiečiams, tokia nuostata atrodo nepraktiška, bet mane visada stebino tai, kad tokiam požiūriui nepritariate jūs, anglai. Juk vis dėlto, kaip ir patys sakote, Didžioji Britanija tame kare labai daug prarado.

Stojo dar viena nesmagi pauzė, kol seras Deividas gana netvirtu balsu tarė:

– Mes, anglai, dažnai kitaip traktuojame tokius dalykus negu prancūzai, pone Luisai.

– A-a. Lyg ir koks temperamento skirtumas, galima sakyti. – Šiuos žodžius tardamas, ponas Luisas, regėjos, dar plačiau nusišypsojo. Linktelėjo pats savo mintims, tarytum jam daug kas dabar būtų paaiškėję, ir patraukė cigaro dūmą. Gali būti, kad tai laiko perspektyva dabar nuspalvina mano atmintį, bet smelkia aiškus jausmas, kad kaip tik tą valandėlę pirmąsyk patyriau šiame iš pažiūros žaviame amerikietyje glūdint kažin ką keista, galbūt dviveidiška. Bet jei tą akimirką man ir kilo kokių įtarimų, tai lordas Darlingtonas akivaizdžiai nieko panašaus neįžvelgė. Mat po dar sekundę kitą trukusios nejaukios tylos jo šviesybė atrodė apsisprendęs.

– Pone Luisai, – prabilo jis, – leiskite man kalbėti atvirai. Daugeliui žmonių Anglijoje dabartinis prancūzų požiūris atrodo niekingas. Galite tai vadinti temperamento skirtumais, bet aš drįsčiau teigti, jog mes kalbame apie šį tą daugiau. Netinka ir toliau šitaip nekęsti priešo, nors konfliktas jau pasibaigęs. Sykį jau prispyrei žmogų sudėti ginklus, ir to turi būti gana. Daugiau juk jo

nebespardysi. Mūsų nuomone, prancūzų elgesys pastaruoju metu tampa barbariškas.

Atrodė, jo šviesybės kalba poną Luisą patenkino. Jis kažką pritariamai sumurmėjo ir pro tirštą tuolaik jau apgaubusį stalą tabako dūmų debesį nusišypsojo kitiems pietautojams.

Rytojaus dieną iš pat ankstaus ryto atvyko dar daugiau svečių, būtent – abi damos iš Vokietijos, beje, atkeliavusios drauge, nepaisydamos, atrodytų, didžiulio jų aplinkos skirtumo, ir atsivežusios nemažą freilinų ir tarnų brigadą bei, žinoma, tikrą gausybę lagaminų. Toliau, po pietų, atkako italas džentelmenas, lydimas kamerdinerio, sekretoriaus ir dviejų asmens sargybinių. Neįsivaizduoju, kur šis džentelmenas vaizdavosi vykstąs, kad atsigabeno pastaruosius, bet turiu prisipažinti, keistoka buvo matyti Darlington Hole šiuodu įtariai stebeilijančius į visas puses stambius vyrukus, sekiojančius per keletą jardų italą džentelmeną, kad ir kur jis atsidurtų. Tarp kita ko, šių asmens sargybinių darbo stiliaus būta tokio, kad arba vienas, arba kitas jųdviejų užlipdavo viršun pamiegoti neįprastu laiku, kad bent vienas kuris budėtų kiaurą naktį. Bet kai išgirdęs apie šį patvarkymą pamėginau pranešti apie jį panelei Kenton, ji vėlgi atsisakė su manimi bendrauti, ir, norėdamas kaip galima greičiau sutvarkyti reikalus, iš tiesų gavau brūkštelėti raštelį ir pakišti po jos kambario durimis.

Kitą dieną atkako dar keletas svečių, ir likus dar dviem dienom iki konferencijos pradžios Darlington Hole knibždėjo įvairiausių tautybių žmonių, besišnekučiuojančių visuose kambariuose, stoviniuojančių lyg ir be tikslo vestibiulyje, koridoriuose ir laiptų aikštelėse, žiūrinėjančių paveikslus ar meno dirbinius. Svečiai vienas su kitu elgėsi kuo mandagiausiai, bet vis tiek šiuo tarpu tvyrojo gana įtempta atmosfera, geriausiai apibūdinama kaip nepasitikėjimas. Ir tarsi atspindėdami šį nesmagumą, besisvečiuojantys kamerdineriai ir tarnai, regėjos, tarpusavy bendravo šaltokai, tad mano paties darbuotojai netgi džiaugėsi būdami pernelyg užsiėmę, kad galėtų daug laiko praleisti su jais.

Daugmaž tuo metu, blaškomas įvairiausių mano dėmesio reikalingų smulkmenų smulkmenėlių, atsitiktinai žvilgtelėjęs pro langą, užmačiau jaunąjį poną Kardinalą, vaikštinėjantį alėjomis ir kvėpuojantį tyru oru. Kaip visada spaudė po pažasčia savo diplomatą ir žingsniavo pievelę juosiančiu taku, giliai paskendęs apmąstymuose. Aš, aišku, prisiminiau turįs jaunojo džentelmeno atžvilgiu misiją, ir man toptelėjo, kad atvirame ore, gamtos apsuptyje, ir ypač turint po ranka krypuojančių žąsų pavyzdį, bus visai palanki proga perduoti tokios rūšies žinias, kokias man buvo pavesta perduoti. Dar daugiau, pamačiau, kad jeigu nedelsdamas iščičiau laukan ir pasislėpčiau už didžiulio rododendro krūmo, augančio palei taką, tuojau pat priartėtų ir ponas Kardinalas. Tuomet galėčiau savo asmeniu pasirodyti iš už krūmo ir perteikti jam turimą žinią. Galima pripažinti, tai nebuvo pati subtiliausia strategija, bet turbūt sutiksite, kad ši užduotis, pati savaime, be abejonės, svarbi, tuo momentu vargu ar buvo didžiausios svarbos reikalas.

Žolę ir didumą lapijos dengė nežymi šarma, bet pagal metų laiką diena buvo nešalta. Aš greit perbėgau veją, savo asmeniu pasislėpiau už rododendro ir neilgai laukęs išgirdau artėjant pono Kardinalo žingsnius. Gaila, ne visai tiksliai apskaičiavau savo pasirodymo laiką. Ketinau išnirti jaunajam ponui dar nepriėjus per keletą jardų, kad jis mane laiku pamatytų ir pagalvotų, jog traukiu į pavėsinę, o gal sodininko būdelę. Tada būčiau galėjęs apsimesti ką tik jį pastebėjęs ir užkalbinęs neva be išankstinio pasiruošimo. Tačiau pasirodė, kad išnirau trupučiuką per vėlai ir, ko gero, gerokai nugąsdinau jaunąjį džentelmeną, – jis tučtuojau atitraukė savąjį diplomatą ir abiem rankom prispaudė jį prie krūtinės.

– Labai atsiprašau, sere.

– O dievulėliau, Stivensai. Tu mane pergąsdinai. Jau maniau, reikalai pakrypo į bloga.

– Dovanokite, sere. Bet, tiesą sakant, turiu jums šį tą pasakyti.

– Ak tu, varge, taigi, gerokai man baimės įvarei.

– Jei galėčiau pereiti tiesiai prie reikalo, sere, jūs pastebėjote – aure ten, netoliese, žąsys ganosi.

– Žąsys? – jis suglumęs apsidairė aplinkui. – Ak taip. Tikrai, tai žąsys.

– Ir lygiai taip pat – gėlės, krūmokšniai. Iš tikrųjų dabar ne pats tinkamiausias metas, kad išvystume visą jų grožybę, tačiau sutikite, sere, pavasariui artinantis, mums prieš akis šioje aplinkoje įvyks pasikeitimas – labai ypatingas pasikeitimas.

– Taip, neabejoju, dabar sodas ne pats gražiausias. Bet jei visiškai atvirai, Stivensai, tai aš ne per daugiausia dėmesio kreipiau į gamtos grožį. Visa kas kelia didelį nerimą. Tasai mesjė Diuponas atvyko kuo blogiausios nuotaikos. O kaip tik to mes labiausiai ir nenorėjome.

– Ar mesjė Diuponas jau atvyko į šiuos namus, sere?

– Maždaug prieš pusvalandį. Ir bjauriausiai nusiteikęs.

– Atleiskite, sere, turiu tuojau pat juo pasirūpinti.

– Žinoma, Stivensai. Na, bet malonu, kad išėjai su manim pasišnekėti.

– Prašom dovanoti man, sere. Tačiau iš tiesų turėjau dar žodelį kitą pridurti tąja – kaip kad jūs pats sakėte, gamtos grožio tema. Jei padarysite man malonumą klausydamas, būsiu didžiai dėkingas. Bet bijau, kad tai turės palaukti kitos progos.

– Ką gi, nekantriai lauksiu, Stivensai. Nors aš pats daugiau prie žuvų palinkęs. Apie žuvis žinau visut viską – tiek apie gėlavandenes, tiek apie jūrines žuvis.

– Mūsų būsimai šnekai bus svarbios visos gyvos būtybės, sere. Tačiau dabar dovanokit man. Nė neįtariau, kad ponas Diuponas jau atvažiavo.

Nuskubėjau atgalios į namus, ir tuoj pat mane pasitiko vyresnysis tarnas:

– Visur kur jūsų išieškojome, sere. Atvyko džentelmenas iš Prancūzijos.

Mesjė Diuponas buvo aukštas, elegantiškas ponas žila barzda ir su monokliu. Atvyko jis apsitaisęs tokiais drabužiais, kokiais neretai matai dėvint atostogaujančius europiečius, ir iš tikrųjų per visą viešnagę mesjė Diuponas nuosekliai laikėsi taip, tarsi savo

išvaizda sakytų atvykęs vien bičiulystės ir poilsio tikslais. Kaip ir pastebėjo ponas Kardinalas, svečias iš Prancūzijos atsivežė nekokią nuotaiką; nebeprisimenu dabar, kas būtent jau iki tol buvo suerzinę jį per tas dvi dienas, kai jis atkako Anglijon, bet ypač jį kamavo pūslės, kurių prisitrynė apžiūrinėdamas Londono įžymias vietas, ir kurios, būgštavo jis, taisėsi supūliuoti. Nukreipiau jo kamerdinerį pas panelę Kenton, bet tai netrukdė jam kas kelios valandos mane pamačius spragsėti pirštais ir šūkčioti: „Vyresnysis liokajau, man reikia daugiau tvarsčių!"

Jo nuotaika pastebimai pasitaisė pamačius poną Luisą. Jiedu su amerikiečiu senatoriumi pasveikino vienas kitą kaip seni kolegos ir likusiąją dienos dalį juos galėjai matyti kartu, besijuokiančius iš senų prisiminimų. Iš tikrųjų aiškėjo, kad nuolatinis pono Luiso sukiojimasis apie mesjė Diuponą sudarė rimtą nepatogumą lordui Darlingtonui, nes pastarasis, suprantama, siekė prieš prasidedant diskusijoms asmeniškai užmegzti artimesnę pažintį su šiuo žymiu džentelmenu. Turėjau keletą progų būti tokių situacijų liudininku, kai jo šviesybė veltui stengiasi pasivėdėti į šalį ir pakalbinti poną Diuponą, nes ponas Luisas tuoj šypsodamasis prisistato ir padaro kokį panašų pareiškimą: „Prašyčiau atleisti, ponai, bet vienas dalykas mane didžiai stebina", tad jo šviesybei nieko kita nebelieka, kaip tik klausytis naujų žaismingų pono Luiso anekdotų. Tačiau išskyrus amerikietį poną, kiti svečiai laikėsi nuo mesjė Diupono per saugų atstumą – gal iš pagarbios baimės, gal dėl priešiškumo jausmo, – ir šis faktas krito į akį netgi toje bendroje atsargaus budrumo atmosferoje bei, regis, dar sustiprino įspūdį, jog tai nuo mesjė Diupono kažkokiu būdu priklausė ateinančių dienų įvykių baigtis.

Konferencija prasidėjo vieną lietingą rytmetį paskutiniąją 1923-iųjų kovo savaitę kiek netikėtai parinktoje vietoje – svetainėje, mat tokia aplinka taikyta prisiderinti prie „neoficialaus" daugelio dalyvių statuso. Teisybę sakant, mano nuomone, neformalumo regimybė buvo net komiškai išpūsta. Gana keista

buvo matyti tą gana moteriško stiliaus kambarį sausakimšą rūsčios išvaizdos kostiumuotų vyrų, kur ne kur susėdusių net po tris keturis ant vienos sofos; tačiau kai kurie asmenys buvo taip užsispyrę vaizduoti, neva susirinkę tik į aukštuomenės pobūvį, kad net sėdėjo atsiskleidę ant kelių laikraščius ar žurnalus.

Tą pirmąjį rytą turėjau nuolatos įeidinėti ir išeidinėti iš to kambario, todėl negalėjau nuosekliai sekti, kaip vystosi veiksmas. Tačiau pamenu, kaip lordas Darlingtonas pradėjo pokalbį formaliai pasveikindamas susirinkusiuosius, o tada glaustai apžvelgė griežtus moralinius argumentus už tai, kad būtų švelninami įvairūs Versalio sutarties aspektai, pabrėždamas tas didžias kančias, kurių liudininku jam tekę būti Vokietijoje. Žinoma, buvau jau ne kartą ir anksčiau girdėjęs jo šviesybę reiškiant tokią nuostatą, tačiau šioje orioje draugijoje jis kalbėjo taip giliai įsitikinęs, kad norom nenorom vėl susijaudinau. Toliau kalbėjo seras Deividas Kardinalas, ir nors didumą jo pasisakymo praleidau, iš esmės jis man pasirodė veikiau techninio pobūdžio ir, jei visai atvirai, gerokai pranokstantis mano suvokimo galias. Tačiau pagrindinė jo mintis, atrodo, buvo gana artima jo šviesybės kalbai, ir baigė seras Deividas ragindamas užšaldyti vokiečių reparacijų mokėjimus ir atitraukti prancūzų dalinius iš Ruro srities. Pakilo kalbėti grafienė iš Vokietijos, bet tąsyk, nebepamenu, kokiu reikalu, privalėjau palikti svetainę ilgesniam laikui. Kai vėl jon sugrįžau, svečiai buvo įsitraukę į atvirus debatus, ir pati diskusija, kuri sukosi apie prekybą ir palūkanų normas, man buvo visiškai neįkandama.

Kiek įstengiau pastebėti, mesjė Diuponas debatuose nedalyvavo ir iš jo paniurusio veido sunku buvo nuspręsti, ar jis atidžiai seka, kas kalbama, ar tiesiog giliai skendi kitose mintyse. Vienu tarpu, kai man pasitaikė išeiti iš kambario vidury vieno vokiečio džentelmeno pasisakymo, mesjė Diuponas staiga pakilo ir nusekė paskui mane pro svetainės duris.

– Vyresnysis liokajau, – kreipėsi jis į mane, kai atsidūrėme vestibiulyje, – norėčiau, kad man perrištų pėdas. Jos mane dabar taip vargina, kad vargiai besuseku, ką tie ponai šneka.

Pamenu, turėjau prašyti panelės Kenton talkos ir šį prašymą, savaime suprantama, perdaviau per pasiuntinuką, o tada palikau mesjė Diuponą sėdintį biliardinėje ir laukiantį slaugės savo sopančioms pėdoms, ir kaip tik tuo metu vyresnysis tarnas nusiminęs atskubėjo laiptais žemyn man pranešti, kad viršuje susirgo mano tėvas.

Užbėgau laiptais į viršų ir ten mane pasitiko keistas reginys. Koridoriaus gale, beveik priešais didįjį langą, pro kurį tąsyk pro lietaus šydą tvino blausi šviesa, buvo matyti tėvo figūra, sustingusi tokia poza, jog, regėjos, dalyvauja kokiame įmantriame rituale. Parklupęs ant vieno kelio, nulenkęs galvą jis tarsi stūmė priešais stovintį vežimėlį, o šis kažkodėl atkakliai stūksojo vietoje, nepajudinamas. Atstu pagarbiai stovėjo dvi kambarinės, baimingai stebėdamos jojo pastangas. Priėjau prie tėvo ir, atgniaužęs jo rankas, įsikirtusias į vežimėlio kraštą, paguldžiau ant kilimo. Jo akys buvo užmerktos, veidas – pelenų pilkumo, o ant kaktos žvilgėjo prakaito lašai. Iškviesta daugiau pagalbos, netrukus atsirado vonios krėslas, ir tėvą nugabenome viršun, į jojo kambarį.

Kai tėvas jau buvo paguldytas į lovą, sudvejojau, kaip elgtis toliau; nes nors atrodė nepageidautina palikti tėvą tokios būklės, daugiau iš tikro nebegalėjau gaišti nė minutės. Taip man neryžtingai stoviniuojant tarpdury, pašonėje išdygo panelė Kenton ir pasakė:

– Pone Stivensai, šiuo momentu esu truputį laisvesnė negu jūs. Jei pageidaujate, aš paglobosiu jūsų tėvelį. Pasitiksiu daktarą Mereditą ir duosiu jums žinią, jei turės ką svarbaus pasakyti.

– Ačiū, panele Kenton, – padėkojau aš ir nuskubėjau savais keliais.

Kai grįžau į svetainę, kažkuris kunigas pasakojo apie vargą, kurį kenčia vaikai Berlyne. Tučtuojau ėmiau kuo skubiausiai suktis, vėl pripildydamas svečių puodelius kavos ir arbatos. Vienas kitas džentelmenas, pastebėjau, gurkšnojo alkoholinius gėrimus, o keletas, nepaisydami šalia sėdinčių damų, traukė dūmą. Prisimenu, ėjau iš svetainės nešinas tuščiu arbatinuku, kai mane sustabdė panelė Kenton ir pasakė:

– Pone Stivensai, daktaras Mereditas kaip tik dabar išeina.

Jai tariant šiuos žodžius, pamačiau vestibiulyje daktarą velkantis lietpaltį ir dedantis skrybėlę, tad nuėjau prie jo, rankose vis dar tebelaikydamas arbatinuką. Daktaras žvilgtelėjo į mane nepatenkinta išraiška.

– Tėvukas ne taip jau gerai laikosi, – tarė jis. – Jei jam pablogės, tučtuojau vėl mane kvieskite.

– Taip, sere. Dėkui, sere.

– Kiek paties tėvukui metų, Stivensai?

– Septyniasdešimt dveji, sere.

Daktaras Mereditas pamąstė ir vėl pakartojo:

– Jei jam blogės, tučtuojau mane kvieskite.

Padėkojau daktarui ir išlydėjau jį pro duris.

Kaip tik tą vakarą, prieš pat pietus, aš nuklausiau pono Luiso pokalbį su mesjė Diuponu. Kažkokio reikalo vedamas, užlipau prie mesjė Diupono kambario durų ir jau taisiausi belstis, bet, savo papratimu, stabtelėjau sekundėlę pasiklausyti. Galbūt jūs ir neturite tokio įpročio imtis šios mažutės atsargumo priemonės, kad išvengtumėte pasibelsti pačiu netinkamiausiu momentu, bet aš visada taip darydavau ir guldau galvą, kad daugelis mūsų profesijos žmonių paprastai taip daro. Už tokio veiksmo visiškai neslypi jokia klasta, ir aš aną vakarą tikrai neturėjau jokių užmačių nusiklausyti tiek, kiek nusiklausiau. Vis dėlto likimas panoro, kad priglaudęs ausį prie mesjė Diupono durų aš atsitiktinai išgirsčiau pono Luiso balsą, ir nors tiksliai neprisimenu, kokius būtent žodžius pirmiausia išgirdau, mano įtarimą pažadino jo intonacija. Klausiausi to paties šilto, neskubraus balso, kuriuo amerikietis džentelmenas nuo savo atvykimo valandos spėjo papirkti daugelio simpatijas, tačiau dabar jame neabejotinai skambėjo slapukiška gaidelė. Būtent šis suvokimas, taip pat ir pats faktas, kad šis žmogus buvo mesjė Diupono kambaryje ir, reikia manyti, kalbėjo kreipdamasis į šią ypač svarbią personą, sulaikė mano ranką dar nespėjusią pabelsti ir paskatino klausytis toliau.

Darlington Hole miegamųjų durys yra storokos, ir man nepavyko išgirsti ištisų frazių; dėl tos priežasties dabar sunkoka atkurti tai, ką aš iš tikrųjų girdėjau, lygiai kaip nelengvai vyko atpasakoti tai tos pačios dienos vakare, kai informavau šiuo klausimu jo šviesybę. Vis dėlto tuo nenoriu pasakyti, kad nesusidariau palyginti aiškaus vaizdo, kas vyko kambaryje. Iš esmės amerikietis ponas reiškė požiūrį, neva jo šviesybė su kitais konferencijos dalyviais siekią mesjė Diuponu manipuliuoti; neva mesjė Diuponas tyčia kviestas vėliau, kad kiti galėtų svarbius klausimus aptarti jam už akių; neva netgi jam atvykus jo šviesybė patyliukais vedąs derybas su iškiliausiais delegatais, nekviesdamas į jas įsijungti mesjė Diupono. Tuomet ponas Luisas ėmėsi persakinėti įvairias pastabas, jo šviesybės ir kitų pareikštas per anuos pietus pirmąjį jo viešnagės vakarą.

– Jei kalbėsiu visiškai atvirai, sere, – išgirdau jį sakant, – mane pašiurpino jųjų požiūris į jūsų tėvynainius. Jie net vartojo tokius žodžius kaip „barbariški“ ir „niekingi“. Iš tiesų, vos kelioms valandoms praėjus, užrašiau juos savo dienoraštyje.

Pašnekovas kažką trumpai atsakė, ko man nepavyko nugirsti, o tada ponas Luisas vėl prašneko:

– Noriu jums pasakyti, sere, aš pasibaisėjau. Ar tatai žodžiai, tinkami taikyti sąjungininkui, su kuriuo petys petin stovėjai vos prieš keletą metų?

Dabar jau tiksliai nebeprisimenu, ar apskritai pasibeldžiau; visai įmanoma, kad nutariau geriausia būsiant tylomis pasišalinti, – turint galvoje tuos grėsmingus dalykus, kuriuos man pasitaikė nugirsti. Šiaip ar taip, nebestoviniavau taip ilgai, kad būčiau – kaip netrukus turėjau aiškintis jo šviesybei – išgirdęs ką nors, kas leistų nors kiek nuspėti pono Diupono požiūrį į pono Luiso pareiškimus.

Rytojaus dieną diskusijos svetainėje iš pažiūros dar labiau įkaito ir artėjant priešpiečiams buvo jau gana įnirtingai keičiamasi nuomonėmis. Man susidarė įspūdis, kad kaltinimo frazės beveik tiesmukai buvo siunčiamos krėslo, kuriame pešiodamas barzdą sėdėjo mažakalbis mesjė Diuponas, pusėn. Kai tik kon-

ferencijoje skelbdavo pertrauką, pastebėdavau – kaip, be abejo, su tam tikru rūpesčiu pastebėdavo ir jo šviesybė, – kad ponas Luisas mikliai nusitverdavo mesjė Diuponą ir nusitempdavo į vieną ar kitą kampą, kur jiedu galėdavo netrukdomi šnekučiuotis. Vienąsyk, pamenu, netrukus po priešpiečių netgi užtikau abu šiuos ponus, sakyčiau, slapukiškai besikuždančius čia pat už bibliotekos durų, ir man įstrigo ryškus įspūdis, jog prisiartinus jiedu nuščiuvo.

Tuo tarpu tėvo būklė nei gerėjo, nei blogėjo. Kaip supratau, jis didžiąją laiko dalį miegodavo, ir, tiesą sakant, tą keletą kartų, kai turėjau laisvą valandėlę užkopti į jo palėpės kambarėlį, vis rasdavau jį miegantį. Todėl ir neturėjau progos iš tikrųjų su juo pasišnekėti iki ano antrojo vakaro po jo ligos atsinaujinimo.

Tuokart tėvas irgi miegojo, kai įėjau. Bet kambarinė, panelės Kenton palikta budėti, mane pamačiusi pašoko ir ėmė purtyti tėvą už peties.

– Kvaiša mergiote! – sušukau aš. – Ką čia dabar darai?

– Ponas Stivensas liepė pažadinti, jei jūs grįžtumėt, sere.

– Tegu miega. Juk ir apsirgo nuo pervargimo.

– Jis liepė būtinai pažadinti, sere, – pasakė mergina ir vėl papurtė tėvo petį.

Tėvas atsimerkė, vos vos pasuko galvą ant pagalvės ir pažvelgė į mane.

– Tikiuosi, Tėvelis šiandien geriau jaučiasi, – pasakiau.

Jis valandėlę tylomis tebežiūrėjo į mane, o paskui paklausė:

– Ar apačioje viskas vyksta sklandžiai?

– Padėtis gana judri. Dabar kaip tik po šešių, tai Tėvelis gali įsivaizduoti, kokia šiuo momentu atmosfera virtuvėje.

Tėvo veidą sudrumstė nekantri išraiška.

– Bet ar viskas vyksta sklandžiai?

– Taip, drįstu sakyti, galite ramiai ilsėtis, dėl to nesirūpindami. Labai džiaugiuosi, kad Tėvelis geriau jaučiasi.

Su tam tikrom pastangom jis ištraukė rankas iš po antklodės ir pasižiūrėjo į plaštakų viršų. Šitaip žiūrinėjo jas kurį laiką. Tada iš lėto ištarė:

– Viliuosi, buvau tau geras tėvas.

Aš susijuokiau ir pralemenau:

– Kaip gerai, kad Tėvelis taisosi.

– Aš tavimi didžiuojuosi. Geras sūnus. Viliuosi, buvau tau geras tėvas. Nors tikriausiai ne.

– Bijau, kad dabar esu labai užsiėmęs. Bet galėsime vėl pasišnekėti rytoj ryte.

Tėvas vis dar tebežiūrinėjo savo plaštakas, tarytum jos būtų jį šiek tiek erzinusios.

– Aš taip džiaugiuosi, kad dabar jums geriau, – vėl pakartojau ir išėjau.

Nulipęs žemyn, radau virtuvę prie chaoso ribos, ir apskritai visų rangų personalą nuo viršaus iki apačios buvo apėmusi karštligiška įtampa. Vis dėlto su malonumu prisimenu, kad kai maždaug po valandos buvo patiekti pietūs, mano komanda demonstravo tik miklumą ir profesionalų ramybę.

Visuomet įsimintinas reginys būna regėti puošniąją banketų salę išnaudotomis visomis galimybėmis, ir anas vakaras nebuvo išimtis. Žinoma, nepertraukiamos eilės džentelmenų vakaro kostiumais darė gana griežtą įspūdį, – o jų skaičius šįsyk taip smarkiai viršijo dailiosios lyties atstoves, – bet, kita vertus, abu didieji sietynai, kabantys viršum stalo, anais laikais vis dar tebebuvo dujiniai, tad patalpoje skleidė švelnią, šiltą šviesą, užuot tvieskę ta akinančia skaistuma, kaip nūnai, kai tapo elektriniai. Per tuos antruosius ir baigiamuosius konferencijos pietus, – daugumas svečių turėjo išsiskirstyti kitą dieną po priešpiečių, – draugija beveik prarado iki tol pastebimai ją kausčiusį santūrumą. Ne tik pokalbis liejosi laisviau ir garsiau: pasijutome vis spartesniais tempais tiekią į stalą vyną. Pietums, profesiniu požiūriu praėjusiems be jokių žymesnių nesklandumų, artėjant į pabaigą, jo šviesybė atsistojo, ketindamas prabilti į svečius.

Kalbą pradėjo išreikšdamas visiems dalyvaujantiems dėkingumą už tai, kad ankstesnių dienų diskusijos, „nors tarpais ir paki-

liai atviros", plėtojosi draugiška dvasia ir buvo vienijamos troškimo, kad gėris laimėtų. Per abi šias dienas pasiekta vienybė pranokusi bet kokius jo lūkesčius, ir likusiąją, „apibendrinamąją" priešpietę, jo tvirtu įsitikinimu, apvainikuosią gausūs dalyvių įsipareigojimai dėl ateities veiksmų, kurių kiekvienas imsiąsis prieš svarbiąją Šveicarijos konferenciją. Daugmaž tuo momentu jo šviesybė leidosi į prisiminimus apie savo velionį draugą, poną Karlą Haincą Brėmaną, ir nenumanau, ar jis tai iš anksto planavo. Pasirinkta ne itin vykusiai, mat kadangi tema buvo brangi jo šviesybės širdžiai, ją plėtodamas jis palinko į smulkmenas. Taip pat dera pripažinti, kad lordo Darlingtono niekad negalėjai pavadinti apsigimusiu oratoriumi, ir netrukus kambaryje ėmė sklisti visi tie nekantrumo garsai, išduodantys, jog auditorijos dėmesys išblėso. Tiesą sakant, tuo metu, kai lordas Darlingtonas pagaliau prisirengė paprašyti svečių atsistojus išgerti už „taiką ir teisingumą Europoje", tie garsai jau buvo taip įsismarkavę – galbūt dėl nevaržomai suvartoto vyno kiekio, – kad, mano supratimu, jau kone pasiekė prastų manierų ribą.

Draugija vėl susėdo, ir pokalbis po truputį pradėjo atsinaujinti, bet staiga pasigirdo autoritetingas barbenimas krumpliais į stalą, ir pakilo mesjė Diuponas. Salė akimirksniu nuščiuvo. Žymusis džentelmenas apžvelgė užstalę kone rūsčiu žvilgsniu. Tuomet prakalbo:

– Tikiuosi, neužbėgsiu už akių kam nors iš čia dalyvaujančiųjų, kieno pareiga tai būtų, bet, kita vertus, negirdžiu pasiūlymų paskelbti tostą už mūsų vaišingąjį šeimininką, didžiai gerbiamą ir malonų lordą Darlingtoną.

Nuvilnijo pritariamas murmesys. Mesjė Diuponas tęsė:

– Per pastarąsias kelias dienas tarp šių svetingų sienų pasakyta daugelis dėmesio vertų dalykų. Daugelis svarbių dalykų. – Jis stabtelėjo, ir dabar kambaryje tvyrojo nedrumsčiama tyla.

– Daug kas, – kalbėjo jis, – tiesiogiai ar netiesiogiai *kritikavo* – šis žodis ne per stiprus, – *kritikavo* mano šalies užsienio politiką. – Jis vėl nutilo ir žvelgė gana niauriai. – Per šias dvi dienas išgirdome keletą nuodugnių ir protingų pranešimų, ana-

lizuojančių dabartinę itin sudėtingą padėtį Europoje. Bet nė viename iš jų, drįsčiau sakyti, nebuvo iki galo suvoktos priežastys, paskatinusios Prancūziją užimti tokią nuostatą savo kaimynės atžvilgiu. – Kalbėtojas iškėlė pirštą: – Tačiau dabar ne laikas leistis į tokius debatus. Tiesą sakant, aš sąmoningai nesivėliau į ginčus per šias dienas, nes atvykau iš esmės klausytis. Tad leiskite dabar pareikšti, jog kai kurie čia išgirsti argumentai man padarė didžiulį įspūdį. Tačiau jūs galite klausti, kokį įspūdį. – Mesjė Diuponas padarė dar vieną pauzę, per kurią jo žvilgsnis neskubriai, bemaž ilsėdamasis, keliavo per jo pusėn atgręžtus veidus. Tada pagaliau pasakė: – Ponai – dovanokite, ir ponios, – apie šiuos dalykus aš daug mąsčiau ir norėčiau dabar tvirtai jums pasakyti, jog nors tarp manęs ir daugelio čia dalyvaujančių lieka tam tikrų nuomonių skirtumų, – galbūt skirtingai vertiname tai, kas iš tikrųjų nūnai vyksta Europoje, – vis dėlto, jei imsime pagrindinius šiuose namuose iškeltus momentus, tai esu įsitikinęs, ponai, *įsitikinęs* jų teisingumu ir praktine reikšme. – Užstalę apskriejo ūžesys, regėjos, reiškiąs tiek palengvėjimą, tiek triumfą, bet tąsyk mesjė Diuponas nežymiai pakėlė balsą ir stelbdamas murmesį pareiškė: – Džiaugiuosi galėdamas jus visus patikinti: kad ir kokią menką įtaką teturėčiau, ją visą panaudosiu stengdamasis paskatinti atitinkamus akcentų poslinkius Prancūzijos užsienio politikoje, vadovaudamasis daug kuo iš to, kas buvo čia pasakyta. Ir pamėginsiu tatai atlikti dar gerokai prieš Šveicarijos konferenciją.

Jo žodžius palydėjo plojimai, ir pastebėjau jo šviesybę persimetant žvilgsniais su seru Deividu. Mesjė Diuponas iškėlė ranką, nors ir nebuvo visai aišku – norėdamas padėkoti už aplodismentus ar juos sustabdyti.

– Bet prieš pereidamas prie padėkos žodžių mūsų šeimininkui, lordui Darlingtonui, noriu atverti širdį ir pasidalinti vienu ją slegiančiu dalyku. Gal kai kas iš jūsų sakysite, esą blogas tonas šitaip dalintis, kas slegia širdį, prie pietų stalo. – Prapliupo žvalaus juoko banga. – Kita vertus, aš šiuose reikaluose už atvirumą. Lygiai kaip jaučiame imperatyvą formaliai ir viešai išreikšti

dėkingumą lordui Darlingtonui, subūrusiam mus čionai ir įkvėpusiam šią vienybės ir geros valios dvasią, kuria nūnai visi džiaugiamės, taip, manyčiau, egzistuoja ir imperatyvas viešai pasmerkti kiekvieną, atvykusį čia piktnaudžiauti šeimininko vaišingumu ir visą savo energiją švaistyti vien tam, kad pasėtų nepasitenkinimo ir įtarumo sėklą. Tokie asmenys – ne tik atgrasūs socialiai: nūdieniame mūsų klimate jie nepaprastai pavojingi. – Kalbėtojas vėl nutilo, ir šįsyk salėje stojo mirtina tyla. Mesjė Diuponas ramiu balsu, kiek pabrėžtinai tardamas žodžius, pasakė: – Vienintelis man rūpintis klausimas dėl pono Luiso yra toks. Kokiu mastu dabartinis pasibaisėtinas jo elgesys reprezentuoja esamos Amerikos administracijos požiūrį? Ponios ir ponai, leiskite man pačiam pamėginti atspėti atsakymą, nes negalima kliautis, kad žmogus, gebantis nusileisti iki šitokio niekšybės lygio, kokį jis demonstravo per pastarąsias dvi dienas, pateiks tiesų atsakymą. Taigi pamėginsiu spėti. Aišku, Amerika susirūpinusi dėl mūsų skolos jai mokėjimų tuo atveju, jeigu Vokietijos reparacijos būtų užšaldomos. Tačiau per pastaruosius šešis mėnesius turėjau progų šį pat klausimą aptarti su keletu aukštą padėtį užimančių amerikiečių, ir man atrodo, jog toje šalyje mąstoma kur kas toliaregiškiau, nei reprezentuoja čionai štai esantis jų tėvynainis. Visi tie iš mūsų, kurie neabejingi ateities Europos gerovei, pasiguos tuo faktu, kad ponas Luisas dabar jau – kaip čia pasakius – nebegali pasigirti ta įtaka, kurią turėjo kadaise. Galbūt pamanysite, jog esu per daug nuožmus, visa tai garsiai išsakydamas. Tačiau iš tikrųjų, damos ir džentelmenai, esu gailestingas. Matote, aš susilaikau nekartojęs dabar viso to, ką šis ponas man čia šnekėjo – *šnekėjo apie jus visus*. Ir dargi itin nemokšiškais metodais, taip įžūliai ir grubiai, kad sunku buvo patikėti. Bet užteks smerkiamų frazių. Laikas tarti padėkos žodžius. Tad prisijunkite, ponios ir ponai, pakeldami taures į lordo Darlingtono sveikatą.

Per visą savo kalbą mesjė Diuponas nė vieno kartelio nežvilgtelėjo į pono Luiso pusę, o kai draugija, išgėrusi į jo šviesybės sveikatą, vėl susėdo, visi dalyvaujantys atrodė metodiškai vengią žiū-

rėti pono iš Amerikos pusėn. Valandėlę tvyrojo nejauki tyla, ir tada pagaliau pakilo ponas Luisas. Savo įprastine maniera jis maloniai šypsojosi.

– Ką gi, jei jau visi rėžia kalbas, galiu ir aš pamėginti, – prašneko jis, ir iš balso tą pat akimirką tapo aišku, jog yra gerokai įgėręs. – Neturiu ką pasakyti dėl tų visų nesąmonių, kurių čia prišnekėjo mūsų draugas prancūzas. Aš tiesiog nekreipiu į tokius tauškalus dėmesio. Mane daugybę kartų yra bandę apmulkinti, ir patikėkite, džentelmenai, retai kam pavykdavo. Retai kam pavykdavo. – Ponas Luisas valandžiukę stabtelėjo, ir kurį laiką atrodė, kad nebežino, kaip tęsti toliau. Galop vėl nusišypsojo ir prašneko: – Kaip jau sakiau, nesirengiu čia gaišti laiko dėl aure šio mūsų draugo prancūzo. Tačiau aš ir pats turiu šį tą pasakyti. O kad jau dabar visi tapo tokie atviri, tai ir aš klosiu tiesiai. Jūs, džentelmenai, dovanokit, esate tik naivūs svajotojai. Ir jeigu atkakliai nebandytumėt kišti nagų į stambaus masto reikalus, turinčius reikšmės visai planetai, būtumėte išties žavūs. Imkime kad ir mūsų gerąjį šeimininką. Kas jis? Jis yra džentelmenas. Tikiuosi, niekas iš čia esančių nepuls prieštarauti. Klasikinis anglų džentelmenas. Doras, tiesus, geranoriškas. Tačiau jo šviesybė yra *mėgėjas*. – Sulig tuo žodžiu ponas Luisas stabtelėjo ir permetė žvilgsniu stalą. – Jis yra mėgėjas, o tarptautiniai santykiai šiais laikais – jau nebe mėgėjų džentelmenų žaidimas. Kuo greičiau jūs, europiečiai, tatai suvoksite, tuo geriau. Visi jūs dori, geranoriški džentelmenai, bet leiskite paklausti, – ar jūs nors kiek nusituokiate, kuo virsta pasaulis aplink jus? Dienos, kai galėdavai veikti, vadovaudamasis kilniais širdies polinkiais, praėjo. Tik aišku, bėda ta, kad jūs, europiečiai, šito nesuprantate. Tokie džentelmenai kaip mūsų mielasis šeimininkas vis dar vaizduojasi, neva tai jų reikalas kišti nagus prie dalykų, kurių nesupranta. Todėl tiek daug vandenėlio pripilstyta per pastarąsias dvi dienas. Geranoriško, naivaus vandenėlio. Jums, europiečiams, reikia, kad jūsų reikalus tvarkytų profesionalai. Ir jei greitai to nesuvoksite, neišvengiamai susilauksite pražūties. Tostas, džentelmenai. Leiskite paskelbti tostą. Už profesionalumą.

Svečiai apstulbę tylėjo nė nekrusteldami. Ponas Luisas gūžtelėjo pečiais, kilstelėjęs taurę pasveikino visus esančius, išgėrė ir atsisėdo. Kone tuojau pat atsistojo lordas Darlingtonas.

– Neturiu jokio noro, – pasakė jo šviesybė, – pradėti kivirčytis šį paskutinį mūsų vakarą drauge, kurį visi nusipelnėme atšvęsti kaip džiaugsmingą ir pergalingą momentą. Tačiau vien iš pagarbos jūsų pažiūroms, pone Luisai, jaučiu pareigą tiesiog nenumesti į šalį jūsų žodžių, tarsi juos būtų pasakęs koks turgaus oratorius. Norėčiau pasakyti štai ką. Tai, ką jūs apibūdinate kaip „mėgėjiškumą“, sere, visi kiti mes, čia dalyvaujantys, manau, vis dar bemeilijame vadinti „garbe“.

Šie žodžiai buvo sutikti pritariamu ūžesiu, pasigirdo keli šūksniai: „Klausykit, klausykit“, kai kas ėmė ploti.

– Negana to, sere, – pridūrė jo šviesybė, – nujaučiu, ką būtent jūs vadinat „profesionalumu“. Regis, tai reiškia, jog savo tikslų siekiama apgaule ir manipuliavimu. Tatai reiškia savo prioritetų formavimą vadovaujantis godumu ir naudos troškimu, o ne noru išvysti gėrio ir teisingumo pergalę pasaulyje. Jeigu apie tokį „profesionalumą“ kalbate, sere, nelabai man dėl jo skauda galvą ir nelabai trokštu jo įgyti.

Šiuos jo šviesybės žodžius pasitiko iki šiol dar negirdėtas pritarimo proveržis ir šilti bei energingi plojimai. Mačiau poną Luisą besišypsantį savo vyno taurei ir pavargusiai linguojantį galvą. Kaip tik tuo metu pajutau šalia stovint vyresnįjį tarną ir išgirdau jį šnabždant: „Panelė Kenton norėtų jums tarti žodelį, sere. Jinai čia pat už durų“.

Nusiyriau durų link kaip tik galėdamas diskretiškiau, tuo metu, kai vis dar tebestovintis lordas Darlingtonas pradėjo dar vieną mintį.

Panelė Kenton atrodė nusiminusi.

– Jūsų tėveliui labai pablogėjo, pone Stivensai, – pasakė ji. – Aš iškviečiau daktarą Mereditą, bet, kaip suprantu, jis gali truputį užgaišti.

Tikriausiai atrodžiau gerokai sutrikęs, nes tada panelė Kenton pridūrė:

– Pone Stivensai, jo būklė iš tiesų prasta. Geriau būtų, kad nueitumėt pas jį.

– Turiu tik menką minutėlę. Džentelmenai gali bet kuriuo momentu pakilti eiti į rūkomąjį.

– Žinoma, bet dabar jūs privalote nueiti, pone Stivensai, nes kitaip vėliau skaudžiai gailėsitės.

Panelė Kenton jau rodė kelią, ir mudu nuskubėjome per visus namus į viršų, į tėvo palėpės kambarėlį. Prie jo lovos stovėjo ponia Mortimer, virėja, vis dar ryšinti prijuostę.

– Ak, pone Stivensai, jis akyse eina prastyn, – tarė ji mums įėjus.

Ir iš tiesų tėvo veidas buvo pasidaręs pilkšvai raudonas, tokios keistos spalvos, kokios aš nebuvau matęs jokios gyvos būtybės. Man už nugaros pasigirdo tylus panelės Kenton balsas:

– Jo pulsas labai silpnas.

Valandėlę žiūrėjau į tėvą, tada atsargiai paliečiau delnu jo kaktą ir vėl atitraukiau ranką.

– Mano galva, jį ištiko insultas, – pasakė ponia Mortimer. – Gyvenime dukart teko tai matyti, ir, man atrodo, jį bus ištikęs insultas. – Sulig tais žodžiais ji pravirko. Pastebėjau, smarkiai atsidavė taukais ir kepsniu. Nusigręžiau į šalį ir pasakiau panelei Kenton:

– Labai liūdna. Bet vis dėlto turiu grįžti apačion.

– Žinoma, pone Stivensai. Aš jums pranešiu, kai daktaras atvyks. Arba – jei bus kokių poslinkių.

– Dėkui, panele Kenton.

Nuskubėjau laiptais žemyn ir kaip tik suspėjau pamatyti, kaip džentelmenai suėjo į rūkomąjį kambarį. Liokajai, regis, atsikvėpė su palengvėjimu, mane pamatę, ir tuojau pat daviau ženklą jiems stoti į savo vietas.

Kad ir kas būtų nutikę banketų salėje man išėjus, dabar tarp svečių tvyrojo nuoširdžiai šventiška atmosfera. Visame rūkomajame grupelėmis stoviniavo džentelmenai, juokėsi ir, regėjos, vis plekšnojo vienas kitam per petį. Ponas Luisas, kaip man pavyko susigaudyti, jau buvo pasitraukęs į savo kambarį. Ėmiau skintis kelią pro svečių grūstį, nešinas portveino buteliu ant padėklo. Bu-

vau ką tik pripylęs vienam ponui taurę, kai kažkieno balsas už mano nugaros pasakė:

– A-a, Stivensai, tai, sakai, domiesi žuvimis.

Atsigręžęs išvydau patenkintą man besišypsantį jaunąjį poną Kardinalą. Atsakęs jam šypsniu, pratariau:

– Žuvimis, sere?

– Kai buvau mažas, stikliniam inde laikydavau visokiausių tropikų žuvelių. Buvo tikras nedidelis akvariumas. Sakyk, Stivensai, ar tau viskas gerai?

Vėlei nusišypsojau:

– Dėkui, sere, visiškai viskas.

– Kaip pats teisingai pastebėjai, reikėtų man čia atvažiuoti pavasarį. Darlington Holas tuo metu turėtų būti žavus. Kai paskutinįkart čia lankiausi, atrodo, irgi buvo žiema. Klausyk, Stivensai, ar tikrai gerai jautiesi?

– Puikiausiai, sere, dėkui jums.

– Gal nesveikuoji?

– Visiškai ne, sere. Prašyčiau atleisti.

Ėmiau pilstyti portveiną dar keletui svečių. Man už nugaros audringai pratrūko juokas, išgirdau belgą dvasininką sušunkant: „Erezijos! Grynos erezijos!“ – ir skambiai nusikvatojant. Prie mano alkūnės kažkas prisilietė, ir atsigręžęs pamačiau lordą Darlingtoną.

– Stivensai, ar tau kas nutiko?

– Ne, ne, sere, visiškai nieko.

– Atrodai, lyg verktum.

Susijuokiau, išsitraukiau nosinę ir skubiai nusišluosčiau veidą.

– Labai atsiprašau, sere. Įtempta diena.

– Taigi, gerokai pasidarbuota.

Jo šviesybę kažkas užkalbino, ir jis pasisuko atsakyti. Ketinau toliau eiti per kambarį, bet žvilgsnį patraukė pro praviras duris mane ženklu kviečianti panelė Kenton. Ėmiau skintis kelią durų link, bet, dar jų nepriėjus, mano ranką palietė mesjė Diuponas.

– Vyresnysis liokajau, – tarė jis, – ar negalėtumėt atrasti man dar švarių tvarsčių? Pėdos vėl nepakenčiamai sopa.

– Gerai, sere.

Eidamas prie durų supratau, kad mesjė Diuponas seka man iš paskos. Pasisukęs tariau:

– Aš sugrįšiu ir jus susirasiu, sere, kai tik turėsiu viską, kas reikalinga.

– Prašom paskubėti, vyresnysis liokajau. Kenčiu skausmus.

– Taip, sere. Labai užjaučiu, sere.

Panelė Kenton vis dar tebestovėjo už durų, hole, ten, kur pirmąsyk ją pastebėjau. Man pasirodžius, ji tylomis pasuko prie laiptų, keistai nesiskubindama. Tada atsisuko ir pasakė:

– Pone Stivensai, man labai gaila. Jūsų tėvelis užgeso maždaug prieš ketvertą minučių.

– Štai kaip.

Ji pažvelgė sau į rankas, tuomet pakėlė akis į mane.

Pone Stivensai, man labai gaila, – tarė ji. Ir pridūrė: – Kad taip galėčiau ką nors pasakyti.

– Nereikia, panele Kenton.

– Daktaras Mereditas dar neatvyko. – Tąsyk akimirką ji nuleido galvą ir sukūkčiojo. Bet beveik tuojau pat ir vėl atgavo savitvardą ir paklausė ramiu balsu: – Užlipsite pasižiūrėti?

– Dabar kaip tik esu labai užsiėmęs, panele Kenton. Gal truputį vėliau.

– Tuomet ar leisite man užmerkti jam akis, pone Stivensai?

– Būčiau jums nepaprastai dėkingas, panele Kenton.

Ji ėmė kopti laiptais, bet aš ją sustabdžiau:

– Panele Kenton, nepamanykite, kad nedorai elgiuosi šią minutę nepakildamas pasižiūrėti mirties ištikto tėvo. Matot, žinau, jog tėvas tikrai būtų norėjęs, kad dabar nemesčiau darbo.

– Žinoma, pone Stivensai.

– Elgtis kitaip, mano išmanymu, reikštų jį nuvilti.

– Žinoma, pone Stivensai.

Nusigręžiau – ant padėklo vis dar tebelaikiau portveino butelį – ir vėl įžengiau į rūkomąjį. Palyginti nedideliame kambaryje tamsavo juodų vakarinių kostiumų, žilų galvų ir tabako dūmų miškas. Sukiojausi tarp džentelmenų, ieškodamas taurių,

kurias reikėtų pripildyti. Mesjė Diuponas, patapšnojęs man per petį, paklausė:

– Vyresnysis liokajau, ar pasirūpinote mano reikalu?

– Meldžiu atleisti, sere, bet nėra kam šią pat minutę tuo pasirūpinti.

– Ką jūs turite omeny, vyresnysis liokajau? Pristigote elementarių slaugos priemonių?

– Kaip sykis, sere, daktaras jau pakeliui.

– A, labai gerai! Pakvietėt daktarą?

– Taip, sere.

– Gerai, gerai.

Mesjė Diuponas vėl tęsė nutrūkusį pokalbį, o aš keletą minučių sukau ratą po kambarį. Staiga iš džentelmenų tarpo išniro vokietė grafienė ir nedavusi man progos ją aptarnauti ėmė piltis portveino nuo mano padėklo.

– Perduok virėjui mano komplimentus, Stivensai, – pasakė ji.

– Žinoma, ponia. Ačiū, ponia.

– O ir su savo komanda gerai pasidarbavote.

– Nuoširdžiausiai dėkoju, ponia.

– Vienu momentu per pietus, Stivensai, būčiau prisiekusi, kad tu buvai bent trys asmenys, – nusijuokė ji.

Aš irgi trumpai nusijuokiau ir atsakiau:

– Esu laimingas galėdamas patarnauti, ponia.

Po valandėlės pastebėjau netoliese stoviniuojantį jaunąjį poną Kardinalą, vis dar vieną patį, ir man kilo mintis, kad jaunasis džentelmenas šitokioje draugijoje gali jaustis truputį įsibauginęs. Šiaip ar taip, jo taurė buvo tuščia, tad aš žengiau prie jo. Jis atrodė labai pradžiugintas mano atėjimo ir ištiesė taurę.

– Mano galva, nuostabu, kad pats myli gamtą, Stivensai, – prašneko jis, kol pyliau jam vyno. – Ir drįstu sakyti, lordui Darlingtonui labai pasisekė, kad jis turi kas prižiūri sodininko darbą.

– Prašau, sere?

– Gamtą, Stivensai. Anądien mudu šnekučiavomės apie gamtos pasaulio stebuklus. Ir aš visiškai su tavimi sutinku, mes pernelyg iš aukšto žiūrime į nuostabius mus supančius dalykus.

– Taigi, sere.

– Turiu galvoje tai, apie ką čia visą laiką kalbėjome. Sutartis ir sienas, reparacijas ir okupacijas. O štai motulė gamta dirba sau toliau savo mielą darbą, ir gana. Keista, kai pagalvoji, ar ne?

– Taip, iš tiesų taip, sere.

– Pamaniau, ar ne geriau būtų buvę, jei Visagalis būtų sutvėręs mus visus – na, kokiais nors augalais. Supranti, tvirtai įsišaknijusiais į dirvą. Tuomet visa šita bjaurastis – karai, sienos – apskritai neiškiltų.

Jaunajam ponui ši mintis, regis, atrodė linksma. Jis nusijuokė, tada pagalvojo kažką, kas jį ir vėl prajuokino. Aš nusijuokiau drauge su juo. Tada jis man kumštelėjo ir tarė:

– Įsivaizduoji, Stivensai? – ir vėl suprunkštė.

– Taip, sere, – pritariau aš, irgi juokdamasis. – Tatai būtų itin įdomi alternatyva.

– Bet mes vis tiek galėtume turėti tokių vyrukų kaip jūs, kurie nešiotų žinutes šen ir ten, tiektų arbatą ir taip toliau. Priešingu atveju – kaipgi mums pavyktų iš viso ką nors nuveikti? Įsivaizduoji, Stivensai? Jei visi mes būtume suleidę šaknis į žemę? Na, tik įsivaizduok!

Tuo momentu man už nugaros išdygo tarnas.

– Panelė Kenton norėtų tarti jums žodį, sere, – pasakė jis.

Atsiprašiau pono Kardinalo ir pasukau prie durų. Pastebėjau jas aiškiai stebintį mesjė Diuponą, ir vos man prisiartinus jis prabilo:

– Vyresnysis liokajau, ar atvyko daktaras?

– Kaip tik einu sužinoti, sere. Netruksiu nė minutės.

– Mane kamuoja skausmas.

– Man labai gaila, sere. Daktaras dabar jau netrukus turėtų atsirasti.

Ta proga mesjė Diuponas išsekė man iš paskos. Už durų ir vėl stoviniavo panelė Kenton.

– Pone Stivensai, – pranešė ji, – daktaras Mereditas atvyko ir užlipo į viršų.

Ji kalbėjo tylutėliai, bet mesjė Diuponas man už nugaros žvaliai sušuko:

– Aha, gerai!

Atsisukau į jį ir paprašiau:

– Gal jums bus patogu sekti paskui mane, sere?

Nuvedžiau jį į biliardinę ir, kol jis įsitaisęs krėsle pradėjo autis batus, pakursčiau ugnį.

– Atsiprašau, kad čia šaltoka, sere. Daktaras ateis netrukus.

– Dėkui, vyresnysis liokajau. Gerai padirbėjot.

Panelė Kenton vis dar laukė vestibiulyje, ir mudu tylomis per visą namą užkopėme į viršutinį aukštą. Tėvo kambarėlyje daktaras Mereditas kažką užsirašinėjo, o ponia Mortimer graudžiai raudojo. Ji vis dar ryšėjo prijuostę ir, matyt, ja šluostėsi ašaras; tad jos veidas buvo išmargintas riebiais suodžių potėpiais ir atrodė, lyg ji būtų vaidinusi menestrelių vaidinime. Tikėjausi kambaryje užuosti mirties kvapą, bet ponios Mortimer – ar gal josios prijuostės – dėka visas kambarys buvo prakvipęs skrudėsiais.

Daktaras Mereditas pakilo ir tarė:

– Priimk mano užuojautą, Stivensai. Jį ištiko smarkus insultas. Jei tai tave kiek paguos, jis tikriausiai labai nekentėjo. Niekuo nebūtum galėjęs jam padėti.

– Dėkui, sere.

– Aš jau važiuosiu. Pasirūpinsi, kas reikalinga?

– Taip, sere. Tačiau, jei galėčiau paprašyti, apačioje jūsų dėmesio laukia nepaprastai žymus ponas.

– Tai skubu?

– Jis labai primygtinai prašė jus pakviesti, sere.

Nulydėjau daktarą Mereditą apačion į biliardinę, o tada grįžau į rūkomąjį, kur draugiška atmosfera nė kiek neblėso, dargi buvo labiau įsisiūbavusi.

* * * * *

Žinoma, ne man kalbėti, kad galbūt esu vertas būti gretinamas su mūsų kartos „didžiais" vyresniaisiais liokajais – ponu Maršalu

ar ponu Leinu; nors, reikia pasakyti, randasi žmonių, kurie – gal iš plačios širdies ir nevisiško išmanymo – linkę piršti būtent tokią mintį. Norėčiau patikslinti, kad neliktų neaiškumų: sakydamas, jog 1923-iųjų konferencija ir ypač tasai vakaras tapo lemtingu momentu mano profesinėje raidoje, aš vadovaujuosi savo paties kuklesniu masteliu. Ir vis dėlto, jei pasversite aną vakarą mano pečius slėgusius rūpesčius, gal ir nepamanysite mane nederamai apsigaudinėjant, jei išdrįsiu kelti mintį, jog patirto spaudimo akivaizdoje aš iš tiesų bent jau nedideliu mastu pademonstravau „orumą“, vertą tokios asmenybės kaip pono Maršalo, – o jei jau taip, tai kad ir mano tėvo. Iš tikrųjų – kodėl gi turėčiau tai neigti? Kad ir kokių liūdnų tas atmintinas vakaras man keltų prisiminimų, kai apie jį pagalvoju, pasijuntu apimtas stipraus pergalės jausmo.

Antroji diena, popietė

Mortimerio tvenkinys, Dorsetas

Ko gero, iki šiol nebuvau deramai susimąstęs apie dar vieną klausimo – „kas yra „didis“ vyresnysis liokajus?“ – matmenį. Turiu prisipažinti, gana neramu patirti, jog nesuvokei ištiso aspekto, būdingo reikalui, tokiam artimam tavo širdžiai, ypač kai metams bėgant esi nemažai apie jį mąstęs. Tačiau man staiga ėmė atrodyti, kad mano gal kiek skubotai atmesta kai kurie Heizo draugijos narystės kriterijai. Norėčiau nedviprasmiškai pasakyti, jog neketinu atšaukti nė vienos iš savo minčių apie „orumą“ bei jo esminę sąsają su „didybe“. Vis dėlto kiek giliau susimąsčiau apie kitą Heizo draugijos pareiškimą – būtent apie pripažinimą, jog būtina narystės Draugijoje sąlyga esanti „kandidato tarnyba iškiliuose namuose“. Kaip ir anksčiau, tebemanau, kad šiuo Draugijos teiginiu pasireiškė tuščiagalvis snobizmas. Tačiau, kita vertus, imu manyti, jog pasipiktinimą šiuokart kelia veikiau ne pats postuluojamas principas, o atgyvenęs „iškilių namų“ supratimas. Teisybę sakant, kuo daugiau apie tai mąstau, tuo labiau man atrodo, jog galbūt ir teisinga tvirtinti „tarnybą iškiliuose namuose“ esant būtiną „didybės“ sąlygą, – jeigu tik žodžiui „iškiliems“ čia suteiksime gilesnę nei Heizo draugijos teikiamą prasmę.

Iš tikrųjų, man regis, sugretinus mano „iškilių namų“ interpretaciją su Heizo draugijos samprata, ypač aiškiai matyti pamatinis skirtumas tarp mūsų ir ankstesniosios kartos vyresniųjų liokajų vertybių. Tatai sakydamas aš ne tik atkreipiu dėmesį į faktą, jog mūsiškei kartai buvo būdingas ne toks snobiškas požiūris į darbdavius – kilmingus dvarininkus ir tuos, kurie laiko-

mi „verslo žmonėmis“. Noriu pasakyti štai ką: mūsų karta turėjo daug daugiau idealizmo, – ir manau, kad tokia pastaba pakankamai pagrįsta. Mūsų tėvų kartai rūpėjo, ar darbdavys tituluotas, ar kaip kitaip priskirtinas prie „senųjų“ giminių, o štai mes linkstame kreipti dėmesį į *moralinį* darbdavio statusą. Jokiu būdu nenoriu pasakyti, kad knaisiojamės po asmeninius darbdavio reikalus. Turiu galvoje tai, kad mūsų ambicijos diktavo siekimą – nebūdingą ankstesniajai kartai – tarnauti tokiems džentelmenams, kurie, jei taip galima pasakyti, prisideda prie žmonijos pažangos. Pavyzdžiui, būtų laikyta kur kas vertesniu pašaukimu tarnauti ponui Džordžui Keteridžui, kad ir kokios kuklios kilmės džentelmenui, tačiau nepaneigiamai įdėjusiam svarų indėlį į ateities imperijos gerovę, negu kuriam kitam džentelmenui, kad ir kokiam aukštakilmiui, dykai leidžiančiam laiką klubuose ar golfo aikštelėse.

Praktiškai, žinoma, daugelis džentelmenų iš kilmingiausių šeimų atiduodavo jėgas skaudžioms laiko problemoms spręsti, tad iš pirmo žvilgsnio atrodytų, jog mūsų kartos aspiracijos ne taip jau ir skyrėsi nuo pirmtakų siekių. Tačiau galiu atsakingai pareikšti egzistavus lemtingą nuostatos skirtumą, kurį liudija ne tik dalykai, apie kuriuos tarpusavyje dažniausiai kalbėdavosi profesijos atstovai, bet ir pačių gabiausiųjų iš jų mada keisti vieną postą į kitą. Tokį apsisprendimą mūsiškiui lemdavo jau ne tik alga, vadovaujamo personalo dydis ar šlovingas giminės vardas; manau, nesuklysiu teigdamas, jog mūsų kartoje profesinį prestižą didžia dalimi sudarė moralinė darbdavio vertė.

Turbūt geriausiai šį kartų skirtumą nušviesčiau reikšdamas mintis vaizdžiai. Tėvo kartos vyresnieji liokajai, sakyčiau, buvo linkę pasaulį suvokti kaip kopėčias – jų viršuje būdavo karališkosios šeimos bei seniausiųjų giminių kunigaikščiai ir lordai, žemiau – „naujieji piniguočiai“ ir taip toliau, kol pasiekdavai šioje hierarchijoje ribą, žemiau kurios padėtį apibrėždavo paprasčiausiai turtas – arba neturtas. Kiekvienas ambicingas vyresnysis liokajus stengdavosi užkopti šiomis kopėčiomis kaip įmanydamas aukščiau, ir apskritai juo aukščiau jis įkopdavo, tuo

didesnį įgydavo profesinį prestižą. Žinoma, kaip tik tokias vertybes įkūnija Heizo draugijos „iškilių namų“ samprata, ir jau pats faktas, kad ši draugija pasitikėdama tebedarė tokius pareiškimus dar 1929 metais, aiškiai byloja, jog ji neišvengiamai turėjo būti paleista, o gal net ir jau seniai buvo laikas tai padaryti. Juk tuo metu tokia mąstysena jau visiškai nebesiderino su principais žmonių, anuomet iškylančių į mūsų profesijos avangardą. Mat, manyčiau, tiksliausia būtų sakyti, kad mūsiškė karta pasaulį suvokė jau ne kopėčių, o veikiau *rato* pavidalu. Galbūt galėčiau plačiau tatai paaiškinti.

Man susidaro įspūdis, kad mūsų karta pirmoji pripažino tai, kas likdavo nepastebėta visų ankstesniųjų kartų, būtent: jog iš tikrųjų didieji pasaulio sprendimai padaromi ne iškart valstybės rūmuose, ne per keletą tarptautinei konferencijai skirtų dienų, visuomenės ir spaudos akivaizdoje, – lemtingi sprendimai prieinami veikiau diskusijose, kurios vyksta didžiųjų šio krašto namų uždarame ir ramiame prieglobstyje. Tai, kas taip iškilmingai ir pompastiškai atliekama visuomenės akyse, neretai vainikuoja ar net tik ratifikuoja savaites ar mėnesius debatų tarp šitokių namų sienų. Taigi mums pasaulis buvo ratas, besisukantis apie iškiliųjų namų ašį, o jų sprendimai skleidėsi į visa kita – turtinguosius ir vargšus, kurie sukosi aplinkui. Visi, kas tarp mūsų turėjo profesinių aspiracijų, siekė prisigauti kaip įmanydami arčiau šios ašies. Mat mes buvome, kaip jau sakiau, idealistų karta, kuriai rūpėjo ne šiaip profesinių įgūdžių miklumas, bet *tikslas,* kurio vardan viso to buvo siekiama; kiekvienas iš mūsų puoselėjo troškimą nors maža dalele prisidėti prie tobulesnio pasaulio kūrimo ir suprato, jog šios profesijos žmogui geriausias būdas tatai padaryti – tai tarnauti didiesiems džentelmenams, kurių rankosna patikėta civilizacija.

Žinoma, kalbu dabar plačiais apibendrinimais ir nesiginčydamas sutikčiau, kad mūsų kartoje buvo apstu asmenų, neturėjusių kantrybės tokiems subtiliems išvedžiojimams. Ir priešingai, esu tikras mano tėvo kartoje buvus daugelį vyresniųjų liokajų, instinktyviai suvokusių moralinį savo darbo matmenį.

Tačiau apskritai manau, kad šie apibendrinimai pakankamai tikslūs, ir iš tiesų mano aprašytieji „idealistiniai" motyvai suvaidino nemenką vaidmenį mano paties karjeroje. Savo profesinės veiklos pradžioje aš gana sparčiai keliavau nuo vieno darbdavio prie kito, – mat suvokdavau, kad esama padėtis nesuteiks ilgalaikio pasitenkinimo, – kol pagaliau mano pastangas atlygino galimybė tarnauti lordui Darlingtonui.

Įdomu tai, kad niekada iki šiol man neatėjo į galvą mintis pasverti šį klausimą tokiu požiūriu; nė karto per visas tas ilgas valandas, kurias leisdavome diskutuodami apie „didybės" prigimtį prie mūsų šeimyninės židinio, ponas Greihamas, aš pats bei kiti iš mūsų rato nesusimąstėme apie šį klausimo matmenį. Ir nors nesirengiu atsiimti nieko, ką esu pareiškęs apie „didybės" ypatybę, vis dėlto turiu pripažinti dalelę tiesos argumentui, jog nesvarbu, kokiu mastu vyresnysis liokajus yra šią ypatybę išsiugdęs, vargu ar jis gali tikėtis amžininkus jį pripažinsiant esant „didį", jeigu nėra radęs būdo savo sugebėjimams leisti tinkamai pasireikšti. Nesunku pastebėti tą faktą, kad tokios asmenybės kaip ponas Maršalas bei ponas Leinas tarnavo tik nepriekaištingos moralinės reputacijos džentelmenams – lordui Veiklingui, lordui Kemberliui, serui Leonardui Grėjui – ir nenugalimai peršasi mintis, jog jie tiesiog nebūtų atidavę savo talentų menkesnio rango šeimininkams. Iš tiesų, kuo daugiau apie tai mąstai, tuo akivaizdesnė tampa tiesa: tarnyba *tikrai* iškiliuose namuose vis dėlto *yra* būtina „didybės" sąlyga. Tik tas gali būti „didis" vyresnysis liokajus, kas nedvejodamas apie savo tarnystės metus gali pasakyti – savo gabumus skyriau tarnauti didžiam džentelmenui, o drauge – ir tarnauti žmonijai.

Kaip jau sakiau, per visus šiuos metus nė karto nepagalvojau apie tai būtent šiuo aspektu; tačiau, kita vertus, turbūt tokioms išvykoms natūraliai būdinga savybė atverti štai tokias naujas perspektyvas temoms, kurias vaizdavaisi jau seniai pakankamai gerai apmąstęs. Šia kryptimi mano mintis, be abejo, pastūmėjo taip pat ir nežymus nutikimas, kuris, prisipažinsiu, prieš kokią valandą mane kiek sutrikdė.

Visą rytmetį mėgavęsis kelione tokiu puikiu oru ir gerai papriešpiečiavęs kaimo užeigoje, aš ką tik buvau perkirtęs Dorseto grafystės ribą. Staiga mano dėmesį patraukė iš automobilio variklio sklindantis degėsių kvapas. Mintis, jog būsiu kažką negero padaręs darbdavio fordui, žinoma, gerokai nugąsdino, ir aš kuo skubiausiai sustabdžiau automobilį.

Buvau atsidūręs siauroje alėjoje, iš abiejų pusių juosiamoje tankios lapijos, todėl ne ką tesusigaudžiau apie tai, kas mane supa. Į priekį taip pat netoli buvo matyti, nes keliukas už kokių dvidešimties jardų darė gana staigų posūkį. Man atėjo į galvą mintis, kad negaliu ilgai stovėti kur esąs, nerizikuodamas, jog priešpriešiais atvažiuojanti kokia mašina išnirs iš už to paties posūkio ir atsitrenks į mano šeimininko fordą. Taigi vėl užkūriau variklį ir šiek tiek apsiraminau, nes kvapas sklido jau nebe toks stiprus.

Geriausia veiksmų eiga, kaip supratau, buvo paieškoti garažo arba stambesnio dvaro, kur būtų daugiau vilties rasti šoferį, gebėsiantį nustatyti, kas gi nutiko. Bet alėja dar gerą gabalą vingiavo toliau, tebesitęsė ir aukštos abipus kelio tankiai suaugusios gyvatvorės, taip užstojusios man vaizdą, kad teko pravažiuoti kelerius vartus, aiškiai vedančius į privažiavimą prie namo, – mat paties namo vis nebūdavo matyti. Taip nusikasiau dar kokį pusmylį – nerimą keliantis kvapas dabar jau kas minutę stiprėjo, – kol pagaliau alėjoje atsivėrė akiplotis. Išvažiavau į atvirą kelio atkarpą ir iš tiesų tolėliau išvydau tamsuojančius aukštus Viktorijos laikų namus su erdvia pievele priešais ir privažiavimu, kuriuo anksčiau aiškiai buvo važinėta ūkinių vežimų. Bevairuojantį artyn mane padrąsino pasirodęs bentlio paskuigalis, kyšąs pro atlapas garažo, prilipusio prie pagrindinio pastato, duris.

Ir vartai buvo palikti atdari, tad aš įvažiavau netoli už jų, sustojau, išlipau ir nužingsniavau prie užpakalinių namo durų. Šias atidarė vyras, vilkįs marškiniais ir liemene, be kaklaryšio, bet kai pasiteiravau vairuotojo, žmogus linksmai atsiliepė, esą aš „pataikęs kaip pirštu į akį“. Išgirdęs apie mano bėdą, jis nė nesudvejojęs nuėjo prie fordo, pakėlė kapotą ir vos po kelių sekun-

džių apžiūros informavo mane: „Vandens, ponuli. Vandens radiatoriuje pristigot". Visa situacija jį, regėjos, gerokai linksmino, bet elgėsi pakankamai paslaugiai; nuėjęs atgal į namus, po kelių minučių vėl pasirodė nešinas vandens ąsočiu ir piltuvu. Kol palenkęs galvą pildė radiatorių, pradėjo draugiškai plepėti ir, įsitikinęs, jog vykstu žvalgytis po apylinkes, rekomendavo aplankyti gražią vietelę kaimynystėje, tvenkinį, iki kurio nebuvo nė pusės mylios kelio.

Per tą laiką turėjau progą geriau apžiūrėti namą; tai buvo labiau į aukštį iškilęs nei platus keturių aukštų pastatas, kurio fasadą kone iki pat gegnių slėpė gebenės. Tačiau iš langų galėjau spręsti bent pusę jo esant apdangstytą nuo dulkių ir nenaudojamą. Pasakiau tatai vyriškiui, kai jis baigė krapštytis su radiatoriumi ir uždarė kapotą.

– Taip, iš tiesų gaila, – atsakė jis. – Puikūs seni namai. Reikalas tas, kad pulkininkas bando juos parduoti. Nelabai jam dabar yra naudos iš tokio didumo namų.

Tuomet aš neatsispyriau pagundai pasmalsauti, kiek samdoma patarnaujančio personalo, ir gerokai nustebau išgirdęs, jog darbuojasi tik virėja, ateinanti vakarais, ir patsai mano pašnekovas. Šis, matyt, ėjo ir vyresniojo liokajaus, ir kamerdinerio, ir vairuotojo, ir dar pagrindinio valytojo pareigas. Per karą, paaiškino jis, buvęs asmeniniu pulkininko tarnu; jiedu buvę drauge Belgijoje, kai įsiveržė vokiečiai, ir vėlgi drauge per sąjungininkų išsilaipinimą. Tuomet jis įrėmė į mane įdėmų žvilgsnį ir pratarė:

– Jau žinau. Iš pradžių nepermaniau, kas jūs toks, bet dabar jau žinau. Jūs – vienas iš tų „topinių" vyresniųjų liokajų. Iš kurių nors prašmatnių grietinėlės namų.

Kai pripažinau jį esant netoli tiesos, plepėjo toliau:

– Ak taip, dabar jau žinau. Iš pradžių nepermaniau, nes, suprantat, jūs kalbat beveik kaip džentelmenas. O dar vairuojat šitokį seną gražuolį, – jis mostelėjo fordo link, – tai ir maniau sau, šit tikras aukštuomenės paukštelis. Bet, ponuli, jūs toks ir esat. Turiu omeny, iš prašmatniųjų. Pats tai aš nieko tokio taip ir neišmokau. Tiesiog paprastas atsargon išėjęs karininko tarnas.

O tąsyk jis pasiteiravo, kurgi tat aš tarnauju, ir išgirdęs atsakymą sužiuro, mąsliai pakreipęs galvą.

– Darlington Holas, – sumurmėjo pats sau. – Darlington Holas. Tikriausiai neapsakomai prašmatni vieta, net tokiam idiotui kaip nuolankus jūsų tarnas šį tą sako. Darlington Holas. Pala, pala, negi norit pasakyti *Darlington* Holas, lordo Darlingtono valda?

– Tai buvo lordo Darlingtono valda, iki jis mirė prieš trejus metus, – paaiškinau. – Dabar tuose namuose reziduoja ponas Džonas Faradėjus, džentelmenas iš Jungtinių Valstijų.

– Kad dirbtum tokioj vietoj, išties turi būt „topinės“ klasės. Tokių kaip jūs tikriausiai nedaug belikę, ką? – Tuomet jo balsas pastebimai pasikeitė: – Norite pasakyti, kad iš tikrųjų dirbote tam lordui Darlingtonui?

Jis vėlei įdėmiai į mane stebeilijo. Atsakiau:

– O ne, aš tarnauju ponui Faradėjui, amerikiečiui džentelmenui, kuris nupirko namus iš Darlingtonų šeimos.

– A-a, tai jūs negalėjote pažinoti to lordo Darlingtono. Tiesiog įdomu pasidarė, kas jisai per vienas. Koksai tipas.

Pasakiau vyriškiui, kad man jau metas judėti, ir širdingai padėkojau už pagalbą. Vis dėlto tai buvo draugiškas žmogynas, nepatingėjo pareguliuoti man kelio, kol apsisukau ir išvairavau pro vartus, o prieš nuvažiuojant pasilenkė ir dar kartą primygtinai pasiūlė aplankyti aną tvenkinį netoliese, – net darsyk pakartojo, kaip jį rasti.

– Nuostabiai graži vietelė, – pridūrė jis. – Nagus nusigraušit praleidęs progą. Tiesą sakant, pats pulkininkas dabar kaip tik tenai meškerioja.

Fordas, regėjos, vėl veikė kuo puikiausiai, ir kadangi norint nukakti prie minėto tvenkinio tereikėjo tik nežymiai išsukti iš mano maršruto, nutariau pasinaudoti pulkininko tarno patarimu. Atrodė, paaiškino labai aiškiai, bet vos išsukau iš pagrindinio kelio ir pamėginau vadovautis jo nurodymais, pasijutau klaidinamas siauručių vinguriuojančių alėjų, panašių į tą, kurioje pirmąkart pastebėjau aną nerimą keliantį kvapą. Vietomis lapija abipus kelio pasidarydavo tokia tanki, kad visiškai užstodavo saulę, ir akis ėmė

varginti staigūs ryškios šviesos ir sodraus šešėlio kontrastai. Vis dėlto galų gale, kiek paieškojęs, radau rodyklę, kreipiančią į „Mortimerio tvenkinį", ir šit prieš kokią valandą atkakau šion vieton.

Dabar gi jaučiuosi didžiai skolingas pulkininko tarnui, nes negana to, kad padėjo susitvarkyti su fordu, jis dar ir nurodė man šį nepaprastai žavų kampelį, kurį kitaip vargu ar būčiau užtikęs. Tvenkinys nėra didelis – gal bus koks ketvirtis mylios apsukui, – tad bet kurioje vietoje išėjęs į pakrantę žvilgsniu aprėpi jį visą. Aplink tvyro nedrumsčiama ramybė. Palei pat vandenį apsodinta medžiais, kad krantus gaubtų malonus šešėlis, o lygų vandens paviršių bei ramų dangaus atspindį jame kur ne kur suardo aukštaūgių nendrių ir meldų sąvašynai. Mano apavas nelabai leidžia pėsčiomis apeiti aplink tvenkinį – jau iš čia, kur sėdžiu, matyti, kad takelis vietomis pradingsta giliame purve, – bet turiu pasakyti, jog tik atvykusį ši vieta mane taip sužavėjo, kad panūdau būtent tai ir padaryti. Ir tik mintis apie tokioje ekspedicijoje galimas katastrofas bei tokiu atveju neišvengiamą žalą kelionės kostiumui privertė mane pasitenkinti pasisėdėjimu štai čia ant šio suoliuko. Pastarąjį pusvalandį tą ir veikiu, ganydamas akis ir stebėdamas, kaip kruta šen bei ten tvenkinio pakrantėse įsitaisiusios figūrėlės su meškerėmis. Šią minutę matau kokį tuziną tokių figūrų, bet ryškus šviesos ir šešėlių žaismas nuo žemai nulinkusių medžių šakų neleidžia nė vieno jų kaip reikiant įžiūrėti, todėl teko atsisakyti nekalto žaidimėlio, mintimi apie kurį jau iš anksto mėgavausi, būtent – pamėginti atspėti, katras iš tų žvejų yra pulkininkas, kurio namuose man ką tik buvo taip paslaugiai pagelbėta.

Neabejoju, kad tai ši tyki rami aplinka ir leido dar giliau apmąstyti mintis, atėjusias man į galvą per pastarąjį pusvalandį ar panašiai. Tiesą sakant, jei ne šita ramybės salelė, labai gali būti, kad nebūčiau per daug nė galvos kvaršinęs dėl to, kaip pasielgiau kalbėdamasis su pulkininko tarnu. Turiu omeny, nebūčiau susimąstęs, kodėl sudariau tokį vienareikšmišką įspūdį, neva niekados nesu tarnavęs lordui Darlingtonui. Juk, be abejonės, kaip tik tai ir įvyko. Jis paklausė: „Norite pasakyti, kad iš tikrųjų dirbote

tam lordui Darlingtonui?“, o mano atsakymas nieko kito ir negalėjo reikšti, kaip tik „ne“. Galėjo būti ir taip, kad tą valandėlę mane paprasčiausiai apniko beprasmis įnoris, – tačiau kažin ar tatai pakankamai įtikinamas paaiškinimas, kodėl taip neginčijamai keistai pasielgiau. Šiaip ar taip, dabar jau priėjau išvadą, jog incidentas su vairuotoju – jau nebe pirmas toks nutikimas; beveik nelieka abejonių, kad jis kažkaip susijęs su epizodu, įvykusiu prieš porą mėnesių, kai namuose viešėjo Veikfyldai.

Ponas ir ponia Veikfyldai – tai pora ir Amerikos, apsigyvenusi Anglijoje, atrodo, prieš kokius dvidešimt metų. Kadangi Bostono visuomenėje jie su ponu Faradėjum turėjo keletą bendrų pažįstamų, vieną dieną jie trumpai apsilankė Darlington Hole – pasiliko priešpiečių ir prieš arbatą išvyko. Kalbu apie laiką, kai pats ponas Faradėjus buvo atvažiavęs į namus tik prieš kokias dvi savaites, taigi jo entuziazmas dėl tokio puikaus pirkinio siekė apogėjų; dėl šios priežasties didžiąją Veikfyldų vizito dalį mano darbdavys vedžiojo svečius po valdą, neaplenkdamas nė apdangstytųjų namo dalių (beje, kai kam tokia ekskursija būtų galėjusi pasirodyti ir kiek ilgoka). Tačiau ponas ir ponia Veikfyldai, regėjos, taip pat domėjosi namų apžiūra, kaip ir ponas Faradėjus, ir vaikščiodamas šen bei ten su reikalais nuolat girdėjau amerikietiškus susižavėjimo šūksnius sklindant iš kurios nors vietos, kur jie tąsyk būdavo užklydę. Ponas Faradėjus pradėjo rodyti namus nuo viršutinio aukšto ir kai nusileido su svečiais pasigrožėti didingais pirmojo aukšto kambariais, atrodė pakiliai nusiteikęs, rodė įvairias karnizų ar langų rėmų detales ir truputį pompastiškai aiškino, ką kiekviename kambaryje „darydavo anglų lordai...“ Nors aš, aišku, sąmoningai visai nesistengiau klausytis, norom nenorom vis dėlto suprasdavau kalbos esmę ir, neminint kelių netikslumų, netgi buvau nustebintas darbdavio išmanymo liudijusio entuziastingą jo žavėjimąsi anglų papročiais. Dar daugiau, krito į akį tai, jog ir patys Veikfyldai – ypač ponia – neblogai nusituokė apie mūsų krašto tradicijas, ir iš daugelio jų pastabų galėjai suprasti juos taip pat esant gana prašmatnių angliškų namų savininkus.

Kaip tik šios ekskursijos po valdą metu ėjau per holą, manydamas draugiją išsidanginus laukan apžiūrinėti teritorijos, ir netikėtai pamačiau, kad ponia Veikfyld užsiliko viduje ir atidžiai apžiūrinėja akmeninę arką, rėminančią įėjimą į valgomąjį. Kai, tyliai sumurmėjęs „atsiprašau, ponia", taikiausi ją aplenkti, jinai atsigręžė ir prašneko:

– O, Stivensai, galbūt tu man pasakysi. Štai ši arka tikrai atrodo kaip septyniolikto amžiaus, bet ar iš tiesų ji nebuvo pastatyta visai neseniai? Galbūt lordo Darlingtono laikais?

– Gali būti, ponia.

– Ji labai graži. Bet tikriausiai tai mėgžiojimų mados dalykas, padirbtas vos prieš keletą metų. Ar ne tiesa?

– Nesu tikras, ponia, bet, žinoma, taip gali būti.

Tada, pažeminusi balsą, ponia Veikfyld paklausė:

– Bet, sakyk, Stivensai, koks buvo tasai lordas Darlingtonas? Juk tikriausiai tu jam tarnavai?

– Ne, ponia, netarnavau.

– Ak, o aš maniau, kad tarnavai. Keista, kodėl man taip pasirodė.

Ponia Veikfyld vėl nusisuko į arką ir palietusi ją delnu pasakė:

– Taigi mes tikrai nežinome. Ir vis dėlto ji man atrodo padirbinys.

Galbūt būčiau tuoj pat ir pamiršęs šį pokalbį, bet, ponams Veikfyldams išvykus, įnešiau ponui Faradėjui arbatą svetainėn ir pastebėjau, kad jis kažko susirūpinęs. Valandėlę patylėjęs, prabilo:

– Žinai, Stivensai, poniai Veikfyld šie namai nepadarė tokio įspūdžio, kokį, mano įsivaizdavimu, turėjo padaryti.

– Iš tikrųjų, sere?

– Teisybę sakant, jai, regis, atrodė, neva aš perdedu jų kilmingumą. Neva išsigalvoju viską, esą būdingi jų ypatumai yra šimtmečių senumo.

– Nejaugi tikrai, sere?

– Visą laiką tvirtino, esą tas – netikras, anas – padirbinys. Jos nuomone, net tu, Stivensai, esi „netikras".

– Taip, sere?

– Taigi kad taip. Aš jai sakiau, kad tu „tikras daiktas". Tikras senas anglų vyresnysis liokajus. Kad dirbai šiuose namuose per tris dešimtmečius, tarnavai tikrų tikriausiam anglų lordui. Bet čia ponia Veikfyld man paprieštaravo. Tiesą sakant, netgi įsitikinusi užginčijo.

– Šit kaip, sere?

– Ponia Veikfyld, Stivensai, yra įsitikinusi, jog tu čia nedirbai, kol aš tavęs nepasamdžiau. Iš tikro ji vaizdavosi, esą tatai išgirdusi iš tavo paties lūpų. Kaip gali įsivaizduoti, pasirodžiau tikras asilas.

– Nepaprastai apmaudu, sere.

– Noriu pasakyti štai ką, Stivensai: tai juk iš tikrųjų seni didingi angliški namai, tiesa? Už tai ir paklojau pinigus. O tu juk esi tikras senoviškas anglų vyresnysis liokajus, o ne šiaip koks padavėjas su pretenzijomis. Juk ir esi tikras daiktas, argi ne? Kaip tik tai, ko aš norėjau – argi ne tai turiu?

– Drįstu sakyti, jog tai, sere.

– Tai gal gali man paaiškinti, ką ponia Veikfyld čia šneka? Man tatai labai mįslinga.

– Galimas daiktas, jog aš galėjau sudaryti šiai damai kiek klaidinamą savo karjeros vaizdą, sere. Labai atsiprašau, jei tai tapo nesmagumo priežastimi.

– Drįstu sakyti, ir nemenko nesmagumo. Tie žmonės dabar laikys mane pliauškalium ir melagiu. O vis dėlto ką tu turi galvoje sakydamas, kad sudarei jai „kiek klaidinamą savo karjeros vaizdą"?

– Labai apgailestauju, sere. Nė nenutuokiau galįs sukelti tokį nemalonų nesusipratimą.

– Betgi, po galais, kam tu jai pripasakojai pasakų?

Akimirką pasvėriau situaciją, tuomet pasakiau:

– Man labai gaila, sere, bet tai susiję su šio krašto papročiais.

– Žmogau, apie ką tu šneki?

– Noriu pasakyti, sere, jog Anglijoje nepriimta pavaldiniui aptarinėti savo buvusių darbdavių.

– Gerai, Stivensai, kitaip sakant, nenori atskleisti konfidencialių praeities dalykų. Bet juk tai nereiškia, kad turi neigti išvis kam nors dirbęs iki manęs?

– Kai taip suformulavote, tatai iš tiesų skamba kiek perdėtai, sere. Tačiau neretai ir būdavo laikoma pageidaujamu dalyku sudaryti kaip tik tokį įspūdį. Jei galėčiau taip pasakyti, sere, tai truputį primena paprotį su vedybomis. Dažnai manoma, jog išsiskyrusiai damai jos antrojo vyro akivaizdoje nepageidaujama apskritai priminti ankstesniąją santuoką. Panašus paprotys egzistuoja ir mūsų profesijoje, sere.

– Ką gi, Stivensai, apmaudu tik, kad aš anksčiau nežinojau apie šį jūsų paprotį, – atsiduso darbdavys, atsilošdamas krėsle. – Pasirodžiau tikras mulkis.

Tikriausiai net ir tuo metu suvokiau, jog mano pasiaiškinimas ponui Faradėjui, jei ir ne visiškai nepagrįstas, buvo apgailėtinai neįtikinamas. Tačiau, kita vertus, kai turi tiek visko, dėl ko reikia rūpintis, dėmesys nesunkiai nukrypsta nuo tokių dalykų kitur, tad netrukus aš kuriam laikui išmečiau visą šį epizodą iš galvos. Bet dabar, prisiminus jį šį tvenkinį gaubiančioje tylumoje, maža belieka abejonių, kad tądien mano elgesys ponios Veikfyld akyse aiškiai susijęs su tuo, kas nutiko šią popietę.

Žinoma, nūnai netrūksta žmonių, prasimanančių įvairiausių nesąmonių apie lordą Darlingtoną, ir jums gali susidaryti įspūdis, jog man lyg ir nepatogu ar gėda prisipažinti apie ryšius su jo šviesybe ir kad už tokio elgesio glūdi būtent tai. Tuomet leiskite nedviprasmiškai pareikšti, jog ničniekas negali būti toliau nuo tiesos. Didžioji dauguma to, kas pastaruoju metu prikalbama apie jo šviesybę, perdėm yra kvailystės, grįstos kone visišku faktų neišmanymu. Tiesą sakant, man atrodo, kad keistoką mano elgesį labai įtikimai galima paaiškinti noru išvengti dar vienos progos išgirsti kokių nors tokių nesąmonių jo šviesybės adresu; tai yra mano bemeilyta abiem kartais rinktis nekaltą melą kaip paprasčiausią būdą išvengti nesmagumo. Juo daugiau apie tai mąstau, juo įtikimesnis man atrodo šis paaiškinimas; nes, atvirai kalbant, niekas

nūdien manęs taip neerzina, kaip girdėti nuolat kartojamas tokias nesąmones. Norėčiau pareikšti lordą Darlingtoną buvus didžios moralinės vertės džentelmeną, – tokios didžios vertės, greta kurios nykštukais virsta daugumas anų asmenų, kuriuos išgirsi nešiojant tas kvailas kalbas apie jį, – ir esu pasiryžęs tvirtinti, jog toks jis išliko iki paskutinio atodūsio. Niekas taip nenukryptų nuo tiesos, kaip teigimas, neva aš gailiuosi dėl savo ryšio su šiuo džentelmenu. Juk iš tiesų jūs pripažinsite, kad tarnauti jo šviesybei visus šiuos metus Darlington Hole tokiam žmogui kaip man reiškė labiau priartėti prie minėto pasaulio rato ašies, nei jūsų nuolankus tarnas būtų galėjęs svajoti. Trisdešimt penkerius tarnybos metus atidaviau lordui Darlingtonui; niekas nepavadins neteisiu žmogaus, pasakiusio, jog tuos metus pačia tikriausia to žodžio prasme atidaviau „iškiliems namams“. Kai atsigręžęs praeitin apžvelgiu savo karjerą nuo pat anų senų laikų, didžiausią pasitenkinimą pasiektais laimėjimais man ir teikia būtent tas laikotarpis, ir šiandieną galiu tik didžiuotis bei jausti dėkingumą likimui, suteikusiam man tokią garbę.

Trečioji diena, rytas

Tontonas, Somersetas

Vakar vakare apsistojau užeigoje, pavadintoje „Karieta ir žirgai", netoli Tontono miestelio, Somerseto grafystėje. Pro fordo langą, kai dienos šviesai blėstant riedėjau artyn, ši trobelė šiaudiniu stogu pakelėje atrodė ypač patraukliai. Šeimininkas užlydėjo mane mediniais laiptais į nediduką kambarėlį, gana kukliai apstatytą, bet nepriekaištingai sutvarkytą. Pasiteirautas, ar pietavęs, paprašiau patiekti man į kambarį sumuštinį, ir tai pasirodė gana vykusi galimybė pavakarieniauti. Bet paskui, vakarui užslenkant, kažin kodėl ėmiau neberasti kambarėlyje vietos, tad pagaliau nusprendžiau nusileisti apačion, į barą, ir paskanauti gurkšnelį vietinio sidro.

Penkių ar šešių lankytojų būrelis sėdėjo prie baro, visi, sprendžiant iš išvaizdos, vienoki ar kitoki žemės ūkio atstovai, o daugiau patalpoje nieko nebuvo. Įgijęs iš šeimininko bokalą sidro, įsitaisiau atokiau prie staliuko, ketindamas atsipalaiduoti ir apmąstyti prabėgusią dieną. Tačiau neilgai trukus tapo aišku, jog tuos vietinius žmones mano buvimas trikdo, jog jie jaučia lyg ir kokį poreikį parodyti svetingumą. Kiekvienusyk, kai jų pokalbio gija nutrūkdavo, tai vienas, tai kitas vogčia žvilgčiodavo mano pusėn, tarytum kaupdamas drąsą užkalbinti. Galų gale vienas jų kilstelėjo balsą ir sušuko:

– Regis, sere, jūs čia, viršuje, apsistojote nakčiai?

Kai atsakiau, jog taip ir yra, kalbėjusysis abejodamas palingavo galvą:

– Daug jūs ten nepamiegosit, sere. Nebent patiktų klausytis,

kaip senis Bobas čia daužosi iki pusiaunakčio, – pirštu bakstelėjo šeimininko pusėn. – O tada jojo pati vėl pažadins, kai ims rėkaut ant jo vos pradėjus švisti.

Nepaisant šeimininko protestavimo, aplink barą nugriaudėjo juokas.

– Šit kaip? – nusistebėjau aš. Ir vos prašnekęs staiga pagalvojau, kad privalau pasakyti ką nors sąmojinga, – ta pati mintis pastaruoju metu ne sykį man yra šovusi prie pono Faradėjaus. Ir iš tikrųjų vietiniai lankytojai dabar mandagiai tylėjo, lūkuriuodami, ką dar pasakysiu. Taigi pasirausiau vaizduotėje ir galiausiai pareiškiau: – Vietinė gaidgystės atmaina, be abejonės.

Iš pradžių ir toliau tvyrojo tyla, tarsi baro lankytojai būtų manę, jog aš ketinu toliau plėtoti savo mintį. Bet paskiau, pastebėję linksmą mano veido išraišką, jie pradėjo juoktis, nors ir trupučiuką sutrikę. Tuomet kompanija grįžo prie anksčiau nutrūkusio pokalbio, ir daugiau nebepersimečiau su jais nė žodžiu, kol kiek vėliau palinkėjome vieni kitiems labos nakties.

Kai tik sąmojingas atsakymas man atėjo į galvą, buvau juo gana patenkintas ir, turiu prisipažinti, kiek nusivyliau, kad jis nebuvo gyviau sutiktas. Manyčiau, nusivyliau dėl to, kad pastaraisiais mėnesiais skiriu nemaža dėmesio būtent šios srities gebėjimams lavinti. Kitais žodžiais tariant, stengiuosi papildyti šiuo įgūdžiu savąjį profesinį arsenalą, kad pasitikėdamas savo jėgomis galėčiau pateisinti visus pono Faradėjaus lūkesčius dėl šmaikštavimo.

Pavyzdžiui, pastaruoju metu, radęs laisvą valandėlę, įjunkau klausytis savo kambaryje radijo, – ypač tais kartais, kai ponas Faradėjus išvyksta visam vakarui. Viena laida, kurios klausausi, vadinasi *Dusyk per savaitę ar dažniau*, nors iš tiesų ji transliuojama tris kartus per savaitę. Joje iš esmės du asmenys juokaudami komentuoja įvairias skaitytojų laiškų iškeltas temas. Studijuoju šią laidą, nes joje skambantys sąmojai visada tenkina pačius griežčiausius gero skonio reikalavimus ir, mano nuomone, jų tonas neblogai tinka tokios rūšies pašmaikštavimams, kokių ponas Faradėjus galėtų tikėtis iš manęs. Vadovaudamasis šios laidos gairėmis, prasimaniau paprastą pratimėlį, kurį stengiuosi atlikti bent

kartą per dieną; kai tik pasitaiko laisvesnė minutė, mėginu iš tiesiogiai mane supančios aplinkos suformuluoti tris sąmojingas pastabas. Arba, varijuodamas tą patį pratimą, bandau suregzti tris pašmaikštavimus apie įvykius, nutikusius per pastarąją valandą.

Todėl jūs tikriausiai suprasite mano nusivylimą dėl vakarykščiai pasakyto sąmojo. Iš pradžių maniau, kad ribotą jo sėkmę lėmė tai, kad kalbėjau nepakankamai aiškiai. Bet paskui, jau kambaryje, man kilo mintis, kad iš tikrųjų galėjau tuos žmones ir įskaudinti. Juk galėjo būti suprasta, jog aš norėjau pasakyti, kad šeimininko žmona panaši į gaidį, – tokio ketinimo tąsyk jokia mada neturėjau. Kai bandžiau užmigti, mane vis graužė nerimas dėl šios galimybės, ir jau buvau pusiau nutaręs šįryt atsiprašyti šeimininko. Tačiau per pusryčius jis man patarnavo, regis, visai giedros nuotaikos, tad pagaliau nusprendžiau tą reikalą pamiršti.

Tačiau šis nedidelis epizodas kuo puikiausiai parodo, kaip rizikinga laidyti sąmojus. Jau pati sąmojo prigimtis palieka žmogui labai maža laiko įvertinti galimiems įvairiems šmaikščios pastabos atgarsiams, iki ateina momentas ištarti jį balsu, ir neturėdamas reikiamos patirties bei įgūdžių smarkiai rizikuoji prišnekėti visokiausių nederamų dalykų. Nėra jokio pagrindo manyti, kad ilgainiui praktikuodamasis šioje srityje neįgysiu tobulų įgūdžių, bet dėl tokios rizikos nusprendžiau būsiant geriausia bent kurį laiką, kol pakankamai neišsitreniravau, nemėginti vykdyti šios pareigos ponui Faradėjui.

Vis dėlto apgailestaudamas turiu pasakyti, kad vakarykščia publikos padaryta atseit sąmojinga pastaba, esą dėl trukdymų iš apačios man neteksią dorai pamiegoti, dar ir labai pasitvirtino. Rėkauti šeimininko žmona nerėkavo, bet iki vėlumos girdėjau ją kalbant jiedviem su vyru tvarkantis, o paskui ir vėl iš pat ankstyvo ryto. Tačiau buvau visiškai pasirengęs šiai porai atleisti, nes aiškiai supratau, jog tai stropūs, prie sunkaus darbo pratę žmonės, ir esu tikras, jog triukšmą kaip tik tuo ir reikėjo aiškinti. Be to, žinoma, negalėjau neprisiminti ir savo nelemtos replikos. Todėl, dėkoda-

mas šeimininkui, niekaip neparodžiau neramiai praleidęs naktį ir atsisveikinęs leidausi apžiūrinėti prekybinio Tontono miestelio.

Turbūt verčiau būčiau apsistojęs šioje vietoje, kur dabar, rytmečiui įpusėjus, sėdžiu ir mėgaudamasis malonia aplinka gurkšnoju arbatą. Juk iš tikrųjų iškaba lauke skelbia, jog čia galima rasti ne tik „arbatos, užkandžių ir pyragaičių“, bet ir „švarių, ramių ir patogių kambarių“. Viešbutukas yra aukštutinėje Tontono gatvėje, visai netoli turgaus aikštės. Tai kiek pasmukęs pastatas, kurio išorės būdingiausias bruožas – sunkios tamsių rąstų sijos. Šiuo metu sėdžiu erdvioje jo arbatinėje, išmuštoje ąžuolo paneliais; staliukų čia tiek, kad laisvai tilptų, sakyčiau, apie pora tuzinų lankytojų ir vis dėlto salė neatrodytų prisigrūdusi. Iš už prekystalio, kur išdėliota neblogas pasirinkimas pyragaičių ir bandelių, aptarnauja dvi linksmos padavėjos. Apskritai čia ideali vieta vaišintis ryto arbata, bet keista, kad tiek mažai Tontono miestelėnų pageidauja pasinaudoti šia puikia galimybe. Vieninteliai žmonės mano draugijoje – dvi pagyvenusios damos, susėdusios viena priešais kitą už staliuko palei priešingą sieną, ir vyras – gal pensijon išėjęs ūkininkas – prie staliuko viename iš erkerių. Gerai jo neįžiūriu, nes skaisti ryto saulė pavertusi jį siluetu. Tačiau matau, kaip jis varto laikraštį, vienodais protarpiais vis pakeldamas žvilgsnį į šaligatviu už lango žingsniuojančius praeivius. Iš to pradžioje maniau jį lūkuriuojant bičiulio, bet, regis, jis tiesiog nori pasveikinti pro šalį einančius pažįstamus.

Pats esu įsitaisęs beveik prie galinės sienos, bet net per visą kambarį aiškiai matau saulės nutvielkstą gatvę, o priešingoje jos pusėje įžiūriu stulpą su keletu rodyklių, kreipiančių kelių į gretimas vietoves. Viena jų – Mersdeno miestelis. Galbūt jums „Mersdenas“ kai ką primins, kaip priminė ir man, kai vakar pirmąsyk pamačiau šį pavadinimą kelių atlase. Teisybę sakant, netgi panūdau padaryti nežymų lankstą iš savo suplanuoto maršruto, kad tik pamatyčiau tą miestuką. Mersdene, Somerseto grafystėje, buvo įsikūrusi Džifeno ir K° firma, ir būtent į Mersdeną reikėdavo siųsti užsakymus tamsiosioms Džifeno poliravimo žvakėms („susmulkinti, sutrinti į vašką ir tepti rankomis“). Kurį

laiką Džifeno sidabro blizginimo priemonė buvo neabejotinai tobuliausia iš visų prieinamų, ir tik prieš pat karą dėl rinkoje pasirodžiusių cheminių valiklių šios patikimos priemonės paklausa sumenko.

Pamenu, Džifenas atsirado trečiojo dešimtmečio pradžioje, ir esu tikras, kad ne aš vienas šios medžiagos pasirodymą glaudžiai sieju su nuotaikų mūsų profesijoje pokyčiu – pokyčiu, sidabro valymą ilgainiui padariusiu viena svarbiausių užduočių, tokia ši veikla apskritai išliko iki šių dienų. Šis pokytis, mano galva, kaip ir daugelis kitų ano laikotarpio pokyčių, buvo kartos dalykas; būtent tais metais mūsiškė vyresniųjų liokajų karta sulaukė „pilnametystės“, ir prie sidabro blizginimo sureikšminimo esmingai prisidėjo tokios figūros kaip ponas Maršalas. Žinoma, tuo nenoriu pasakyti, kad sidabro valymas – ypač to sidabro, kuris būdavo matomas ant serviruoto stalo, – ne visada buvo laikomas svarbia užduotimi. Tačiau turbūt nesuklystume pasakę, kad nemaža, pavyzdžiui, mano tėvo kartos vyresniųjų liokajų neteikdavo šiam reikalui tokios didelės reikšmės, ir tatai patvirtina faktas, jog anais laikais vyresnysis liokajus retai kada pats tiesiogiai vadovaudavo sidabro valymui, o mielai palikdavo šį darbą, tarkime, jaunesniojo liokajaus malonei ir tik retkarčiais jį patikrindavo. Visuotinai pripažįstama, jog tai ponas Maršalas pirmasis pripažino visą sidabro reikšmę, – būtent tai, kad jokie kiti daiktai nesti atvykėlių taip atidžiai apžiūrinėjami, kaip sidabras valgio metu, todėl jis ir tampa viešu tų ar kitų namų lygio rodikliu. Ir ne kas nors kitas, o ponas Maršalas pirmasis ėmė stulbinti Šarlevil Hauso svečius, damas ir džentelmenus, demonstruodamas lig tol neįsivaizduojamai išpuoselėtą stalo sidabrą. Savaime suprantama, labai greitai visoje šalyje vyresnieji liokajai, savo darbdavių spaudžiami, ėmė sukti galvą dėl sidabro blizginimo. Pamenu, netruko išdygti įvairių vyresniųjų liokajų, besiskelbiančių išradus metodus, kuriais esą galima pralenkti poną Maršalą, – tuos metodus jie paprastai demonstratyviai slėpdavo it prancūzų kulinarai savo receptūrą. Tačiau esu įsitikinęs – kaip ir andai buvau, – kad visos tos įmantrios ir paslaptin-

gos tokių asmenų kaip ponas Džekas Neibersas atliekamos procedūros beveik arba visiškai nedarydavo jokio poveikio galutiniam rezultatui. Kai dėl manęs paties, tai reikalas buvo paprastas: naudodavai gerą valymo priemonę ir atidžiai prižiūrėdavai. Džifeno valiklį užsisakinėdavo visi iškilesni ano meto vyresnieji liokajai, ir, tinkamai naudodamas šį gaminį, galėjai nesibaiminti, kad tavo stalo sidabras nusileis kieno nors kito darbui.

Man džiugu, kad galiu prisiminti apsčiai atvejų, kai stalo sidabras Darlington Hole padarė stebėtojams malonų įspūdį. Kaip antai ledi Astor kartą, menu, ne be tam tikro kartėlio pastebėjo, esą mūsų sidabras „tikriausiai neprilygstamas“. Taip pat atminty iškyla vaizdas, kaip vieną vakarą per pietus ponas Džordžas Bernardas Šo, garsusis dramaturgas, atidžiai, pakėlęs prieš šviesą, tyrinėja desertinį šaukštelį, lygina jo paviršių su gretimai gulinčio padėklo paviršiumi, visai užsimiršęs ir nebejausdamas aplink draugijos. Bet turbūt didžiausią pasitenkinimą nūnai patiriu prisimindamas tą vakarą, kai namuose labai „konfidencialiai“ lankėsi vienas žymus asmuo – ministrų kabineto narys, netrukus tapęs užsienio reikalų ministru. Tiesą sakant, dabar, kai tolesni šių apsilankymų rezultatai išsamiai dokumentuoti, tikriausiai niekas nebekliudo man atskleisti šio žmogaus tapatybės, – taigi kalbu apie lordą Halifaksą.

Kaip vėliau pasirodė, tasai apsilankymas buvo tiesiog pirmasis iš virtinės tokių „neoficialių“ lordo Halifakso ir tuometinio Vokietijos ambasadoriaus pono Ribentropo susitikimų. Tačiau aną pirmąjį vakarą lordas Halifaksas atvyko su itin atsargia nuostata; kone pirmi jo žodžiai po to, kai paskelbė jo atvykimą, buvo: „Iš tiesų, Darlingtonai, nežinau, kur jūs čia mane kreipiate. Žinau tik, kad paskui gailėsiuosi“.

Kadangi pono Ribentropo nebuvo tikimasi pasirodant dar kokią valandą, jo šviesybė pasiūlė svečiui aprodyti Darlington Holą, – ši strategija ne vienam nerimaujančiam lankytojui yra padėjusi atsipalaiduoti. Vis dėlto, vaikščiodamas savo reikalais, aš kurį laiką tik ir girdėjau lordą Halifaksą tai vienur, tai kitur reiškiantį abejones dėl būsimo vakaro, o lordą Darlingtoną – nuo-

lat, bet veltui mėginantį jį nuraminti. Bet paskui vienu momentu nugirdau lordą Halifaksą šūktelint: „Dievaži, Darlingtonai, sidabras šiuose namuose išties nuostabus!“ Tąsyk, žinoma, ta frazė labai man paglostė širdį, bet ypač maloni šio epizodo pasekmė išplaukė dar po dviejų ar trijų dienų: tuomet lordas Darlingtonas man pasakė: „Tarp kita ko, Stivensai, aną vakarą lordą Halifaksą pribloškė mūsų sidabras. Visiškai pakeitė jojo nuotaiką“. Lygiai tokiais žodžiais jo šviesybė ir bylojo, tą puikiai atsimenu, todėl ne kokia savo fantazija grindžiu mintį, jog stalo sidabro būklė aną vakarą kukliai, bet svariai prisidėjo prie santykių tarp lordo Halifakso ir pono Ribentropo palengvinimo.

Čia gal būtų tinkama proga tarti keletą žodžių dėl pono Ribentropo. Žinoma, šiandien visuotinai priimta manyti poną Ribentropą buvus apgaviką: esą Hitlerio buvę suplanuota visus tuos metus kiek įmanoma ilgiau mulkinti Angliją ir slėpti tikruosius savo ketinimus, o ponas Ribentropas esą turėjęs vienintelę misiją mūsų šalyje, būtent – suteikti šiai apgaulei tikroviškumo atspalvį. Kaip minėjau, tokia yra vyraujanti nuomonė, ir visiškai nenoriu nuo jos kaip nors atsiriboti. Tačiau ganėtinai erzina, kai nūdien girdi žmones šnekant taip, tarsi jie niekada nė minutės nebuvo užkibę ant pono Ribentropo kabliuko, – sakytum lordas Darlingtonas vienintelis tikėjo, kad ponas Ribentropas garbingas žmogus, ir siekė su juo palaikyti naudingus ryšius. Iš tikrųjų ponas Ribentropas visą ketvirtąjį dešimtmetį daugelyje rinktinių namų buvo labai aukštai kotiruojama, netgi šlovės aureolės gaubiama asmenybė. Ypač apie 1936–1937 metus, atsimenu, svečių patarnaujančio personalo kalbos šeimyninėje nuolat tik ir sukdavosi apie „vokiečių ambasadorių“ ir iš jų aiškėdavo, jog daugumas pačių iškiliausių šio krašto damų ir džentelmenų buvo juo tiesiog susižavėję. Kaip jau sakiau, negali nesusierzinti girdėdamas, kaip tie patys žmonės dabar šneka apie tuos laikus, o ypač – kai tenka klausytis, kas pasakojama apie jo šviesybę. Grasi šių žmonių veidmainystė kaipmat atsiskleistų, jei tik kas parodytų jums jų pačių anuometinius svečių sąrašus; tuomet pamatytumėt ne tik tai, koks dažnas svečias už tų asmenų pietų

stalo būdavo ponas Ribentropas, bet kad dažnai jis ten figūruodavo dargi kaip garbės svečias.

O be to, dar iš kai kurių žmonių girdi, neva lordas Darlingtonas anais laikais kažkaip ne taip elgęsis, keleto savo kelionių į Vokietiją metu priimdamas svetingus nacių kvietimus. Nemanyčiau, kad jie taip narsiai reikštųsi, jeigu, tarkime, „Taimso" laikraštis išspausdintų bent vieną svečių sąrašą, ruoštą kuriam vokiečių banketui maždaug Niurnbergo konferencijos laikais. Faktas tas, kad patys iškiliausi, labiausiai gerbiami Anglijos ponai ir ponios laisvai naudojosi Vokietijos vadovų svetingumu, ir iš savo patirties galiu paliudyti, jog dauguma jų grįždavo ne kitaip, kaip tik susižavėję ir liaupsindami šeimininkus. Kiekvienas, kas tvirtina, esą lordas Darlingtonas slapčia rezgęs sąmokslą su visuotinai žinomu priešu, patogiai pamiršta tikrąjį ano meto klimatą.

Taip pat būtina pasakyti ir tai, kokia nešvanki nesąmonė yra tvirtinti, neva lordas Darlingtonas buvęs antisemitas ar palaikęs glaudžius ryšius su tokiomis organizacijomis kaip Britanijos fašistų sąjunga. Tokie pareiškimai gali atsirasti tik iš visiško neišmanymo, koks džentelmenas buvo jo šviesybė. Antisemitizmu lordas Darlingtonas ilgainiui ėmė baisėtis; keletą kartų esu girdėjęs jį reiškiantį pasidygėjimą antisemitinėmis nuostatomis. O teiginys, esą jo šviesybė niekad neįsileisdavęs į savo namus žydų bei draudęs samdyti žydų tautybės personalą, yra iš piršto laužtas – nebent išskyrus vieną trumpą ketvirtojo dešimtmečio epizodą, visai nepagrįstai išpūstą. O dėl Britanijos fašistų sąjungos, galiu pasakyti tik tai, jog vien juoką kelia kalbos, kuriomis jo šviesybė siejamas su tokiais žmonėmis. Seras Osvaldas Moslis, „juodmarškiniams" vadovavęs džentelmenas, Darlington Hole lankėsi, drįsčiau tvirtinti, daugiausia kokius trejetą kartų, ir visi šie vizitai vyko šios organizacijos veiklos pradžioje, kol ji dar nebuvo atskleidusi savo tikrojo veido. O kai tik ėmė akivaizdžiai ryškėti grasūs šios veiklos aspektai, – ir leiskite pasakyti, jog jo šviesybė greičiau nei daugelis kitų tatai pastebėjo, – lordas Darlingtonas daugiau su šiais žmonėmis nebeturėjo nieko bendra.

Kad ir kaip būtų, tokios organizacijos buvo visiškai nereikš-

mingos šios šalies politinio gyvenimo esmei. Tikriausiai suprantate, kad lordas Darlingtonas kryptingai skyrė jėgas tik tokiems reikalams, kurie buvo išties svarbūs įvykių eigai, o figūros, kurias jis per visus tuos metus subūrė aplink save, buvo neįsivaizduojamai tolimos tokioms nemalonioms marginalinėms grupuotėms. Jo namuose lankėsi ne tik ypač gerbiami asmenys, tai buvo realiai įtakingi britų gyvenime žmonės: politikai, diplomatai, karininkai, dvasininkai. Iš tiesų kai kurie iš tų personažų buvo žydai, ir jau vien šitas faktas turėtų aiškiai parodyti, kokios nesąmonės yra didžiuma to, kas kalbama apie lordą Darlingtoną.

Tačiau nukrypau į šalį. Iš tikrųjų pasakojau apie sidabrą ir kaip jis palankiai nuteikė lordą Halifaksą jo susitikimo su ponu Ribentropu vakarą Darlington Hole. Leiskite man aiškiai pasakyti, jog nė minutės nepiršau minties, esą vakaras, iš pradžių grėsęs mano darbdaviui nusivylimu, virtęs pergalingu vien sidabro dėka. Bet, kita vertus, kaip minėjau, ir patsai lordas Darlingtonas samprotavo, jog sidabras tą vakarą bent nedidele dalimi galėjo padėti pakoreguoti svečio nuotaiką, ir turbūt nėra absurdiška, jei prisiminimą apie tokius atvejus šildo pasitenkinimas.

Kai kurie mūsų profesijos nariai atkakliai tvirtina, esą galiausiai maža reikšmės teturi tai, kokiam darbdaviui tarnauji; jų nuomone, mūsų kartoje vyraująs idealizmas – būtent idėja, kad mes, vyresnieji liokajai, turėtume siekti tarnauti tiems didiesiems džentelmenams, kurie rūpinasi žmonijos pažanga, – tėra šnekos apie aukštas materijas, tikrovėje nepagrįstos. Žinoma, nesunku pastebėti, jog tokį skeptišką požiūrį propaguojantys individai paprastai pasirodo esą patys vidutiniškiausi mūsų profesijos atstovai – tie, kurie patys jaučiasi stokoją gabumų bent kiek aukštėliau iškilti bei kuriems rūpi tik kiek įmanoma daugiau kitų nusitempti į savąjį lygį, – ir vargu ar kas kreipia į tokias pažiūras rimtą dėmesį. Tačiau, nepaisant viso to, vis dėlto malonu, kai gali nurodyti savo karjeroje tokių pavyzdžių, akivaizdžiai parodančių, kaip smarkiai tie žmonės klysta. Žinoma, sieki darbdaviui tarnauti nuosekliai ir iš esmės, ir šios tarnybos vertės niekad negalima sutapatinti su atskirais konkrečiais pavyzdžiais – kaip antai lordo Halifakso at-

veju. Tačiau mano mintis buvo ta, jog kaip tik tokios rūšies pavyzdžiai ilgainiui įgyja neginčijamą simbolinę prasmę: būtent – turi privilegiją jausti, jog tavo profesinė veikla sukasi pačiame didžiųjų įvykių verpete. Ir tikriausiai turi teisę mėgautis pasitenkinimu, kurio neskirta patirti nė vienam, pasitenkinančiam tarnyba darbdaviams – vidutinybėms, – pasitenkinimu, kad gali pakankamai pagrįstai pasakyti, jog tavo pastangos, kad ir kukliai, bet vis dėlto padeda varyti istoriją į priekį.

Bet gal nederėtų taip gilintis į praeitį. Juk pagaliau man prieš akis dar ilgi tarnybos, kurią privalau atlikti, metai. O ponas Faradėjus – ne tik puikus darbdavys, jis dar ir amerikietis džentelmenas, kuriam, be abejonės, privalu rodyti visais požiūriais geriausią Anglijoje patarnavimo lygį. Taigi svarbu sutelkti dėmesį į dabartį; saugotis, kad nejučia, džiaugiantis galbūt turimais tam tikrais praeities nuopelnais, neimtų keroti perdėtas pasitenkinimas savimi. Juk tenka pripažinti – pastaruosius mėnesius ne viskas Darlington Hole buvo taip gerai, kaip galėjo būti. Pastaruoju metu prasprūdo virtinė smulkių klaidelių, tarp jų ir pereitą balandį nutikęs nemalonumas dėl sidabro. Visa laimė, svečių ponas Faradėjus tuokart neturėjo, bet vis tiek man tai buvo didžiai gėdinga valandėlė.

Įvyko tatai vieną rytą per pusryčius, ir pats ponas Faradėjus – ar iš geros širdies, ar dėl to, kad, būdamas amerikietis, nesuvokė aplaidumo masto, – per visą tą epizodą nė žodžiu man nepapriekaištavo. Atsisėdęs už stalo, jis tiesiog paėmė nelemtąją šakutę, trumpą akimirką ją patyrinėjo, piršto galiuku palietė dantukus, o tada jo dėmesys nukrypo į rytinio laikraščio antraštes. Visą šį gestą jis atliko kažkokia išsiblaškiusia maniera, bet aš, žinoma, pastebėjau bėdą ir nedelsdamas puoliau pašalinti ano įžeidžiamo objekto. Galbūt padariau tai kiek per staigiai, nes ponas Faradėjus nesmarkiai krūptelėjo ir sumurmėjo: „O, Stivensai“.

Kuo greičiausiai palikau kambarį ir nedelsdamas sugrįžau, nešinas patenkinamos būklės šakute. Man besiartinant prie stalo– o sykiu ir prie dabar jau į laikraštį įnikusio pono Faradėjaus,– į galvą šovė mintis tylutėliai padėti šakutę ant staltiesės, nesudrumsčiant darbdavio skaitymo. Kita vertus, jau buvau pa-

galvojęs ir apie tokią galimybę, kad ponas Faradėjus tik dedasi abejingas, kad palengvintų man keblią situaciją, ir tuomet šitoks negarbingas pakeitimas būtų interpretuotas kaip savimeiliškas savo klaidos nepripažinimas iš mano pusės arba dar blogiau – mėginimas ją dangstyti. Štai kodėl tad nusprendžiau padėti šakutę ant stalo kiek pabrėžtinai, tokiu būdu priversdamas darbdavį krūptelėti antrukart ir vėl sumurmėti: „A, Stivensai".

Šitokios klaidos, pasitaikiusios per pastaruosius keletą mėnesių, suprantama, žeidžia savigarbą, tačiau, kita vertus, nėra pagrindo laikyti jas kokių nors grėsmingesnių dalykų nei darbuotojų trūkumo požymiais. Personalo trūkumas pats savaime, žinoma, nėra nereikšmingas; tačiau jeigu panelė Kenton iš tiesų sugrįžtų į Darlington Holą, esu tikras, jog tokie neapsižiūrėjimai taptų praeities dalyku. Aišku, reikia atminti, jog panelės Kenton laiške, – kurį, beje, vakar vakare, prieš užgesindamas šviesą, aš dar sykį perskaičiau, – niekur konkrečiai ir vienareikšmiškai nepasakyta apie jos troškimą grįžti į ankstesniąsias pareigas. Teisybę sakant, reikia pripažinti, jog neabejotinai įmanoma, kad anksčiau – gal iš profesinio polinkio tikėti pageidaujama kolegos nuostata – mano perdėtai sureikšminti tie nežymūs niuansai, kurie byloja apie tokį jos norą. Mat, turiu prisipažinti, vakar vakare kiek nustebau dėl to, kaip sunku pasirodė iš tiesų nurodyti kurią nors vietą, aiškiai liudijančią jos pageidavimą sugrįžti.

Tačiau, kita vertus, turbūt nebeverta dabar samprotauti apie šiuos dalykus žinant, jog tikriausiai vos po keturiasdešimt aštuonių valandų kalbėsiesi su panele Kenton akis į akį. Vis dėlto, turiu pasakyti, vakar vakare gulėdamas lovoje netrumpą valandėlę varčiau atminty anuos laiško puslapius, klausydamasis, kaip apačioje šeimininkas su žmona eina vakarinę ruošą.

Trečioji diena, vakaras

Moskombas, netoli Tavistoko, Devonas

Manyčiau, man derėtų trumpam dar sugrįžti prie jo šviesybės požiūrio į žydų tautybės asmenis, nes visas šis antisemitizmo klausimas, kaip suprantu, nūnai tapo gana opus. Konkrečiai – norėčiau aiškiai pasakyti apie aną menamą draudimą Darlington Hole tarnauti žydų tautybės asmenims. Kadangi šis nepagrįstas kaltinimas labai tiesiogiai liečia mano daržą, galiu neginčijamai jį paneigti. Per ilgus su jo šviesybe praleistus metus tarp mano pavaldinių buvo daugybė žydų, ir leiskite pareikšti: negana to, rasinės priklausomybės pagrindu su jais niekada nebuvo elgiamasi kaip nors kitaip nei su kitais darbuotojais. Tikrai sunku ir atspėti, kokia priežastis pakišo dingstį rastis šiems absurdiškiems kaltinimams, – nebent (nors tatai jau tikrai juokinga) jie būtų išlaužti iš ano trumpo, visiškai nereikšmingo dviejų savaičių tarpsnio ketvirto dešimtmečio pradžioje, kai jo šviesybei neįprastai didelę įtaką buvo ėmusi daryti ponia Karolina Barnet.

Ponia Barnet, pono Čarlzo Barneto našlė, anuomet buvo keturiasdešimtmetė, itin išvaizdi, kai kas net pasakytų – stulbinanti, dama. Ji garsėjo kaip nežmoniškai protinga, ir tais laikais dažnai tekdavo girdėti pasakojant, esą ji prie pietų stalo dėl kokios dienos aktualijos suraičiusi tai vieną, tai kitą mokslingą džentelmeną. Kone visą 1932-ųjų vasarą ši dama nuolat viešėjo Darlington Hole: jiedu su jo šviesybe valandų valandas leisdavo įsitraukę į pokalbius, charakteringai – kokia socialine ar politine tema. Ir pamenu, ne kas kitas, o būtent ponia Barnet vedžiojo jo šviesybę į tas „tiriamąsias ekskursijas“ po skurdžiausius Londono Ist Endo

kvartalus, ir lordas Darlingtonas iš tikrųjų apsilankė būstuose daugelio šeimų, kenčiančių ano apverktino vargmečio bėdas. Kitaip sakant, tikriausiai ponia Barnet tam tikru mastu prisidėjo prie to, kad jo šviesybei parūpo mūsų krašto varguolių dalia, ir šia prasme jos įtaka negali būti vertinama kaip perdėm neigiama. Tačiau tuo pat metu ji priklausė sero Osvaldo Moslio „juodmarškinių" organizacijai, ir jei jo šviesybė apskritai turėjo bent menkiausią sąlytį su seru Osvaldu, tatai turėjo įvykti per tas kelias anos vasaros savaites. Ir kaip tik per tą patį keleto savaičių tarpsnį Darlington Hole nutiko tie visai nebūdingi incidentai, kurie, manau, šiems absurdiškiems kaltinimams ir davė bent menkutį pamatą, jei jau tokio apskritai būta.

Vadinu juos „incidentais", bet kai kurie jų buvo išties nereikšmingi. Pavyzdžiui, pamenu vieną vakarą per pietus nugirdau, kaip jo šviesybė, kažkam paminėjus tam tikrą laikraštį, replikavo: „A, turite galvoje tą žydų propagandos rašliavą". O dar kita proga daugmaž tuo pačiu laiku, atsimenu, jis nurodė man nebeduoti labdaros vienam vietos fondui, kurio žmonės reguliariai ateidavo prie durų; tokį sprendimą jo šviesybė motyvavo tuo, esą to fondo valdyba – „beveik išvien žydų tautybės". Įsidėmėjau šiuos pasakymus, nes tuo metu jie mane nustebino, mat anksčiau jis niekada nerodydavo nė menkiausio priešiškumo žydų tautai.

O vėliau, žinoma, atėjo ta popietė, kai jo šviesybė išsikvietė mane į savo kabinetą. Iš pradžių jis pašnekino bendromis temomis, pasidomėjo, ar viskas namuose gerai, ir taip toliau. Tada tarė:

– Pastaruoju metu nemažai mąsčiau, Stivensai. Tikrai nemažai sukau galvą. Ir pasidariau išvadą. Mes negalime tarp Darlington Holo patarnaujančio personalo turėti žydų.

– Sere?

– Šių namų labui, Stivensai. Atsižvelgiant į pas mus apsistojančių svečių interesus. Aš gerai šį reikalą apsvarsčiau, Stivensai, ir pranešu tau savo prieitą išvadą.

– Puiku, sere.

– Sakyk, Stivensai, dabar turime jų keletą tarp personalo, ar ne? Turiu omeny – žydų.

– Manyčiau, du šiuo metu tarnaujantys personalo nariai patektų į minėtą kategoriją, sere.

– A-a. – Jo šviesybė valandėlę tylėjo, žvelgdamas pro langą, prie kurio stovėjo jo rašomasis stalas. – Aišku, tau teks juos atleisti.

– Dovanokit, sere?

– Labai gaila, Stivensai, bet mes neturime pasirinkimo. Reikia galvoti apie mano svečių saugumą ir gerovę. Gali būti tikras, aš apmąsčiau šį reikalą ir viską gerai pasvėriau. Tai mums tik į naudą.

Tie du personalo nariai, apie kuriuos kalbėta, iš tikrųjų buvo kambarinės. Todėl vargu ar derėjo imtis kokių nors veiksmų apie susidariusią padėtį nepranešus panelei Kenton, taigi nutariau tatai padaryti tą pat vakarą, kai susitiksiu ją jos kabinete prie kakavos. Galbūt čia dera tarti keletą žodžių apie šiuos vakarinius pasimatymus josios kambaryje. Norėčiau pabrėžti, kad šie susitikimai būdavo perdėm profesinio pobūdžio, – nors, žinoma, kartkartėmis galbūt ir šnekteldavome kokiomis neformaliomis temomis. Priežastis, paskatinusi mudu nusistatyti tokių pasimatymų praktiką, buvo pati paprasčiausia: supratome abu gyveną tokį įtemptą gyvenimą, kad dažnai net kelios dienos iš eilės praeidavo, kol gaudavome progą pasikeisti bent pačiomis svarbiausiomis žiniomis. Teko pripažinti, kad tokia padėtis kelia rimtą grėsmę sklandžiam operacijų vyksmui ir kad pats lengviausias būdas pataisyti reikalus bus kiekvienai dienai baigiantis susitikti kokiai penkiolikai minučių ramioje panelės Kenton kabineto aplinkoje. Privalau darsyk pakartoti, šiuose mudviejų susitikimuose dominavo profesiniai reikalai; kitaip sakant, aptardavome, pavyzdžiui, artėjančio renginio planus ar pasvarstydavome, kaip sekasi pritapti naujokui.

Tačiau susigrąžinu paleistą minties giją. Šiaip ar taip, tikriausiai suprasite, jog aš ne be tam tikro nerimo laukiau valandėlės, kada turėsiu pranešti panelei Kenton ketinąs atleisti dvi jos kambari-

nes. Iš teisybės, tos dvi kambarinės tarnybą ėjo visiškai sėkmingai ir, – galiu tatai pasakyti, nes žydų klausimas pastaruoju metu tapo toks opus, – instinktyviai visa savo esybe priešinausi minčiai apie jų atleidimą iš darbo. Ir vis dėlto tuokart nekilo jokių abejonių dėl to, kaip elgtis man liepė pareiga, ir, mano akimis, visiškai nieko nebūčiau laimėjęs, neatsakingai demonstruodamas šias savo asmenines dvejones. Laukė nelengva užduotis, bet sykiu ją derėjo atlikti oriai. Todėl, kai mūsų pokalbiui tą vakarą einant į pabaigą aš pagaliau pradėjau kalbą, susakiau viską kaip įmanoma glausčiau ir dalykiškiau, o užbaigiau šiais žodžiais:

– Su abiem tarnautojomis aš pasikalbėsiu rytoj rytą pusę dešimtos savo kambaryje. Tad būsiu dėkingas, panele Kenton, jei man jas atsiųsite. Palieku jūsų pačios nuožiūrai, informuoti jas iš anksto apie tai, kokio pobūdžio naujienas aš joms pranešiu, ar ne.

Panelė Kenton tąsyk atrodė neturinti ką pasakyti. Todėl pridūriau:

– Ką gi, panele Kenton, dėkoju už kakavą. Man jau seniai metas. Rytoj – ir vėl įtempta diena.

Kaip tik tada panelė Kenton prabilo:

– Pone Stivensai, aš negaliu patikėti savo ausimis. Ruta ir Sara dabar jau tarnauja pas mus septintus metus. Aš jomis absoliučiai pasitikiu, ir, tiesą sakant, jos pasitiki manimi. Šiems namams merginos tarnavo nepriekaištingai.

– Neabejoju, jog taip ir yra, panele Kenton. Nepaisant to, mes privalome neleisti jausmams trikdyti sveiko proto sprendimų. O dabar jau iš tiesų turiu palinkėti jums labos nakties...

– Pone Stivensai, aš pasipiktinusi tuo, kad jūs galite ramiausiai sėdėti ir kalbėti tokius dalykus taip, lyg šnekėtumėte apie bakalėjos prekes. Tiesiog negaliu tuo patikėti. Jūs sakote, Ruta ir Sara bus atleistos dėl to, kad yra žydės?

– Panele Kenton, aš juk ką tik kuo smulkiausiai paaiškinau jums padėtį. Jo šviesybė priėmė sprendimą, ir mudviem nebėra ko diskutuoti.

– O ar jums, pone Stivensai, neatrodo, kad atleisti Rutą ir

Sarą šituo pagrindu būtų tiesiog – tiesiog *neteisinga?* Su tokiais dalykais aš nesitaikstysiu. Aš nedirbsiu namuose, kuriuose vyksta tokie dalykai.

– Panele Kenton, prašyčiau nesiaudrinti ir elgtis jūsų padėčiai priderama maniera. Reikalas labai paprastas. Jeigu jo šviesybė pageidauja šias darbo sutartis nutraukti, tai ką dar mes begalime pridurti?

– Aš jus perspėju, pone Stivensai, tokiuose namuose aš daugiau nedirbsiu. Jeigu mano merginos bus atleistos, aš taip pat išeisiu.

– Panele Kenton, stebiuosi girdėdamas jus šitaip reaguojant. Juk tikriausiai man nereikia jums priminti, jog mūsų profesinė pareiga liepia įsiklausyti ne į savo asmeninius įgeidžius ir sentimentus, bet į darbdavio pageidavimus.

– Sakau jums, pone Stivensai, jei jūs atleisite mano mergaites, tai bus neteisinga, tai bus gryniausia nuodėmė, ir aš tokiuose namuose nedirbsiu.

– Panele Kenton, leiskite jums nurodyti, kad vargu ar jūsų padėtis leidžia žarstytis tokio plataus masto vertinimais. Faktas yra tai, jog nūdienos pasaulis labai komplikuotas ir knibžda įvairiausių pavojų. Mudu tiesiog neturime galių suprasti kai kuriuos dalykus, susijusius, tarkime, su žydų prigimtimi. Tuo tarpu jo šviesybė, drįsčiau tvirtinti, turi didesnį pagrindą spręsti, kas labiausiai išeitų į gera. O dabar, panele Kenton, man iš tiesų metas eiti. Dar kartą dėkoju už kakavą. Rytoj pusę dešimtos. Malonėkite atsiųsti tas dvi minėtas darbuotojas.

Vos tik kitą rytą tarnaitės įžengė į mano kamaraitę, iš karto tapo aišku, kad panelės Kenton su jomis jau šnekėta, nes abi įėjo kūkčiodamos. Kaip įmanydamas trumpiau paaiškinau joms padėtį, sykiu pabrėždamas, kad jiedvi tarnavo patenkinamai ir todėl gaus geras rekomendacijas. Kiek pamenu, nė viena jų per visą pokalbį – jis truko tris keturias minutes – taip ir nepasakė ničnieko svarbesnio, ir abi, kaip buvo atėjusios, taip ir išėjo raudodamos.

Panelė Kenton keletą dienų po šių darbuotojų atleidimo elgėsi su manimi itin šaltai. Tiesą sakant, kartais ji būdavo man tiesiog šiurkšti, netgi nevengdama taip elgtis personalo akivaizdoje. Ir nors mes nenutraukėme įprastų pasimatymų vakarais prie kakavos puodelio, šie susitikimai dažniausiai būdavo trumpi ir nedraugiški. Kai ir po kokių dviejų savaičių nebuvo matyti jokių ženklų, kad josios laikysena mano atžvilgiu darytųsi bent kiek taikingesnė, turbūt suprasite mane, – kantrybė ėmė sekti. Tad per vieną mūsų susitikimą prie kakavos ironiškai pasakiau:

– Panele Kenton, tikėjausi, kad iki šiol jūs jau būsit įteikusi pareiškimą išeiti iš darbo, – ir palydėjau šiuos žodžius lengvu juoku. Tikriausiai vyliausi, jog ji galų gale kiek atlyš ir vienaip ar kitaip parodys norą taikytis, kad vienąkart galėtume tą epizodą pamiršti. Tačiau panelė Kenton tik įrėmė į mane žvilgsnį ir tarė:

– Aš vis dar tebesu kupina ryžto įteikti pareiškimą, pone Stivensai. Tiesiog iki šiol buvau taip užsiėmusi, kad neturėjau laiko apie tai pagalvoti.

Turiu prisipažinti, tatai man kuriam laikui sukėlė rūpestį, ar tik ji rimtai nesibaudžia išeiti. Bet paskiau, kai bėgo savaitė po savaitės, tapo akivaizdu, jog panelė Kenton nesirengia palikti Darlington Holo, ir kadangi tarp mudviejų tvyrojęs šaltukas pamažu sutirpo, tikriausiai aš kartkartėmis paerzindavau ją primindamas apie jos ketinimą atsistatydinti. Pavyzdžiui, mudviem aptarinėjant ateityje planuojamą stambų renginį, įterpdavau: „Tai yra su sąlyga, panele Kenton, kad tąsyk jūs vis dar būsite su mumis“. Net ištisiems mėnesiams praslinkus po ano nutikimo tokios pastabos priversdavo panelę Kenton nuščiūti, – nors tikriausiai tuo metu tatai lėmė jau nebe pyktis, o veikiau sumišimas.

Žinoma, galų gale reikalas apskritai buvo užmirštas. Tačiau pamenu, gal paskutinįsyk jis dar iškilo jau kokiems metams prabėgus nuo ano tarnaičių atleidimo.

Pirmasis aną incidentą prisiminė jo šviesybė, – tą popietę tiekiau jam svetainėje arbatą. Tuo metu ponios Karolinos Barnet įtakos jo šviesybei dienos jau buvo nuėję į praeitį, – teisybę sa-

kant, toji dama apskritai liovėsi lankytis Darlington Hole. Dar daugiau, verta pažymėti, kad iki tol jo šviesybė jau buvo nutraukęs visus ryšius su „juodmarškiniais“, nes gavo akivaizdžiai įsitikinti tikruoju, grasiu šios organizacijos veidu.

– O, Stivensai, – tarė jis man, – jau kuris laikas ketinu tau pasakyti. Dėl to pernykščio reikalo. Tų dviejų kambarinių žydaičių. Pameni?

– Tikrai taip, sere.

– Tikriausiai nebegalima susekti, kur jos dabar, tiesa? Pasielgta buvo negerai, ir norėtųsi kaip nors joms atlyginti skriaudą.

– Aš būtinai šiuo dalyku pasidomėsiu, sere. Bet anaiptol nesu tikras, kad bus įmanoma dabar nustatyti jų buvimo vietą.

– Pagalvok, ką galima padaryti. Pasielgta neteisingai.

Pamaniau, apie šį pokalbį su jo šviesybe bus įdomu išgirsti panelei Kenton, ir nusprendžiau jai apie tai užsiminti – net jei ir vėl rizikuočiau jąją supykdyti. Tačiau mudviejų pokalbis aną popietę, kai aptikau ją pavėsinėje, davė keistų rezultatų.

Pamenu, kai tą popietę kirtau veją, ėmė kilti rūkas. Ėjau į pavėsinę turėdamas tikslą nurinkti indus po arbatos, kurią kiek anksčiau su keletu svečių tenai gėrė jo šviesybė. Prisimenu, jau iš tolo – dar gerokai nepriėjęs laiptelių, ant kurių kadaise suklupo tėvas, – pamačiau pavėsinėje judant panelės Kenton figūrą. Kai įžengiau vidun, ji buvo jau įsitaisiusi viename pintų krėslų, pristatytų visoje pavėsinėje, ir pradėjusi kažką siūti. Atidžiau įsižiūrėjęs įsitikinau, kad ji taisė prairusią pagalvėlę. Ėmiausi rankioti tarp augalų ir ant nendrinių baldų paliktus įvairius indus bei stalo įrankius, ir per tą laiką mes tikriausiai persimetėm keliomis mandagumo frazėmis, o gal aptarėme kokį vieną ar du darbo reikalus. Mat, atvirai kalbant, buvo nepaprastai gaivu pabūti ore po tiekos dienų, praleistų pagrindiniame pastate, ir nė vienas iš mudviejų nesiskubinome pabaigti savo užduočių. Iš tiesų, nors tądien tirštėjantis rūkas neleido toli matyti, o tuo metu jau ir diena ėmė sparčiai blėsti, versdama panelę Kenton laikyti siuvinį pakėlus ir gaudyti paskutinius šviesos likučius,

prisimenu, jog protarpiais mudu atsitraukdavome kiekvienas nuo savo darbo paprasčiausiai pailsinti žvilgsnio į supantį reginį. Iš tikrųjų aš kaip tik ir žvelgiau tolyn į veją, kur rūkas tumulais telkėsi apie tuopas, susodintas palei keliuką, kai pagaliau prašnekau apie pernykštį tarnaičių atleidimą. Turbūt, kaip ir galima tikėtis, pradėjau kalbą sakydamas:

– Kažkada neseniai pagalvojau, panele Kenton, – juokinga dabar prisiminti, bet žinote, juk dar tik prieš metus jūs atkakliai tvirtinote atsisakysianti vietos. Ši mintis mane gerokai pralinksmino. – Nusijuokiau, bet panelė Kenton man už nugaros tylėjo. Kai pagaliau atsigręžęs į ją pasižiūrėjau, ji susimąsčiusi žvelgė pro stiklą į rūke skendintį milžinišką plotą.

– Turbūt jūs net neįsivaizduojate, pone Stivensai, – pagaliau prašneko ji, – kaip rimtai aš buvau nusiteikusi palikti šiuos namus. Aš taip išgyvenau dėl to, kas įvyko. Drįstu sakyti, kad jeigu tik būčiau bent šiokios tokios pagarbos vertas asmuo, būčiau seniai palikusi Darlington Holą. – Ji valandėlę nutilo, ir aš vėl nukreipiau žvilgsnį tolumon, į rūke tamsuojančius tuopų siluetus. Tada pavargusiu balsu tęsė toliau: – Bailumas mane sulaikė. Paprasčiausias bailumas. Kurgi aš būčiau ėjusi? Tėvų, šeimos neturiu. Tik tetą. Aš ją labai myliu, bet nė dienos negaliu su ja pragyventi nejausdama, kaip veltui eina visas gyvenimas. Žinoma, tikinau save, jog netruksiu rasti kokią kitą vietą. Bet man buvo taip baisu, pone Stivensai. Vos tik pagalvodavau apie išėjimą, regėdavau save besiblaškančią ir nerandančią nė gyvos dvasios, kuriai aš nors kiek rūpėčiau. Štai ir viskas, kas vainikuoja visus mano principus. Man buvo taip gėda. Bet aš tiesiog nesiryžau išvykti, pone Stivensai. Tiesiog neradau savyje drąsos išvykti.

Panelė Kenton vėlei nutilo ir, regėjos, giliai susimąstė. Tad man pasirodė tinkama tąsyk kaip įmanoma tiksliau nupasakoti ankstesnįjį savo pokalbį su lordu Darlingtonu. Taip ir padariau, o užbaigiau sakydamas:

– Kas padaryta – padaryta, nebesugrąžinsi. Tačiau bent jau nemenka paguoda išgirsti jo šviesybę taip vienareikšmiškai pripažįs-

tant tatai buvus siaubingą nesusipratimą. Tiesiog pamaniau, jums bus malonu sužinoti, nes, kaip prisimenu, anas epizodas jus taip pat prislėgė, kaip ir mane.

– Atsiprašau, pone Stivensai, – man už nugaros pasigirdo visiškai pasikeitęs panelės Kenton balsas, tarytum ją būtų kas staiga pažadinęs iš sapno. – Aš jūsų nesuprantu. – Kai atsigręžiau, jinai kalbėjo toliau: – Kiek pamenu, jūs buvote įsitikinęs, jog kaip tik teisingas ir deramas žingsnis buvo liepti Rutai su Sara krautis mantą. Jūs tikrų tikriausiai dėl to džiūgavote.

– Nagi, iš tiesų, panele Kenton, tai netiesa ir taip sakyti būtų visai neteisinga. Visas tas reikalas suteikė man daug rūpesčio, išties daug rūpesčio. Anaiptol ne tokius dalykus norėčiau regėti vykstant šiuose namuose.

– Tai kodėl gi jūs man tada to nepasakėte, pone Stivensai?

Susijuokiau, bet akimirką neišmaniau, ką atsakyti. Dar man nespėjus suregzti atsakymo, panelė Kenton padėjo siuvinį ir prakalbo:

– Ar suvokiate, pone Stivensai, kiek daug man būtų reiškę, jeigu pernai jums būtų atėję į galvą pasidalinti su manimi savo jausmais? Juk žinojote, kaip aš išgyvenau, kai mano mergaites išvarė. Ar suvokiate, kaip man tai būtų padėję? Kodėl, pone Stivensai, kodėl, kodėl jūs visąlaik turite *apsimetinėti?*

Aš ir vėl nusijuokiau iš to, kaip keistai ir netikėtai pakrypo mūsų pokalbis.

– Iš tikrųjų, panele Kenton, – pasakiau aš, – nesu tikras, kad suprantu, ką turite galvoje. Apsimetinėti? Nagi, iš tiesų...

– Aš taip kentėjau dėl to, kad Ruta ir Sara gavo mus palikti. Ir dar skaudžiau kentėjau dėl to, kad buvau viena.

– Nagi, panele Kenton... – Aš paėmiau į rankas padėklą, kurį buvau nukrovęs vartotais indais. – Suprantama, negalėjau pritarti jų atleidimui. Atrodė, tai savaime aišku.

Ji nepasakė nieko, ir žengdamas durų link aš darsyk mečiau į ją žvilgsnį. Jos akys žvelgė pro langą, bet tuo metu pavėsinėje jau buvo taip tamsu, kad teįžiūrėjau vien josios profilį blyškiame ir tuščiame fone. Atsiprašiau ir pasišalinau.

Dabar, kai prisiminiau šį darbuotojų žydaičių atleidimo epizodą, atmintyje ryškėja ir kitas, kurį galbūt būtų galima laikyti įdomiu viso to reikalo padariniu: būtent tarnaitės, vardu Liza, atvykimas. Kitaip sakant, anas dvi atleistas žydaites reikėjo kažkuo pakeisti, ir mums ėmus ieškoti naujų tarnaičių vienos iš jų vietą užėmė toji Liza.

Ši jauna moteris prisistatė su itin abejotinomis rekomendacijomis, kurios bet kuriam patyrusiam vyresniajam liokajui bylojo su ankstesniąja darbo vieta ją atsisveikinus miglotomis aplinkybėmis. Negana to, mudviem su panele Kenton ją apklausus, ėmė aiškėti, jog nė vienoje vietoje jos neištarnauta ilgiau kaip porą savaičių. Ir apskritai visa merginos laikysena mane vertė galvoti, kad ji – visiškai netinkama kandidatė tarnybai Darlington Hole. Tačiau, mano didžiai nuostabai, kai baigėme pokalbį su ja, panelė Kenton ėmė atkakliai reikalauti, kad mes ją priimtumėm. „Įžvelgiu šioje merginoje plačias galimybes, – tvirtino ji, atsakydama į mano prieštaras. – Ji dirbs tiesiogiai mano prižiūrima, ir pasirūpinsiu, kad pasirodytų to verta“.

Pamenu, kurį laiką mes įnirtingai ginčijomės, ir tik dėl to, kad atminty dar labai ryškus buvo anų dviejų tarnaičių skausmingas atleidimas, negalėjau taip tvirtai, kaip būčiau norėjęs, pasipriešinti panelei Kenton. Taigi galop aš pasidaviau, nors ir pareiškiau:

– Panele Kenton, tikiuosi, jūs suvokiate, kad visa atsakomybė šią merginą priimant gula ant jūsų vienos pečių. Aš pats neabejoju, kad šiuo metu jinai anaiptol netinkama įsijungti į mūsų personalą. Leidžiu jai stoti tarnybon tik su sąlyga, kad jūs asmeniškai prižiūrėsite jos darbą.

– Mergina pateisins viltis, pone Stivensai. Pamatysite.

Ir iš tiesų, mano didžiai nuostabai, jau per artimiausias savaites jaunoji mergina itin sparčiai ėmė daryti pažangą. Jos nusiteikimas diena po dienos taisėsi, netgi vaikščioti ir dirbti darbus ji ėmė visiškai kitaip, nors anksčiau nevalyva laikysena versdavo sukti akis į šalį.

Savaitėms bėgant ir naujajai mergaitei, regėjos, stebuklingai virtus darbščia darbuotoja, panelė Kenton akivaizdžiai triumfavo.

Atrodydavo, ji ypač mėgaudavosi skirdama Lizai vieną ar kitą užduotį, reikalaujančią truputėlį daugiau atsakomybės, o jei matydavau aš, būtinai pasistengdavo sutikti mano žvilgsnį pašaipia veido išraiška. Vakarais prie kakavos mudviejų pokalbis, kaip antai anąsyk, neretai krypdavo į Lizą:

– Be jokios abejonės, pone Stivensai, – tarė ji, – jūs nepaprastai nusivilsite išgirdęs, kad Liza iki šiol nepadarė jokios tikros klaidos, kurią būtų verta minėti.

– Aš visai nenusivylęs, panele Kenton. Aš labai džiaugiuosi už jus ir mus visus. Pripažįstu, kol kas dėl merginos jus lydėjo šiokia tokia sėkmė.

– Šiokia tokia sėkmė! O pažvelkite į šią šypseną jūsų veide! Pone Stivensai, jūs visada šitaip šypsotės, kai tik aš užsimenu apie Lizą. Jau pati viena ši šypsena byloja įdomių dalykų. Labai įdomių dalykų.

– O, iš tiesų, panele Kenton. Gal galėčiau pasiteirauti kokių?

– Labai įdomu, pone Stivensai. Labai įdomu, kad jūs buvote taip pesimistiškai nusiteikęs jos atžvilgiu. Nė kiek neabejoju, tai vis dėl to, kad Liza – daili mergaitė. Pastebėjau, jog jūs keistai nemėgstate, kad pas mus dirbtų gražios mergaitės.

– Puikiausiai žinote, kad kalbate nesąmones, panele Kenton.

– O-o, bet aš juk pastebėjau, pone Stivensai. Jūs nemėgstate, kad pas mus dirbtų gražios mergaitės. Argi gali būti, kad mūsų ponas Stivensas baiminasi, jog tai blaškys jo dėmesį? Ar gali būti, kad mūsų ponas Stivensas vis dėlto yra kūno ir kraujo ir nevisiškai savimi pasitiki?

– Iš tikrųjų, panele Kenton. Jei manyčiau jūsų žodžiuose esant nors lašelį prasmės, gal ir varginčiausi leisdamasis į šią diskusiją su jumis. O dabar verčiau pamąstysiu apie ką kita, kol jūs čia tauškėsite.

– Ak taip, bet tuomet iš kur ši kalta šypsenėlė jūsų veide, pone Stivensai?

– Tai anaiptol ne kalta šypsenėlė, panele Kenton. Mane tiesiog šiek tiek linksmina jūsų stulbinąs sugebėjimas pliaukšti kvailystes, ir viskas.

– Kalta, kalta šypsenėlė, pone Stivensai, neišsiginsit. Ir dar pastebėjau, kad jūs vargiai prisiverčiate pažvelgti į Lizą. Dabar štai paaiškėja, ko gi jūs taip prieštaravote ją priimant.

– Prieštarauti aš turėjau itin tvirtą pagrindą, panele Kenton, ir tatai puikiai žinote. Kai atvyko pas mus, mergina buvo visiškai netikusi.

Žinoma, jūs turite suprasti, kad mes, šiukštu, nebūtume leidę sau tokių šnekų girdint personalui. Tačiau apie tą laiką mudviejų vakarai prie kakavos, nors ir neprarasdami iš esmės profesinio pobūdžio, vis labiau linko į trupučiuką laisvesnį nekaltą pašnekesį – reikia pripažinti, ištirpdydavusį varginančią sunkios dienos įtampą.

Liza buvo ištarnavusi pas mus apie aštuonis ar devynis mėnesius ir jau buvau mažne pamiršęs ją egzistuojant, kai netikėtai ji pražuvo iš namų kartu su jaunesniuoju liokajumi. Žinoma, tokių dalykų neišvengiamai nutinka kiekvienuose didesniuose namuose ir vyresniajam liokajui jie – jokia staigmena. Tai nepaprastai erzina, bet norom nenorom išmoksti su tuo susitaikyti. Teisybę sakant, kaip toks „mėnesienos“ dingimas, šis dar buvo vienas iš civilizuotesnių. Be trupučio maisto, pora nepasiėmė nieko iš namų gero, ir dar daugiau – abi pusės paliko po laišką. Jaunesnysis liokajus, kurio vardo nebeprisimenu, paliko man adresuotą trumpą raštelį su tokiais ar panašiais žodžiais: „Prašom per daug griežtai mūsų nesmerkti. Mudu mylime vienas kitą ir rengiamės susituokti“. Liza parašė daug ilgesnį laiškelį, skirtą „Ekonomei“, ir kaip tik šitą laišką kitą rytą po jų pradingimo panelė Kenton atsinešė į mano kamaraitę. Jame, kiek pamenu, buvo prikraigliota virtinės nesklandžių sakinių su daugybe klaidų apie tai, kaip karštai jiedu mylį vienas kitą, koks nuostabus esąs jaunesnysis liokajus ir kokia puiki jųdviejų laukianti ateitis. Viena eilutė, pamenu, skambėjo maždaug taip: „Pinigų mes neturim bet negi svarbu jeigu turim meilę o ko dar norėti turime viens kitą ir tai viskas ko galima trokšti“. Nors laiškas užėmė gerus tris puslapius, jo rašytoja nė žodeliu neužsiminė apie dėkingumą panelei Kenton, kuri šitaip mergina rūpinosi,

nei išreiškė bent menkiausią apgailestavimą dėl to, kad mus visus apvylė.

Panelė Kenton atėjo pastebimai susinervinusi. Visą laiką, kol paskubomis skaičiau jaunosios moters laišką, jinai sėdėjo priešais mane už stalo, įbedusi akis į savo rankas. Iš tikrųjų neprisimenu kada nors matęs ją labiau susisielojusią negu tą rytą, – ir tatai gana įdomus faktas. Kai padėjau laišką ant stalo, ji tarė:

– Taigi, pone Stivensai, atrodo, jūs buvote teisus, o aš klydau.

– Panele Kenton, neįvyko nieko, dėl ko reikėtų sielotis, – pasakiau aš. – Tokių dalykų pasitaiko. Savo ruožtu mes išties nedaug ką tegalime padaryti, kad užkirstume tam kelią.

– Aš buvau neteisi, pripažįstu. Nuo pat pradžių buvo jūsų teisybė, kaip visad, o aš klydau.

– Panele Kenton, tikrai negaliu su jumis sutikti. Su ta mergina jūs padarėte stebuklus. Tai, ką jūs iš jos išugdėte, šimtą kartų įrodė, kad iš tiesų mano klysta. Patikėkite, panele Kenton, tai, kas dabar atsitiko, galėjo įvykti su bet kuriuo darbuotoju. Jūs neįtikėtinai pasidarbavote. Jaustis apvilta jūs, aišku, turite pagrindo, tačiau prisiimti atsakomybę – visiškai ne.

Panelė Kenton vis tiek atrodė labai prislėgta. Tylutėliai pasakė:

– Jūs labai malonus, kad taip sakote. Esu labai dėkinga. – Tada ji pavargusi atsiduso ir prašneko: – Jinai tokia kvailė. Gal būtų galėjusi visai nemažai pasiekti. Turėjo gabumų. Šitiek jaunų merginų kaip ji spjauna į visas savo galimybes – ir vardan ko?

Mudviejų abiejų žvilgsniai nukrypo į popieriaus lapelius ant stalo tarp mudviejų, o tąsyk panelė Kenton susierzinusi nukreipė akis į šalį.

– Iš tiesų, – pritariau, – taip apmaudu.

– Taip kvaila. Ir mergaitė būtinai liks apgauta. O prieš akis laukė vertas gyvenimas, jeigu tik ji būtų atkakliai stengusis. Po metų kitų būčiau paruošusi ją ekonomės vietai kokiuose kukliuose namuose. Galbūt jūs manote, kad aš per toli siekiu, pone Stivensai, betgi pažvelkite, kiek mudvi pažengėme per tuos kelis mėnesius. O dabar štai ji į visa tai mojo ranka. Ir visiškai tuščiai.

– Tikrai baisiai kvailai pasielgta.

Pradėjau dėlioti popieriaus lapelius į krūvutę, manydamas juos susegti į bylą. Bet tuo metu suabejojau, ar panelė Kenton ketino man juos palikti, o gal norėjo pati įsisegti, ir padėjau atgal ant mudu skiriančio stalo. Tačiau panelė Kenton atrodė toli nuklydusi mintimis.

– Ji būtinai liks apvilta, – darkart pakartojo. – Šitaip kvaila.

Tačiau regiu, kad leidausi per toli šių senų prisiminimų nunešamas. Jokia mada nemaniau, kad taip atsitiks, tačiau, kita vertus, gal čia nieko bloga, jeigu šitaip bent jau nesidaviau per daug prislegiamas minčių apie šio vakaro įvykius, – o šie dabar jau, tikiuosi, galiausiai užsibaigė. Nes, reikia pasakyti, pastarosios kelios valandos pareikalavo gana daug kantrybės.

Esu dabar šio nediduko kotedžo, priklausančio ponui ir poniai Teilorams, palėpės kambarėlyje. Tai yra šie namai – tai privatus būstas; kambarėlyje, kurį taip kilniai man pasiūlė ponai Teilorai, kadaise gyveno jųjų sūnus, seniai suaugęs ir dabar įsikūręs Eksetervje. Ryškiausias šio kambario požymis – sunkių rąstų sijos ir gegnės; grindų lentų nedengia joks kilimas ar takelis, o vis dėlto jame nuostabiai jauku. Taip pat akivaizdu, kad ponia Teilor ne tik paklojo man lovą, – ji ir išvalė, sutvarkė visą kambarėlį: be keleto voratinklių palei gegnes, beveik niekas neliudija, kad daugelį metų čia niekieno negyventa. Kai dėl pačių ponų Teilorų, tai išsiklausinėjau, jog nuo trečiojo dešimtmečio miestelyje jiedu laikė daržovių krautuvę, kol prieš trejus metus išėjo į pensiją. Tai geri žmonės, ir nors šį vakarą ne vieną sykį siūliau atsilyginti jiems už sukeltus nepatogumus, jie nenori apie tai nė girdėti.

Dėl to, kad šitaip susiklostė aplinkybės ir aš šiąnakt praktiškai likau priklausomas nuo pono ir ponios Teilorų geros valios bei svetingumo, reikia kaltinti vieną kvailiausią, siutinamai paprastutį neapsižiūrėjimą: būtent tai, kad leidau fordui pristigti degalų. Turint galvoje tai bei vakarykštę bėdą, kai radiatoriuje pasibaigė vanduo, pagrįstai būtų galima manyti mane iš prigimties esant visiš-

kai neorganizuotą. Žinoma, galima daryti išlygą, jog tolimų nuotolių kelionėse automobiliu aš dar lyg ir naujokas, tad tokio paprasto neapdairumo iš manęs natūralu tikėtis. Ir vis dėlto, prisiminus, kad tokios savybės kaip organizuotumas ir apdairumas sudaro esminį tavo profesijos pamatą, sunku išvengti jausmo, jog tam tikra prasme nepateisinai savo paties vilčių.

Bet iš tiesų paskutinę kelionės valandą prieš pasibaigiant benzinui buvau didžiai susinervinęs. Mano planuota nakvynės apsistoti Tavistoko miestelyje; ten ir atvykau truputį prieš aštuonias. Tačiau pagrindinėje miestelio užeigoje mane informavo, jog visi kambariai užimti, mat vyksta vietos žemės ūkio mugė. Man pasiūlyta kreiptis į keletą kitų svečių namų, bet nors visus juos apvažiavau, kiekvienusyk mane pasitikdavo toksai pats atsiprašymas. Galop vieno pensiono miestelio pakraštyje šeimininkė pasiūlė man pavažiuoti dar keletą mylių į pakelės užeigą, laikomą jos giminaičių, – ten tai jau būtinai atsirasią vietos, nes užeiga per toli nuo miestelio, kad jaustų mugės įkarštį.

Moteris smulkiai nurodė man kelią, ir tąsyk jos instrukcijos atrodė pakankamai aiškios, ir dabar jau neįmanoma pasakyti, dėl kieno kaltės man nepavyko rasti nė pėdsako jokios pakelės užeigos. Priešingai, pavažiavęs kokias penkiolika minučių, pasijutau riedąs atviru keliu, vingiuojančiu per nykią, plyną pelkę. Abipus driekėsi iš pažiūros pelkėti laukai, o kelią priešais mane ėmė siausti kylantis rūkas. Kairėje mačiau paskutinius saulėlydžio atšvaitus. Kur ne kur horizonto liniją skaidė atokiai, kitapus laukų tamsuojantys daržinių ar ūkio pastatų pavidalai, tačiau daugiau, regėjos, už nugaros palikau visus bendruomenės gyvenimo požymius.

Atsimenu, daugmaž toje vietoje apgręžiau fordą ir pavažiavau gerą atkarpą atgalios, ieškodamas posūkio, kurio būčiau anksčiau nepastebėjęs. Bet kai jį suradau, tas naujasis kelias pasirodė dar labiau apleistas už pirmąjį. Kurį laiką vairavau kone visiškoje tamsoje tarp aukštų gyvatvorių, paskui pastebėjau kelią kylant stačion įkalnėn. Tuo metu jau buvau praradęs viltį rasti tą pakelės užeigą

ir nusprendęs važiuoti tol, kol pasieksiu artimiausią miestelį ar kaimą ir ten galėsiu pasiieškoti nakvynės. Ryto metą, mąsčiau aš, nebus sunku grįžti prie savo planuoto maršruto. Tuo momentu, pusiaukelėje į kalno viršūnę, variklis sutrūkčiojo ir aš staiga supratau, kad man baigėsi benzinas.

Fordas dar keletą jardų kopė į kalną, bet paskui sustojo. Išlipęs įvertinti padėties suvokiau beturįs vos keletą minučių dienos šviesos. Stovėjau stačiame kelyje, juosiamame medžių ir gyvatvorių; gerokai aukščiau gyvatvorėse pastebėjau properšą, kur dangaus fone ryškiai buvo matyti platūs užverti vartai. Leidausi jų link, vildamasis, kad iš ten atsiveriantis vaizdas leis man bent kiek susigaudyti, kur esu; galimas daiktas, aš net tikėjausi netoliese išvysti sodybą, kur būčiau radęs ir pagalbą. Todėl šiek tiek sutrikau išvydęs, kas atsivėrė man prieš akis. Kitapus vartų leidosi šlaitas – ir taip statmenai, kad vos už kokių dvidešimties jardų laukas dingo iš mano akiračio. Anapus šlaito keteros, už nemenko nuotolio – gal kokios mylios nosies tiesumu, – buvo matyti mažas kaimelis. Pro rūko šydą įžiūrėjau bažnyčios smailę, o aplink ją tamsiašlaičių stogų grupeles; kur ne kur iš kaminų vinguriavo baltas dūmelis. Tenka prisipažinti, tą valandėlę kiek apleido drąsa. Žinoma, padėtis anaiptol nebuvo beviltiška, – fordui nepadaryta jokios žalos, tik pritrūko degalų. Per kokį pusvalandį galėčiau nueiti į kaimelį pėsčiomis, o tenai man jau tikrai atsirastų pastogė ir kanistras benzino. Tačiau anaiptol nebuvo smagu tupėti ant tos nykios kalvos ir žvelgti pro vartų viršų į vieną po kito tolimame kaimelyje įsižiebiančius žiburius, dienai bemaž išblėsus, o rūkui nenumaldomai tirštėjant.

Vis dėlto pasiduodamas nevilčiai niekaip sau nepagelbėsi. Šiaip ar taip, kvaila būtų buvę praleisti veltui paskutines dienos šviesos minutes. Paržingsniavau atgal prie fordo ir susikroviau į portfelį pačius reikalingiausius daiktus. Tada, apsiginklavęs dviračio žibintu, kuris skleidė netikėtai ryškų šviesos pluoštą, leidausi ieškoti takelio, kuriuo galėčiau nueiti į kaimą. Tačiau tokio takelio neatsirado, nors užkopiau nemažą gabalą įkalnėn, dargi

gerokai toliau už manuosius vartus. Tuo metu patyriau, kad kelias liovėsi kilti į kalną, bet užtat pradėjo sukti priešingon pusėn nuo kaimo, – jo žiburiai vis sumirksėdavo man pro lapiją, – ir vėl mane apėmė šioks toks netikrumo jausmas. Tiesą sakant, valandėlę susimąsčiau, ar ne geriausia strategija man būtų pargrįžti atgalios prie fordo, sėsti į jį ir tiesiog sėdėti, kol pro šalį važiuos koks kitas automobilis. Tačiau, kita vertus, jau labai sparčiai temo, ir supratau, kad jei mėgintum tokiomis aplinkybėmis sustabdyti pravažiuojančią mašiną, tave lengvai galėtų palaikyti pakelės plėšiku ar kokiu kitu perėjūnu. Be to, nuo to laiko, kai išlipau, pro šalį nepravažiavo nė viena transporto priemonė; iš tikro nė neprisiminiau, kad būčiau matęs nors vieną nuo pat išvažiavimo iš Tavistoko. Tad ryžausi pargrįžti prie vartų, o nuo ten leistis stačiai lauku, stengdamasis laikytis kuo tiesesnio kelio kaimelio žiburių linkui, nesvarbu – rasiu takelį ar ne.

Galų gale nusileidau ne taip jau vargingai. Į kaimą viena po kitos vedė ganyklų lankos, ir laikydamasis kiekvienos jų pakraščio, galėjai gana žmoniškai žingsniuoti. Tiktai vieną kartą, jau visai arti kaimo, kelią užtvėrusioje gyvatvorėje niekaip neradau properšos, pro kurią galėčiau patekti į kitą lauką, ir gavau švytuoti šen ir ten dviračio žibintu. Pagaliau užtikau mažą plyšelį, pro kurį savo stotu vargais negalais prasispraudžiau, bet tatai atsiėjo tam tikrais nuostoliais mano švarkui bei kelnių atvartams. Negana to, kertant paskutinius kelis laukus vis dažniau teko bristi per klampų purvyną, ir aš sąmoningai stengiausi nešviesti žibintu į savo batus ir atvartus, kad jų vaizdas dar labiau neatimtų man ūpo.

Nebeilgai trukus pajutau po kojomis grįstą taką ir įsitikinau, kad jis veda į kaimelį; kaip tik šiuo keliuku leisdamasis ir sutikau poną Teilorą, šįvakar tapusį mano geradariu. Išniręs iš už posūkio už kelių jardų toliau manęs, jis mandagiai luktelėjo, kol jį pasivijau, o tada, kilstelėjęs pirštus prie kepurės, paklausė, ar galėtų man kuo padėti. Kaip įmanydamas glausčiau nusakiau jam padėtį, į kurią buvau įkliuvęs, ir pridūriau būsiąs nepaprastai dėkingas,

jei būsiu nukreiptas į gerą užeigą. Tatai išgirdęs ponas Teiloras palingavo galvą ir tarė:

– Bijau, kad užeigos mūsų kaime apskritai nėra, sere. Paprastai Džonas Hamfris priima keliauninkus „Sukryžiuotuose raktuose", bet dabar jam remontuoja stogą.

Dar nespėjus šioms liūdnoms naujienoms pasiekti mano sąmonės, ponas Teiloras pridūrė:

– Sere, jeigu jūsų negąsdina truputis nepatogumų, tai mes galėtume jums pasiūlyti nakčiai kambarį ir lovą. Kambarėlis – nieko ypatinga, bet žmona pasirūpins, kad bent viskas būtų švaru ir kiek galima patogu.

Tikriausiai nelabai ryžtingai pralemenau kažką į tą pusę, esą nedrįsčiau jiems sudaryti tiek nepatogumų. Ponas Teiloras į tai atsakė:

– Sakau jums, sere, mums būtų garbė jus priimti. Ne taip jau dažnai tokie žmonės kaip jūs pravažiuoja pro Moskombą. Ir patikėkite, sakau nuoširdžiai, sere, neišmanau, ką dar galėtumėte daryti tokią vėlyvą valandą. Žmona man niekuomet neatleistų, jeigu palikčiau jus klaidžiot nakčia.

Štai taip ir atsitiko, kad sutikau pasinaudoti maloningu ponų Teilorų svetingumu. Tačiau kai anksčiau sakiau, jog „šios pastarosios valandos pareikalavo gana daug kantrybės", turėjau galvoje ne vien apmaudžią nesėkmę su pasibaigusiu benzinu ir priverstinį varginantį bei purviną leidimąsi į kaimą. Mat tai, kas vyko vėliau – kas išsirutuliojo, man susėdus vakarieniauti su ponais Teilorais bei jų kaimynais, – savo ruožtu dar labiau išsunkė jėgas negu anksčiau iškilę iš esmės fiziniai sunkumai. Patikėkite, tikrai apėmė palengvėjimo jausmas, kai pagaliau galėjau užlipti į šį kambarėlį ir dar keletui valandėlių panirti į anuos šitiekos metų senumo prisiminimus iš Darlington Holo.

Faktas, kad pastaruoju metu vis labiau linkstu leistis užvaldomas tokių prisiminimų. O nuo to laiko, kai prieš kelias savaites pirmąsyk iškilo perspektyva pasimatyti su panele Kenton, mintys ištisom valandom sukosi apie tai, kas gi vis dėlto šitaip pakeitė

mudviejų santykius. Nes apie 1935–1936 metus jie iš tikrųjų pasikeitė, nors per daugelį metų buvome nuosekliai susikūrę puikų profesinį savitarpio supratimą. Galų gale, tiesą sakant, mes net liovėmės, kaip buvome pratę, kas vakarą susitikti prie kakavos puodelio. Tačiau kokia būtent buvo šių pokyčių priežastis, kokia konkrečių įvykių grandis tatai lėmė, – šito aš taip niekad ir neįstengiau suprasti.

Kai pastaruoju metu apie tai mąstau, ima atrodyti įmanomas daiktas, jog lemtingą posūkį galėjo žymėti tas keistas nutikimas tą vakarą, kai panelė Kenton užėjo pas mane į kamaraitę nekviesta. Iš tikrųjų tiksliai nebeprisimenu, ko jinai pas mane atėjo. Regis, įnešė vazą gėlių, kad trupučiuką „praskaidrintų nuotaiką“, nors, kita vertus, gal pradedu painioti su tuo kartu, kai ji mėgino daryti tą pat prieš daugelį metų, pačioje mūsų pažinties pradžioje. Tikrai žinau, kad per visus tuos metus ji mažiausiai kokius tris kartus bandė papuošti mano kamaraitę gėlių žiedais, bet tikriausiai susipainiojau, ir visai kas kita atvedė ją pas mane aną vakarą. Kad ir kaip ten būtų buvę, norėčiau pabrėžtinai atkreipti dėmesį į tai, kad nors ištisus metus mus siejo puikūs darbiniai santykiai, aš niekuomet neleidau situacijai tapti tokiai laisvai, kad ekonomė kiaurą dieną kada panorėjusi kaišiotų nosį į mano kambarį. Mano galva, vyresniojo liokajaus darbo kambarys yra didžiausios svarbos būstinė, visų namų operacijų valdymo centras, galbūt palyginamas su generolo štabu per mūšį, todėl neginčijamai privalu, kad jame visada karaliautų tokia tvarka, kokios aš pageidauju, ir visa būtų paliekama būtent taip ir niekaip kitaip. Niekada nebuvau vienas iš tų vyresniųjų liokajų, kurie leidžia visokiems žmonėms pas save vaikščioti su skundais ir prašymais. Kad namų aptarnavimo darbai būtų vykdomi sklandžiai ir darniai, akivaizdžiai būtina, jog visuose namuose, bent jau vyresniojo liokajaus kambaryje, būtų užtikrinama privatumas ir ramybė.

Taip jau pasitaikė, kad tą vakarą, kai panelė Kenton įėjo, aš iš tikrųjų nebuvau užsiėmęs darbo reikalais. Kitaip sakant, ramios

savaitės diena ėjo į pabaigą, ir aš mėgavausi retai pasitaikančia laisva nuo pareigų valanda. Kaip minėjau, nesu tikras, ar ji įžengė nešina gėlių vaza, bet aiškiai prisimenu ją sakant:

– Pone Stivensai, vakare jūsų kambarėlis atrodo dar nepatogesnis nei dieną. Šita elektros lemputė per blausi, kad galėtumėte prie jos skaityti.

– Man visiškai jos pakanka, ačiū už rūpestį, panele Kenton.

– Iš tikrųjų, pone Stivensai, šis kambarys primena kalėjimo vienutę. Visa, ko trūksta, – tai gulto kampe, ir lengvai galėtum įsivaizduoti pasmerktuosius leidžiant čia savo paskutines valandas.

Galbūt kažką į tai atsakiau, nepamenu. Vis dėlto aš nepakėliau galvos nuo knygos, ir praslinko kelios minutės, per kurias, tikėjausi, panelė Kenton atsiprašys ir išeis. Tačiau tada išgirdau ją sakant:

– Nagi įdomu, ką jūs skaitote, pone Stivensai.

– Šiaip knygą, panele Kenton.

– Matau ir pati, kad knygą, pone Stivensai. Bet kokią knygą – štai kas man įdomu.

Pakėlęs galvą išvydau, kad panelė Kenton artinasi prie manęs. Užverčiau knygą ir, spausdamas ją prie savęs, pakilau iš vietos.

– Iš tiesų, panele Kenton, – pratariau, – turiu paprašyti jūsų gerbti mano privačią erdvę.

– Bet ko gi jūs taip drovitės dėl tos knygos, pone Stivensai? Pradedu įtarti, kad tai kas nors pikantiška.

– Negali būti nė kalbos, panele Kenton, kad kas nors, jūsų žodžiais tariant, „pikantiška“ pasitaikytų jo šviesybės bibliotekos lentynose.

– Girdėjau, kad ir pačiose mokslingiausiose būna dargi labai pikantiškų vietų, bet niekad nedrįsau pasižiūrėti. Nagi, pone Stivensai, labai gražiai prašau – leiskite man pasižiūrėti, ką jūs skaitote.

– Panele Kenton, privalau paprašyti jus palikti mane ramybėje. Visai nepakenčiama, kad jūs mane šitaip persekiotumėte per tas retas laisvas valandėles, kurios man lieka pabūti pačiam su savimi.

10. 1203

Tačiau panelė Kenton nesiliovė artintis, ir prisipažinsiu, buvo gana keblu nuspręsti, kokia geriausia būtų mano veiksmų eiga. Man kilo pagunda įmesti knygelę į stalčių ir greitosiomis jį užrakinti, bet tatai pasirodė juokingai dramatiška. Pasitraukiau kelis žingsnius atatupstas, vis dar spausdamas knygą prie krūtinės.

– Būkite malonus, parodykite, ką ten turite, ir aš paliksiu jus ramiai sau mėgautis skaitymu, – pasakė panelė Kenton, žengdama vis artyn prie manęs. – Kas pagaliau tai galėtų būti, ką jūs taip stengiatės paslėpti?

– Panele Kenton, pats faktas, ar jūs sužinosite šio tomelio pavadinimą, ar ne, savaime neturi man nė menkiausios reikšmės. Bet aš iš principo prieštarauju šitokiam jūsų atėjimui ir įsiveržimui į mano privačią erdvę.

– Man smalsu, ar tai visai padorus leidinys, ar jūs iš tiesų ginate mane nuo žalingų įtakų?

Tą minutę ji jau stovėjo priešais mane, ir staiga atmosfera keistai pakito – galima sakyti, nelyginant ūmai mudu abu kas būtų permetęs į visiškai kitą būties plotmę. Būgštauju, kad ne taip jau lengva apibūdinti tai, ką turiu galvoje. Galiu pasakyti tik, kad netikėtai visa kas aplink mudu nuščiuvo; man pasirodė, kad ir panelės Kenton maniera staiga persimainė; jos išraiškoje radosi keisto rimtumo, ir man susidarė įspūdis, jog jinai beveik persigandusi.

– Prašau, pone Stivensai, parodykite savo knygą.

Ji ištiesė ranką ir ėmėsi švelniai vaduoti knygą iš mano sugniaužtų rankų. Nusprendžiau, kol ji tai darys, geriausia būsiant žvelgti į šalį, bet kadangi jos asmuo stovėjo taip arti, tatai galėjau pasiekti tik pakreipęs galvą ganėtinai nenatūraliu kampu. Labai švelniai panelė Kenton toliau vadavo knygą, praktiškai atlenkdama po vieną pirštą. Regėjos, šis procesas truko visą amžinybę, – tuo metu man pavyko išlikti santūriam, – kol galiausiai išgirdau ją sakant:

– Dieve šventas, pone Stivensai, tai juk visiškai nieko skandalinga. Sentimentali meilės istorija, ir tiek.

Turbūt tą akimirką aš nutariau, jog nebėra jokio reikalo toliau toleruoti tokį elgesį. Tiksliai neprisimenu, ką pasakiau, bet žinau,

kad griežtai išlydėjau panelę Kenton iš kamaraitės, ir šitaip tas epizodas pasibaigė.

Manyčiau, dera pridurti keletą žodžių apie tą tomelį, dėl kurio ir įvyko šis nutikimas. Gryna tiesa, – knygelę galima buvo apibūdinti kaip „sentimentalų romaną", vieną iš tų, kurių turima bibliotekoje, taip pat keliuose svečių miegamuosiuose, viešinčioms damoms maloniai užimti. Tokius kūrinius studijuoti ėmiausi dėl vienos paprastos priežasties: tai nepaprastai veiksmingas būdas palaikyti ir lavinti anglų kalbos įgūdžius. Mano nuomone, – nežinau, ar sutiksite, – mūsų karta pernelyg daug profesinio dėmesio skiria pageidaujamai taisyklingai tarčiai ir išlavintai kalbai; kitaip sakant, šių įgūdžių reikšmė pabrėžiama svarbesnių profesinių ypatybių sąskaita. Nepaisant to, niekada nesutikau su požiūriu, kad taisyklinga tartis ir sklandi kalba nėra patrauklios ypatybės, ir visad laikiau savo pareiga kuo labiau jas lavinti. O viena paprasčiausių priemonių tai daryti, – kai tik randi laisvą valandėlę, tiesiog paskaityti keletą gerai parašytos knygos puslapių. Tokios politikos laikiausi keletą metų ir dažnai rinkdavausi panašų tomelį į tą, kurį aną vakarą mane skaitant užtiko panelė Kenton, kaip tik dėl to, kad jie būna parašyti gražia anglų kalba, juose apstu grakščių dialogų, man praktiškai labai naudingų. Svaresnė knyga – kaip antai, mokslinė studija, – nors apskritai ir labiau praturtintų, – veikiausiai būtų parašyta stiliumi, ribotai pritaikomu bendraujant su damomis ir džentelmenais.

Retai kada turėdavau laiko – ar ir noro – perskaityti kurį tų romanų nuo pradžios ligi pabaigos, bet kiek galėjau spręsti, jųjų siužetai visad būdavo absurdiški – tikra to žodžio prasme sentimentalūs, ir nebūčiau jiems gaišęs nė valandėlės, jei ne anksčiau minėtoji jų teikiama nauda. Vis dėlto šiandien niekas netrukdo prisipažinti – ir nematau čia nieko gėdinga, – kad retsykiais iš tų istorijų patirdavau ir atsitiktinio malonumo. Anuomet gal sau nė neprisipažindavau to, bet kaip sakiau – ko gi čia gėdytis? Kodėl gi lengva širdimi nepasimėgauti pasakojimais apie ledi ir džentelmenus, kurie įsimyli ir išreiškia vienas kitam savo jausmus, neretai ypač elegantiškomis frazėmis?

Bet tatai sakydamas nenoriu sudaryti įspūdžio, jog aną vakarą dėl tos knygos mano užimtoji pozicija buvo lyg ir nepagrįsta. Jūs turite suprasti, kad tąsyk buvo paliestas svarbus principas. Faktas tas, kad tą valandėlę, kai panelė Kenton įžygiavo į mano kambarį, aš „ilsėjausi nuo pareigų". O žinoma, kiekvienas savo profesinę vėliavą išdidžiai nešąs vyresnysis liokajus, kuris apskritai turi aspiracijų siekti „savo padėčiai prideramo orumo", kaip kažkada suformulavo Heizo draugija, – kiekvienas toks vyresnysis liokajus niekuomet neprivalo „ilsėtis nuo pareigų" kitiems matant. Iš tikrųjų neturėjo reikšmės, ar įėjo panelė Kenton, ar visiškas prašalaitis. Padorus vyresnysis liokajus privalo būti matomas „gyvenąs" savo vaidmeniu perdėm ir iki galo; kitaip tariant, jis negali rodytis nusimetęs savo vaidmenį, kad paskui čia pat jį vėl užsivilktų nelyginant spektaklio kostiumą. Tik vienomis aplinkybėmis savo orumu bent kiek besirūpinąs vyresnysis liokajus gali jaustis laisvas atsipūsti nuo vaidmens, būtent – kai jis yra visiškai vienas. Todėl jūs suprasite, jog tąsyk, kai panelė Kenton įsiveržė tokiu momentu, kai jaučiausi – ir pagrįstai – galįs pabūti vienas, man principo ir netgi orumo reikalas buvo pasirodyti ne kitaip, kaip tikruoju ir prideramu savo vaidmeniu.

Tačiau neketinau čia visais aspektais analizuoti ano mažyčio šitiekos metų senumo epizodėlio. Svarbiausias dalykas iš jo buvo tai, kad jis pažadino mano budrumą ir privertė pamatyti, jog reikalai tarp mudviejų su panele Kenton, aišku, ne per vieną dieną, o laipsniškai, per daugelį mėnesių trukusį procesą, bet vis tiek pakrypo nederama linkme. Faktas, jog ji galėjo pasielgti taip, kaip tą vakarą elgėsi, kėlė nerimą, tad išlydėjęs ją iš kamaraitės turėjau progą kiek susigaudyti mintyse ir, pamenu, pasiryžau nustatyti mudviejų profesiniams santykiams griežtesnes ribas. Tačiau labai sunku dabar būtų pasakyti, kokiu mastu šis incidentas prisidėjo prie tų ryškių poslinkių, kuriuos vėliau patyrė mūsų santykiai. Galimas daiktas, tai, kas įvyko, lėmė kur kas gilesni pokyčiai. Kaip antai panelės Kenton laisvadieniai.

Nuo pat panelės Kenton atsiradimo Darlington Hole iki kokio mėnesio ar panašiai prieš aną incidentą mano kamaraitėje jos laisvadieniai vykdavo nuspėjama tvarka. Kartą per šešias savaites ji pasiimdavo dvi laisvas dienas ir važiuodavo aplankyti tetos į Sautamptoną; daugiau, sekdama mano pavyzdžiu, ji apskritai neimdavo laisvadienių, nebent pasitaikydavo ypač ramus laikotarpis, – tuomet ji tiesiog pasivaikščiodavo po dvaro valdas ar paskaitydavo savo kabinete. Bet vėliau, kaip minėjau, jos įpročiai pasikeitė. Staiga ji pradėjo naudotis visomis sutarties jai teikiamomis galimybėmis, dažnai pradingdavo iš namų nuo pat ankstaus ryto, nepalikusi kokios žinutės, tik nurodžiusi valandą, kada vakare jos buvo galima tikėtis grįžtant. Žinoma, niekad neužsigriebdavo daugiau negu priklausė, todėl nesijaučiau turįs dorą pagrindą klausinėti apie šitas jos išvykas. Bet tikriausiai šis pasikeitimas mane kiek erzino, nes prisimenu sykį užsiminęs apie tai ponui Greihamui, sero Džeimso Čeimberso liokajui-kamerdineriui – geram kolegai, su kuriuo, aplinkybėms nelemtai susiklosčius, vėliau praradau ryšį. Mudu sėdėjome prie židinio vieną iš tų vakarų, kai jiedu viešėjo Darlington Hole.

Iš tikrųjų nepasakiau nieko daugiau, kaip tik kažką panašaus į tai, jog ekonomė, girdi, pastaruoju metu „kiek pasiduodanti nuotaikoms“, tad gerokai nustebau, kai ponas Greihamas linktelėjo, palinko į mano pusę ir supratingai pasakė:

– Pagalvodavau vis, kiek dar ilgai ji trauks.

Paklaustas, ką turįs galvoje, ponas Greihamas paaiškino:

– Jūsiškė panelė Kenton. Kiek jai dabar – manau, kokie trisdešimt treji? Ketveri? Geriausi motinystės metai jau praleisti, bet vis dėlto dar nevėlu.

– Panelė Kenton, – patikinau aš jį, – yra itin profesijai atsidavęs žmogus. Tikrai žinau, kad šeimos ji visai netrokšta.

Tačiau ponas Greihamas nusišypsojęs papurtė galvą ir tarė:

– Niekada netikėkite, kai ekonomė sakosi nenorinti šeimos. Juk iš tiesų mudu, pone Stivensai, galėtume čia susėdę suskaičiuoti bent tuziną tokių, kurios kažkada tvirtino tą patį, o paskui ištekėjo ir paliko profesiją.

Pamenu, tą vakarą gana tvirtai atmečiau pono Greihamo teoriją, bet vėliau, turiu prisipažinti, niekaip nebegebėjau nusikratyti minties apie galimybę, jog tų paslaptingų panelės Kenton išvykų tikslas buvo susitikti su jaunikiu. Idėja išties kėlė nerimą, nes nesunku buvo įžvelgti, kad panelės Kenton išvykimas taptų nemenku profesiniu praradimu, – praradimu, nuo kurio atsigauti Darlington Holui būtų išties nelengva. Maža to, negalėjau nepastebėti dar ir kai kurių kitų požymių, bylojančių pono Greihamo teorijos naudai. Pavyzdžiui, kadangi į mano pareigas įėjo paimti paštą, nesunkiai atkreipiau dėmesį į faktą, kad panelė Kenton pradėjo palyginti dažnai gauti laiškus – kartą per savaitę ar panašiai – nuo to paties korespondento, ir šitie laiškai ateidavo su vietos pašto antspaudu. Tikriausiai turėčiau čia nurodyti, jog man būtų buvę beveik neįmanoma to nepastebėti, nes per visus ankstesnius šiuose namuose praleistus metus panelė Kenton gaudavo labai mažai laiškų.

Radosi ir kitų, dar miglotesnių ženklų, skatinančių tikėti pono Greihamo požiūriu. Pavyzdžiui, nors panelė Kenton ir toliau kaip visada stropiai vykdė savo profesines pareigas, bendra jos nuotaika linko svyruoti, ko niekad anksčiau man nebuvo tekę pastebėti. Tiesą sakant, tarpsniai, kai ištisoms dienoms ją apimdavo begalinis linksmumas – ir dar be jokios regimos priežasties, – mane lygiai taip pat neramino, kaip ir ūmūs, neretai ilgiau trukdavę niauraus liūdesio laikotarpiai. Kaip sakiau, ji per visą tą laiką išliko perdėm profesionali, tačiau, kita vertus, mano pareiga buvo rūpintis ilgalaike namų gerove, ir jei šie požymiai iš tikro liudijo pono Greihamo mintį buvus pamatuotą ir panelę Kenton iš tiesų mąstant apie pasitraukimą romantiškais sumetimais, mano atsakinga padėtis įpareigojo daugiau pasidomėti šiuo reikalu. Tad vieną vakarą prie kakavos ir išdrįsau jos paklausti:

– Tai ar jūs ketvirtadienį ir vėl išnyksite, panele Kenton? Turiu omeny, pasiimsite laisvadienį?

Beveik tikėjausi, kad šis mano kamantinėjimas ją supykdys, tačiau, priešingai, – regėjos, ji jau seniai laukė progos prašnekti šia tema, nes tarsi su palengvėjimu tarė:

– Ak, pone Stivensai, tai tik žmogus, kurį aš pažinojau, kai tarnavau Grančester Lodže. Tarp kita ko, anuomet jis ten buvo vyresnysis liokajus, bet dabar apskritai metęs šią profesiją ir tarnauja čia netoliese vieno verslininko kontoroje. Kažkaip jis sužinojo, kad esu čia, pradėjo rašyti ir pasiūlė atnaujinti pažintį. Ir tiek, pone Stivensai, tėra tos istorijos.

– Suprantama, panele Kenton. Be abejo, kartais sveika atitrūkti nuo namų.

– Man irgi taip atrodo, pone Stivensai.

Trumpam stojo tyla. Tada panelė Kenton, regis, kažką nusprendė ir kalbėjo toliau:

– Tasai mano pažįstamas. Prisimenu, kai tarnavo vyresniuoju liokajumi Grančester Lodže, buvo kupinas kuo gražiausių siekių. Įsivaizduoju, kad iš tikro jis turėjo svajoti galų gale tapti vyresniuoju liokajumi tokiuose namuose kaip šie. Ak, bet kai pagalvoju, kokiais metodais jis dirbdavo! Tikėkite, pone Stivensai, puikiai įsivaizduoju jūsų veidą, jei dabar tai išvystumėte. Visiškai nenuostabu, kad jo ambicijos nuėjo vėjais.

Santūriai nusijuokiau, paskui tariau:

– Mano patirtis rodo, jog pernelyg daug žmonių manosi gebą darbuotis aukštesniuose sluoksniuose, nė menkiausios nuovokos neturėdami apie tai, kokių griežtų reikalavimų kelia ši veikla. Aišku kaip dieną, kad ne kiekvienas jai tinkamas.

– Kokie teisingi žodžiai, pone Stivensai. Nagi išties, ką būtumėte pasakęs, matydamas jį anuomet!

– Kai kalbama apie aukštesnį lygį, panele Kenton, ši profesija anaiptol ne kiekvienam. Bepigu puoselėti ambicijas, bet neturėdamas tam tikrų savybių vyresnysis liokajus prieina ribą, už kurios jis tiesiog nedaro pažangos.

Panelė Kenton, regėjos, pasvėrė tą mintį valandėlę kitą, o tada prašneko:

– Pamaniau sau, kad jūs, pone Stivensai, turėtumėt būti patenkintas žmogus. Vis dėlto štai pasiekėte profesinę viršūnę, kaip penkis pirštus pažįstate visas savojo meno subtilybes. Iš tiesų nenumanau, ko dar galėtumėte trokšti gyvenime.

Ne iškart sumečiau, ką į tai atsakyti. Stojo kiek nesmagi tyla, ir panelė Kenton nudelbė žvilgsnį į savo kakavos puodelio gelmes, tarsi kažin kas ten būtų patraukęs jos dėmesį. Galų gale, valandėlę pasvarstęs, pasakiau:

– Jei dėl manęs, panele Kenton, tai manasis pašaukimas pasieks pilnatvę tiktai tada, kai būsiu nulydėjęs jo šviesybę per visas užduotis, kurias jis yra sau išsikėlęs, – kai būsiu viską padaręs, kad jam padėčiau. Tą dieną, kai jo šviesybės darbas bus baigtas, kai *jis* galės atsikvėpti ant laurų ir džiaugtis nuveikęs visa, ko sveiku protu galima iš jo reikalauti, – tiktai tą dieną, panele Kenton, aš galėsiu save pavadinti, jūsų žodžiais tariant, patenkintu žmogumi.

Galbūt mano žodžiai ją kiek sutrikdė; o gal kažkodėl jie jos nepatenkino. Nes tąsyk jos nuotaika pastebimai pakito, ir mudviejų pokalbis greitai paliko tą gana asmenišką tonaciją, kurion buvo pradėjęs krypti.

Netrukus po to šie mūsų pasisėdėjimai prie kakavos baigėsi. Tiesą sakant, pakankamai ryškus mano atminty išlikęs paskutinis kartas, kai mudu buvome šitaip susitikę; mano norėta aptarti su panele Kenton artėjantį renginį – iškilių asmenų iš Škotijos savaitgalio vizitą. Tiesa, iki jo dar buvo likęs koks mėnuo ar panašiai, bet, kita vertus, buvome pratę apie tokias progas imti šnekėtis labai iš anksto. Tą vakarą gerą tarpą gvildenau įvairius jo aspektus, kol palengva pastebėjau panelę Kenton labai menkai prie mūsų šnekos teprisidedant; teisybę sakant, po valandėlės tapo akivaizdu, kad jos mintys skrajoja kažin kur kitur. Kartkartėmis, ypač kai įsileisdavau į ilgesnius samprotavimus, įterpdavau: „Ar sekate mintį, panele Kenton?“, ir nors kiekvienusyk ji šiek tiek suklusdavo, po kelių sekundžių pamatydavau jos dėmesį vėlei blėstant. Kai keletą minučių dėsčiau mintis, o ji tik atsakinėjo: „Žinoma, pone Stivensai“ ar „Visiškai sutinku, pone Stivensai“, galop pasakiau:

– Man labai gaila, panele Kenton, bet nematau prasmės toliau tęsti pokalbį. Jūs paprasčiausiai neįvertinate jo svarbos.

– Atsiprašau, pone Stivensai, – atsiliepė ji, kiek išsitiesdama. – Tai dėl to, kad tiesiog šįvakar esu labai pavargusi.

– Jūs vis dažniau pastaruoju metu būnat pavargusi, panele Kenton. Anksčiau jums neprireikdavo šitokio pasiteisinimo.

Mano nuostabai, panelė Kenton reagavo į tai staigiai užsiplieksdama:

– Pone Stivensai, man buvo labai sunki savaitė. Aš esu labai pavargusi. Tiesą sakant, svajoju apie lovą jau kokias tris keturias valandas. Esu baisiai, baisiai pavargusi, pone Stivensai, argi jūs to negalit suprasti?

Nesakyčiau, jog tikėjausi atsiprašymo, bet, turiu prisipažinti, jos atsakyme suskambęs aštrus nepasitenkinimas mane trupučiuką apstulbino. Vis dėlto ryžausi neįsitraukti į negražų ginčą su ja ir sąmoningai padariau iškalbingą pauzę, o tik tada visiškai ramiai pasakiau:

– Panele Kenton, jeigu jūs šitaip jaučiatės, mums visiškai nėra būtino reikalo ir toliau susitikinėti vakarais. Apgailestauju visą šį laiką nenutuokęs, jog suteikiu jums tiek daug nepatogumo.

– Pone Stivensai, aš tik pasakiau, kad esu pavargus šį vakarą...

– O ne, panele Kenton, tatai visai suprantama. Jūs gyvenate įtemptą gyvenimą, ir šitie pasimatymai visai be reikalo užkrauna jums dar papildomą naštą. Yra daugybė kitų galimybių palaikyti reikiamą profesinio bendravimo lygį ir be tokio mūsų pasimatymų grafiko.

– Pone Stivensai, to visai nereikia. Aš tik pasakiau...

– Kalbu rimtai, panele Kenton. Iš teisybės, jau kurį laiką svarsčiau, ar mums nederėtų nutraukti šių susitikimų, turint galvoje tai, kaip jie prailgina ir taip jau apkrautus mūsų darbadienius. Vien ta aplinkybė, kad čia susitikdavome ne vienus metus, pati savaime nėra priežastis, dėl kurios neturėtume nuo šiol paieškoti patogesnio susitarimo.

– O, pone Stivensai, dėl Dievo meilės, patikėkite, mano galva, šie susitikimai labai naudingi...

– Bet jums jie nepatogūs, panele Kenton. Jie jus išvargina. Ar galėčiau pasiūlyti, kad nuo šiol mes pasistengtume svarbiausias žinias perduoti įprastu darbo dienos metu. Jei nepavyktų rasti

vienam kito po ranka, siūlau palikinėti raštelius po durimis. Man atrodo, tai puiki išeitis. O dabar, panele Kenton, atsiprašau, kad taip ilgai jus sugaišinau. Maloniai dėkoju už kakavą.

Suprantama, – ir kodėl neturėčiau prisipažinti, – kartkartėmis aš pats mintyse paspėliodavau, kaip būtų galėję susiklostyti, jei nebūčiau taip tvirtai laikęsis dėl anų vakarinių mūsų susitikimų; kitaip sakant, jei per ateinančias savaites vieną tų kartų, kai panelė Kenton vis pasiūlydavo juos susigrąžinti, būčiau nusileidęs. Galvoju dabar apie tai tik todėl, kad žvelgiant iš vėlesnių įvykių perspektyvos būtų galima argumentuoti, jog aš, nusprendęs sykį visam laikui nutraukti tuos pasimatymus, ne taip jau ir nenutuokiau, kokią reikšmę turės mano poelgis. Iš tiesų drįsčiau netgi sakyti, kad šis smulkus mano sprendimas tapo lyg ir kokiu posūkio tašku; tasai sprendimas pastūmėjo įvykius tokia neišvengiama linkme, kokia jie galų gale ir pakrypo.

Kita vertus, vaizduojuos, kad kai žinodamas tolesnę įvykių baigtį imi naršyti praeitį ir ieškoti šitokių „posūkio taškų“, būtinai atrasi jų kur panorėjęs. Šitaip nusiteikęs, žmogus galėtum ne tik savo sprendimą dėl mudviejų vakarinių pasimatymų, bet ir aną epizodą mano kamaraitėje laikyti tokiu „lūžio momentu“. Kas būtų išplaukę, norėčiau paklausti, jei būtų trupučiuką kitaip reaguota tą vakarą, kai ji atėjo su gėlėmis? O galimas daiktas, kad ir mano pokalbis su panele Kenton valgomajame tą popietę, kai ji gavo žinią apie tetos mirtį, galėtų būti laikomas savotišku „lūžio tašku“, – mat įvyko tatai panašiu laiku, kaip ir anie dalykai.

Žinia apie mirtį atkeliavo keliomis valandomis anksčiau; tiesą sakant, aš pats tą rytą pasibeldžiau į panelės Kenton kabineto duris ir įteikiau laišką. Trumpam užėjau į vidų, norėdamas pasitarti dėl kažkokio darbo, ir, pamenu, mudviem besėdint vienas prieš kitą ir besikalbant, ji atplėšė laišką. Panelė Kenton nuščiuvo, bet jos naudai reikia pripažinti – liko visiškai rami, kol skaitė laišką vieną, paskui ir kitą kartą. Tada kruopščiai įdėjo atgal į voką ir per stalą pakėlė akis į mane.

– Tai nuo ponios Džonson, mano tetos kompanionės. Ji rašo, kad teta užvakar mirė. – Valandėlei stabtelėjo, tada vėl prabilo: – Laidotuvės vyks rytoj. Kažin ar būtų įmanoma man pasiimti laisvadienį.

– Neabejoju, kad viskas sutvarkoma, panele Kenton.

– Ačiū, pone Stivensai. Dovanokit, gal galėčiau dabar keletą minučių pabūti viena.

– Žinoma, panele Kenton.

Aš pasišalinau, ir tik paskui susipratau iš tiesų nepareiškęs jai užuojautos. Puikiai įsivaizdavau, kokį smūgį turėjo suduoti ši žinia, mat teta bemaž atstojo jai motiną, todėl stabtelėjau koridoriuje, svarstydamas, ar nederėtų man grįžti, vėl pasibelsti ir atitaisyti savo nedėmesingumą. Bet tada man atėjo į galvą, kad sugrįžęs galiu įsibrauti į jos asmeniškai išgyvenamo sielvarto valandėlę. Juk išties įmanomas dalykas, kad šią pat minutę ir vos už kelių žingsnių nuo manęs panelė Kenton iš tikrųjų verkė. Ši mintis pažadino mano krūtinėje keistą jausmą, privertusį mane kurį laiką stoviniuoti koridoriuje. Tačiau galop nusprendžiau palaukti kitos progos atjautai išreikšti ir nuėjau savo keliu.

Tačiau aplinkybės taip susiklostė, kad pamačiau ją tik po pietų, kai, kaip jau sakiau, užėjau dėliojančią indus atgal į bufetą. Iki tol jau keletą valandų man nėjo iš galvos panelės Kenton sielvartas, ir ypač sukau galvą dėl klausimo, ką galėčiau padaryti ar pasakyti, kad bent kiek palengvinčiau jos naštą. Tad kai tik išgirdau jos žingsnius artėjant prie valgomojo, – pats kažką triūsiau hole, – luktelėjau kelias minutes, o tada padėjau į šalį ką daręs ir nusekiau jai įkandin.

– Ak, panele Kenton, – tariau, – ir kaipgi jūs laikotės šią popietę?

– Visai nieko, pone Stivensai, dėkui.

– Ar reikalai tvarkingai klostosi?

– Ačiū, visur visiška tvarka.

– Vis ketinu jūsų paklausti, ar neturite kokių problemų su naujokėmis, – aš santūriai susijuokiau. – Dažniausiai iškyla įvairiau-

sių keblumų, kai atsiranda tiek naujų tarnautojų iš karto. Drįstu sakyti, net ir geriausiems iš mūsų tokiais tarpais praverčia nedideli profesiniai pasitarimai.

– Dėkoju už rūpestį, pone Stivensai, bet naujosios merginos mane visai patenkina.

– Ar nemanote, kad reikėtų kiek pakoreguoti dabartinius personalo planus, atsižvelgiant į naujokių atvykimą?

– Nemanau, kad prireiks ką nors keisti, pone Stivensai. Tačiau jei aš šiuo klausimu apsigalvosiu, nedelsdama jums pranešiu.

Ji vėl užsiėmė indais, ir akimirką maniau palikti valgomąjį. Tiesą sakant, tikriausiai netgi žengiau keletą žingsnių durų link, bet tada vėl atsigręžiau ir pasakiau:

– Tad jūs sakote, panele Kenton, naujokėms sekasi gerai?

– Joms abiem labai gerai sekasi, galite nesirūpinti.

– Ak, džiugu girdėti. – Dar kartą trumpai nusijuokiau. – Aš tik pasidomėjau, nes mudu padarėme išvadą, jog nė vienai jų anksčiau neteko dirbti tokiuose dideliuose namuose.

– Taip, iš tiesų, pone Stivensai.

Žiūrėjau, kaip ji dėlioja indus į bufetą, ir lūkuriavau, ar nepasakys dar ko nors. Kai po kelių minučių paaiškėjo, kad ji neketina daugiau nieko sakyti, tariau:

– Tarp kita ko, panele Kenton, turiu štai ką pastebėti. Atkreipiau dėmesį, kad vienas kitas dalykėlis pastaruoju metu smuktelėjo žemiau įprasto lygio. Man iš tikro atrodo, kad nereikėtų jums taip puikiai kliautis naujosiomis darbuotojomis.

– Ką gi jūs turite galvoje, pone Stivensai?

– Aš pats, panele Kenton, kai turiu naujokų, dvigubai pasistengiu įsitikinti, kad visur būtų tvarka. Tikrinu jų darbą visais požiūriais ir stengiuosi įvertinti, kaip jie elgiasi su kitais darbuotojais. Juk pagaliau svarbu susidaryti apie juos aiškų vaizdą tiek techniniu požiūriu, tiek atsižvelgiant į tai, kaip jie paveiks bendrąją personalo dvasią. Apgailestauju tatai sakydamas, panele Kenton, bet manyčiau, jūs šiuo požiūriu buvote truputį aplaidi.

Akimirką panelė Kenton atrodė sutrikusi. Tuomet atsigręžė į mane, ir jos veidas išdavė tam tikrą įsitempimą.

– Kada, pone Stivensai?

– Pavyzdžiui, panele Kenton, nors indai plaunami taip pat nepriekaištingai, kaip ir anksčiau, į virtuvės lentynas jie kraunami jei ir ne akivaizdžiai pavojingai, tai tokiu būdu, kad ilgainiui turėsime jų sudužusių daugiau negu reikia.

– Argi iš tikrųjų taip, pone Stivensai?

– Taip, panele Kenton. Negana to, anoje nedidelėje nišoje greta pusryčių kambario jau kuris laikas nešluostomos dulkės. Dovanokite, bet galėčiau paminėti ir dar keletą kitų dalykėlių.

– Nebūtina tęsti, pone Stivensai. Kaip jūs ir siūlote, aš atidžiau patikrinsiu naujųjų tarnaičių darbą.

– Visai nepanašu į jus nepastebėti šitokių aiškių dalykų, panele Kenton.

Panelė Kenton nukreipė žvilgsnį į šalį, ir vėl jos veide sušmėžavo tokia išraiška, lyg ji būtų mėginusi išspręsti kokį ją trikdantį galvosūkį. Ji atrodė veikiau ne nelaiminga, o labai pavargusi. Tąsyk uždarė bufetą ir, tarusi: „Prašyčiau atleisti, pone Stivensai“, išėjo iš kambario.

Tačiau kokia prasmė be paliovos mąstyti, kas būtų galėję nutikti, jeigu vienas ar kitas momentas būtų baigęsis kitaip? Šitaip žmogus gali ir iš proto išeiti. Bepigu šnekėti apie „posūkio taškus“, bet tokius momentus, aišku, atpažįsti tik žvelgdamas iš laiko perspektyvos. Natūralu tai, kad kai nūnai atsigręži į tokius nutikimus, jie iš tiesų gali atrodyti esą lemtingos, brangios tavo gyvenimo valandėlės; tačiau anuomet, žinoma, viskas regėjos kitaip. Veikiau jau vaizduodavais turįs prieš akis marias dienų, mėnesių, metų, kada galėtum išsiaiškinti keistus santykių su panele Kenton vingius, – turįs begalinę daugybę progų atitaisyti vieno ar kito nesusipratimo padarinius. Tuo metu tikrai niekas nerodė, kad tokie iš pažiūros smulkūs incidentai negrąžinamai sugriaus ištisas svajones.

Tačiau matau, kad tampu pernelyg introspektyvus, ir dar liguistai introspektyvus. Be jokios abejonės, čia prisideda vėlyvas metas ir varginantys šį vakarą patirti įvykiai. Abejonių nekelia ir tai, kad dabartinei mano nuotaikai įtakos turi faktas, jog rytoj,

– žinoma, su sąlyga, kad, kaip tvirtina Teilorai, vietos garažas mane aprūpins benzinu, – iki priešpiečių pasieksiu Litl Komptoną ir, reikia manyti, po visų šių ilgų metų vėl pamatysiu panelę Kenton. Aišku, nėra nė menkiausio pagrindo manyti, jog mudviejų susitikimas nebus širdingas. Teisybę sakant, esu linkęs tikėtis, kad mūsų pokalbis bus daugiausia profesinio pobūdžio, – be tokiomis aplinkybėmis savaime suprantamo pasikeitimo keletu neformalių frazių. Kitaip sakant, mano pareiga bus nustatyti, ar dabar, kai – kad ir liūdna – panelės Kenton santuoka, regis, nutrūko ir ji paliko be namų, mano sena pažįstama bent kiek suinteresuota sugrįžti į savo senąsias pareigas Darlington Hole. Galiu pasakyti, jog šįvakar dar kartą perskaitęs jos laišką linkstu manyti, jog, ko gero, būsiu išskaitęs tarp eilučių daugiau, negu buvo išmintinga. Bet vis tiek laikyčiausi savo, kad kai kuriose laiško vietose esama šio to daugiau nei užuominų apie nostalgišką ilgesį, ypač kai ji rašo ką nors panašaus: „Aš taip mėgau tą vaizdą iš trečio aukšto miegamųjų, kurių langai išeina į veją, o tolumoje dunkso kopos".

Tačiau, kita vertus, ar tikslinga be galo spėlioti, kokius norus šiuo metu puoselėja panelė Kenton, jeigu jau rytoj galėsiu visa tai pasitikslinti asmeniškai su ja pačia? Be to, kad ir kaip būtų, gerokai nuklydau į lankas nuo pradėto pasakojimo apie šio vakaro įvykius. Norėčiau pareikšti, kad pastarosios kelios valandos pareikalavo iš manęs nenuosaikiai daug jėgų. Būtum pamanęs, jau vien tai, kad teko palikti fordą kažkur ant visų apleistos kalvos, šitokiu neortodoksišku būdu nusileisti kone patamsy į šį kaimą, yra užtektinas nemalonumas žmogui per vieną vakarą. O gerieji mano šeimininkai, ponas ir ponia Teilorai, niekuomet nebūtų tyčiomis privertę mane iškentėti tai, kas teko mano daliai, – esu tuo visiškai įsitikinęs. Tačiau atsitiko taip, kad kai sėdau už jų stalo vakarieniauti, kai vienas po kito ėmė rinktis kaimynai, aplink mane pradėjo dėtis itin nemalonūs dalykai.

Iš pažiūros pirmojo aukšto kambarys ponams Teilorams tarnauja sykiu ir kaip valgomasis, ir apskritai gyvenamoji patalpa. Tai

gana jaukus kambarys, kurio ryškiausias baldas – didžiulis, grubiai suręstas stalas, toks, kokį tikėtumeisi pamatyti kaimo virtuvėje, nepoliruotu paviršiumi ir išmargintas daugybės smulkių žymelių, paliktų kirvuko ar duonriekio peilio. Šiuos įbrėžimus įžiūrėjau visai aiškiai, nors sėdėjome prislopintoje geltonoje šviesoje, kurią skleidė kampe ant lentynos stovinti aliejinė lempa.

– Nepamanykite, kad mes šitam užkampy visai neturim elektros, sere, – pasakė man ponas Teiloras, linktelėjęs galva lempos pusėn. – Bet kažkas nutiko linijai, ir mes tupime be elektros štai jau beveik du mėnesiai. Atvirai kalbant, ne taip labai jos ir pasigendame. Keli namai kaime elektros apskritai nė neturėjo. Aliejinės lempos šviesa šiltesnė.

Ponia Teilor patiekė mums gero sultinio, kurį suvalgėme užsikąsdami traškia skrudinta duona, ir tą valandėlę, regėjos, ničniekas nežadėjo jokių išmėginimų, o tik kokią valandą malonaus pašnekesio prieš einant gulti. Tačiau, vos mums baigus vakarieniauti, kai ponia Teilor kaip tik pylė man bokalą kaimyno darbo šviesaus alaus, lauke išgirdome per žvyrą atčežant žingsnius. Mano ausiai tamsoje prie vienišos trobelės besiartinantys žingsniai nuaidėjo kažin kaip grėsmingai, bet nei šeimininkas, nei šeimininkė neatrodė įžvelgią kokio pavojaus. Ponas Teiloras negarsiai šūktelėjo: „Alio, ir kas tai galėtų būti?“, bet jo balse skambėjo tiktai smalsumas, ir nieko daugiau.

Tuos žodžius jis ištarė veikiau tik sau pačiam, bet tada kaip atsakas lauke pasigirdo balsas:

– Čia Džordžas Endriusas. Tiesiog ėjau pro šalį.

Po minutės ponia Teilor jau įleido pro duris gerai sudėtą gal šeštą dešimtį pradėjusį vyrą, kuris iš išvaizdos dieną buvo praleidęs prie žemės ūkio darbų. Familiariai, kaip nuolatinis svečias, jis prisėdo ant taburetės prie durų ir ėmėsi gana vargingai autis guminius aulinius, tuo tarpu persimesdamas su ponia Teilor vienu kitu žodžiu. Tuomet žmogus priėjo prie stalo, sustojo priešais mane išsitempęs kaip po komandos „ramiai“, lyg raportuotų karininkui armijoje.

– Mano pavardė Endriusas, sere, – išrėžė jis. – Linkiu kuo geriausio vakaro. Girdėjau apie jūsų nesėkmę – labai gaila, bet, tikiuosi, per daug nenusiminėte, kad teko apsinakvoti Moskombe.

Truputį nustebau, nes neišmaniau, kaip poną Endriusą pasiekė žinios apie mano „nesėkmę", jo žodžiais tariant. Šiaip ar taip, šypsodamasis atsakiau anaiptol nesąs „nusiminęs" ir jaučiąsis nepaprastai skolingas už man rodomą svetingumą. Tai sakydamas, aišku, turėjau galvoje ponų Teilorų gerą širdį, bet ponas Endriusas, regis, prisiėmė dalį nuopelnų sau, mat tučtuojau tarsi gindamasis atstatė abi rankas ir ėmė tikinti:

– O ne, sere, mums labai malonu jus priimti. Nedažnai tokie šviesūs ponai kaip jūs pro čia pravažiuoja. Mes visi labai džiaugiamės, kad jūs galėjote stabtelėti.

Iš to jo pasakymo galėjai spręsti, kad jau visas kaimas žino apie mano bėdą ir atsiradimą šiame kotedže. Ir iš tiesų, kaip vėliau sužinojau, tai buvo labai arti tiesos; galiu tik įsivaizduoti, kad per tas kelias minutes, kai mane atvedė į šį miegamąjį – kol ploviausi rankas ir teikiau pirmąją pagalbą savo švarkui ir kelnių atvartams, – ponas ir ponia Teilorai pasidalijo naujienomis su praeiviais. Šiaip ar taip, po kelių minučių prisistatė dar vienas svečias, vyriškis, išvaizda labai panašus į poną Endriusą, t. y. valstietiškai suręstas ir dvelkiąs žemės ūkio darbais, taip pat avįs purvinais guminiais aukštaauliais, kuriuos irgi nedelsdamas ėmė autis lygiai kaip ponas Endriusas. Tiesą sakant, jie atrodė tokie panašūs, kad palaikiau juodu broliais, kol naujai atvykusysis prisistatė:

– Morganas, sere, Trevoras Morganas.

Ponas Morganas išreiškė apgailestavimą dėl mano „bėdos" ir patikino, esą rytą viskas būsią gerai, o tada pareiškė, jog kaime esu mielas svečias. Žinoma, panašius jausmus reiškiant buvau ką tik girdėjęs, bet ponas Morganas iš tikrųjų pasakė tokius žodžius:

– Mums visiems garbė, kad Moskombe vieši toks džentelmenas kaip jūs, sere.

Dar man nesumetus, ką į tai atsakyti, lauke dar kartą pasigirdo žingsniai. Netrukus šeimininkė pakvietė vidun pusamžę porą, kurią man pristatė kaip poną ir ponią Smitus. Šie žmonės atrodė tolimi žemės ūkiui; ponia buvo stambi matroniškos išvaizdos moteris ir priminė man ponią Mortimer, Darlington Hole prieš karą tarnavusią virėją. Ponas Haris Smitas, priešingai, buvo smulkus žmogelis, kurio veidą raukšlėmis vagojo niekuomet neapleidžianti susirūpinimo išraiška. Kai jiedu susėdo prie stalo, vyriškis kreipėsi į mane:

– Jūsų mašina, sere, – tai tikriausiai tas ilgaamžis fordas ant Tornlei Bušo kalvos?

– Jei tai kalnas ties šiuo kaimeliu, tada taip, – atsakiau. – Bet keista, kada jūs spėjote jį pamatyti?

– Patsai nemačiau, bet prieš valandėlę Deivas Torntonas, grįždamas namo, pravažiavo pro jį traktoriumi. Jis taip nustebo ten pamatęs tą automobilį, kad net išlipo pasižiūrėti. – Tąsyk ponas Haris Smitas pasigręžęs kreipėsi į visus kitus sėdinčius aplink stalą: – Neprilygstamas gražuolis. Deivas sako, kaip gyvas nieko panašaus neregėjęs. Pono Lindsio mašina esą iškart nublankusi!

Tatai visus užstalėje prajuokino, o gretimai sėdėjęs ponas Teiloras man paaiškino:

– Tai toks ponas, gyvenęs čia netoliese dideliuose namuose, sere. Jis keistokai elgėsi, užtat čionykščiai žmonės jo nemėgo.

Šiuos žodžius palydėjo pritariamas murmesys. Tada kažkas pasakė: „Į jūsų sveikatą, sere“ ir pakėlė bokalą, po kurį ponia Teilor ką tik buvo visiems pripylusi, ir po akimirkos jau visa kompanija gėrė į mano sveikatą.

Nusišypsojęs atsakiau:

– Patikėkite, tai man garbė.

– Jūs labai malonus, – tarė ponia Smit. – Štai toks ir yra tikras džentelmenas. O tasai ponas Lindsis nebuvo joks džentelmenas. Pinigų gal turėjo pilnas kišenes, bet džentelmenas nebuvo.

Ir vėl užstalė visuotinai pritarė. Tada ponia Teilor sušnibždėjo kažką poniai Smit į ausį, ir šioji atsiliepė:

– Sakė atkaksiąs, kai tik galėsiąs.

Abi moteriškės sumišusios pažvelgė į mane, tada ponia Smit paaiškino:

– Pasakėme daktarui Karlailiui, kad jūs čia. Daktaras labai džiaugsis galėdamas susipažinti.

– Tikriausiai jis dar lanko ligonius, – atsiprašomai pridūrė ponia Teilor. – Ko gero, negalime būti tikri, kad jis spės ateiti iki jūs jau norėsite eiti ilsėtis, sere.

Kaip tik tada ponas Haris Smitas, žmogelis raukšlių išvagota kakta, vėl palinko į priekį ir tarė:

– Matote, tasai ponas Lindsis – jis visu kuo šovė pro šalį. Kad ir ką darytų. Nors buvo išpuikęs, o mus visus per drimelį laikė. Ką gi, sere, gyvenimas jį greitai pamokė. Čia daug galvojama, ir nesiliauja kalbos. Žmonės tvirtai apsisprendę ir nesidrovi savo nuomonės reikšti. Jūsų ponas Lindsis tai netruko patirti.

– Džentelmenas jis nebuvo, – tyliai pritarė ponas Teiloras. – Džentelmenas jis joks nebuvo, tasai ponas Lindsis.

– Tiesa, sere, – patvirtino ponas Haris Smitas. – Tą galėjai vien pažiūrėjęs pasakyti. Taip, jis turėjo didelius namus, gražių kostiumų, bet kažin kaip buvo matyti. O laikas parodė, kad mes neklydome.

Nuvilnijo pritariamas murmesys, ir valandėlę, regėjos, visi susirinkusieji svarstė, ar derėtų atskleisti man šio vietos personažo istoriją. Tylą sudrumstė ponas Teiloras:

– Haris sako tiesą, sere. Tikrą džentelmeną gali atskirti nuo tokio, kuris tik išsipustęs. Štai kad ir jūs, sere. Tai matyti ne tik iš jūsų drabužių kirpimo ar rafinuotos kalbos manieros. Kažkas dar kita rodo jus esant džentelmeną. Sunku tatai įvardyti, bet tik aklas gali to nematyti.

Šiuos žodžius aplink stalą ir vėl palydėjo pritarimo ženklai.

– Jau neilgai trukus daktaras Karlailis pasirodys, sere, – įsiterpė ponia Teilor. – Jums bus malonu su juo pabendrauti.

– Daktaras Karlailis irgi tai turi, – pasakė ponas Teiloras. – Jis tai turi. Daktaras Karlailis – tai jau tikras džentelmenas.

Ponas Morganas, iki šiol prataręs vos vieną kitą žodį, palinko į mano pusę ir paklausė:

– Kaip jūs manote, sere, kas tai yra? Gal žmogus, kuris tai turi, geriau mokės pasakyti, kas gi tai yra. Štai šnekame visi, girdi, šis tai turi, o anas – ne, o nuo to nėmaž nepragudrėjame, kad suprastume, apie ką kalbame. Gal jūs mus bent kiek apšviestumėt, sere?

Draugija aplink stalą nuščiuvo, ir juste pajutau visų žvilgsnius krypstant į mane. Kostelėjau ir tariau:

– Kažin ar man dera spręsti apie savybes, kurių gal turiu, o gal ne. Tačiau jei kalbėsime apie šį klausimą, galima būtų spėti, jog čia minimą ypatybę patogiausia įvardyti kaip „orumą".

Nelabai mačiau prasmės toliau aiškinti šį savo teiginį. Iš tikrųjų aš tik garsiai pasakiau tą mintį, kuri praslydo mano sąmone klausantis ankstesnių kalbų, ir abejoju, ar išvis būčiau pareiškęs tokį dalyką, jei aplinkybės ūmai nebūtų iš manęs to pareikalavusios. Nepaisant to, mano atsakymas, atrodo, daugumą patenkino.

– Jūsų žodžiuose daug tiesos, sere, – linktelėjęs pasakė ponas Endriusas, ir jam pritarė dar būrys balsų.

– Tam ponui Lindsiui tikrai nebūtų pakenkęs truputis orumo, – tarė ponas Teiloras. – Tokios rūšies žmonių bėda ta, kad jie vaidina labai reikšmingus ir painioja tai su orumu.

– Atkreipkite dėmesį, sere, – įsiterpė ponas Haris Smitas, – kad ir kaip gerbčiau jūsų nuomonę, reikia pasakyti štai ką. Orumas nėra tai, ką turi tik džentelmenai. Orumo šioje šalyje gali siekti ir jo įgyti kiekvienas vyras ar moteris. Dovanokit, sere, bet, kaip jau sakiau, mes čia reveransų nedarome, kai reikia savo nuomonę pasakyti. O mano nuomonė, jei ji ko verta, štai kokia. Orumas nėra kažkoks vien džentelmenams pasiekiamas daiktas.

Aš, žinoma, suvokiau, kad čia mudviejų su ponu Hariu Smitu nuomonės gerokai nesutampa ir kad man būtų pernelyg sunki užduotis išaiškinti savo požiūrį šiems žmoneliams. Todėl nutariau, jog bus teisingiausia tiesiog nusišypsoti ir pasakyti:

– Žinoma, jūs visiškai teisus.

Tatai akimirksniu išsklaidė ponui Hariui Smitui kalbant kambaryje įsivyravusią nežymią įtampą. O ir patsai ponas Haris Smi-

tas, regis, galutinai liovėsi varžytis, – mat dabar palinko į priekį ir samprotavo toliau:

– Juk pagaliau dėl to ir kovėmės prieš Hitlerį. Jei būtų buvus Hitlerio valia, visi mes dabar būtume vergai. Visam pasauly karaliautų saujelė ponų, o milijonų milijonai vilktų vergijos jungą. O čia niekam nereikia priminti, kad vergijoje apie orumą nė nesvajok. Už tai kovėmės ir laimėjome. Laimėjom teisę būti laisvi piliečiai. O viena iš privilegijų, kurią gauni gimęs anglas, yra tai, jog nesvarbu, turtingas tu ar vargšas, esi gimęs laisvas ir todėl gali laisvai reikšti savo nuomonę, išrinkti savo parlamento narį arba išvyti jį lauk. Štai kur iš tikrųjų glūdi orumo pagrindas, atsiprašau, sere.

– Pala, pala, Hari, – patraukė jį per dantį ponas Teiloras. – Jau tu, kaip matau, užsėdai ant savo politinių kalbų žirgelio.

Šie žodžiai visus prajuokino. Ponas Haris Smitas truputį susidrovėjęs šyptelėjo, bet kalbėjo toliau:

– Aš ne apie politiką. Aš tik sakau, ir viskas. Vergu būdamas, orumo neturėsi. Bet jis pasiekiamas kiekvienam anglui, jei tik šiam tat rūpi. Nes mes už šią teisę kovėmės.

– Gali atrodyti, kad mes čia užkampy tūnome, sere, – pritarė jo žmona. – Tačiau kare atidavėme daugiau, negu priklausė. Daugiau, nei kas galėtų reikalauti.

Jai tai pasakius stojo iškilminga tyla, kol pagaliau ponas Teiloras man paaiškino:

– Mūsų Haris daug darbuojasi čionykščiam parlamento atstovui. Tik duok jam progą – viską išklos, kas mūsų šalies valdyme negera.

– O, betgi aš šįkart pasakojau, kas jame gera.

– O jūs pats, sere, daug turėjote reikalų su politika? – paklausė ponas Endriusas.

– Netiesiogiai, – atsakiau, – ir juolab ne šiais laikais. Galbūt daugiau – prieš karą.

– Tiesiog aš prisimenu vieną poną Stivensą, kuris buvo parlamento narys prieš porą metų. Kartą ar du girdėjau jį per radiją.

Pasakė visai protingų dalykų apie gyvenamųjų namų statybą. Bet tai tikriausiai ne jūs, sere?

– O ne, – nusijuokiau aš. Dabar gi man nevisiškai aišku, kas paskatino mane ištarti tolesnį teiginį; galiu tik pasakyti, jog jo tarsi ir prašėsi padėtis, kurion buvau patekęs. Mat toliau aš tariau: – Iš tiesų dažniau turėdavau reikalų veikiau su užsienio nei su vidaus politika. Tarptautine politika, tiksliau pasakius.

Mane gerokai nustebino regimas šių žodžių poveikis mano klausytojams. Kitaip sakant, atrodė, kad juos bus pagavusi pagarbi baimė. Paskubomis pridūriau:

– Jokių aukštų pareigų niekada neužėmiau, atminkite. Jei ir turėjau kokios įtakos, tai *tik* kaip neoficialus asmuo. – Bet auditorija dar kelias sekundes sėdėjo sakytum nustėrusi.

– Atleiskite, sere, – pagaliau prabilo ponia Teilor, – ar jums kada nors teko sutikti poną Čerčilį?

– Poną Čerčilį? Jis lankėsi namuose keletą kartų. Bet jei kalbėsiu visiškai atvirai, ponia Teilor, anuomet, kai daugiausia dalyvavau didžiojoje politikoje, ponas Čerčilis dar nebuvo tokia svarbi figūra ir, tiesą sakant, nelabai ir tikėtasi, kad jis tokiu taps. Anomis dienomis dažniau lankydavosi tokie asmenys kaip ponas Idenas ir lordas Halifaksas.

– Bet jūs iš tikrųjų pažįstate poną Čerčilį, sere? Kokia garbė, kai gali tai pasakyti!

– Nesutinku su daug kuo iš to, ką kalba ponas Čerčilis, – įsiterpė ponas Haris Smitas, – bet nėra jokios abejonės, kad jis didis žmogus. Įstabi patirtis, sere, turi būti diskutuoti su tokiomis asmenybėmis.

– Ką gi, turiu pakartoti, – priminiau aš, – nedaug ką bendra teturėjau su ponu Čerčiliu. Bet kaip jūs teisingai nurodėte, išties malonu prisiminti turėjus progą konversuoti su juo. Tiesą sakant, apskritai manau, kad man gyvenime labai pasisekė, ir neraginamas tą pripažinčiau. Vis dėlto man šypsojosi laimė bendrauti ne vien su ponu Čerčiliu, bet ir su daugeliu kitų iškilių vadovų bei įtakingų asmenų – tiek iš Europos, tiek iš Amerikos. O kai pagal-

voji, kad teko laimė tartis su jais daugeliu svarbiausių to meto klausimų, – taigi, kai apie tai pagalvoji, negali nejausti likimui tam tikro dėkingumo. Pagaliau didelė garbė žmogui yra tai, jog teko suvaidinti pasaulio scenoje šiokį tokį – kad ir mažą – vaidmenį.

– Atleiskite, kad smalsauju, sere, – pasidomėjo ponas Endriusas, – bet koks žmogus yra ponas Idenas? Turiu galvoje, kaip privatus asmuo. Man visada atrodė, kad jis labai padorus vaikinas. Toksai žmogus, kuris sugeba šnekėtis su kiekvienu – iškilia figūra ar paprastu žmogeliu. Ar aš neklystu, sere?

– Sakyčiau, kad apskritai tai teisingas jo paveikslas. Bet, žinoma, pastaraisiais metais pono Ideno nemačiau, o gyvenimo įtampa gali būti smarkokai jį pakeitusi. Vienu dalyku įsitikinau savomis akimis: viešasis gyvenimas gali per keletą trumpų metų neatpažįstamai pakeisti žmogų.

– Neabejoju, sere, – pritarė ponas Endriusas. – Net štai Haris. Prieš porą metų įsivėlė į savo politiką, ir nuo to laiko – jau visai kitas žmogus.

Draugija vėl prapliupo juokais, o ponas Haris Smitas gūžtelėjo pečiais ir leido savo veidu šmėstelėti šypsenai. Paskui tarė:

– Tiesa, į agitacinį darbą įdedu daug jėgų. Tai tik vietinio masto veikla, ir man niekad neteko sutikti tokių įžymybių, tarp kurių sukiojatės jūs, bet – kad ir menkesniu mastu – tikiu, kad atlieku, kas man skirta. Mano galva, Anglija – demokratinė šalis, o mes, šio miestelio žmonės, iškentėjome ne mažiau nei kas kitas kovodami, kad taip liktų ir toliau. O dabar jau kiekvieno iš mūsų reikalas – pasinaudoti savo teisėmis. Būrys jaunų šaunių vaikinų galvas padėjo, kad užtikrintų mums tą teisę, ir, mano nuomone, kiekvieno iš mūsų pareiga jiems yra suvaidinti savąjį vaidmenį. Visi mes čia turime tvirtus įsitikinimus ir tik mes atsakome už tai, kad jie būtų išgirsti. Čia užkampis, tiesa, mažas kaimelis, niekas jaunyn neina, o ir pats kaimas nyksta. Bet, mano požiūriu, tai mūsų pareiga tiems šio kaimo vaikinams, kurie žuvo kare. Štai kodėl, sere, aš tiek daug laiko aukoju tam, kad mūsų balsai būtų išgirsti

ten, aukštai. O jei tai mane ir pakeis – arba anksti pasiųs į kapą, – man nesvarbu.

– Sere, aš juk jus perspėjau, – įsikišo ponas Teiloras šypsodamasis. – Haris niekaip negalėjo leisti tokiam įtakingam džentelmenui kaip jūs pravažiuoti pro mūsų kaimą be įprastinės dozės savo kalbų.

Vėl pasigirdo juokas, bet aš beveik tuojau pat pasakiau:

– Manau, labai gerai suprantu jūsų nuostatą, pone Smitai. Man labai suprantamas jūsų noras regėti šį pasaulį geresnį ir jums bei jūsų bičiuliams šio miestelio gyventojams turėti progos prisidėti prie tobulesnio pasaulio kūrimo. Tokia nuostata verta pagyrimo. Drįstu sakyti, jog labai panaši paskata ir mane vertė prieškarį įsitraukti į didžiąją politiką. Tuomet, kaip ir dabar, pasaulio taika atrodė itin trapus laimėjimas, ir aš norėjau įdėti savo indėlį.

– Dovanokite, sere, bet mano mintis buvo šiek tiek kitokia, – paprieštaravo ponas Haris Smitas. – Tokiems asmenims kaip jūs visada buvo lengva pasinaudoti įtaka. Tarp savo draugų jūs skaičiuojate pačias galingiausias šalies figūras. Bet tokie žmoneliai kaip mes, sere, metai po metų galime nė nesutikti tikro džentelmeno– galbūt išskyrus daktarą Karlailį. Jis pirmarūšis gydytojas, tačiau, kad ir kaip jį gerbtume, *ryšių* apskritai neturi. Mums čionai labai lengva užmiršti savo pilietinę pareigą. Štai kodėl išsijuosęs darbuojuosi agitacinėse kampanijose. Nesvarbu, ar žmonės sutinka su manimi, ar ne, – žinau, kad nė viena gyva dvasia iš čia esančių nepritaria *kiekvienam* mano žodžiui, – bet aš bent jau priverčiu juos galvoti. Bent primenu jiems jų pareigą. Gyvename demokratinėje šalyje. Už tai kovojome. Visi ir turime įdėti savo indėlį.

– Įdomu, kas gi nutiko daktarui Karlailiui? – prašneko ponia Smit. – Esu tikra, džentelmenui pats laikas būtų išgirsti ir mokytesnių kalbų.

Jos žodžiai visus prajuokino.

– Tiesą sakant, – pratariau aš, – nors man ir labai malonu buvo su jumis visais susipažinti, turiu atvirai pasakyti, kad jaučiuosi gerokai nuvargęs...

– Žinoma, sere, – atskubėjo į pagalbą ponia Teilor. – Jūs turbūt nusikamavęs. Atnešiu jums dar vieną antklodę. Naktys dabar daug vėsesnės.

– O ne, ponia Teilor, patikėkit, nereikia, man ir taip bus patogu.

Bet nespėjus man pakilti nuo stalo, ponas Morganas tarė:

– Aš tik pagalvojau, sere, yra toks vyrukas, vardu Leslis Mandreikas, mes jo klausomės per radiją. Aš tik pagalvojau, ar jūs jo nepažįstate.

Atsakiau, kad ne, ir jau taisiausi dar kartą pabandyti pasitraukti poilsio, bet ir vėlei mane sulaikė klausinėjimai, ar pažįstu tą ar kitą asmenį. Todėl vis dar tebesėdėjau, kai ponia Smit šūktelėjo:

– O, kažkas ateina! Tikriausiai tai pagaliau daktaras.

– Man iš tiesų metas gulti, – pasakiau, – jaučiuosi visai nusialinęs.

– Bet esu tikra, kad šįkart tai jau daktaras, sere, – patikino ponia Smit. – Prašom dar porą minučių lukteléti.

Sulig tais jos žodžiais pasigirdo beldimas ir kažkieno balsas:

– Čia tik aš, ponia Teilor.

Šeimininkės įleistas džentelmenas pasirodė esąs dar gana jaunas – gal keturiasdešimties metų vyriškis, aukštas ir liesas; iš tiesų jis buvo toks aukštas, kad jam teko pasilenkti žengiant pro kotedžo duris. Vos jis spėjo palinkėti mums gero vakaro, ponia Teilor jam pranešė:

– Aure mūsų džentelmenas, daktare. Jo automobilis įstrigo Tornlei Bušo viršūnėje, ir už tai dabar ponas turi kęsti Hario postringavimus.

Daktaras priėjo prie stalo ir ištiesė man ranką.

– Ričardas Karlailis, – prisistatė linksmai šypsodamasis, kol stojausi jos paspausti. – Velniškai nepasisekė jums dėl mašinos. Bet vis dėlto tikiu, kad čia jumis gerai rūpinamasi. Įsivaizduoju, gal net kiek per gerai.

– Dėkui, – atsiliepiau, – visi man didžiai malonūs.

– Ką gi, smagu, kad jūs su mumis. – Daktaras Karlailis atsisėdo už stalo kone tiesiai priešais mane. – Iš kurio jūs krašto?

– Iš Oksfordšyro, – atsakiau, tiesą sakant, su vargu nukąsdamas instinktyviai ant liežuvio galo besisukantį „sere“.

– Puiki Anglijos vieta. Mano dėdė gyvena prie pat Oksfordo. Labai gražus kraštas.

– Džentelmenas mums ką tik pasakojo, sere, – įkišo trigrašį ponia Smit, – kad jis pažįsta poną Čerčilį.

– Iš tikrųjų? Teko pažinti jo sūnėną, bet mudu nebepalaikome ryšio. Tačiau didžiojo žmogaus niekad neturėjau garbės sutikti.

– Ir ne tik poną Čerčilį, – žavėjosi ponia Smit. – Jis pažįsta taip pat ir poną Ideną. Ir lordą Halifaksą.

– Tikrai?

Jaučiau įdėmiai mane tyrinėjantį daktaro žvilgsnį. Taisiausi padaryti kokią tinkamą pastabą, bet dar man nespėjus prasižioti ponas Endriusas daktarą informavo:

– Džentelmenas mums ką tik pasakojo, kad savo laiku turėjo daug reikalų su užsienio politika.

– Nejaugi?

Man atrodė, kad daktaras Karlailis jau neįprastai ilgai laiko įrėmęs į mane žvilgsnį. Tada jis vėl atgavo pirmykštį žaismingą pavidalą ir paklausė:

– Keliaujate savo malonumui?

– Iš esmės – taip, – atsakiau nusijuokdamas.

– Čionai apstu gražių vietovių. Ak, tarp kita ko, pone Endriusai, dovanokit, kad iki šiol negrąžinau pjūklo.

– Tikrai nedega, daktare.

Trumpam dėmesys nukrypo nuo manęs, ir galėjau kurį laiką patylėti. Tuomet, pasinaudodamas, regis, palankiu momentu, pakilau ir tariau:

– Prašyčiau man atleisti. Nepaprastai maloniai praleidau vakarą, bet dabar jau iš tiesų turiu eiti gulti.

– Kaip gaila, kad jums jau metas, sere, – pasakė ponia Smit, – daktaras tik atėjo.

Ponas Haris Smitas pasilenkė pro žmoną prie daktaro Karlailio ir pasakė jam:

– Tikėjausi, kad džentelmenas ką nors pasakys apie jūsų požiūrį į imperiją, daktare. – Tada, atsigręžęs į mane, jis paaiškino: – Mūsų daktaras už tai, kad visokios mažos šalelės taptų nepriklausomos. Man neužtenka išsilavinimo jam nuginčyti, nors ir žinau, kad klysta. Tačiau man knieti išgirsti, ką šia tema mano tokie žmonės kaip jūs, sere.

Ir vėl, regėjos, daktaro žvilgsnis ėmė mane tyrinėti. Tada jis įsiterpė:

– Gaila, bet mes turime paleisti džentelmeną. Jam teko varginanti diena, ir jis tikriausiai svajoja apie lovą.

– Iš tiesų taip, – susijuokęs atsakiau aš ir leidausi aplink stalą. Mano didžiam sumišimui, visi kambaryje, taip pat ir daktaras, atsistojo.

– Visiems jums labai ačiū, – pasakiau šypsodamasis. – Ponia Teilor, vakarienė buvo puiki. Visiems labos nakties.

Į mano atsisveikinimą atsiliepė šūksnių „Labanakt, sere!“ choras. Jau žengiau pro duris, kai daktaro balsas privertė mane stabtelėti ant slenksčio.

– Paklausykit, bičiuli, – pasakė jis, o atsisukęs pamačiau jį taip ir likus stovėti. – Iš pat ryto turiu iškvietimą Stanberyje. Džiaugsiuosi galėdamas jus pavėžėti iki automobilio. Jums nereikės pėsčiomis kopti į kalną. O pakeliui galėsime užsukti pas Tedą Hardakrą ir pasiimti kanistrą benzino.

– Jūs labai malonus, – atsakiau, – bet nenoriu jūsų apsunkinti.

– Visai neapsunkinsit. Pusę aštuonių jums patogu?

– Man iš tiesų labai pagelbėtumėt.

– Tai puiku, pusę aštuonių, sutarta. Ponia Teilor, pasirūpinkite, kad jūsų svečias septintą trisdešimt būtų atsikėlęs ir papusryčiavęs. – Tuomet, vėl atsigręžęs į mane, pridūrė: – Tada vis dėlto galėsime ir pasišnekėti. Nors štai Haris neteks malonumo tapti mano suniekinimo liudininku.

Prapliupo juokas, paskui dar kartą pasikeitėme linkėjimais labos nakties, kol pagaliau man buvo leista užkopti į šio miegamojo šventovę.

Tikiuosi, nė nereikia pabrėžti, kokio masto nepatogumą kenčiau šiąnakt per nelemtą nesusipratimą dėl mano asmens. Galiu dabar tik pasakyti, jog kuo nuoširdžiausiai neišmanau, kaip būčiau galėjęs sutrukdyti situacijai pakrypti tokia linkme, kokia ji pakrypo; mat, kai aš susivokiau, kas vyksta, reikalai jau buvo nuėję taip toli, jog nebūčiau galėjęs atverti tiems žmoneliams tiesos nesukeldamas visiems nesmagaus sumišimo. Šiaip ar taip, nors visa istorija ir buvo apgailėtina, neįžvelgiu jokios rimtesnės padarytos žalos. Juk galų gale ryt iš pat ryto paliksiu šiuos žmones ir, galima spėti, niekada daugiau jų nebesusitiksiu. Vargu ar yra prasmės daugiau sukti dėl viso to galvą.

Ir vis dėlto, be šio nelemto nesusipratimo, vakaro įvykiai turbūt turi dar vieną kitą aspektą, skatinantį valandėlę susimąstyti, – kad ir vien dėl tos priežasties, jog kitaip jie gali imti graužti ir neduoti ramybės ištisomis dienomis. Pavyzdžiui, pono Hario Smito pareiškimai apie „orumo" esmę. Jo teiginiai iš tiesų neverti bent kiek rimtesnio dėmesio. Žinoma, reikia daryti išlygą, kad ponas Haris Smitas žodį „orumas" vartojo visiškai kitokia prasme, nei aš pats jį suprantu. Bet net ir taip, net ir paimti atskirai, jo teiginiai, be abejo, buvo per daug idealistiški, pernelyg teoriški, kad inspiruotų pagarbą. Žinoma, tam tikru mastu jo žodžiuose esama šiek tiek tiesos: tokioje kaip mūsų šalyje galbūt žmonės ir iš tiesų turi tam tikrą pareigą mąstyti apie didžiosios politikos reikalus ir susidaryti apie juos savą nuomonę. Tačiau gyvenimas yra toks, kad vargu ar galima iš tiesų tikėtis, jog paprasti žmonės turės „tvirtus įsitikinimus" visokiausiais klausimais, – kaip, pasak lakios vaizduotės pono Hario Smito, čia turi visi kaimiečiai. Tokie lūkesčiai ne tik nerealistiški – jie dar ir abejotinai pageidaujami. Juk pagaliau šių žmonių išsimokslinimo galimybės bei žinios turi aiškias ribas, ir reikalauti, kad kiekvienas jų savo „tvirtais įsitikinimais" prisidėtų prie didžiųjų valstybinių klausimų svarstymo, tikrų tikriausiai būtų neišmintinga. Kad ir kaip būtų, apskritai absurdiška užsimoti šiuo pagrindu apibrėžti asmens „orumą".

Tarp kita ko, atsimenu vieną pavyzdį, kuris, mano galva, neblogai iliustruoja, kokia ribota galėtų būti pono Hario Smito požiūryje glūdinti tiesa. Šis pavyzdys – tai nutikimas iš mano paties patirties, prieš karą – apie 1935-uosius – įvykęs epizodas.

Menu, manęs paskambino vėlai vakare, jau gal vidurnaktį, ir iškvietė į svetainę, kur nuo pietų pas jo šviesybę viešėjo trys džentelmenai. Suprantama, jau iki tol aš buvau keletą kartų kviečiamas į svetainę papildyti gėrimų bei užkandžių, ir tais kartais pastebėdavau, jog ponai įsitraukę į diskusijas reikšmingais klausimais. Tačiau kai įėjau į svetainę tą paskutinį kartą, visi džentelmenai liovėsi kalbėję ir sužiuro į mane. Tada jo šviesybė tarė:

– Prieik arčiau valandėlei, Stivensai. Ponas Spenseris štai nori tave pakalbinti.

Minimas džentelmenas dar kurį laiką stebeilijo į mane, nekeisdamas kiek atsipalaidavusios pozos, kuria buvo įsitaisęs krėsle. Paskui prašneko:

– Gerasis žmogau, turiu tau klausimą. Mums reikia tavo pagalbos vienu reikalu, dėl kurio mes čia ginčijamės. Sakyk, kaip manai, ar skolos Amerikai yra svarus veiksnys, lemiantis dabartinį prekybos apimčių nuosmukį? O gal manai, kad tuo naudojamasi tik dėmesiui atitraukti, o iš tikrųjų čia kaltas aukso standarto atsisakymas?

Aišku, mane tai truputį nustebino, bet tuoj pat situaciją perpratau: kitaip tariant, akivaizdžiai buvo tikimasi, kad klausimas išmuš mane iš vėžių. Tiesą sakant, per tas akimirkas, kol tatai suvokiau ir sumečiau tinkamą atsakymą, galėjau iš pažiūros atrodyti mėginąs klausimą suvirškinti, nes pastebėjau, kad visi esantys kambaryje džentelmenai apsikeitė linksmais žvilgsniais.

– Man labai gaila, sere, – atsakiau, – bet šiuo klausimu negaliu būti naudingas.

Tąsyk jau buvau išsikapanojęs iš padėties, bet džentelmenai ir toliau paslapčia linksminosi. Tada ponas Spenseris tarė:

– Tuomet gal pagelbėsi mums kitu klausimu. Kaip manai, kaip paveiktų valiutų kursą Europoje – teigiamai ar neigiamai, – jei Prancūzija pasirašytų ginkluotės susitarimą su bolševikais?

– Man labai gaila, sere, bet ir šiuo klausimu negaliu būti naudingas.

– O varge, – sušuko ponas Spenseris. – Tai nė čia negalite mums padėti.

Vėl pasigirdo tramdomas juokas, o tada jo šviesybė įsiterpė:

– Puiku, Stivensai. Tai ir viskas.

– Prašyčiau, Darlingtonai, noriu mūsų gerąjį žmogų paklausti dar vieno dalyko, – maldaujamai paprašė ponas Spenseris. – Man taip maga sužinoti jo nuomonę klausimu, kuris mums visiems neduoda ramybės, ir visi suprantame, kad jis lemtingai pakreips mūsų užsienio politiką. Vyruti, prašom į talką. Ko iš tiesų siekė mesjė Lavalis savo paskutiniąja kalba apie padėtį Šiaurės Afrikoje? Ar tu irgi tos nuomonės, jog tai buvo tik gudrybė siekiant sužlugdyti savo paties partijos šalies viduje nacionalistinį sparną?

– Man labai gaila, sere, bet ir šiuo klausimu negaliu būti naudingas.

– Štai matote, ponai, – pasakė ponas Spenseris, atsigręždamas į kitus, – mūsų mielas bičiulis negali mums šiais klausimais padėti.

Draugija jau beveik nebesivaržydama pratrūko juokais.

– Ir vis dėlto, – kalbėjo ponas Spenseris, – mes atkakliai laikomės nuostatos, kad nacionalinio masto sprendimai būtų palikti mūsų bičiulio ir dar kelių milijonų į jį panašių rankose. Tai ar reikia stebėtis tuo, kad būdami įkinkyti į esamą parlamentinę sistemą nesugebame rasti sprendimo gausiems mums iškylantiems sunkumams? O ką, lygiai sėkmingai galima pavesti motinų sąjungai organizuoti karo kampaniją!

Ši pastaba buvo sutikta širdingu, nevaržomu kvatojimu, o jo šviesybė tuo metu sumurmėjo: „Ačiū, Stivensai“, taip leisdamas man pasišalinti.

Nors situacijos, žinoma, negalėjai priskirti prie pačių maloniausių, vargu ar ji buvo kebliausia ar net labai neįprasta iš vykdant pareigas pasitaikančių aplinkybių, ir jūs juk neabejodami sutiksite, kad kiekvienas doras profesionalas turėtų būti pasirengęs ramiai sutikti tokius netikėtumus. Tad buvau tą epizodą jau be-

mąž pamiršęs, kai kitą rytą lordas Darlingtonas užėjo į biliardo kambarį, kur pasilypėjęs ant kopėtėlių šluosčiau dulkes nuo portretų, ir pasakė:

– Klausyk, Stivensai, tai buvo klaiku. Visa ta kankynė, kurią vakar vakare privertėme tave iškęsti.

Lioviausi šluostęs ir atsakiau:

– Visai ne, sere. Tik džiaugiausi galėdamas pasitarnauti.

– Tai buvo išties klaiku. Tikriausiai visi buvome per gerai pasivaišinę. Privalau atsiprašyti tavęs.

– Dėkui už rūpestį, sere. Tačiau su džiaugsmu patikinu jus, kad man tai nesukėlė jokio nederamo nepatogumo.

Jo šviesybė pavargusiu žingsniu nuėjo prie odinio fotelio, atsisėdo ir atsidūsėjo. Iš savo stebėjimo taško – nuo kopėčių viršaus – man buvo matyti visa ištįsusi jo figūra, pakliuvusi į žiemos saulės spindulių pluoštą, plūstantį pro sodo langus ir skaisčiu ruožu nusidriekiantį kone per visą kambarį. Pamenu, tai buvo viena tų valandėlių, kai atkreipdavai dėmesį į tai, kaip smarkiai gyvenimo rūpesčiai per palyginti neilgus metus pagraužė jo šviesybės gyvybingumą. Visada lieknas, dabar jis baugiai sulyso ir kažin kaip suklypo, plaukai anksčiau laiko pražilo, veidas paliko įsitempęs ir sukritęs. Kurį laiką jis sėdėjo ir žvelgė pro sodo langus į kopas, paskui dar kartą pakartojo:

– Tai buvo išties klaiku. Bet matai, Stivensai, ponas Spenseris turėjo įrodyti serui Leonardui vieną dalyką. Tiesą sakant, jei tai nors kiek guodžia, tu iš tikrųjų padėjai pademonstruoti labai svarbų momentą. Seras Leonardas vis šnekėjo tas atgyvenusias nesąmones – apie tautos valią, esą ji išmintingiausias patarėjas ir t.t. Ar patikėsi, Stivensai?

– Iš tikro, sere.

– Mūsų šalyje žmonės taip sunkiai pripažįsta, kad kas nors paseno. Kitos didžiosios tautos labai gerai žino, kad naujos epochos išmėginimai reikalauja atmesti senus, kartais pamėgtus metodus. Bet tik ne čia, Britanijoje. Vis dar daugybė žmonių paisto tokius dalykus kaip seras Leonardas vakarykščiai. Štai kodėl ponui Spenseriui prireikė pademonstruoti tai, ką norėjo įrodyti. Ir sakau tau,

Stivensai, jei tokius kaip seras Leonardas pavyksta priversti pabusti iš snaudulio ir bent truputį susimąstyti, tai gali kliautis mano žodžiu, kad tavo kankynė vakar nenuėjo veltui.

– Iš tiesų, sere.

Lordas Darlingtonas dar kartą atsiduso.

– Mes visada velkamės uodegoj, Stivensai. Visuomet paskutiniai atkakliai laikomės įsikibę pasenusių sistemų. Bet anksčiau ar vėliau mums teks stoti akistaton su faktais. Demokratija – tai praėjusios eros reikalas. Nūdienis pasaulis – pernelyg sudėtinga vieta visuotinei rinkimų teisei ir panašiems dalykams. Jis per daug komplikuotas begalinėms parlamentarų diskusijoms, kurios reikalą tik apskritai numarina. Galbūt prieš keletą metų dar viskas buvo gerai, bet šiandienos pasaulyje? Kaip ten vakar sakė ponas Spenseris? Jis gana gerai tai įvardijo.

– Man atrodo, sere, kad jis palygino dabartinę parlamentinę sistemą su motinų komitetu, bandančiu organizuoti karo kampaniją.

– Būtent, Stivensai. Mes šioje šalyje, atvirai kalbant, visiškai atsilikę. Todėl reikia, kad visi pažangaus mąstymo žmonės kaltų tatai į galvą tokiems kaip seras Leonardas.

– Tikrai taip, sere.

– Aš klausiu tavęs, Stivensai. Mus apėmusi užsitęsusi krizė. Savo akimis tuo įsitikinau, kai keliavau po šiaurę su ponu Vitekeriu. Žmonės kenčia. Paprasti, dori darbo žmonės siaubingai kenčia. Vokietija ir Italija ėmėsi veiksmų ir padarė namie tvarką. Savotiškai, reikia manyti, tvarką įsivedė ir nelemtieji bolševikai. Net prezidentas Ruzveltas aure nebijo žengti keletą drąsių žingsnių savo tautos labui. Betgi pažvelk į mus, Stivensai. Eina metai po metų, ir niekas nesitaiso. Visa, ką mes darome – tai ginčijamės, diskutuojame ir vilkiname. Bet kuri padori idėja, kol nueina pusę kelio per visus neišvengiamus komitetus, jau būna beviltiškai nutaisyta. Jei ir yra saujelė žmonių, kurie supranta reikalą, tai juos užgniaužia begalinės aplink sėdinčių neišmanėlių šnekos. Kaip tau visa tai patinka, Stivensai?

– Nacijos būklė iš tiesų atrodo apgailėtina, sere.

– Taigi. Pažvelk į Vokietiją ir Italiją, Stivensai. Pasižiūrėk, ką gali stipri vadovybė, jeigu jai leidžiama veikti. Niekas ten nė nebešneka apie jokią visuotinę rinkimų teisę ar panašias nesąmones. Jei tavo namai dega, juk nesikvieti visų šeimynykščių į svetainę ir neaptarinėji su jais valandą įvairių gelbėjimosi galimybių, tiesa? Kadaise tokia tvarka gal ir labai gerai tiko, bet dabar pasaulis virto komplikuota vieta. Negalima tikėtis, kad žmogus iš gatvės pakankamai išmanys apie politiką, ekonomiką, pasaulinę prekybą ir dar ką tik nori. Ir kodėl jis turėtų visa tai išmanyti? Iš teisybės, Stivensai, vakar tu labai gerai atsakei. Kaip ten tu? Kažką panašaus, jog tai ne tavo sritis? Na, o kodėl tai turi būti tavo sritis?

Kai dabar atsimenu šiuos žodžius, man ateina į galvą mintis, kad, žinoma, šiais laikais daugelis lordo Darlingtono idėjų skambėtų gana keistai, – retsykiais net atgrasiai. Bet juk nepaneigsi, kad tuose žodžiuose, jo pasakytuose man aną rytą biliardo kambaryje, esama reikšmingo tiesos grūdo. Aišku, tiesiog absurdiška būtų tikėtis, kad kiekvienas vyresnysis liokajus gebės autoritetingai atsakyti į tokius klausimus, kokius tą vakarą man uždavė ponas Spenseris, ir pono Hario Smito rūšies asmenų teiginiai, neva žmogaus orumą lemia būtent šis gebėjimas, tėra visiška nesąmonė, ir nieko daugiau. Susitarkime aiškiai: vyresniojo liokajaus pareiga yra rūpintis geru aptarnavimu. Jo pareigos neapima kišimosi į didžiuosius nacijos reikalus. Faktas yra tai, kad tie didieji reikalai visuomet pranoks tokių kaip mes suvokimo ribas, ir tie iš mūsų, kurie trokšta pasižymėti, privalo suprasti, kad geriausia, ką jie gali padaryti – tai sutelkti dėmesį į *savąją* sritį; kitaip sakant, siekti kaip įmanoma geriau tarnauti džentelmenams, į kurių rankas atiduotas civilizacijos likimas. Tatai gali atrodyti savaime aišku, tačiau, kita vertus, ilgai netektų ieškoti pavyzdžių, kai vyresnieji liokajai manė visai priešingai – bent jau kurį laiką. Tiesą sakant, šįvakar išgirsti pono Hario Smito žodžiai man labai priminė tą nepagrįstą idealizmą, kuris trečiąjį ir ketvirtąjį dešimtmetį buvo apnikęs nemažą mūsų kartos dalį. Kalbu apie tą mūsų profesijos kryptį, kurios atstovai teigė, esą kiekvienas rimtų aspiracijų turįs vyresnysis liokajus turėtų kelti sau tikslą nuolat vertinti savo darb-

davį – atidžiai tyrinėti jo motyvus, gvildenti jo pažiūrų reikšmę bei padarinius. Tik šitaip, būdavo aiškinama, galėsi būti tikras, jog tavo sugebėjimai naudojami vertam tikslui. Nors kiek ir prijaustum tokiems argumentams, būdingiems idealizmui, vargu ar galima abejoti, kad jie – kaip ir šio vakaro pono Smito požiūris – išplaukia iš klaidingo mąstymo. Reikia tik žvilgtelėti į likimus tokių vyresniųjų liokajų, kurie mėgino šį požiūrį įdiegti praktiškai, ir tampa akivaizdu, kad tiesioginis šito rezultatas – šuniui ant uodegos nuėjusi karjera, nors dažnai iš pradžių jie būdavo daug žadantys profesionalai. Asmeniškai aš pažinojau du tokius vyresniuosius liokajus, abu neeilinių gabumų; jie nuolat kraustėsi nuo vieno darbdavio pas kitą, amžinai nepatenkinti, niekur nesuleisdami šaknų, kol apskritai išslydo iš akiračio. Ir visai nenuostabu, kad taip atsitiko. Nes praktiškai neįmanoma laikytis tokios kritiškos nuostatos darbdavio atžvilgiu ir tuo pat metu nepriekaištingai tarnauti. Priežastis ne vien ta, kad paprasčiausiai sunku aukštu lygiu tenkinti visus tarnybos reikalavimus, kai dėmesį blaško tokie dalykai; esmingiau yra tai, kad vyresnysis liokajus, nuolat besistengiantis susiformuoti „tvirtus įsitikinimus“ dėl darbdavio reikalų, tikriausiai stokos vienos savybės, būtinos visiems geriems profesijos atstovams, – būtent lojalumo. Prašyčiau nesuprasti manęs neteisingai: čia nekalbu apie tokį besmegenį „lojalumą“, kurio stoką apraudа darbdaviai – vidutinybės, negalį išlaikyti prie savęs aukšto lygio profesionalų. Iš tikrųjų anaiptol nesu linkęs skelbti, jog būtina beatodairiškai laikytis lojalumo bet kuriai damai ar bet kuriam džentelmenui, jei tik pasitaiko pas juos tarnauti. Tačiau, kita vertus, kad vyresnysis liokajus apskritai kam nors gyvenime būtų naudingas, kada nors vis dėlto turi ateiti laikas, kai jis liausis ieškojęs; turi ateiti laikas, kai jis tars sau: „Šis darbdavys įkūnija viską, kuo žaviuosi ir ką laikau kilniu. Nuo šiol tarnausiu tik jam“. Tatai – *protingai* skiriamas lojalumas. Kas gi čia „neoru“? Paprasčiausiai susitaikai su neišvengiama tiesa – jog tokie žmonės kaip jūs ir aš niekuomet nepajėgsime suvokti didžiųjų nūdienos pasaulio reikalų ir geriausia taktika bus visad kliautis darbdaviu, kurį laikome garbiu ir išmintingu, o savo jėgas ir ener-

giją skirti tarnauti jam kaip tik mūsų sugebėjimai leidžia. Štai pažvelkite į tokias neabejotinai iškiliausias mūsų profesijos figūras kaip ponas Maršalas ar, tarkime, ponas Leinas. Ar galime įsivaizduoti poną Maršalą besiginčijantį su lordu Kemberliu dėl paskutinės depešos Užsienio reikalų ministerijai? Ar mažiau žavimės ponu Leinu, jei sužinome jį neturint mados egzaminuoti serą Leonardą Grėjų prieš kiekvieną kalbą Bendruomenių rūmuose? Žinoma, ne. Kuo toks požiūris „neorus", kuo jis apskritai ydingas? Kaip galima kokia nors prasme žmogų kaltinti dėl to, kad, tarkime, laikas parodė lordo Darlingtono pastangas buvus klaidingai nukreiptas, net paikas? Per visus mano tarnybos pas jį metus tik jis vienas svėrė argumentus ir sprendė, kaip elgtis, o aš apsiribodavau, kaip ir dera, vien savosios profesinės srities reikalais. Ir jei kalbame apie mane, savo pareigas vykdžiau pagal išgales kuo geriausiai, tiesą sakant, taip, kad daugelis mano tarnybą įvertinų kaip „aukščiausio lygio". Vargu ar mano kaltė, jei jo šviesybės veikla ir gyvenimas nūnai pasirodė geriausiu atveju nuėję niekais, – ir visai nelogiška manyti, jog dėl to turėčiau pats savo ruožtu gailėtis arba gėdytis.

Ketvirtoji diena, popietė

Litl Komptonas, Kornvalis

Pagaliau atvykau į Litl Komptoną ir šią valandėlę sėdžiu „Rožyno“ viešbučio valgomajame, ką tik pabaigęs priešpiečius. Lauke smarkiai, monotoniškai lyja.

„Rožyno“ viešbutį vargu ar galėtumei pavadinti prabangiu, tačiau jis tikrai jaukus ir patogus, ir čia apsistojęs žmogus nesigaili papildomų išlaidų. Žavus gebenėmis apaugęs kadaise buvęs dvaro pastatas, tikriausiai pakankamai didelis, kad sutalpintų kokias tris dešimtis svečių, stovi patogioje vietoje – viename miestelio aikštės kampe. Tačiau valgomasis, kuriame dabar sėdžiu, – tai prie pagrindinio pastato prilipdytas modernus priestatas – ilga žema patalpa su virtinėmis didžiulių langų abiejose pusėse. Vienoje matyti miestelio aikštė, kitoje – užpakalinis sodas, nuo kurio, galima spėti, ir kilęs šios įstaigos pavadinimas. Sode, matyt, turinčiame gerą užuovėją, šen ir ten pristatinėta staliukų, ir kai oras geras, tikriausiai ten labai malonu valgyti ar šiaip pasėdėti ko nors užkandžiaujant. Kiek man žinoma, truputį anksčiau saujelė klientų buvo iš tikrųjų susėdę priešpiečių lauke, bet malonų jų valgį sudrumstė ėmę tvenktis grėsmingi audros debesys. Kai prieš kokią valandą mane čionai atlydėjo, personalas skubiai nudenginėjo sodo staliukus, o nuo jų pabaidyti svečiai, tarp jų ir vienas džentelmenas su servetėle, vis dar užkišta už marškinių apykaklės, sutrikę stoviniavo aplinkui. Netrukus taip įnirtingai prapliupo lyti, kad valandėlę visi lankytojai, liovęsi valgyti, vien išplėtę akis žiūrėjo pro langus.

Manasis stalelis stovi miestelio pusėje, ir pastarąjį pusvalandį

praleidau daugiausia stebėdamas, kaip lietaus čiurkšlės tyška ant aikštės grindinio, ant fordo ir dar kelių automobilių, paliktų prie viešbučio. Šiuo metu liūtis kiek aprimo, bet vis dar per smarkiai pila, kad eitum paslampinėti po miestelį. Žinoma, galimybė iškart leistis pas panelę Kenton man buvo atėjus į galvą; tačiau, kita vertus, laiške pranešiau jai užeisiąs trečią valandą, tad nemanau, jog būtų išmintinga trikdyti ją netikėtai anksčiau. Todėl visai panašu, kad jeigu dabar iš karto nesiliaus lyti, tai ir liksiu čia sėdėti ir gurkšnoti arbatą, kol ateis deramas laikas man kilti. Jaunos moters, kuri patiekė priešpiečius, pasiklausiau, kaip toli yra adresas, kuriuo šiuo metu reziduoja panelė Kenton, ir įsitikinau, kad iki ten tebus apie penkiolika minučių kelio, o tatai reiškia, kad turiu dar kokias keturiasdešimt minučių palaukti.

Tarp kita ko, turiu pasakyti nesąs toks kvailas, kad būčiau nepasirengęs nusivilti. Puikiausiai žinau, jog taip ir nesulaukiau iš panelės Kenton jokio atsakymo, patvirtinančio, kad ji džiaugtųsi proga susitikti. Tačiau, gerai pažinodamas panelę Kenton, linkstu manyti, jog laiškelio nebuvimas suprastinas kaip sutikimas; jei tik dėl kokios nors priežasties jai tat būtų neparanku, – esu tikras, – nė kiek nedvejodama būtų man tai ir pranešusi. Negana to, rašydamas paminėjau faktą, kad užsisakiau kambarį šiame viešbutyje ir kad čia man galima palikti žinutę, jei kas paskutinę minutę keistųsi; jokia tokia žinutė manęs nelaukė, taigi, manyčiau, turiu pakankamą pagrindą tikėtis, jog viskas gerai.

Šita liūtis – gerokai netikėta, nes diena prasidėjo tokia pat skaisčia rytmečio saule, kokia buvau laiminamas kiekvieną savo kelionės rytą nuo pat išvykimo iš Darlington Holo. Apskritai dienos pradžia žadėjo sėkmę, – ponia Teilor patiekė pusryčiams puikios kaimiškos kiaušinienės su skrebučiu, daktaras Karlailis užsuko lygiai pusę aštuonių, kaip ir buvo žadėjęs, tad galėjau atsisveikinti su savo šeimininkais (apie atlygį už svetingumą jie ir toliau nenorėjo nė girdėti) nespėjus rastis progai dar kokiems nors kvailą padėtį kuriantiems pokalbiams.

– Radau jums kanistrą benzino, – pareiškė daktaras Karlailis, sodindamas mane į savo roverį pro keleivio dureles. Padėkojau jam už rūpestį, bet kai pasidomėjau, kiek būsiu skolingas, pasirodė, kad ir jis nieko apie tai nenori girdėti.

– Niekai, brolau. Tai tik šlakelis, užsilikęs garaže. Bet jums jo užteks prisikasti iki Krosbi Geito, kur galėsit kaip reikiant užsipildyt baką.

Ryto saulėje Moskombo centras pasirodė besąs vos kelios nedidukės krautuvytės, susispietusios apie bažnyčią, kurios smailę vakar mačiau nuo kalno. Tačiau patyrinėti miestelio atidžiau man neteko, mat daktaras Karlailis staiga įsuko pro vieno ūkio vartus.

– Truputį sutrumpinsim kelią, – paaiškino mums vingiuojant pro daržines ir surikiuotas žemės ūkio mašinas. Regis, arti nebuvo nė gyvos dvasios, o vienąsyk, mums atsidūrus prieš uždarytus vartus, daktaras tarė:

– Atleiskit, bičiuli, ar nesutiktumėt suvaidinti šeimininko?

Išlipau ir nuėjau prie vartų, o vos tik prie jų prisiartinau, viename iš gretimų klojimų pratrūko visas lojantis šunų choras, tad prie daktaro Karlailio ant priešakinės roverio sėdynės sugrįžau su tam tikru palengvėjimu.

Važiuodami įkalnėn tarp aukštų medžių persimetėme viena kita malonia fraze – jis teiravosi, kaip aš išsimiegojau pas Teilorus ir panašiai. Tada visai netikėtai paklausė:

– Klausykit, tikiuosi, nepalaikysit manęs labai nemandagiu, bet ar kartais jūs nesate koks nors tarnas?

Turiu prisipažinti, tatai išgirdus mane užliejo vienintelis jausmas – palengvėjimas.

– Tiesą sakant, esu, sere. Iš tiesų aš vyresnysis liokajus Darlington Hole, greta Oksfordo.

– Taip ir maniau. Visos tos šnekos apie pažintį su Vinstonu Čerčiliu ir taip toliau. Pamaniau sau, arba tas vaikinas iki ausų apsimelavo, arba – ir tada man atėjo į galvą, kad viskam yra labai paprastas paaiškinimas.

Daktaras atsigręžė į mane šypsodamasis, tuo pat metu vairuodamas automobilį stačiu vingiuotu keliuku aukštyn.

– Aš neketinau nieko apgaudinėti, sere, – pasakiau. – Tačiau...

– O ne, nereikia nieko aiškinti, bičiuli. Man visai aišku, kaip tai galėjo įvykti. Turiu galvoje, kad jūs esat pakankamai įspūdingas egzempliorius. Tokie žmoneliai kaip mūsiškiai būtinai palaikys jus kuo nors ne menkesniu už lordą ar kunigaikštį. – Daktaras iš širdies nusijuokė. – Turbūt žmogui į sveikatą, jei retkarčiais tave palaiko lordu.

Kelias minutes važiavome tylomis. Tada daktaras Karlailis tarė:

– Ką gi, tikiuosi, jums buvo malonu pas mus paviešėti.

– Taip, labai malonu, dėkui, sere.

– O kokį įspūdį jums padarė moskombiečiai? Ne tokie jau jie ir blogi, tiesa?

– Labai žavūs, sere. Ponai Teilorai buvo man nepaprastai geri.

– Norėčiau, kad liautumėtės visąlaik vadinti mane „sere", pone Stivensai. Ne, visi jie ne tokie jau blogi. Aš pats su džiaugsmu užbaigčiau čia savo dienas.

Man pasirodė, kad šituos žodžius daktaras Karlailis ištarė kažkaip keistai. Savotiška pabrėžtinumo gaidelė suskambo ir kai toliau jis vėl pasiteiravo:

– Tai jums jie pasirodė žavi kompanija, ką?

– Iš tiesų, daktare. Nepaprastai artimos sielos.

– Tad ko gi jie jums vakar prišnekėjo? Viliuos, neįvarė mirtino nuobodulio kaimo paskalomis?

– Visai ne, daktare. Tarp kita ko, pokalbis daugiausia krypo ganėtinai rimtomis temomis, ir išgirdome keletą labai įdomių požiūrių.

– Ak, turite galvoje Harį Smitą, – nusijuokdamas atsiliepė daktaras. – Nereikia į jį kreipti per didelio dėmesio. Kurį laiką jo gana smagu pasiklausyti, bet iš tikrųjų jis visiškai susipainiojęs. Protarpiais gali palaikyti jį kokiu nors komunistu, o tada staiga išsišoks su kokia perdėm konservatoriška idėja. Iš tiesų jis visiškai susipainiojęs.

– O, labai įdomu tai girdėti.

– Apie ką jis jums vakar skaitė paskaitą? Apie Imperiją? Valstybinę sveikatos apsaugą?

– Ponas Smitas apsiribojo bendresnio pobūdžio temomis.

– O? Pavyzdžiui?

Kostelėjau.

– Ponas Smitas pareiškė keletą pamąstymų apie orumo prigimtį.

– Šit kaip. Kaip iš Hario Smito, tai skamba gana filosofiškai. Kaip, velniai rautų, jis prie to prisikapstė?

– Regis, ponas Smitas akcentavo savo dirbamo agitacinio darbo miestelyje reikšmę.

– Ak taip?

– Jis mėgino įteigti man mintį, esą Moskombo gyventojai turį tvirtą nuomonę visokiausiais svarbiais klausimais.

– A, taip. Čia jau panašu į Harį Smitą. Kaip jūs tikriausiai atspėjote, visa tai grynos nesąmonės. Haris visada ieško progų ką nors sunervinti dėl tokių dalykų. Tačiau iš teisybės, žmonės bemeilija, kad juos paliktų ramybėje.

Ir vėl valandėlę abudu tylėjome. Galop aš paklausiau:

– Atleiskite, ar galiu užduoti klausimą, sere? Ar teisingai aš suprantu, kad ponas Smitas laikomas šiek tiek komiška figūra?

– Hm-m. Sakyčiau, tai būtų trupučiuką per stipru. Čionykščiai žmonės turi šiokio tokio politinio sąmoningumo. Jaučia, kad jiems *turėtų* rūpėti šis ar anas svarbus dalykas, kaip Haris Smitas ir ragina. Bet iš tikrųjų jie ničniekuo nesiskiria nuo visų kitų žmonių. Nori ramaus gyvenimo. Hario galvoje knibžda idėjų apie tai, ką reikėtų keisti, bet, tiesą sakant, miestelyje niekas netrokšta perversmų, net jei jie išeitų žmonėms į naudą. Visi čia nori, kad jiems duotų ramybę ir leistų tyliai ramiai gyventi savo gyvenimą. Jie nenori, kad kas suktų galvą vienais ar kitais klausimais.

Mane nustebino daktaro balse pasigirdusi pasidygėjimo intonacija. Tačiau jis tuoj pat nusijuokė, susitvardė ir pastebėjo:

– Jūsų pusėje gražus miestelio vaizdas.

Iš tikrųjų kiek tolėliau, kalno papėdėje, pasimatė miestelis. Žinoma, ryto saulėje jis atrodė visai kitaip, tačiau kitais požiūriais vaizdas buvo labai panašus į tą, kurį buvau matęs niūrioje vakaro

prieblandoje, taigi iš to padariau išvadą, jog mudu esame nebetoli tos vietos, kur palikau fordą.

– Ponas Smitas, ko gero, laikėsi nuomonės, – tariau, – kad šiais dalykais ir yra grįstas žmogaus orumas. Savo nuomonės turėjimu ir panašiai.

– Ak, taip, orumas. Jau buvau pamiršęs. Taigi Hario mėginta susigrumti su filosofiniais klausimais. Garbės žodis. Esu įsitikinęs, kad prišnekėjo nesąmonių.

– Jo išvados ne visuomet skambėjo neatremiamai, sere.

Daktaras Karlailis linktelėjo, bet atrodė paskendęs savo mintyse. Pagaliau prabilo:

– Žinote, pone Stivensai, kai čia atsikrausčiau, buvau užkietėjęs socialistas. Tikėjau principu: visiems – pagal poreikius ir visa kita. Pirmąkart čia atvažiavau keturiasdešimt penktaisiais. Buvo teigiama, neva socializmas įgalins visus gyventi oriai. Tikėjau tuo, kai atsidanginau čionai. Atsiprašau, jums visa tai neįdomu. – Jis atsigręžė į mane linksma išraiška. – O kaip jūs, bičiuli?

– Prašau, sere?

– Ką *jūs* manote apie orumo pagrindą?

Klausimas, prisipažinsiu, užklupo mane iš netyčių.

– Gana keblu atsakyti į tai keliais žodžiais, sere, – tariau. – Bet įtariu, jog tatai susiję su nenusirenginėjimu viešumoje.

– Atsiprašau. Kas susiję?

– Orumas, sere.

– A-a. – Daktaras linktelėjo, bet atrodė kiek sutrikęs. Tada pasakė: – Na štai, šis kelias jums bus pažįstamas. Nors dienos šviesoje galbūt atrodo kitaip. O, tai šitas? Dievulėliau, koksai gražuolis!

Daktaras Karlailis sustabdė mašiną iškart už fordo, išlipo ir vėlei šūktelėjo:

– Vaje, koks gražuolis!

Po akimirkos jis jau traukė iš bagažinės benzino kanistrą ir piltuvą ir paslaugiai talkino man pasipildyti fordo baką. Jei ir būgštavau, kad fordą bus ištikusios kokios rimtesnės bėdos, visos abejonės išsisklaidė, kai pabandžiau, ar variklis užsikuria, ir išgirdau jį atgyjant ir sveikai suurzgiant. Tąsyk padėkojau dakta-

rui Karlailiui ir mes atsisveikinome, nors dar kokią mylią gavau sekti jam įkandin vinguriuojančiu keliuku, kol pagaliau mudviejų keliai išsiskyrė.

Kornvalio grafystės ribą pasiekiau apie devintą valandą. Tai buvo dar kokias tris valandas prieš pradedant lyti, ir dangumi tebeplaukė skaisčiai balti debesėliai. Tiesą sakant, šį rytą mane pasveikinę vaizdai buvo vieni iš žaviausių kada nors mano regėtų. Todėl gaila, kad didžiąją laiko dalį negalėjau skirti jiems pelnyto dėmesio: tenka konstatuoti, jog galvoje vyravo šiokia tokia sumaištis nuo minties, kad dar dienai nepasibaigus – jei, žinoma, neiškils kokia nenumatyta kliūtis, – vėl išvysiu panelę Kenton. Todėl tat, skrosdamas plynus erdvius laukus, akiraty mylių mylias nematydamas nė gyvos dvasios, nė kokios važiuoklės, arba atsargiai vairuodamas per nuostabius mažučius kaimelius, kuriuos kai kada sudarė vos kelios susibūrusios akmens trobelės, pasijusdavau vis iš naujo sklaidąs kai kuriuos atminties puslapius. O ir dabar, Litl Komptone, kai štai sėdžiu šio mielo viešbutuko valgomajame, tuo tarpu neturėdamas ko veikti kaip tik stebėti už lango miestelio aikštėje šokančius lietaus purslus, – štai ir dabar ne mano galioje suvaldyti mintis, kad nekryptų klaidžioti vis tais pačiais pėdsakais.

Visą rytą man ypač nedavė ramybės vienas prisiminimas – ar veikiau jo nuotrupa, akimirka, kažkodėl po ištisų ilgų metų išlikusi su manimi kuo ryškiausiai. Tai jausmas, kad stoviu užpakaliniame koridoriuje priešais uždarytas panelės Kenton duris; iš tikrųjų nesu į jas atsigręžęs veidu, bet stoviu pasisukęs pusiau šonu, apniktas neryžtingumo dėl to, ar turėčiau pabelsti; mat tą akimirką, menu, persmelkė įsitikinimas, kad už tų durų, vos keli jardai nuo manęs, panelė Kenton verkia. Kaip sakiau, šis momentas išliko giliai įsirėžęs mano atmintį, lygiai kaip ir keistas jausmas, kurį šitaip stovėdamas pajutau kylant krūtinėje. Vis dėlto anaiptol nesu dabar visiškai tikras, kokios aplinkybės iš tikrųjų privertė mane taip sustoti kaip įbestam užpakaliniame koridoriuje. Ar tiktai, kita proga mėgindamas jas užčiuopti, netvirtinau šį prisimini-

13. 1203

mą esant iš anų minučių tuoj pat po to, kai panelė Kenton gavo žinią apie tetos mirtį; kitaip sakant, to karto, kai palikęs ją vieną su savo sielvartu aš koridoriuje susigriebiau nepareiškęs jai užuojautos? Tačiau dabar, giliau apie tai susimąstęs, imu manyti, jog trupučiuką čia susipainiojau. Iš tikrųjų ši atminties nuotrupa išlikusi iš įvykių, kurie vyko mažiausiai keletui mėnesių praslinkus nuo panelės Kenton tetos mirties, – iš to vakaro, kai Darlington Hole gana netikėtai pasirodė jaunasis ponas Kardinalas.

Pono Kardinalo tėvas, seras Deividas Kardinalas, ilgus metus buvo artimiausias jo šviesybės draugas ir kolega, bet keletą metų prieš mano menamą vakarą jis tragiškai žuvo per nelaimingą atsitikimą jodinėjant. Per tą laiką jaunasis ponas Kardinalas po truputį garsėjo kaip spaudos apžvalgininkas, ypač plunksną aštrinantis sąmojingais tarptautinės politikos komentarais. Matyt, šios jo apžvalgos retai kada atitikdavo lordo Darlingtono skonį, nes menu ne vieną sykį, kai jis, pakėlęs akis nuo laikraščio, pasakydavo ką nors panašaus: „Jaunasis Redžis ir vėl nusišnekėjo. Gal ir gerai, kad jo tėtušis nebegali šito pasiskaityti". Tačiau pono Kardinalo apžvalgos netrukdė jam dažnai viešėti jo šviesybės namuose; iš tiesų lordas Darlingtonas niekuomet neužmiršo esąs jaunojo vyruko krikštatėvis ir visad elgėsi su juo kaip su gimine. O ponui Kardinalui niekad nebuvo būdinga išdygti per pietus iš anksto neperspėjus, tad nemenkai nustebau, kai tą vakarą, atsiliepęs į skambutį ir atidaręs namų duris, išvydau jį stovintį prie slenksčio, abiem rankom tvirtai apglėbusį portfelį.

– O, sveikas, Stivensai, kaip laikaisi? – pasisveikino jis. – Truputį įklimpau šįvakar ir pagalvojau, gal lordas Darlingtonas priglaus mane nakčiai.

– Labai malonu jus vėl pamatyti, sere. Pranešiu jo šviesybei, kad atvykote.

– Ketinau apsistoti pas poną Rolandą, bet, regis, įvyko koks nesusipratimas, nes jie kažkur išvažiavo. Viliuosi, apsireiškiau ne pačiu nepatogiausiu metu? Kitaip sakant, šįvakar nieko ypatinga nenumatyta?

– Manau, sere, jo šviesybė laukia po pietų atvykstant keleto džentelmenų.

– Še tau, tai nepasisekė. Regis, išsirinkau blogą vakarą. Tyliu uodegą paspaudęs. Šiaip ar taip, turiu šįvakar padirbėti prie keleto dalykėlių. – Ponas Kardinalas parodė portfelį.

– Pasakysiu jo šviesybei, kad esate čia, sere. Be to, jūs kaip tik laiku, kad su juo papietautumėt.

– Šaunu, taip ir tikėjausi. Tačiau nemanau, kad ponia Mortimer labai manimi apsidžiaugs.

Palikau poną Kardinalą svetainėje ir leidausi į kabinetą, kur jo šviesybę radau įsigilinusį į pluoštą popierių. Kai pranešiau jam apie pono Kardinalo atvykimą, jo veide šmėstelėjo susierzinimas ir nuostaba kartu. Tuomet jis atsilošė krėsle, sakytum spręsdamas kokį galvosūkį.

– Pasakyk ponui Kardinalui, kad netrukus nulipsiu, – pagaliau pratarė jis. – Tegu kurį laiką pabūna vienas.

Nulipęs žemyn, radau poną Kardinalą nerimastingai besisukiojantį po kambarį ir žiūrinėjantį įvairius daiktus, kurie turėjo jam būti senų seniausiai pažįstami. Perdaviau, ką jo šviesybė buvo paliepęs, ir pasiteiravau, ar galėčiau atnešti ko nors atsigaivinti.

– O, tam sykiui užteks tiesiog puodelio arbatos, Stivensai. Ko jo šviesybė šį vakarą laukia?

– Apgailestauju, sere. Ko gero, negaliu jums būti naudingas.

– Visiškai nenujauti?

– Apgailestauju, sere.

– Hm, įdomu. Na, ką gi, gerai. Šiandien esu mažesnis už žolę.

Pamenu, netrukus po to nusileidau į panelės Kenton kabinetą. Jinai sėdėjo darbo vietoje, nors priešais ją stalas buvo tuščias, nieko nelaikė nė rankose; tiesą sakant, kažkas jos elgesyje skatino manyti ją šitaip sėdėjus jau kurį laiką prieš man pasibeldžiant.

– Yra atvykęs ponas Kardinalas, panele Kenton, – pranešiau jai. – Šiąnakt jam bus reikalingas jo įprastinis kambarys.

– Puiku, pone Stivensai. Pasirūpinsiu tuo prieš išeidama.

– A-a. Jūs šįvakar išeinate?

– Taip, pone Stivensai.

Tikriausiai pasirodžiau šiek tiek nustebęs, nes ji kalbėjo toliau:

– Juk atsimenat, pone Stivensai, mes tai aptarėme prieš dvi savaites.

– Taip, žinoma, panele Kenton. Prašau atleisti, akimirką buvau pamiršęs.

– Ar kas negerai, pone Stivensai?

– Visiškai nieko, panele Kenton. Vakare laukiama keleto svečių, bet tai jokia priežastis, kad būtų reikalinga jums dalyvauti.

– Juk mes iš tikrųjų sutarėme dėl mano laisvadienio būtent šį vakarą dar prieš ištisas dvi savaites, pone Stivensai.

– Žinoma, panele Kenton. Meldžiu atleisti.

Pasisukau eiti, bet prie pat durų mane sustabdė panelės Kenton žodžiai:

– Pone Stivensai, turiu jums kai ką pasakyti.

– Taip, panele Kenton?

– Tai susiję su mano pažįstamu. Su kuriuo šį vakarą susitiksiu.

– Taip, panele Kenton?

– Jis man pasipiršo. Pamaniau, jūs turite teisę žinoti.

– Iš tiesų, panele Kenton. Labai įdomu.

– Aš vis dar svarstau.

– Iš tiesų.

Akimirką ji pažvelgė žemyn, į savo rankas, bet beveik iš karto jos žvilgsnis sugrįžo prie manęs.

– Mano pažįstamas nuo kito mėnesio pradeda naują tarnybą šalies vakaruose.

– Iš tiesų.

– Kaip minėjau, pone Stivensai, aš vis dar svarstau. O vis dėlto pamaniau, kad dera jus informuoti apie esamą padėtį.

– Esu didžiai dėkingas, panele Kenton. Nuoširdžiai tikiuosi, kad maloniai praleisite vakarą. O dabar leiskite atsiprašyti.

Tikriausiai buvo praėję kokios dvidešimt minučių, kai vėl susidūriau su panele Kenton, šįkart triūsdamas prie dengiamo pietų stalo. Tiesą sakant, lipau į viršų užpakaliniais laiptais, nešinas

nukrautu padėklu, ir pusiaukelėje išgirdau kažkur apačioje grindų lentomis įnirtingai kaukšint žingsnius. Pasigręžęs išvydau laiptų papėdėje tūžmingai į mane žvelgiančią panelę Kenton.

– Pone Stivensai, tai aš suprantu, kad jūs norite, jog šį vakarą likčiau dirbti?

– Visiškai ne, panele Kenton. Kaip jūs pabrėžėte, mane esate perspėjusi gerokai iš anksto.

– Bet kaip matau, jūs labai nepatenkintas mano išėjimu šį vakarą.

– Anaiptol, panele Kenton.

– Negi vaizduojatės, kad keldamas šitokį šurmulį virtuvėje ir trepsėdamas pirmyn ir atgal už mano kabineto durų priversite mane apsigalvoti?

– Panele Kenton, šioks toks šurmulys virtuvėje kilo išimtinai vien dėl to, kad ponas Kardinalas atvyko pietų paskutinę minutę. Nėra visiškai jokio pagrindo jums šį vakarą pasilikti namuose.

– Aš ir rengiuosi išeiti, nesvarbu, su jūsų palaiminimu ar be jo, pone Stivensai, ir noriu, kad tai būtų aiškiai suprasta. Aš tariausi prieš dvi savaites.

– Iš tikro taip, panele Kenton. Ir dar kartą linkiu jums ypač malonaus vakaro.

Per pietus tarp abiejų džentelmenų, regis, tvyrojo keista atmosfera. Ilgais tarpais jiedu valgė tylėdami, jo šviesybė atrodė giliai nugrimzdęs į savo mintis. Vienu momentu ponas Kardinalas paklausė:

– Kas nors ypatinga šį vakarą, sere?

– A?

– Jūsų šio vakaro svečiai. Kokie ypatingi?

– Bijau, kad negaliu tau pasakyti, mano berniuk. Griežtai konfidencialus reikalas.

– O varge. Tikriausiai tai reiškia, kad negalėsiu nė pasėdėti drauge.

– Kur pasėdėti, sūnau?

– Čia, kad ir kas šį vakarą vyktų.

– O, tau tai būtų visai neįdomu. O kad ir taip, konfidencialumo laikomės kuo griežčiausio. Negaliu leisti, kad aplink trintųsi kas nors toks kaip tu. Ne, tai visiškai netinkama.

– O varge! Tai jau iš tikro skamba kaip šis tas ypatinga.

Ponas Kardinalas itin akylai stebeilijo į jo šviesybę, bet pastarasis tiesiog ėmė valgyti, daugiau ničnieko nepasakęs.

Po pietų džentelmenai persikėlė į rūkomąjį išgerti taurelės portveino ir surūkyti po cigarą. Kol nurinkau valgomajame stalą, o paskui, ruošdamas vėlyvųjų lankytojų atvykimui svetainę, buvau priverstas daug sykių vaikščioti pro rūkomojo duris. Todėl buvo neįmanoma nepastebėti, kad abu džentelmenai, priešingai santūriai nuotaikai už pietų stalo, pradėjo gana gyvai keistis frazėmis. Po ketvirčio valandos balsai ėmė piktai kilti. Aišku, aš nestovėjau ir nesiklausiau, tačiau negalėjau nenugirsti jo šviesybės sušunkant:

– Bet tai ne tavo reikalas, berniuk!

Triūsiau valgomajame, kai džentelmenai pagaliau išėjo. Atrodė nurimę, ir pakeliui per holą tebuvo ištartas vos vienas kitas žodis:

– Dabar įsidėmėk, mano berniuk. Aš tavimi pasitikiu, – pasakė jo šviesybė, o jaunasis svečias į tai atsiliepė:

– Taip, taip, juk daviau žodį.

Čia jųdviejų žingsniai išsiskyrė, jo šviesybė pasuko į kabinetą, o ponas Kardinalas – į biblioteką.

Beveik lygiai aštuntą trisdešimt kieme pasigirdo čiūžtelint stabdomi automobiliai. Atidariau duris vienam iš vairuotojų ir per jo petį įžiūrėjau keletą policijos konsteblių, besiskirstančių po įvairias valdos vietas. Po akimirkos jau rodžiau kelią dviem itin žymiems ponams, kuriuos jo šviesybė pasitiko hole ir greitai įsivedė į svetainę. Po kokių dešimties minučių už durų čiūžtelėjo dar vienas automobilis, ir atvėriau duris ponui Ribentropui, Vokietijos ambasadoriui, tuo metu Darlington Hole jau tapusiam dažnu svečiu. Jo šviesybė išėjo jo pasitikti, ir prieš drauge pranykdami anapus svetainės durų abu džentelmenai, regis, persimetė sąmokslininkų žvilgsniais. Kai po kelių minučių mane pakvietė patiekti užkandžių, ketvertas džentelmenų gyvai diskutavo apie santyki-

nius įvairių dešros rūšių privalumus, ir atmosfera bent iš paviršiaus dvelkė draugiškumu.

Nuo to momento atsistojau savo poste hole, – paprastai per svarbius susitikimus užimdavau padėtį greta durų arkos, – ir man neteko iš ten pajudėti kokias dvi valandas, kol suskambėjo užpakalinių durų varpelis. Nusileidęs išvydau apačioje su panele Kenton stovintį policijos konsteblį, kuris pageidavo, kad aš patvirtinčiau jos tapatybę.

– Tik saugumo sumetimais, panele, nieko nenorima įžeisti, – sumurmėjo pareigūnas, vėl pranykdamas naktyje.

Sklęsdamas durų skląstį, pastebėjau, kad panelė Kenton manęs lūkuriuoja, ir pasakiau:

– Esu tikras, kad maloniai praleidote vakarą, panele Kenton.

Ji neatsakė, todėl, mudviem laviruojant per tamsią virtuvės erdvę, pakartojau dar kartą:

– Esu tikras, kad maloniai praleidote vakarą, panele Kenton.

– Iš tiesų taip, pone Stivensai.

– Džiugu girdėti.

Man už nugaros panelės Kenton žingsniai staiga sustojo, ir išgirdau ją sakant:

– Nejaugi jums nė kiek neįdomu, kas šiandien įvyko tarp manęs ir mano pažįstamo, pone Stivensai?

– Nenoriu pasirodyti nemandagus, panele Kenton, bet aš tikrai privalau nedelsdamas grįžti į viršų. Mat šią pat minutę šiuose namuose vyksta globalinės reikšmės įvykiai.

– O kada jų nevyksta, pone Stivensai? Labai puiku, jeigu jūs privalote lėkti, tiesiog pasakysiu jums, kad priėmiau savo pažįstamo pasiūlymą.

– Prašau, panele Kenton?

– Sutikau už jo tekėti.

– Ak, šit kaip, panele Kenton? Tuomet ar galiu jus pasveikinti?

– Ačiū, pone Stivensai. Žinoma, džiaugsiuosi galėdama atitarnauti įspėjimo terminą. Tačiau jeigu taip atsitiktų, kad turėtumėte galimybę mane atleisti anksčiau, mes būtume labai dėkingi.

Mano pažįstamas naująją tarnybą šalies vakaruose pradeda po dviejų savaičių.

– Stengsiuosi kaip įmanydamas kuo anksčiau surasti darbuotoją jūsų vieton, panele Kenton. O dabar atleiskite, turiu grįžti į viršų.

Pasukau savo keliu, bet man bemaž pasiekus koridoriaus duris išgirdau panelę Kenton sakant: „Pone Stivensai“, tad dar sykį atsigręžiau. Ji nebuvo pajudėjusi iš vietos ir dėl tos priežasties privalėjo, į mane kreipdamasi, kiek kilstelėti balsą, todėl jis gana keistai nuaidėjo tamsios ir tuščios virtuvės nišose.

– Argi turiu suprasti, – prabilo ji, – kad po tiekos metų tarnybos šiems namams jūs nerandate jokių kitų žodžių sutikdamas žinią apie mano galimą išvykimą, kaip tik tuos, kuriuos ką tik ištarėte?

– Panele Kenton, širdingiausiai jus sveikinu. Tačiau kartoju, viršuje vyksta globalinės reikšmės įvykiai, ir privalau grįžti į postą.

– Ar žinojote, pone Stivensai, kad esate man ir mano pažįstamam labai svarbi figūra?

– Tikrai, panele Kenton?

– Taip, pone Stivensai. Mes dažnai leidžiame laiką smagindamiesi anekdotais apie jus. Pavyzdžiui, mano pažįstamas nuolat prašo mane parodyti jam, kaip jūs užsispaudžiate pirštais šnerves, kai barstotės ant valgio pipirų. Tai jį visad prajuokina.

– Iš tiesų.

– Jis taip pat labai mėgsta jūsiškes skatinamąsias kalbas personalui. Turiu pasakyti, visai įsimiklinau jas pamėgdžioti. Užtenka man vos poros eilučių, ir mudu abu juokiamės susiriesdami.

– Iš tiesų, panele Kenton. O dabar gal leisite atsiprašyti.

Užkopiau laiptais ir vėl atsistojau į postą. Tačiau, neprabėgus nė penkioms minutėms, bibliotekos tarpduryje išdygo ponas Kardinalas ir pasivadino mane artyn.

– Baisiai nesmagu trukdyti tave, Stivensai, – pradėjo jis, – bet ar negalėčiau paprašyti atnešti man dar trupučiuką brendžio, ką? Butelis, kurį pirma atnešei, pasirodo, baigėsi.

– Maloniai prašom vaišintis kuo tik panorėsite, sere. Ir vis dėlto, turėdamas omenyje faktą, kad jums reikia užbaigti apžvalgą, abejočiau, ar tikslinga būtų daugiau vaišintis.

– Apžvalga neprapuls, Stivensai. Būk draugas, atnešk man dar lašelį brendžio.

– Puiku, sere.

Kai po valandėlės grįžau į biblioteką, ponas Kardinalas vaikštinėjo palei lentynas ir žiūrinėjo nugarėles. Netoliese ant vieno iš rašomųjų stalų netvarkingai draikėsi paskleisti popieriai. Man besiartinant ponas Kardinalas pritariamai sumykė ir susmuko į odinį krėslą. Priėjau, įpyliau į taurelę truputį brendžio ir padaviau jam.

– Žinai, Stivensai, – tarė jis. – Mudu jau seni draugai, tiesa?

– Tikrai taip, sere.

– Visada, kai tik čia atvažiuoju, nekantrauju su tavimi šnektelėti.

– Taip, sere.

– Ar nenorėtum su manimi išgerti?

– Labai malonu iš jūsų pusės, sere. Bet ačiū, ne.

– Stivensai, gal tau kas negerai?

– Viskas kuo puikiausiai, dėkui, sere, – atsakiau tyliai nusijuokdamas.

– Ar jautiesi nekaip?

– Gal kiek pavargęs, bet jaučiuosi visiškai sveikas, dėkui už rūpestį, sere.

– Na, tai tuomet gal prisėstum? Mes juk jau seni draugai. Todėl turėčiau sakyti tau tiesą. Kaip tu, be abejo, atspėjai, atsiradau čionai šį vakarą ne šiaip atsitiktinai. Matai, gavau užuominą. Apie tai, kas vyksta. Kas vyksta šią pat minutę ana ten, anapus holo.

– Taip, sere.

– Labai prašau, prisėsk, Stivensai. Noriu, kad mudu pasikalbėtume kaip draugai, o tu čia stypsai įsikibęs tą nelemtą padėklą, kad atrodo, tuoj imsi ir pabėgsi.

– Prašau atleisti, sere.

Padėjau padėklą ir atsisėdau – priderama poza – į pono Kardinalo rodomą krėslą.

– Taip jau geriau, – pasakė ponas Kardinalas. – Na štai, Stivensai, aš nemanau, kad šiuo metu svetainėje yra Ministras Pirmininkas, tiesa?

– Ministras Pirmininkas, sere?

– O, gerai gerai, gali nesakyti. Suprantu, kad tavo padėtis kebli. – Ponas Kardinalas atsiduso ir labai pavargusiu žvilgsniu apmetė ant stalo pabertus popierius. Tada pasakė: – Kažin ar man reikia sakyti tau, Stivensai, ką aš jaučiu jo šviesybei. Turiu galvoje, jis man atstojo tėvą. Turbūt nereikia sakyti tau, Stivensai.

– Ne, sere.

– Aš jį nuoširdžiai myliu.

– Taip, sere.

– Ir žinau, kad tu taip pat. Taip pat jį myli. Tiesa, Stivensai?

– Iš tiesų taip, sere.

– Gerai. Taigi abu žinome vienas kito poziciją. Tačiau žiūrėkime tiesai į akis. Jo šviesybė per toli nuplaukė. Aš stebėjau, kaip jis plaukia vis tolyn į atvirus vandenis, ir pasakysiu tau, esu labai susirūpinęs. Jis per giliai siekia, supranti, Stivensai.

– Šit kaip, sere?

– Stivensai, ar tu žinai, kas vyksta šią pat minutę, kai mudu sėdime čia ir kalbamės? Kas vyksta vos už kelių jardų nuo mūsų? Aure tame kambaryje – ir man nereikia, kad tu patvirtintum, – sėdi susirinkę Britanijos Ministras Pirmininkas, užsienio reikalų ministras ir Vokietijos ambasadorius. Jo šviesybė kalnus nuvertė, kad šis susitikimas įvyktų, ir yra įsitikinęs – nuoširdžiai įsitikinęs, – kad dirba kilnų darbą. Ar žinai, kam jo šviesybė šį vakarą suvedė šituos ponus? Ar tu žinai, Stivensai, kas čia dedasi?

– Bijau, kad ne, sere.

– Bijai, kad ne. Sakyk, Stivensai, nejaugi tau visiškai nerūpi? Nė kiek nesmalsu?

– Mano padėčiai nedera smalsauti apie tokius dalykus, sere.

– Bet tu juk nesi abejingas jo šviesybei. Tu jį nuoširdžiai myli, pats ką tik pasakei. O jeigu myli jo šviesybę, ar tau neturėtų rūpė-

ti jo reikalai? Ar neturėtų bent kiek būti smalsu? Tavo darbdavys nakčia suveda derybų Britanijos Ministrą Pirmininką ir Vokietijos ambasadorių, ir tau netgi nesmalsu?

– Nesakyčiau, kad man nesmalsu, sere. Tačiau mano padėtis neleidžia demonstruoti smalsumo tokiais dalykais.

– Padėtis neleidžia? Ak, tu turbūt vaizduojies, kad tai ir yra lojalumas. Taip? Manai, kad tai reiškia elgtis lojaliai? Jo šviesybei? Ar lojaliai Karūnai, jei jau apie tai?

– Prašau atleisti, sere, aš nesuprantu, ką jūs siūlote.

Ponas Kardinalas vėl atsiduso ir papurtė galvą.

– Aš nieko nesiūlau, Stivensai. Jei visiškai atvirai, aš neišmanau, ką daryti. Bet tau bent galėtų knietėti sužinoti.

Valandėlę jis tylėjo, – atrodė, tuščiu žvilgsniu žvelgė į kilimą po mano kojomis.

– Tikrai neišgertum su manimi, Stivensai? – pagaliau tarė.

– Ačiū, ne, sere.

– Pasakysiu tau štai ką, Stivensai. Jo šviesybė yra kvailinamas. Aš daug domėjausi, padėtį Vokietijoje pažįstu kaip niekas kitas šioje šalyje, ir sakau tau – jo šviesybė yra kvailinamas.

Aš nieko neatsakiau, ir mano jaunasis pašnekovas toliau stebeilijo į kilimą nereginčiu žvilgsniu. Po kurio laiko prašneko vėl:

– Jo šviesybė yra mielas, mielas žmogus. Bet faktas yra tai, kad jis per toli nuplaukė. Juo manipuliuojama. Naciai manipuliuoja juo kaip statytiniu. Ar pastebėjai tai, Stivensai? Ar pastebėjai, kad vyksta jau kokius trejus ketverius metus?

– Dovanokite, sere, aš nepastebėjau jokių tokių poslinkių.

– Negi tau nė įtarimas nekilo? Nė menkiausias įtarimas, kad ponas Hitleris per mūsų brangųjį draugą poną Ribentropą manipuliuoja jo šviesybe kaip statytiniu lygiai taip pat lengvai, kaip jis manipuliuoja bet kuriuo kitu savo statytiniu Berlyne?

– Apgailestauju, sere, bijau, kad nepastebėjau jokių tokių poslinkių.

– Bet aš manau, Stivensai, nepastebėjai dėl to, kad tau nesmalsu. Tu leidi visam tam vykti po pat tavo nosimi ir nė nesivargini pasižiūrėti, kaip iš tikrųjų yra.

Ponas Kardinalas pasimuistė krėsle ir atsisėdo bent kiek tiesiau; kurį laiką atrodė kontempliuojąs savo nebaigtą darbą ant gretimo rašomojo stalo. Tuomet pasakė:

– Jo šviesybė yra džentelmenas. Štai kur šuo pakastas. Jis džentelmenas, kariavo karą su vokiečiais ir instinktyviai linksta nugalėtam priešui būti kilnus ir pasiūlyti draugystę. Jis instinktyviai į tai linksta. Todėl, kad yra džentelmenas, tikras seno kirpimo anglų džentelmenas. Ir tu turėjai tai suprasti, Stivensai. Kaip tu galėjai nesuprasti? Kaip jie juo pasinaudojo, kaip manipuliavo šia jo savybe, tai, kas kilnu ir tauru, pavertė kažkuo kitu – kuo gali naudotis savo nešvariems kėslams? Tu privalėjai tai suprasti, Stivensai.

Ponas Kardinalas vėl įsistebeilijo į grindis. Keletą minučių tylėjo, paskui prašneko:

– Atsimenu, buvau atvažiavęs čia prieš daugelį metų, ir buvo čia toks amerikietis. Surengėm didelę konferenciją, tėtis padėjo ją organizuoti. Pamenu, tas amerikietis, dar girtesnis negu aš dabar, atsistojo per pietus prieš visą kompaniją. Parodė į jo šviesybę ir pavadino jį mėgėju. Pavadino jį nelemtu mėgėju ir pasakė, esą per toli išplaukęs. Ką gi, Stivensai, turiu pripažinti, tas amerikietis vyrukas buvo visiškai teisus. Tą parodė gyvenimas. Dabarties pasaulis – per daug purvina vieta kilniems instinktams. Pats matei, Stivensai? Kaip jie manipuliavo kilniu ir tauriu jausmu. Juk tu pats matei, negi ne?

– Apgailestauju, sere, bet negalėčiau tvirtinti matęs.

– Negalėtum tvirtinti matęs. Ką gi, nežinau, kaip tu, bet aš ketinu ko nors imtis. Jei tėtis būtų gyvas, jis darytų ką nors, kad tai sustabdytų.

Ponas Kardinalas vėl nutilo ir kurį laiką – galbūt pažadinęs atsiminimus apie velionį tėvą – atrodė nepaprastai melancholiškas. Pagaliau prašneko:

– Argi tu gali būti ramus ir patenkintas, Stivensai, kai matai jo šviesybę šitaip vaikštant bedugnės pakraščiu?

– Apgailestauju, sere, ne visiškai suprantu, ką jūs turite galvoje.

– Nesupranti. Ką gi, mudu esam draugai, ir aš tau viską atvirai išklosiu. Pastaruosius keletą metų jo šviesybė ponui Hitleriui bu-

vo pats naudingiausias statytinis iš visų jo turėtų šioje šalyje, statytinis, kurio lūpomis jis galėjo išdarinėti savo propagandinius triukus. Dar geriau, kad lordas Darlingtonas veikia nuoširdžiai, iš esmės nesuprasdamas tikrosios savo poelgių reikšmės. Jau vien per pastaruosius trejus metus jo šviesybė lemtingai pasitarnavo tam, kad būtų užmegzti ryšiai tarp Berlyno ir daugiau kaip šešiasdešimties įtakingiausių mūsų šalies piliečių. Tatai nuostabiai padėjo naciams. Ponas Ribentropas galėjo iš viso apeiti mūsiškę Užsienio reikalų ministeriją. Negana to, tarytum nebūtų pakakę jų sumautos konferencijos ir nelemtų Olimpinių žaidynių, ar žinai, kokiam tikslui jie dabar pristatė jo šviesybę darbuotis? Ar bent nutuoki, apie ką diskutuojama dabar?

– Bijau, kad ne, sere.

– Jo šviesybė kuris laikas stengiasi įkalbėti Ministrą Pirmininką priimti kvietimą vizitui pas poną Hitlerį. Jis iš tikrųjų įsitikinęs, jog Ministras Pirmininkas dėl gryno nesusipratimo nesuvokia dabartinio Vokietijos režimo vertės.

– Neįžvelgiu, su kuo čia būtų galima nesutikti, sere. Jo šviesybė visais laikais dėjo pastangas tarpusavio supratimui tarp tautų puoselėti.

– Ir tai dar ne viskas, Stivensai. Šią pat minutę, – nebent aš pražūtingai klysčiau, – šią pat minutę jo šviesybė aptarinėja mintį apie paties Jo Didenybės vizitą pas poną Hitlerį. Vargu ar kam paslaptis, jog mūsų naujasis karalius visad buvo entuziastingas nacių šalininkas. Ką gi, dabar jis tikriausiai labai norėtų priimti pono Hitlerio kvietimą. Šią pat valandėlę, Stivensai, jo šviesybė stengiasi padaryti viską, kas jo galioje, kad pašalintų Užsienio reikalų ministerijos prieštaravimus šiai pasibaisėtinai idėjai.

– Dovanokite, sere, aš neįžvelgiu, kad jo šviesybė darytų ką nors, kas nebūtų išimtinai tauru ir kilnu. Pagaliau jis daro, ką gali, kad Europoje viešpatautų taika.

– Pasakyk man, Stivensai, ar tau kyla bent menkiausia mintis, kad aš galiu būti teisus? Ar tau bent trupučiuką įdomu tai, ką aš kalbu?

– Man labai gaila, sere, tačiau turiu pasakyti, jog esu kuo tvirčiausiai įsitikinęs blaiviu jo šviesybės protu.

– Po Reino srities, Stivensai, niekas, būdamas sveiko proto, negali ir toliau tikėti bent vienu žodžiu iš to, ką šneka ponas Hitleris. Jo šviesybė išplaukė į per gilius vandenis. O varge, dabar aš jau tikrai tave įžeidžiau.

– Visiškai ne, – atsakiau, mat buvau pakilęs, nes išgirdau svetainėje suskambusį varpelį. – Atrodo, esu reikalingas džentelmenams. Prašyčiau atleisti.

Svetainėje tvyrojo tiršti tabako dūmų debesys. Tiesą sakant, iškilieji ponai ir toliau rūkė cigarus, iškilmingai rimta veido išraiška ir netardami nė žodžio, kol jo šviesybė davė man nurodymus atnešti iš rūsio ypač puikų portveino butelį.

Tokiu nakties metu žingsniai užpakaliniais laiptais būtinai aidi tyloje ir atkreipia dėmesį, tad, be abejonės, kaip tik jie ir pakėlė panelę Kenton ant kojų. Mat, kai patamsyje keliavau užpakaliniu koridoriumi, jos durys atsivėrė ir jinai išdygo ant slenksčio, apšviesta viduje degančio žiburio.

– Stebiuosi radęs jus vis dar čia, apačioje, panele Kenton, – pasakiau prisiartindamas.

– Pone Stivensai, aš baisiai kvailai elgiausi pirma.

– Atsiprašau, panele Kenton, dabar neturiu laiko kalbėtis.

– Pone Stivensai, jūs neturite imti į širdį nieko, ką aš prišnekėjau. Man tiesiog užėjo kvailumas.

– Aš nieko, ką jūs pasakėte, ir nepaėmiau į širdį, panele Kenton. Tiesą sakant, nė nepamenu, ką turite galvoje. Viršuje vyksta didžiai svarbūs dalykai, ir vargu ar galiu stoviniuoti čionai su jumis ir keistis maloniomis frazėmis. Siūlyčiau jums eiti nakties poilsio.

Sulig šiais žodžiais aš nuskubėjau tolyn, ir tik bemaž pasiekus virtuvės duris vėl tamsoje paskendęs koridorius išdavė man, kad panelė Kenton užvėrė savo kabineto duris.

Surasti minėtą butelį rūsyje ilgai netrukau, taip pat greitai paruošiau jį patiekti. Taigi praėjus vos keletui minučių po susidūrimo su panele Kenton, vėlei žingsniavau koridoriumi pakeliui į

laiptus, šįkart nešinas padėklu. Prisiartinęs prie panelės Kenton durų, iš šviesos, besismelkiančios pro plyšius, supratau ją tebesant viduj. Ir dabar esu tikras – tatai ir buvo momentas, taip giliai įstrigęs mano atmintin, – tą valandėlę, kai stabtelėjau koridoriaus prieblandoje su padėklu rankose, man vis aiškiau ėmė augti įsitikinimas, kad anapus durų, vos už keleto jardų, panelė Kenton verkia. Atsimenu, visai niekas neliudijo šio įsitikinimo naudai – verksmo tikrai neišgirdau, – o vis dėlto, pamenu, buvau visiškai tikras, jog jei tik pasibeldęs įeičiau, užtikčiau ją paplūdusią ašaromis. Nežinau, kiek ilgai tenai prastovėjau; tąsyk regėjos, jog nemažą tarpą, bet iš tikrųjų, spėju, tai truko vos kelias sekundes. Nes, žinoma, man reikėjo skubėti į viršų patarnauti iškiliausiems šalies žmonėms, ir neįsivaizduoju, kad būčiau galėjęs nederamai uždelsti.

Grįžęs į svetainę, pamačiau, kad tarp susėdusių džentelmenų vis dar tebetvyro rimta nuotaika. Be šio pastebėjimo, beveik neturėjau galimybių susidaryti kokį nors įspūdį apie atmosferą, nes vos tik įėjau, jo šviesybė perėmė iš manęs padėklą sakydamas:

– Ačiū, Stivensai, aš pats toliau pasirūpinsiu. Tai ir bus viskas.

Vėl perėjęs holą, atsistojau įprastinėje savo padėtyje po arka, ir nuo tol kokią valandą, kitaip sakant, kol ponai pagaliau išvyko, nenutiko nieko, dėl ko būčiau turėjęs pajudėti iš vietos. Nepaisant to, ten stovint mano praleista valanda išliko mano atminty visus šiuos metus nepaprastai ryški. Iš pradžių – galiu atvirai prisipažinti – jaučiausi sugniuždytas. Tačiau paskui, man taip bestovint, prasidėjo keistas dalykas; noriu pasakyti, kad manyje ėmė augti gilus pasididžiavimo jausmas. Neprisimenu, kokiu mastu aš tąsyk išanalizavau šį jausmą, bet nūnai, žvelgiant atgal, atrodo ne taip jau sunku jį paaiškinti. Juk pagaliau ką tik išgyvenau nepaprastai daug jėgų kainavusį vakarą, kurio metu sugebėjau išsaugoti „mano padėčiai prideramą orumą“, – ir, negana to, išsaugojau jį taip, kad net mano tėvas būtų galėjęs didžiuotis. O anapus holo, už tų pačių durų, kur dabar ilsėjosi mano žvilgsnis, tame pačiame kambaryje, kuriame ką tik atli-

kau savo priedermę, Europos galingiausieji tarėsi dėl kontinento likimo. Kas tada būtų suabejojęs tuo, jog tikrai priartėjau prie įvykių taip, kaip tik vyresnysis liokajus gali geisti? Todėl būčiau linkęs manyti, jog tuo metu, kai stovėjau tenai, apmąstydamas vakaro įvykius – tuos, kurie jau susiklostė, bei tuos, kurie vis dar skleidėsi, – jie nušvito man nelyginant visa ko, ką iki tolei gyvenime buvau pasiekęs, įkūnijimas. Nelabai įžvelgiu, kuo dar galėčiau paaiškinti aną vakarą mane užliejusį įstabų pasididžiavimo jausmą.

Šeštoji diena, vakaras

Veimutas

Atvažiuoti į šį pajūrio miestą svajojau jau daugelį metų. Girdėdavau daugybę žmonių pasakojant, esą čia maloniai praleidę atostogas, o ir ponia Saimens *Anglijos stebukle* jį vadina „miestu, kuriame svečias dienų dienas nepristigs malonių užsiėmimų". Iš tikrųjų ji atskirai užsimena ir apie šį pajūrio tiltą, kuriuo vaikštinėjau pastarąjį pusvalandį, ypač rekomenduodama čia apsilankyti vakare, kai jį apšviečia įvairiaspalvės lemputės. Prieš valandėlę iš pareigūno susižinojau, jog šviesos bus uždegtos „gana greitai", todėl ir nusprendžiau pasėdėti ant šio štai suolelio ir palūkėti to reginio. Iš čia gerai matyti į jūrą besileidžianti saulė, ir nors dar diena neišblėsusi, – o jos būta skaisčiai saulėtos, – šen bei ten visoje pakrantėje jau matyti įsižiebiantys žiburiai. Kol kas ant tilto vis dar pilna žmonių; man už nugaros lentų grindiniu nenutrūkstamai trypia daugybė pėdų.

Į šį miestą atvažiavau vakar popiet ir nusprendžiau čia pasilikti dar vienai nakčiai, kad galėčiau sau leisti visą šią dieną ilsėtis. Ir turiu pasakyti, šiokia tokia atvanga buvo pagaliau nevairuoti; mat nors šis užsiėmimas ir gali būti labai malonus, nuo jo po kurio laiko trupučiuką pavargstama. Juk galiu sau leisti prabangą pabūti čia dar vieną dieną; startavęs rytoj ankstų rytą, tikrai grįšiu į Darlington Holą arbatai.

Dabar jau praėjo visos dvi dienos nuo mano susitikimo su panele Kenton „Rožyno" viešbučio poilsio kambaryje Litl Komptone. Nes iš tikrųjų ten mes ir susitikome, mat panelė Kenton padarė man siurprizą atkakdama į viešbutį. Pabaigęs valgyti

priešpiečius, kurį laiką šiaip sau sėdėjau – regis, tiesiog žiūrėjau į lietų pro langą, greta kurio stovėjo mano staliukas, – tąsyk priėjo viešbučio patarnautojas ir man pranešė, kad prie administracijos su manimi pasimatyti pageidauja dama. Pakilau ir išėjau į vestibiulį, bet nepamačiau ten jokio pažįstamo veido. Bet tada administratorė iš už savo užtvaros pasakė man: „Dama laukia poilsio kambaryje, sere".

Įėjęs pro nurodytas duris, išvydau kambarį, prigrūstą atsitiktinai surankiotų staliukų ir tarp savęs nederančių krėslų. Be panelės Kenton, ten daugiau nieko nebuvo; man įėjus jinai pakilo, nusišypsojo ir padavė ranką.

– Ak, pone Stivensai. Kaip malonu vėl jus pamatyti.

– Ponia Ben, kaip nuostabu.

Už lango tarsi širma pilkavo lietus, ir kambarys skendėjo ypač niūrioje šviesoje, todėl mes prisislinkome krėslus prie pat erkerio nišos. Tad štai šitaip mudu su panele Kenton ir prašnekėjome kokias dvi valandas, apgaubti dulsvos prieblandos, o aikštėje už lango vis nesiliaudamas pylė lietus.

Suprantama, ji kiek paseno, bet, bent jau mano akimis, padarė tai labai žaviai. Figūra išliko liekna, laikysena tokia pat pasitempusi. Neprarado nė savo senojo būdo laikyti galvą išdidžiai iškėlus. Aišku, pilkšvoje jos veidą apšvietusioje šviesoje kažin ar galėjau nepastebėti šen bei ten atsiradusių raukšlelių. Bet apskritai panelė Kenton, kurią regėjau priešais save, atrodė nuostabiai panaši į žmogų, gyvavusį mano atminties erdvėje visus tuos metus. Kitaip sakant, šiaip ar taip, buvo nepaprastai gera vėl ją matyti.

Pirmąsias kokias dvidešimtį minučių, sakyčiau, šnekučiavomės taip, kaip galėtų šnekučiuotis ir nepažįstami žmonės; ji mandagiai pasidomėjo, kaip man iki šiol sekėsi kelionė, ar aš patenkintas atostogomis, kokius miestus bei žymias vietas aplankiau ir taip toliau. Reikia pasakyti, kad mudviem besikalbant pradėjau pastebėti ir kitų, subtilesnių prabėgusio laiko joje paliktų pėdsakų. Pavyzdžiui, panelė Kenton atrodė kažin kokia *lėtesnė*. Galimas daik-

tas, tai buvo tik su amžiumi atsirandanti ramybė, ir kurį laiką iš visų jėgų stengiausi taip ją ir matyti. Tačiau negalėjau nusikratyti jausmo, kad iš tikrųjų regiu gyvenimo nuovargį; kibirkštėlė, kadaise dariusi ją tokiu gyvu, tarpais net permainingu žmogumi, dabar atrodė užgesusi. Tiesą sakant, protarpiais, kai ji nekalbėdavo, kai jos veidas nurimdavo, man pasirodydavo, kad įžiūriu jos išraiškoje kažką panašaus į liūdesį. Bet kitais kartais imdavau galvoti, kad gal būsiu ir apsirikęs.

Neilgai trukus galutinai išsisklaidė ir tas truputis varžymosi, jei jo apskritai būta pirmomis susitikimo minutėmis, ir mudviejų pokalbis pakrypo asmeniškesne linkme. Kurį laiką dalijomės prisiminimais apie įvairius asmenis iš praeities ar keitėmės turimomis žiniomis apie juos, ir tai, turiu pripažinti, buvo nepaprastai malonu. Bet veikiau ne mūsų pokalbio turinys, o jos šypsenėlės bebaigiant frazę, šen ir ten pasigirstančios ironiškos gaidelės, būdingi pečių ar rankų judesiai po truputį ėmė neklystamai gaivinti anuometinių mūsų pokalbių ritmą bei prieskonį.

Daugmaž tuo metu pavyko sužinoti ir kai kuriuos faktus apie dabartinę panelės Kenton gyvenimo situaciją. Pavyzdžiui, nustačiau, jog santuoka jos nėra taip beviltiškai pašlijusi, kaip būtum galėjęs spręsti iš josios laiško; kad nors ji tikrai buvo palikusi savo pastogę keturių ar penkių dienų laikotarpiu, – būtent tuo metu ir buvo parašytas anas mano gautas laiškas, – tačiau paskui sugrįžo namo ir ponas Benas džiaugsmingai ją sutiko. „Geriau jau žmogui dėl tokių dalykų elgtis protingai“, – tarė ji šypsodamasi.

Žinoma, puikiai suvokiu, jog šie dalykai anaiptol ne mano reikalas, ir turiu vienareikšmiškai pabrėžti, kad nė svajoti nebūčiau svajojęs kišti nosį į tokias sferas, jeigu nebūčiau, kaip galbūt prisimenate, turėjęs svarių profesinių motyvų taip padaryti: kitaip sakant, motyvų, susijusių su dabartinėmis personalo problemomis Darlington Hole. Tačiau ir panelė Kenton visai neatrodė vengianti man pasipasakoti apie tuos dalykus, ir aš tatai priėmiau kaip malonų tvirtų kadaise mudu siejusių dalykinių santykių paliudijimą.

Kurį laiką po to, pamenu, panelė Kenton įsikalbėjo apskritai apie savo vyrą; jis esą rengiąsis netrukus išeiti į pensiją – kiek ankstėliau dėl prastos sveikatos, – ir apie dukterį, kuri dabar jau ištekėjusi ir rudenį turėtų susilaukti vaikelio. Iš tiesų panelė Kenton davė man savo dukters adresą Dorseto grafystėje, ir, turiu pasakyti, buvau pamalonintas to, kaip primygtinai ji įkalbinėjo mane apsilankyti pas ją pakeliui namo. Nors aš ir aiškinau vargu ar važiuosiąs pro tą Dorseto pakraštį, panelė Kenton vis tiek neatlyžo, sakydama: „Katrina tiek apie jus prisiklausiusi, pone Stivensai. Jai bus baisiausiai įdomu su jumis susipažinti".

Aš pats savo ruožtu mėginau kaip įmanydamas geriau nupasakoti nūdienį Darlington Holo vaizdą. Mėginau jai perteikti, koks geraširdis darbdavys yra ponas Faradėjus; apibūdinau ir pačiame name padarytus pokyčius, dalinį remontą, apdangstymus, be to, dabartinį personalo pareigų pasiskirstymą. Man pasakojant apie namus, panelė Kenton, regėjos, pastebimai pralinksmėjo, ir netrukus mudu drauge sklaidėm senus prisiminimus, dažnokai iš jų gardžiai pasijuokdami.

Tik kartą, menu, mudu prašnekome apie lordą Darlingtoną. Smagiai prisiminėme kažką apie jaunąjį poną Kardinalą, todėl privalėjau pranešti panelei Kenton, kad šis džentelmenas per karą žuvo Belgijoje. Ir tada pasakiau:

– Žinoma, jo šviesybė labai mylėjo poną Kardinalą ir skaudžiai išgyveno jo mirtį.

Nesinorėjo gadinti malonios nuotaikos liūdnomis kalbomis, todėl pamėginau beveik iš karto pakeisti temą. Tačiau, kaip aš ir būgštavau, panelė Kenton buvo skaičiusi apie nesėkmingą šmeižto bylą ir neišvengiamai pasinaudojo proga mane plačiau iškamantinėti. Kiek pamenu, gana smarkiai tam priešinausi, nors pabaigoje vis dėlto pasakiau:

– Tiesa yra tokia, ponia Ben, kad per visą karą apie jo šviesybę prikalbėta pačių baisiausių dalykų, – o ypač pasidarbavo *tas* laikraštis. Lordas Darlingtonas kentėjo, kol šalis buvo pavojuje, bet kai pagaliau karas pasibaigė, o insinuacijos nesiliovė, ką gi, jo švie-

sybė nebematė pagrindo daugiau tylėti. Tikriausiai dabar nesunku įsivaizduoti, kaip pavojinga tais laikais buvo kreiptis į teismą, turint galvoje anuometinį klimatą. Bet taip jau įvyko. Jo šviesybė nuoširdžiausiai tikėjo pasieksiąs teisingumą. Tačiau priešingai, anas laikraštpalaikis tik pasididino sau tiražą. O jo šviesybės geras vardas amžinai buvo suteptas. Patikėkite, ponia Ben, po viso to jo šviesybė, na, virto tiesog invalidu. O namai tapo tokie tykūs. Nunešu, būdavo, jam į svetainę arbatos, ir... Iš tiesų būdavo tragiška jį regėti.

– Man labai gaila, pone Stivensai. Nenumaniau, kad reikalai buvo tokie prasti.

– O taip, ponia Ben. Tačiau pakaks apie tai. Žinau, kad jūsų atmintyje Darlington Holas gyvas toks, koks buvo anų gausių sambūrių dienomis, knibždantis iškilių svečių. Tai šitaip ir dera prisiminti jo šviesybę.

Kaip minėjau, tai ir buvo vienintelė proga, kai mudu prašnekome apie jo šviesybę. Mūsų dėmesį traukė daugiausia laimingų valandų prisiminimai, ir tos valandos, praleistos viešbučio poilsio kambaryje, buvo, sakyčiau, nepaprastai širdžiai malonios. Regis, ir atmenu kitus lankytojus, kol mes šnekučiavomės, kartkartėmis įeinant į kambarį, prisėdant valandėlei ir vėl išeinant, bet jie mudviejų nė trupučio netrikdė. Tiesą pasakius, kai panelė Kenton ūmai žvilgtelėjo į laikrodį ant židinio atbrailos ir pasakė netrukus turėsianti grįžti namo, sunkiai galėjai patikėti, kad prabėgo ištisos dvi valandos. Išsiaiškinęs, kad jai teks per lietų kulniuoti į autobuso stotelę šiek tiek už miestelio ribų, primygtinai pasisiūliau ją į ten nuvežti fordu, tad galiausiai, pasiskolinę iš administratorės skėtį, mudu drauge išėjome į lauką.

Aplink mano paliktą fordą telkšojo susikaupusios jau didžiulės balos, todėl turėjau truputį paasistuoti panelei Kenton nusigauti iki automobilio durelių. Vis dėlto neilgai trukus mudu riedėjome didžiąja miestelio gatve, paskui parduotuvės pasibaigė ir pasijutome išnirę į atvirą gamtovaizdį. Tuo momentu panelė Kenton, iki tol tykiai sėdėjusi ir žvelgusi į pro šalį plaukiančius vaizdus, pasisuko į mane ir tarė:

– Apie ką gi pats sau galvodamas, šitaip šypsotės, pone Stivensai?

– O... Dovanokite, ponia Ben, aš tik prisiminiau kai kuriuos dalykus iš jūsų laiško. Kai perskaičiau tas vietas, buvau truputį susirūpinęs, tačiau dabar kaip ir nebematau pagrindo nerimauti.

– O! Kokias būtent vietas jūs turite omeny, pone Stivensai?

– Ak, nieko ypatinga, ponia Ben.

– Na, pone Stivensai, jūs tiesiog privalote man pasakyti.

– Ką gi, pavyzdžiui, ponia Ben, – pradėjau nusijuokdamas, – vienoje savo laiško vietoje jūs rašote – nagi, kaip ten: „Dar man likęs gyvenimo tarpsnis plyti priešais mane lyg tuštuma". Ar kažką daugmaž panašaus.

– Iš tiesų, pone Stivensai, – jinai taip pat santūriai nusijuokė, – aš negalėjau parašyti tokio dalyko.

– Ak, patikėkite, kaip tik taip ir parašėte, ponia Ben. Labai aiškiai šituos žodžius atsimenu.

– O vargeli. Na, galbūt ir pasitaiko dienų, kai aš panašiai jaučiuosi. Bet jos gana greit praeina. Leiskite jus patikinti, pone Stivensai, gyvenimas *neplyti* priešais mane kaip tuštuma. Pirmiausia mes nekantriai laukiame anūko. O gal ir ne paskutinio.

– Taip, tikrai, jums turėtų būti nuostabu.

Dar keletą minučių važiavome tylomis. Tada panelė Kenton paklausė:

– O kaip jums, pone Stivensai? Ką jums žada ateitis Darlington Hole?

– Ką gi, kad ir kas manęs lauktų, ponia Ben, žinau, kad tikrai ne tuštuma. Gerai būtų. Betgi ne, vien darbas, darbas ir dar kartą darbas.

Mus abu tai prajuokino. Tada panelė Kenton parodė į autobuso stotelės pastogę, ėmusią ryškėti kiek toléliau. Mums priartėjus, pakvietė:

– Ar nepalauktumėte drauge su manim, pone Stivensai? Autobusas atvažiuos vos už poros minučių.

Vis dar gana smarkiai pylė, kai mudu išlipome iš automobilio ir nuskubėjome pastogėn. Stotelės pastogė buvo visas kresnas mū-

riukas čerpių stogeliu, – bet taip ir turėjo būti, nes niekur arti atvirame lauke nesimatė daugiau nė menkiausios užuovėjos. Viduje nuo sienų ištisai luposi dažai, tačiau buvo gana švaru. Panelė Kenton prisėdo ant tam tyčia parūpinto suolelio, o aš likau stovėti taip, kad galėčiau žvilgsniu aprėpti kelią ir pastebėti artėjantį autobusą. Kitapus kelio vėrėsi vien plyni dirbamos žemės plotai; virtinė telegrafo stulpų nulydėjo mano žvilgsnį į tolumą.

Palūkuriavome keletą minučių tylėdami, ir tada aš pagaliau pasiryžau prabilti:

– Dovanokite man, ponia Ben, bet galimas daiktas, kad mudviem nelemta susitikti ilgus metus. Kažin, gal jūs leisite man paklausti jūsų šio to perdėm asmeniška? Tatai man jau seniai neduoda ramybės.

– Žinoma, pone Stivensai. Mes juk vis dėlto seni draugai.

– Tikrai, kaip jūs ir sakote, mudu – seni draugai. Tiesiog norėjau paklausti jūsų, ponia Ben. Prašyčiau neatsakyti, jeigu pajusite, kad neturėtute. Tačiau faktas yra tai, jog iš jūsų laiškų, kuriuos gaudavau visus tuos metus, o ypač iš paskutiniojo buvau linkęs spėti, kad jūs esate – nagi, kaip čia pasakius? – gana nelaiminga. Man tiesiog kilo abejonių, kad galbūt jūs kaip nors skriaudžiama. Atleiskite, bet šitas dalykas man jau kuris laikas kelia rūpestį. Jausčiausi kvailai, atsidanginęs visą šį kelią, pasimatęs su jumis ir nepaklausęs.

– Pone Stivensai, čia nėra ko drovėtis. Mes juk seni draugai, ar ne tiesa? Iš tikrųjų aš labai sujaudinta, kad taip rūpinatės manim. Ir galiu dėl šito jus visiškai nuraminti. Mano vyras manęs jokia mada neskriaudžia. Jis anaiptol ne koks žiaurus ar sunkaus būdo žmogus.

– Turiu prisipažinti, ponia Ben, šie jūsų žodžiai nuvertė akmenį man nuo širdies.

Palinkau priekin į lietų, žvalgydamasis autobuso.

– Matau, mano atsakymas jus ne visai patenkino, pone Stivensai, – pratarė panelė Kenton. – Argi manimi netikite?

– O, ne, ne tai, ponia Ben, visai ne tai. Tiesiog vis tiek lieka akivaizdu, kad nebuvote visus šituos metus labai laiminga. Tai

yra – dovanokite – ne vieną kartą jūs buvote pasiryžusi palikti vyrą. Jeigu jis jūsų neskriaudžia, tuomet, na... darosi gana mįslinga suvokti priežastį, dėl kurios jūs tuomet nelaiminga.

Dar kartą pažvelgiau į dulksną. Galop už nugaros išgirdau panelę Kenton prabylant:

– Pone Stivensai, nežinau, kaip galėčiau paaiškinti. Kažin ar pati žinau, kodėl taip elgiuosi. Bet tiesa, buvau jau triskart išėjusi. – Valandėlę ji patylėjo, o aš tuo metu ir toliau žiūrėjau į kitapus kelio besidriekiančius laukus. Tuomet ji pasakė: – Numanau, pone Stivensai, kad jūs klausiate, ar myliu aš savo vyrą.

– Patikėkite, ponia Ben, aš tikrai nesitikiu...

– Jaučiu, kad turėčiau jums atsakyti, pone Stivensai. Kaip pats minėjote, mes galime ir metų metus nebesusitikti. Taip, aš myliu savo vyrą. Iš pradžių nemylėjau. Iš pradžių ilgai nemylėjau. Kai andai, prieš daugelį metų, palikau Darlington Holą, taip ir nesupratau, kad visiškai ir galutinai jį palieku. Tikriausiai man visa tai atrodė nelyginant dar viena gudri išdaiga, kad jus, pone Stivensai, paerzinčiau. Buvau sukrėsta suvokusi, kad štai atsidūriau čia ir jau ištekėjusi. Ilgą laiką buvau labai, tikrai labai nelaiminga. Bet paskiau ėjo metai po metų, prasidėjo karas, Katrina užaugo, ir vieną dieną supratau, kad myliu savo vyrą. Kai šitiek laiko praleidi su žmogumi, pajunti, kad prie jo pripratai. Jisai – geras, patikimas žmogus, ir, pone Stivensai, – taip, aš pamilau jį.

Ir vėl panelė Kenton valandėlę tylėjo. Paskui kalbėjo toliau:

– Tačiau, aišku, tatai nereiškia, kad protarpiais nepasitaiko momentų – gilios nevilties momentų, – kai pamanai pati sau: „Kaip siaubingai aš suklydau gyvenime“. Ir imi tąsyk mąstyti apie kitokį gyvenimą, *geresnį,* kurį būčiau galėjusi nugyventi. Pavyzdžiui, apie gyvenimą, kurį galbūt būčiau nugyvenusi su jumis, pone Stivensai. Ir tikriausiai tokią valandėlę aš įtūžtu dėl kokio niekniekio ir išeinu. Bet kiekvienusyk, taip pasielgusi, neilgai trukus susizgrimbu: derama mano vieta – šalia vyro. Pagaliau laikrodžio juk dabar atgal nebepasuksi. Negali žmogus be paliovos svarstyti, kaip kas būtų galėję būti. Privalai suprasti, kad teko tau dalia ne blogesnė nei daugeliui, o gal dar ir geresnė, ir jausti už tai dėkingumą.

Nemanau, kad iš karto atsiliepiau, nes praėjo viena kita akimirka, kol iki galo suvirškinau šiuos panelės Kenton žodžius. Maža to, kaip galbūt supratote, iš jų plaukiančios išvados buvo tokio pobūdžio, kad suteikė man tam tikro masto sielvartą. Tiesą sakant – ir kodėl gi neturėčiau atvirai prisipažinti? – kaip tik tą akimirką man plyšo širdis. Vis dėlto neilgai trukus atsigręžiau į panelę Kenton ir šypsodamasis pasakiau:

– Jūs labai teisi, ponia Ben. Kaip ir sakote, jau vėlu pasukti laikrodžio rodykles atgal. Atvirai, aš nerasčiau ramybės, jei manyčiau, kad tokios mintys yra kliūtis jūsų ir jūsų vyro laimei. Kiekvienas iš mūsų, kaip jūs teisingai pastebėjote, privalo būti dėkingas už tai, ką *turime*. O iš to, ką jūs man papasakojote, ponia Ben, galiu spręsti, jog turite pagrindo būti patenkinta. Iš teisybės, drįsčiau spėti, kad ponui Benui išėjus į pensiją, o ir anūkams esant pakeliui, judviejų su tamstos vyru ateity laukia ypač laimingi metai. Jūs iš tiesų neprivalote daugiau leisti jokioms paikoms mintims įsiterpti tarp jūsų ir laimės, kurios esate nusipelniusi.

– Žinoma, jūs teisus, pone Stivensai. Jūs toks geras.

– O, ponia Ben, štai, atrodo, ir jūsų autobusas.

Žengiau iš pastogės ir ėmiau moti, kad sustotų, tuo tarpu panelė Kenton pakilo ir priėjo prie stogelio krašto. Tik autobusui sustojus aš pakėliau akis ir pastebėjau, kad jos akys pilnos ašarų. Nusišypsojau ir pasakiau:

– Na štai, ponia Ben, jūs turite žiūrėti savo sveikatos. Daugelis sako, kad pensija – geriausias laikas sutuoktinių porai. Turite visomis išgalėmis stengtis, kad šie metai judviem su vyru būtų laimingi. Mudu galime niekad nebesusitikti, ponia Ben, tad paprašyčiau įsidėti tai, ką dabar sakau, į širdį.

– Dėkui, taip ir padarysiu, pone Stivensai. Ir ačiū, kad pavežėte. Jūs toks malonus. Buvo miela jus vėl pamatyti.

– Patyriau didžiulį malonumą vėl jus matydamas, ponia Ben.

Ant tilto užsidegė žiburiai, ir man už nugaros žmonių minia ką tik pasveikino šį įvykį džiaugsmingu šūksniu. Vis dar gana ryški dienos šviesa, – dangus viršum jūros nusidažė švelniai rausvai, –

bet atrodo, kad visi šie žmonės, susirinkę čionai, ant tilto, per pastarąjį pusvalandį, dabar trokšta, kad greičiau sutemtų naktis. Tai, ko gero, labai vykusiai patvirtina mintį, pasakytą žmogaus, kuris dar visai ką tik sėdėjo greta manęs ant suolelio ir su kuriuo aš įsileidau į tokią savotišką diskusiją. Jis tvirtino, esą daugybė žmonių iš visos dienos labiausiai vertiną vakarą, ir tai esąs jų labiausiai laukiamas metas. Ir, kaip jau sakiau, šiuose jo žodžiuose greičiausiai esama tam tikros tiesos, nes kitaip kodėl gi daugiau visi šie žmonės taip spontaniškai būtų sušukę iš džiaugsmo vien dėl to, kad užsidegė pajūrio tilto lemputės?

Žinoma, tas žmogus kalbėjo perkeltine prasme, tačiau gana įdomu pamatyti šitaip iš karto tiesiogine prasme įsikūnijusius jo žodžius. Spėju, kad jis jau kurį tarpą sėdėjo čia, greta, mano nepastebėtas, – taip buvau pasinėręs į prisiminimus apie prieš dvi dienas įvykusį savo pasimatymą su panele Kenton. Iš tikro turbūt apskritai nejutau jo visai čia pat sėdint, kol galų gale jis balsu pareiškė:

– Jūros oras žmogui labai į sveikatą.

Pakėlęs akis, išvydau stambaus sudėjimo vyrą, gal kokių šešių dešimčių metų; jis vilkėjo gerokai atitarnavusį tvido švarką, marškiniai pakaklėje buvo prasegti. Jo žvilgsnis slydo į tolį kažkur virš vandens, tad anaiptol nebuvo aišku, jog jo kreiptasi į mane. Bet kadangi daugiau niekas neatsiliepė, o arti nebuvo matyti jokių kitų asmenų, kurie būtų galėję tai padaryti, galop aš pratariau:

– Taip, esu tikras, kad sveika juo pakvėpuoti.

– Daktaras sako, kad labai naudinga. Dėl to ir ateinu šičia, kai tik oras leidžia.

Žmogus ėmė porinti man apie įvairius savo negalavimus, tik retkarčiais nukreipdamas akis nuo saulėlydžio, kad linkteltų man ar šypteltų. Iš tiesų apskritai pradėjau įdėmiau klausytis tik tada, kai jis paminėjo, jog kol prieš trejetą metų neišėjęs į pensiją, tarnavęs vienuose namuose netoliese vyresniuoju liokajumi. Smulkiau pasiteiravęs sužinojau namus buvus visiškai menko masto, o jį ten vienintelį tarnavus visu etatu. Kai paklausiau, ar jam tekę vadovauti padoriam personalui, galbūt prieš karą, jis atsakė:

– O, *tais laikais* nebūčiau išmanęs visų tų gudrybių, reikalingų vyresniajam liokajui. Tais laikais buvau viso labo paprastas liokajus. Nustebtumėte išgirdęs, ką toks darbas reiškė anuose dideliuose namuose.

Tąsyk pamaniau esant tinkama atskleisti savo tapatybę, ir nors nesu tikras, kad „Darlington Holas“ mano pašnekovui apskritai ką nors reiškė, iš pažiūros jam tai, regis, padarė deramą įspūdį.

– O aš čia mėginu jums visa tai paaiškinti, – nusijuokė jis. – Dar gerai, kad pasisakėt iš karto, o ne tada, kai būčiau iki ausų apsikvailinęs. Tai tik rodo, kad niekada nežinai, su kuo turi reikalą, kai užkalbini nepažįstamą žmogų. Taigi jūs tikriausiai vadovavote dideliam personalui. Turiu omeny, prieš karą.

Mano pašnekovas buvo linksmas žmogynas ir atrodė nuoširdžiai susidomėjęs, todėl, prisipažinsiu atvirai, kurį laiką pasakojau jam apie andainykštį Darlington Holą. Iš esmės bandžiau perteikti kai kurias iš tų, jo žodžiais tariant, „gudrybių“, kurių tenka griebtis organizuojant stambius renginius, anais laikais gana dažnai pas mus vykdavusius. Tiesą sakant, turbūt atskleidžiau jam ir keletą iš savo profesinių paslapčių, sumanytų tam, kad galėtum išspausti iš personalo „šį tą daugiau“, taip pat įvairių „rankų miklumo“ triukų – panašių kaip fokusininko, – kurie padeda vyresniajam liokajui pasiekti, kad kas nors atsitiktų kaip tik reikiamu momentu ir reikiamoje vietoje, svečiams nė neįtariant apie nematomus tai operacijai pasitelktus plataus ir neretai sudėtingo masto manevrus. Kaip minėjau, mano pašnekovą visa tai nuoširdžiai domino, tačiau po kurio laiko aš pajutau atvėręs pakankamai, tad užbaigiau pasakęs:

– Aišku, prie mano naujojo darbdavio, amerikiečio džentelmeno, padėtis gerokai pasikeitusi.

– Amerikiečio, štai kaip? Ką gi, tik jie vieni šiais laikais ir tegali sau leisti tą prabangą. Tad jūs pasilikote prie namų. Kaip neatskiriama komplekto dalis. – Atsisukęs jis man plačiai nusišypsojo.

– Taip, – susijuokiau. – Kaip jūs sakote, komplekto dalis.

Žmogus vėl nukreipė žvilgsnį į jūrą, giliai įkvėpė ir patenkintas atsiduso. Kurį laiką mudu sėdėjome greta vienas kito tylėdami.

– Reikalas tas, – po kiek laiko prabilau aš, – kad, žinoma, geriausia, ką sugebėjau, aš atidaviau lordui Darlingtonui. Atidaviau jam geriausia, ką turėjau duoti, o dabar – na – jaučiu, kad nebelabai ką turiu pasiūlyti.

Vyriškis nepasakė nieko, bet linktelėjo, tad kalbėjau toliau:

– Nuo to laiko, kai atvyko mano naujasis darbdavys, ponas Faradėjus, aš iš visų jėgų stengiausi, tikrai labai stengiausi laiduoti jam tokio lygio aptarnavimą, kokį norėčiau, kad jis turėtų. Plušau ir plušau, bet kad ir ką aš daryčiau, suvokiu nebeįstengiąs peršokti tos kartelės, kurią kadaise sau išsikėliau. Mano darbe vis dažniau pasitaiko klaidų. Pačios savaime jos gal ir menkos – bent jau kol kas. Bet tokios rūšies klaidų anksčiau niekuomet nepadarydavau ir žinau, ką jos reiškia. Dievas mato, aš visomis jėgomis stengiuosi, bet iš to jokios naudos. Aš atidaviau, ką galėjau. Viską atidaviau lordui Darlingtonui.

– O vargeli šventas, drauguži. Reikia nosinės? Turiu kažkur. Nagi štai. Ji visai dar švari. Tik vienąsyk šįryt nusišnypščiau, ir viskas. Pirmyn, bičiuli.

– Ak tu varge, ne, ačiū, viskas gerai. Aš labai apgailestauju, tikriausiai kelionė išvargino. Labai atsiprašau.

– Jūs tikriausiai buvote labai prisirišęs prie to lordo kaip-ten-jį. Ir jau treji metai, kaip jis žemelėn atgulė, sakote? Matau, kad jūs labai prie jo prisirišęs, drauguži.

– Lordas Darlingtonas nebuvo blogas žmogus. Jis tikrai nebuvo blogas žmogus. Ir bent jau turėjo tą laimę gyvenimo saulėlydy sugebėti prisipažinti klydęs. Jo šviesybė buvo narsus žmogus. Gyvenime jis pasirinko tam tikrą kelią, tai pasirodė klystkelis, tačiau ką padarysi, jis jį pasirinko ir gali bent tai pasakyti. O aš netgi to negaliu tvirtinti. Matote, aš *klioviausi*. Klioviausi jo šviesybės išmintimi. Visus tuos metus, kol jam tarnavau, tikėjau veikiąs kažin ką verta. Negaliu net pripažinti padaręs savų klaidų. Iš tiesų – tenka savęs paklausti, – koks gi čia galimas orumas?

– Pala, drauguži, nesu tikras, kad pagaunu viską, ką patsai sakote. Bet jeigu manęs paklausite, tai jūsiškis požiūris perdėm klaidingas, suprantate? Nežvelkit nuolat į praeitį, nes būtinai įpulsit

depresijon. Na ir, žinoma, negali juk žmogus visą laiką darbuotis taip pat gerai, kaip kadaise. Juk čia visiems tas pat, suprantate? Visiems mums kada nors ateina metas užsikelt kojas ant stalo. Štai pažvelkite į mane. Laimingas kaip agurkėlis nuo tos dienos, kai išėjau į pensiją. Na, gerai, niekas čia nebe pirmos jaunystės ir jėgos netrykšta, bet reikia žvelgti į priekį. – Ir tikriausiai kaip tik tada jis pasakė: – Reikia mėgautis gyvenimu. Vakaras – tai geriausia dienos dalis. Dienos darbai nudirbti. Dabar gali užsikelti kojas ant stalo ir švilpauti. Štai kaip aš į tai žiūriu. Paklauskit bet ko, kiekvienas jums pasakys. Vakaras – geriausia dienos dalis.

– Esu tikras, jūs visiškai teisus, – atsakiau aš. – Dovanokit, kad taip paleidau vadžias. Spėju, kad pervargau. Matote, gana daug keliavau.

Dabar jau kokios dvidešimt minučių, kaip tas žmogus nuėjo, bet aš likau sėdėti ant šio suolelio ir lūkuriuoti to, kas ką tik įvyko, – būtent įsižiebiant ant tilto žiburių. Kaip minėjau, vienbalsis džiaugsmingas aiktelėjimas, kuriuo šion pakrantėn susirinkę malonumų ieškotojai sutiko šį nežymų įvykį, patvirtino mano pašnekovo žodžius: daugeliui žmonių vakaras yra puikiausias paros metas. Tai gal tuomet krislelis tiesos glūdi ir jo patarime man liautis taip beatodairiškai žvelgti į praeitį, nusiteikti pozityviau ir pamėginti kuo labiau pasimėgauti dar man skirtais dienos likučiais. Pagaliau ką mums duoda tas nuolatinis kapstymasis po praeitį ir savigrauža, jei mūsų gyvenimas pakrypo ne visai ta linkme, kuri mums gal būtų patikusi? Negailestinga tikrovė byloja, kad tokie maži žmoneliai kaip mes, be jokios abejonės, neturime didesnio pasirinkimo, kaip tik patikėti savo likimą tiems didiesiems džentelmenams, kurie suka šio pasaulio ratą ir kurie mums duoda tarnybą. Kokia prasmė per daug kvaršinti galvą dėl to, kaip būtum ar nebūtum galėjęs suvaldyti kuria nors vaga pakrypusį savo gyvenimą? Juk tikrai pakanka vien to, kad tokie kaip mes bent jau *bando* savo ruožtu kukliai prisidėti prie verto ir teisingo tikslo. Ir jei kai kurie iš mūsų yra pasirengę daug ką gyvenime paaukoti tokių siekių vardan, nesvarbu, kuo tai baigtųsi, jau savaime šios pastangos teikia pagrindą būti patenkintam ir didžiuotis.

Tarp kita ko, prieš keletą minučių, netrukus po to, kai užsidegė žiburiai, aš vis dėlto atsigręžiau ant savo suoliuko, norėdamas valandėlę atidžiau pastudijuoti tas minias žmonių, besijuokiančių ir beplepančių man už nugaros. Čia vaikštinėjo įvairiausio amžiaus žmonės: šeimos su vaikais, poros – jaunos ir senos, – susikibę už parankių. Aure šis šešių ar septynių žmonių pulkelis, susibūręs visai netoli manęs, truputį sužadino mano smalsumą. Suprantama, aš maniau, kad tai būrelis bičiulių, išsirengusių drauge paiškylauti. Bet valandėlę įsiklausęs į jų pokalbį įsitikinau, jog tai svetimi žmonės, tiesiog atsitiktinai susidūrę štai čia, už mano nugaros. Matyt, visi jie minutę kitą stabtelėjo, kol sužibo žiburiai, o paskui po truputį tarp jų užsimezgė pokalbis. Kai dabar juos stebiu, jie visi drauge linksmai juokiasi. Keista, kaip žmonės sugeba šitaip akimoju užmegzti tokį šiltą ryšį. Galimas daiktas, būtent šiuos žmones jungia paprasčiausias artėjančio vakaro lūkestis. Bet, kita vertus, drįsčiau spėti tatai veikiau turint ryšį su anuo šmaikštavimo įgūdžiu. Įsiklausau ir pastebiu, kad jie be paliovos keičiasi viena šmaikščia pastaba po kitos. Manyčiau, šią manierą mielai renkasi ne taip jau maža žmonių. Tiesą sakant, gali būti, kad ir maniškis suolelio kaimynas tikėjosi, kad su juo pašmaikštausiu, – tokiu atveju tikriausiai būsiu jį apgailėtinai nuvylęs. Galbūt ir iš tikro metas man trupučiuką entuziastingiau pažvelgti į visą šį pokštavimo reikalą. Juk pagaliau, kai pagalvoji, tai ne toks jau ir paikas pomėgis – ypač jeigu šmaikštavimas grindžia kelią į žmogišką šilumą.

Negana to, man ateina į galvą štai kas: ko gero, visai ne taip jau neišmintinga būtų šmaikštavimą suprasti kaip tam tikrą pareigą darbdaviui, kurios pastarasis visiškai natūraliai gali tikėtis iš tikro profesionalo. Žinoma, aš jau nemaža laiko paskyriau ugdyti sąmojingumo įgūdžiams, bet gali būti, kad šios užduoties iki šiol nesiėmiau taip atkakliai, kaip galėčiau. Tai galbūt rytoj, kai sugrįšiu į Darlington Holą, – ponas Faradėjus dar neparvažiuos kokią savaitę, – kibsiu praktikuotis su nauju įkarščiu. Taigi turėčiau vilties, darbdaviui grįžus, jį maloniai nustebinti.

Šioje serijoje numatoma išleisti:

URS FAES Ombra
JOHN FOWLES Vikšras
SIRI HUSTVEDT Lili Dahl susižavėjimas
SALMAN RUSHDIE Gėda
OSCAR MIŁOSZ Įšventinimas į meilę. Zborovskiai
LAWRENCE DURRELL Aleksandrijos kvartetas. Džastina

Šioje serijoje jau išleista:

HERBJØRG WASSMO Karnos kraitis
ALESSANDRO BARICCO Aistrų pilys
SALMAN RUSHDIE Paskutinis Mauro atodūsis
Vidurnakčio vaikai
ARUNDHATI ROY Mažmožių dievas
LAWRENCE DURRELL Aleksandrijos kvartetas. Baltazaras
DONNA TARTT Slapta istorija
SIGRID UNDSET Ulavas, Auduno sūnus
CARSON McCULLERS Vestuvininkė
WALTER WANGERIN Dievo knyga
KATE ATKINSON Anapus fotografijų
BEN OKRI Pavojinga meilė
THOMAS BERNHARD Grimzdėjas
PHILIP ROTH Amerikietiška pastoralė
THOMAS WOLFE Žvelk, angele, į savo būstą
MAŁGORZATA SARAMONOWICZ Sesė
ISABEL ALLENDE Dvasių namai

Ishiguro, Kazuo

Is 35 Dienos likučiai: romanas / Kazuo Ishiguro; iš anglų kalbos vertė Mėta Žukaitė. – Vilnius: Alma littera, 2000. – 216 p. – (XX amžiaus aukso fondas)

ISBN 9986–02–861–2

Šitaip apie Angliją ir anglus gali papasakoti tiktai japonas, tarsi iš šalies pastebintis ir atvirkščią išgirtąjį anglų būdo bruožų pusę. Tik jis įžvelgia, kaip perdėtas aristokratiškumas paverčia žmogų pasipūtėliu, pareigingumas – sausmedžiu, santūrumas – bejausmiu, o trapus meilės žiedas nudžiūsta nė neprasiskleidęs... Nusiraminkim, skaitytojau, ne viskas Albiono šalyje taip tobula, net ir tobulas tarnas – knygos herojus Stivensas.

UDK 820–3

KAZUO ISHIGURO
DIENOS LIKUČIAI
Romanas

Iš anglų kalbos vertė
MĖTA ŽUKAITĖ

Serijos dailininkas JOKŪBAS JACOVSKIS
Viršelio dailininkė VAIDA GASIŪNAITĖ
Redaktorė BRONĖ BALČIENĖ
Techninė redaktorė BIRUTĖ TOLVAIŠIENĖ
Korektorė AUŠRINĖ MATULEVIČIŪTĖ
Kompiuteriu maketavo ZITA PIKTURNIENĖ

SL 412. Užsakymas 1203
Išleido leidykla „Alma littera", Šermukšnių g. 3, 2600 Vilnius
Puslapis internete: http://www.almali.lt
Spausdino AB spaustuvė „Spindulys", Gedimino g. 10, 3000 Kaunas

DVIDEŠIMTO
AMŽIAUS
AUKSO
FONDAS

Japonų kilmės britų rašytojas KAZUO ISHIGURO, gimęs 1954 m. Nagasakyje, – vienas garsiausių XX a. pabaigos rašytojų. Už nuopelnus literatūrai 1995 m. apdovanotas Didžiosios Britanijos, 1998 m. – Prancūzijos ordinais. Su žmona ir dukra gyvena Londone.

K. Ishiguro sukūrė keturis romanus, ir kiekvienas iš jų pelnė prestižines premijas.

Garsiausias jo romanas „Dienos likučiai“ (1989, Booker premija) išverstas į 28 kalbas ir pelnęs tarptautinį pripažinimą – vien anglų kalba parduota per milijoną egzempliorių. Pagal jį sukurtas filmas, kur vaidina tokio masto žvaigždės kaip A. Hopkinsas ir E. Thompson.

Neužmirškim, kad knygos autorius yra japonas. Šitaip apie Angliją ir anglus gali papasakoti tik japonas, tarsi iš šalies pastebėdamas ir atvirkščią išgirtų anglų būdo bruožų pusę. Tik jis įžvelgia kaip perdėtas aristokratiškumas paverčia žmogų pasipūtėliu, pareigingumas – sausmedžiu, santūrumas – bejausmiu, o trapus meilės žiedas nudžiūsta nė nepraskleidęs… Dar niekada pasaulio literatūroje nebuvo pavaizduota tokia meilė, kaip šio romano herojaus Stivenso meilė panelei Kenton.

„*Nežvelkit nuolat į praeitį, nes būtinai įpulsit depresijon. Na ir, žinoma, negali juk žmogus visą laiką darbuotis taip pat gerai, kaip kadaise. Juk čia visiems tas pat, suprantate? Visiems mums kada nors ateina metas užsikelt kojas ant stalo. Štai pažvelkit į mane. Laimingas kaip agurkėlis nuo tos dienos, kai išėjau į pensiją. Na, gerai, niekas čia nebe pirmos jaunystės ir jėgos netrykšta, bet reikia žvelgti į priekį. […] Reikia mėgautis gyvenimu. Vakaras – tai geriausia dienos dalis. Dienos darbai nudirbti. Dabar gali užsikelti kojas ant stalo ir švilpauti. Štai kaip aš į tai žiūriu. Paklauskit bet ko, kiekvienas jums pasakys. Vakaras – geriausia dienos dalis.*“

ISBN 9986-02-861-2

